

Skattepolitisk resursstyrning och inkomstutjämnning

En analys av företagsbeskattning och
indirekt beskattning

Göran Normann Jan Södersten

MERVÄRDESSKATTER ARBETSGIVARAVGIFTER
K-MOMS BNP-MOMS ENERGISKATT INKOMSTSKA
INVESTERINGSAVGIFTER SKATT PÅ PRODUKTIO
ARBETSGIVARAVGIFTER MERVÄRDESSKATTER
K-MOMS BNP-MOMS ENERGISKATT INKOMSTSKA
INVESTERINGSAVGIFTER SKATT PÅ PRODUKTIO
OMS INVESTERINGSFONDER ARBETSGIVARAVG
I-MOMS BOLAGSSKATT AVSKRIVNINGAR RÄVAR
ARBETSGIVARAVGIFTER MERVÄRDESSKATTER
INKOMSTSKATT K-MOMS ENERGISKATT BNP-MO
INVESTERINGSAVGIFTER SKATT PÅ PRODUKTIO
K-MOMS BNP-MOMS ENERGISKATT INVESTERING
INVESTERINGSFONDER INKOMSTSKATT SKAPPE
ARBETSGIVARAVGIFTER INVESTERINGSFONDE
RÄVARUSKATT AVSKRIVNINGAR BOLAGSSKATT
MERVÄRDESSKATTER ARBETSGIVARAVGIFTER
I-MOMS OMS K-MOMS ENERGISKATT INKOMSTSK
SKATT PÅ PRODUKTIONEN RÄVARUSKATT AVS
ARBETSGIVARAVGIFTER BOLAGSSKATT OMS IN
I-MOMS AVSKRIVNINGAR RÄVARUSKATT ENER
OMS INVESTERINGSEONDER ARBETSGIVARAVG

Industriens Utredningsinstitut

är en fristående vetenskaplig forskningsinstitution grundad 1939 av Svenska Arbetsgivareföreningen och Sveriges Industriförbund.

Syfte

Att bedriva forskning rörande ekonomiska och sociala förhållanden av betydelse för den industriella utvecklingen.

Verksamhet

Huvuddelen av arbetet inom institutet ägnas åt långsiktiga forskningsuppgifter. Man siktar härvid till ett studium av de grundläggande sammanhangen inom näringslivet och särskilt till att belysa de frågor som hör samman med strukturella och institutionella förändringar. Forskningsresultaten publiceras i institutets skriftserier.

Vid sidan om det långsiktiga forskningsarbetet utför institutet smärre utredningar rörande speciella problem samt ger viss service åt industriföretag, organisationer, statliga myndigheter etc.

Styrelse

Tekn. dr Herr Wallenberg, hedersordf.

Direktör Erland Waldenström, ordf.

Tekn. dr Ingmar Eidem

Direktör Nils Holgerson

Direktör Rune Höglund

Direktör Axel Iveroth

Direktör Olof Ljunggren

Direktör Lars Nabseth

Tekn. dr Curt Nicolin

Direktör Alde Nilsson

Direktör Åke Palm

Direktör Hans Stahle

Direktör Sven-Olov Träff

Direktör K. Arne Wegerfelt

Disponent Karl Erik Önneshö

Docent Gunnar Eliasson, chef

Adress

Industriens Utredningsinstitut

Grevgatan 34, Box 5037, 102 41 Stockholm

Tel. 08-63 50 20

ISBN 91-7204-078-5

**Skattepolitisk resursstyrning
och inkomstutjämning**

Industriens Utredningsinstitut

Skattepolitisk resursstyrning och inkomstutjämning

En analys av företagsbeskattning
och indirekt beskattning

Göran Normann
Jan Södersten

Almqvist & Wiksell International, Stockholm
i distribution

Dessa studier är även publicerade som bilagorna 1 och 2 i SOU 1977:87.
ISBN 91-7204-078-5
Gotab, Stockholm 1978

Innehåll

Förord	9
Introduktion	11
Del 1. Bruttobeskattning och skatter på produktionsfaktorer av Göran Normann	15
1 <i>Sammanfattning</i>	17
2 <i>Analysens utgångspunkter</i>	23
2.1 Inledning	23
2.2 Skatters verkningar – en översikt	24
2.3 Något om incidens	25
2.4 Effektivitetsverkningar och optimal beskattning	29
2.5 Outputeffekter	31
2.6 Avslutande kommentar	32
3 <i>Skattepolitikens medel</i>	33
3.1 Inledning	33
3.2 Företag eller hushåll som subjekt	36
3.3 Inkomst eller konsumtion som bas	37
3.4 Brutto- eller nettoprincip	39
3.5 Källsida eller användningssida	40
3.6 Generell eller selektiv beskattning	41
4 <i>Bruttobeskattning av företag</i>	43
4.1 Inledning	43
4.2 Kumulativa bruttoskatter	44
4.3 Nonkumulativa bruttoskatter	45
4.4 Mervärdesskatter	46
4.4.1 Översikt	46
4.4.2 Nuvarande mervärdesskatt	49
4.4.3 Mervärdesskatt av BNP-typ	51
4.4.4 Mervärdesskatt av inkomsttyp	54
5 <i>Skatter på produktionsfaktorer</i>	59
5.1 Introduktion	59
5.2 Arbetsgivaravgifter	59

5.2.1	Inledning	59
5.2.2	Effekter på lång sikt	61
5.2.3	Incidens och allokeringseffekter på kort sikt	64
5.2.4	Empiriska undersökningar	66
5.2.5	Incidensen av åtgärderna i Sverige under 1970-talet	66
5.2.6	Avgiftshöjningarna under 1970-talet	68
5.2.7	Arbetsgivaravgifter och inkomstutjämnning	74
5.2.8	Kritiken mot arbetsgivaravgifterna	76
5.2.9	Avslutande synpunkter	78
5.3	Generella och selektiva råvaruskatter	79
5.4	Beskattning av energi	81
5.4.1	Inledning	81
5.4.2	Energibeskattnings som styrinstrument	82
5.4.3	Effekter av en energiskatt	83
5.4.4	Det svenska systemet för energibeskattnings	88
5.5	Produktionsfaktorskatt på kapital	91
	Appendix till kapitel 5	93
6	<i>Bruttobeskattnings av hushåll</i>	95
6.1	Inledning	95
6.2	Mervärdesskatten och arbetsgivaravgifterna – kritik och reformförslag	95
6.3	Personlig bruttointäktsskatt (TSA) och personlig bruttoutgiftsskatt (TSM)	96
6.4	Avräkningsförfarandets innebörd	98
6.5	TSA och TSM preciserade	100
6.6	En reformerad kommunalskatt	103
	Appendix till kapitel 6	105
	1 Effekter av höjda kommunalskatter respektive TSA och TSM på inkomstskattens progressivitet	105
	2 Tilläggsskatterna och den samlade inkomstskattens automatik	106
	<i>Referenser</i>	109
Del 2.	Bolagsbeskattnings verkningar av Jan Södersten	113
1	<i>Syfte och problemställningar</i>	115
2	<i>Den svenska bolagsskatten</i>	119
2.1	Bolagsskattens utformning	119
2.2	Associationsformer i olika näringsgrenar	122
2.3	Motiveringar för bolagsskatten	124
3	<i>Bolagsskattens incidens</i>	129
3.1	Begreppen	129
3.2	Anpassningen på kort sikt	130
3.3	Empiriska undersökningar	132
3.4	Arbetshypotesen	133

4	<i>Den långsiktiga incidensen</i>	135
4.1	Problemet	135
4.2	Investeringsbesluten	135
4.3	Förräntningskravet	136
4.4	Incidensen i en sluten ekonomi	138
4.5	Incidensen i en öppen ekonomi	141
4.6	Vinstskatten och sparandet	143
4.7	Slutsatsernas relevans	146
4.8	Bolagsskatten och den personliga inkomstfördelningen	148
5	<i>Bolagsbeskattning och vinstutveckling i svensk industri</i>	151
5.1	Inledning	151
5.2	Vinster, sparande och skatter	151
5.3	Skatternas utveckling – en förklaring	154
6	<i>Bolagsskattens räntabilitetseffekter</i>	161
6.1	Problemen	161
6.2	Jämförelsenormen	161
6.3	Skattekrediter	162
6.4	Räntabilitetseffekter	163
6.5	Skatten och företagets kapitalkostnad	165
6.6	Bolagsvinstens dubbelbeskattning	168
6.7	Lättnader i dubbelbeskattningen	170
7	<i>Bolagsskattens likviditetsverkningar</i>	175
7.1	Inledning	175
7.2	Skattekreditens tillväxt	175
7.3	Företagets effektiva skattebelastning – en teoretisk analys	177
7.4	Skattebelastning och expansionstakt – en tolkning	179
7.5	Något om skattetrycket vid inflation	180
8	<i>Räntabilitet, expansionstakt och skattebelastning</i>	183
8.1	Inledning	183
8.2	Den empiriska bilden	183
8.3	Utdelningar, vinstutrymme och skattebelastning	186
9	<i>Likviditet, kapitalkostnad och tillväxteffekter – några sammanfattande slutsatser</i>	191
	<i>Referenser</i>	195

Förord

Skattepolitiska problem har under en följd av år varit ett viktigt forskningsområde vid Industriens Utredningsinstitut. Institutet fann det därför naturligt att på förfrågan åta sig vissa utredningsuppgifter för den statliga Företagsskatteberedningen.

Uppdraget har omfattat två studier som tillsammans täcker upp företagsbeskattningen i vid mening. Den ena, som utarbetats av Göran Normann, behandlar bruttoskatter och produktionsfaktorskatter, medan den andra, som är skriven av Jan Södersten, behandlar nettovinstskatten. Arbetet har finansierats av Företagsskatteberedningen.

Det nu framlagda materialet har successivt ställts till beredningens förfogande genom föredragningar av ett flertal arbetspromemorior. Normann har därutöver under en del av 1977 varit tjänstledig från institutet för att ägna sig åt arbete med texten kring brutto- och produktionsfaktorbeskattningen i beredningens huvudbetänkande (Beskattning av företag. SOU 1977:86).

De båda studierna publiceras dels av Företagsskatteberedningen (Beskattning av företag. Bilagor. SOU 1977:87), dels av IUI i institutets egen skriftserie. Det är institutets förhoppning att det forsknings- och utredningsarbete som härmed dokumenteras skall innebära ett förbättrat underlag såväl för en kommande skattepolitisk debatt som för ekonomisk-politiska beslut.

Stockholm i februari 1978

Gunnar Eliasson

Introduktion

Det samlade skatteuttaget i Sverige ökade under perioden 1950 till 1976 sin andel av bruttonationalprodukten från drygt 20 % till 50 %. Parallellt med denna skärpning av skattetrycket inträffade, som framgår av nedanstående tablå, stora förändringar i skattesystemets struktur.

Av den totala ökningen i skatteandelen av bruttonationalprodukten på ca 29 procentenheter svarar höjda arbetsgivaravgifter för ca 14 procentenheter, den personliga inkomstskatten för ca 12 och de bredbasiga varuskatterna oms/moms för ca 6 procentenheter. Av den personliga inkomstskattens bidrag svarar kommunala skattehöjningar för merparten. Bolagsskatten är å andra sidan en skatteform vars betydelse minskat i relation till BNP sedan 1950. Som ett resultat sjönk dess andel av det totala skatteuttaget från knappt 15 % 1950 till knappt 4 % 1976.

Det svenska skattesystemet 1950 och 1976

	1950		1976*	
	Andel av total skatt	Andel av BNP till marknadspris	Andel av total skatt	Andel av BNP till marknadspris
Personlig inkomstskatt	47,2	9,9	43,7	21,9
<i>därav</i>				
statlig	22,9	4,8	17,3	8,7
kommunal	24,3	5,1	26,4	13,2
Arbetsgivaravgifter inklusive egenavgifter	2,1	0,4	28,2	14,1
Bolagsskatt	14,6	3,0	3,7	1,8
Övriga direkta skatter	4,1	0,9	1,2	0,6
Oms/moms	–	–	12,6	6,3
Övriga indirekta skatter	32,0	6,7	10,6	5,3
Summa	100,0	20,9	100,0	50,0

*Preliminära uppgifter.

Källa: Beskattning av företag. Bilaga 4. SOU 1977:87.

Det är uppenbart att en så kraftig ökning av skattetrycket som den vi upplevt under de senaste decennierna måste innebära påfrestningar på skattesystemet, liksom leda till skärpta krav på dess funktion. Bakom förändringarna i systemet döljer sig som bekant också en mycket aktiv statlig skattepolitik. Vi kan t. ex. peka på att den skattehöjande automatik som ges av den starkt progressiva statliga inkomstskatten har motverkats genom täta omläggningar i skattesänkande riktning. De strukturella förändringarna i skattesystemet är delvis också uttryck för förskjutningar vad gäller målen för skattepolitiken. Bolagsskattens minskade betydelse för den offentliga sektorns intäkter avspeglar bl. a. en omläggning av finanspolitiken från 1950-talet till 1960- och 1970-talen.

Under 1950-talet var stabiliseringspolitiken i tider med efterfrågeöverskott i stor utsträckning inriktad på att hålla tillbaka privata investeringar. Medlen härför var bl. a. investeringsskatter, ett successivt avskaffande av den fria avskrivningsrätten för maskiner och inventarier, skärpningar av lagervärderingsreglerna och gradvisa höjningar av bolagens vinstskattesats.

Mot slutet av 1950-talet övergavs successivt denna inriktning av finanspolitiken i takt med att ekonomisk tillväxt mer än tidigare kom att bli ett mål för den ekonomiska politiken. Genom bl. a. aktivering av investeringsfondssystemet under decenniets sista år och införande av omsättningsskatt från 1960 kom bördan av den stabiliseringspolitiska anpassningen att förskjutas från företagens investeringar till privat konsumtion. Inför hotande underskott i de utrikes betalningarna från mitten av 1960-talet blev statsmakternas strävan att gynna industrins investeringar särskilt tydlig. Man kan peka på ett allt frekventare frisläppande av investeringsfonderna, förbättringar av avskrivningsreglerna och borttagande av investeringsskattekomponenten i varubeskattningen i samband med övergången år 1969 från oms till moms.

Omläggningarna i finanspolitiken – från att hålla tillbaka investeringarna under 1950-talet till att stimulera den industriella kapitalbildningen under 1960- och 1970-talen – har sin motsvarighet i den skattepolitiska debatt som förts i Sverige under de senaste decennierna. Till denna debatt hör självfallet också de granskningar av företagsbeskattningen som gjorts vid olika tillfällen genom offentliga utredningar. Den utredning som föregick omläggningarna i företagsbeskattningen vid mitten av 1950-talet gällde framför allt frågan om bolagsskattens verkningar på konjunkturutvecklingen. Problemet gällde att bättre anpassa skattereglerna till en konjunkturstabiliserande politik.

Under andra hälften av 1950-talet och början av 1960-talet kom de långsiktiga effekterna av beskattningen på företagssektorns struktur mer i centrum för intresset. Enligt en ganska allmänt spridd uppfattning skulle bolagens nettovinstbeskattning tendera att drabba "... de framåtgående högeffektiva företagen hårdare än andra". Bolagsskatten sågs med andra ord som en broms på expansionen hos de effektivaste delarna av näringslivet. Från bl. a. LO-håll framfördes propåer om att överge nettovinstbeskattningen till förmån för någon form av bruttobeskattning av företagen. Samma tankegångar aktualiserades också i direktiven till Allmänna skatteberedningen, som tillsattes 1960. När denna utredning framlade sitt betänkande fyra år senare var synen på nettovinstbeskattningens strukturella verkningar delvis förändrad. Utredningens förord för ett bibehållande av den existerande formen för bolagsbeskattning motiverades med bl. a. uppfattningen att

”... belastningen med ... nettovinstskatt ... är lägre för expansiva företag än för stagnerande sådana”. Frågorna kring bolagsskattens betydelse för resursernas fördelning och för effektiviteten inom företagssektorn återkom också i direktiven till Företagsskatteberedningen som tillsattes 1970. Till det omfattande uppdrag som finansministern pålade utredningen hörde nämligen att klargöra hur beskattningen påverkar den ekonomiska tillväxten och om beskattningsreglerna ”har några selektiva, från struktur- och allokeringsynpunkt mindre önskvärda verkningar”.

Vid mitten och slutet av 1960-talet kom intresset för tillväxtproblemen i den politiska debatten i stor utsträckning att ersättas av en ökande uppmärksamhet kring frågor om inkomsternas fördelning. Denna förskjutning i debatten avspeglades också i direktiven till Företagsskatteberedningen. En av kommitténs uppgifter angavs nämligen vara att kartlägga de fördelningsmässiga verkningarna av existerande bolagsbeskattning och av de förändringar på företagsskatteområdet som kunde tänkas bli aktuella.

De höjda fördelningspolitiska ambitionerna från mitten av 1960-talet tog sig konkret uttryck i att den personliga inkomstskattens utjämningseffekt ökades. Särskilt betydelsefull i detta avseende var 1970 års skatteomläggning, som samtidigt innebar en övergång till individuell beskattning. Denna omläggning, som presenterades som efterkrigstidens mest genomgripande, skulle komma att visa sig vara av avgörande betydelse för den fortsatta utvecklingen under 1970-talet. Två centrala inslag i reformpaketet var ökad progressivitet och slopat kommunalskatteavdrag. Avdragets slopande medförde att den automatik som tidigare fanns mellan kommunala skattehöjningar och sänkt statlig skatt upphörde. Detta innebar tillsammans med progressivitetsskärpningen att skattesystemet under perioder med växande kommunalskatter kunde förväntas absorbera en mycket stor andel av en inkomstökning. Effekterna av dessa inslag i 1970 års skatteomläggning, som kom att accentueras genom kraftiga ökningar i kommunal utdebitering och hög inflationstakt under de närmast följande två åren, utgör viktiga drivkrafter bakom tillsättandet av 1972 års skatteutredning. Dennes huvuduppgift blev enligt direktiven att bedöma de fördelningspolitiska aspekterna av skatte- och avgiftssystemet.

1970 års skatteomläggning skapade den konflikt mellan inkomstutjämning och reallt utbyte av löneökningar som kommit att prägla skattepolitiken under den gångna delen av detta decennium. Bland de lösningar som finns på utbytesproblemet, nämligen sänkt progressivitet, indexreglering eller årliga skatteomläggningar, valde den socialdemokratiska regeringen den sistnämnda. Denna möjliggjorde en lösning av utbytesproblemet samtidigt som inkomstutjämningen kunde drivas vidare. I praktiken gavs åtgärderna ofta formen av s. k. Haga-paket, där justeringar i skattereglerna genomfördes i direkt anslutning till avtalsrörelserna.

Ser man till resultatet kan ett Haga-paket sägas innehålla två element, nämligen dels en skattesänkning jämfört med oförändrat system, dels en övergång mot ett kraftigare inslag av arbetsgivaravgifter. Det första elementet gav lösningen på utbytesproblemet. Det andra elementet kan ses som ett led i ambitionerna att – med en terminologi som utvecklades under 1970-talets första år – ”lägga beskattningen närmare produktionen”. Det centrala i denna tankegång är att skatterna i ökad utsträckning borde tas ut innan inkomsterna

har fördelats på fysiska personer.

Fördelarna med ett ökat inslag av "produktionsbeskattning" har angetts vara dels av psykologisk och uppördsteknisk natur, dels av fördelningspolitisk natur. Den senare effekten skulle förklaras av att de personliga avdragens betydelse reduceras. En fördelningspolitisk utvärdering av det ökade inslaget av arbetsgivaravgifter måste emellertid även beakta innebörden av att avgifterna endast belastar s. k. arbetsinkomster. Det är en vanlig uppfattning att detta ger avgifterna en regressiv fördelningsverkan. Därför har i debatten den synpunkten framförts att man borde införa någon "produktionsskatt" med bredare underlag än enbart arbetsinkomster.

I den analys av företagsbeskattning och indirekt beskattning som presenteras i denna skrift berörs åtskilliga av de problem och uppslag som aktualiserats under de senaste decenniernas skattedebatt. En undersökning av de möjligheter som står till buds för att ta ut skatt "direkt ur produktionen" utgör ett centralt tema för bokens första del. Olika typer av brutto- och produktionsfaktorbeskattning, både för företag och hushåll, diskuteras främst med avseende på effekterna på resursernas och inkomsternas fördelning i samhället. Till kategorin bruttoskatter hör bl. a. olika typer av mervärdebeskattning, som ges en utförlig behandling. Bland produktionsfaktorskatterna analyseras arbetsgivaravgifter, råvaruskatter, energiskatter och investeringsskatter.

I bokens andra del behandlas bolagsskatten. Stort utrymme ägnas här åt den kontroversiella frågan om vem som bär bördan av skatten på kort och på lång sikt. Ett andra huvudproblem gäller bolagsskattens effekter på resursernas fördelning och på effektiviteten inom företagssektorn. Analysen av denna fråga innefattar en utförlig behandling av dels skattens inverkan på företagets räntabilitet och kapitalkostnad, dels frågan hur skatten påverkar likviditet och sparande. Dessa faktorer har i sin tur stor betydelse för företagets investeringar och tillväxt.

Del 1 Bruttobesättning och skatter på produktionsfaktorer*

av Göran Normann

* Denna studie utgör en slutlig avrapportering av ett utredningsuppdrag för Företagskatteberedningen. I ett tidigt skede av arbetet med detta uppdrag samarbetade författaren med Bo Carlsson och Ulf Jakobsson i empiriska undersökningar av energiskatter respektive arbetsgivaravgifter. Till bägge dessa, vars insikter och hjälpsamhet varit av stor betydelse för denna studie, vill författaren uttrycka sin stora tacksamhet. Studien har på sedvanligt sätt behandlats på seminarier vid IUI. Till deltagarna i dessa framförs ett varmt tack för värdefulla synpunkter.

1 Sammanfattning

Denna undersökning av tänkbara möjligheter på brutto- och produktionsfaktorsbeskattningens område omfattar en lång rad skattetyper, där företag är subjekt. Studien visar emellertid att bruttobeskattningens princip inte är exklusivt knuten till företagsbeskattningens område utan även kan överföras till de fysiska personernas beskattning.

I begreppet bruttobeskattning ligger att vid underlagets bestämning avdragen är starkt begränsade. När företaget är skattesubjekt blir det då naturligt att med bruttoskatter avse generella eller nästan generella skatter på företagets bruttoutgifter eller bruttointäkter. Med denna definition på bruttoskatt blir det lika naturligt att beteckna skatter på enstaka varor eller produktionsfaktorer som (selektiva) varuskatter respektive produktionsfaktorskatter.

Den mest extrema klassen av bruttoskatter är de s. k. kumulativa bruttoskatterna på företag. Dessa skatter kännetecknas av att underlaget utöver företagets bruttoföreläggvärden även innehåller värdet av inköpta råvaror och material. Olika varianter i denna klass diskuteras här. Den slutsats som dras är att de för dessa skatter karakteristiska kaskadeffekterna bl. a. kan väntas ge upphov till betydande allokeringseffekter i företagssektorn.

Genom att avdrag medges för värdet av inköpta råvaror och halvfabrikat kan nonkumulativa motsvarigheter till de kumulativa bruttoskatterna erhållas. Den nonkumulativa bruttointäktsskatten är härvid av stort principiellt intresse. Basen för denna skatt utgörs – om den tas ut i flera led – i princip av de enskilda företagets bruttoföreläggvärden och den kan därför karakteriseras som en mervärdeskatt. Eftersom underlaget, om man ser till ekonomin som helhet och abstraherar från offentlig sektor, kommer att omfatta hela bruttonationalprodukten brukar skatten kallas för en mervärdeskatt av BNP-typ eller kortare BNP-moms. Denna mervärdeskatt företer mycket stora likheter med den allmänna varuskatt (oms) som tidigare användes i Sverige. Omsen togs i princip ut på alla konsumtions- och investeringsvaror när dessa avyttrades för slutlig användning. Halvfabrikat och råvaror var således undantagna från beskattning. Skillnaden mellan den allmänna varuskatten som var en ettledsskatt och en BNP-moms är därför i huvudsak av uppbyggningsteknisk natur.

Från nyåret 1969 ersattes omsen av en mervärdeskatt av konsumtionstyp (K-moms). Underlaget för denna skatt kan härledas från BNP-momsens genom att avdrag även medges för inköpta investeringsvaror. Ser man till ekonomin som helhet kommer vid en K-moms endast den del av det löpande

produktionsresultatet som under en tidsperiod används till (privat) konsumtion att skattebelastas. Basens avgränsning i en K-moms gör denna till en administrativt relativt lätthanterlig skatt, eftersom avdrag medges för företagens samtliga inköp.

En tredje typ av mervärdeskatt representerar ett mellanliggande fall. Utöver de avdrag som gäller vid en BNP-moms medges avdrag även för skatt på avskrivningar (ersättningsinvesteringar). Med abstraherande från offentlig sektor kommer underlaget att omfatta nettonationalprodukten (NNP) eller, vilket är samma sak, nationalinkomsten och skatten kallas därför mervärdeskatt av NNP-typ (NNP-moms) eller alternativt mervärdeskatt av inkomsttyp (I-moms).

Det har i den skattepolitiska debatten ibland hävdats att man främst av fördelningspolitiska skäl borde överväga att bredda basen i nuvarande mervärdeskatt så att investeringarna innefattas. Alternativt har det hävdats att man av samma skäl jämsides med nuvarande moms borde införa en helt ny produktionsskatt. Mervärdeskatter som inkluderar investeringsutgifter i underlaget kan karakteriseras som sådana produktionsskatter eller som generella produktionsfaktorskatter. Detta gäller i särskilt hög grad om avlyft ej medges vid export och om importerade varor inte skattebelastas. Under sådana förutsättningar förefaller det nämligen sannolikt att övervälringsprocessen skulle vara riktad bakåt mot ersättningen för produktionsfaktorernas insatser.

Mot bakgrund av nämnda synpunkter och förslag analyseras relativt utförligt de ekonomiska effekterna av en breddad mervärdeskatt under olika antaganden om dess utformning. Analysen tyder på att fördelningspolitiska effekter av önskat slag skulle uppnås. Den reformerade eller nyinförda mervärdeskatten skulle sannolikt inte ha den nuvarande momsens regressiva fördelningsverkan. En skatt på investeringar torde nämligen åtminstone på kort sikt vara progressiv vilket motverkar konsumtionsbeskattningens regressivitet. Den långsiktiga effekten i fördelningspolitiskt avseende är mer osäker. Om en övervälring på längre sikt skulle ske av investeringsskatten, finns det emellertid anledning räkna med att detta är en trög och tidskrävande process. De kortsiktiga progressiva effekterna skulle därför kunna vara bestående under en betydande tidsrymd.

Analysen tyder också på att mervärdeskatter som innehåller brutto- eller nettoinvesteringar i underlaget skulle kunna ge betydande effekter på resursfördelningen i ekonomin, liksom verka dämpande på investeringsincentivamenten under den tidsperiod som investeringsskattekomponenten bärs av kapitalägarna. I dessa avseenden torde BNP-momsens verkningar vara mer accentuerade än I-momsens.

Om den breddade momsens, i syfte att pressa fram en bakåtriktad övervälring, utformas utan gränskorrigeringar finns det anledning räkna med särskilt påtagliga konkurrenssnedvridningar och strukturella förskjutningar i företagssektorn. I detta fall skulle nämligen möjligheterna till en smidig övervälring av konsumtionsskattekomponenten i normala fall gå förlorade. En höjd skattesats skulle för den konkurrensutsatta sektorn få likartade effekter som en uppskrivning av den svenska kronan.

En komparativ analys av de bägge breddade momsvarianterna ger vid handen att principiella argument kan anföras mot BNP-momsens vid jäm-

förelse med I-momsen. Sålunda talar både horisontella rättvisesynpunkter och effektivitetssynpunkter till I-momsens fördel vid en sådan jämförelse. Från administrativa utgångspunkter torde emellertid BNP-momsen vara att föredra på grund av att man här undgår det komplicerade problemet att fastställa ändamålsenliga skattemässiga avskrivningsregler.

I argumentationen för breddad mervärdeskatt har även stabiliseringspolitiska synpunkter anförts. Investeringskvotens kraftiga svängningar under en konjunkturcykel har ansetts motivera att skattesystemet kompletteras med ytterligare ett permanent instrument som kan användas för att dämpa dessa svängningar. Mot detta kan invändas att det i och för sig rimliga anspråket på effektiva medel för konjunkturmässig styrning av investeringarna inte kräver en permanent investeringsskatt. När situationen så fordrar och när investeringsfondssystemet anses otillräckligt skulle detta stabiliseringspolitiska problem i stället kunna klaras med temporära investeringsavgifter respektive investeringsavdrag eller speciella stimulanser.

Bland produktionsfaktorskattorna analyseras här vid sidan av arbetsgi-
varavgifterna särskilt råvaruskatter, energiskatter och investeringsskatter. Beträffande den allmänna råvaruskatten har det visat sig att denna knappast är användbar för "finansiering" i större skala av den offentliga sektorn. Eftersom beskattningen här skulle sättas in i ett mycket tidigt skede i produktionskedjan skulle det värdemässiga underlaget bli lågt i förhållande till värdet på slutprodukterna. Detta betyder å andra sidan att skattesatsen finge sättas relativt högt för att skatten skall bli meningsfull som finansieringskälla. Detta medför bl. a. betydande frestelser till skatteundandragande och stora påfrestningar på kontrollorganisationen. Skattens verkningar på näringslivets struktur och arbetsmetoder kan vidare bli omfattande och svåra att bedöma. Svårigheterna att åstadkomma neutralitet med avseende på varor som produceras i andra länder bör också betonas.

Eftersom en beskattning av råvaror leder till en relativ fördyring av dessa jämfört med produktionsfaktorerna arbetskraft och kapital kan skatten väntas leda till en ökad hushållning med dessa naturresurser. Det kan emellertid inte anses självklart att man genom en generell råvaruskatt bör stimulera till en ökad hushållning med råvaror på bred front. Däremot kan *selektiva* råvaruskatter vara ett effektivt medel att stimulera till ökad sparsamhet med speciella råvaror. Detta förutsätter emellertid att man på goda grunder kan göra troligt att marknadspriset på den aktuella råvaran inte speglar de långsiktiga efterfråge- och utbudsförhållandena.

En utgångspunkt för den redovisade analysen av en energiskatt har varit att denna ej kan övervältras bakåt på energiproducenterna, eftersom energipriset är bestämt på världsmarknaden. Införandet av en energiskatt påverkar därför via en förändrad prisrelation mellan energi och övriga produktionsfaktorer såväl produktions- som konsumtionsmönster i ekonomin.

En generell höjning av energibesattningen sänker på kort sikt företagets lönsamhet i den från utlandet konkurrensutsatta sektorn. Man kan emellertid finna argument för att en i förhållande till andra länder rimlig genomsnittlig lönsamhetsnivå på längre sikt kommer att återställas därigenom att vid fasta växelkurser ökningstakten i företagets kostnader för arbetskraften reduceras. Här föreligger alltså en tendens till övervältring på löntagarna, vilket ger energiskatten en regressiv effekt.

Energibesattningen belastar dock branscherna olika, alltefter deras grad av energiintensitet i produktionen. Vissa särskilt energiintensiva branscher som järn och stål samt papper och massa skulle på kort sikt komma att drabbas av en påtaglig försämring av sin lönsamhet vid en generell höjning av energibesattningen. Detta skulle på längre sikt sannolikt leda till en krympning av dessa sektorer. Resultaten av en empirisk undersökning av den svenska energibesattningen visar emellertid klart att just de energiintensiva branscherna, som är så viktiga i Sveriges utrikeshandel, genom speciella undantag och nedsättningar fått betydande lindring i sin skattebelastning. Av detta kan man dra slutsatsen att energibesattningen i sin tillämpning delvis anpassats till Sveriges internationella konkurrenssituation.

I den skyddade sektorn, som omfattar t. ex. energi för bostadsuppvärmning och motorbränslen, uppstår via prishöjningar en tendens till övervältring av energiskatter på konsumenterna. Vid flexibla växelkurser kommer skatten även i den konkurrenssatta sektorn att till viss del kunna övervältras på detta sätt. Även i detta fall, med högre grad av övervältring framåt, blir emellertid den fördelningspolitiska effekten regressiv.

De utan jämförelse viktigaste skatter som för närvarande brukas på brutto- och produktionsfaktorsbesattningens område i Sverige är K-momsen och arbetsgivaravgifterna.

En jämförelse mellan verkningarna av dessa skatter på ett övergripande makroplan ger vid handen att de förete betydande likheter, särskilt i ett långsiktigt perspektiv. Båda skatterna tas ut med företagen som subjekt men övervältras. K-momsen kan karakteriseras som en proportionell konsumtionsskatt medan arbetsgivaravgifterna kan ses som en proportionell skatt på löneinkomster kompletterad med egenavgifter på inkomster av rörelse och jordbruksfastighet. Båda skatterna är därmed på lång sikt regressiva i sin fördelningsverkan. Effekterna på benägenheten att arbeta respektive att spara torde vara i stort sett likvärdiga.

Den kortsiktiga övervältringsprocessen torde emellertid vara olika i de båda fallen. Det är sålunda troligt att momsen på kort tid (momentant) övervältras framåt på priserna. Därför ger den sannolikt mycket begränsade allokeringseffekter i ekonomin. Beträffande arbetsgivaravgifterna är övervältringsprocessen mer omdiskuterad. I denna studie drivs emellertid tesen att man genom att koppla avgiftshöjningarna till centrala löneförhandlingar under vissa förutsättningar kan uppnå momentan övervältring även av arbetsgivaravgifterna. I sådana fall ger avgifterna inte upphov till några nämnvärda allokeringseffekter vare sig på kort eller på lång sikt.

Andra ifrågasätter att man med institutionella arrangemang kan uppnå en momentan övervältring och pekar vidare på det förhållandet att flera avgiftshöjningar under senare år har vidtagits utan direkt anknytning till löneförhandlingarna. Därför, menar man, kan det inte bestridas att de höjda avgifterna under 1970-talet och tidigare har haft oönskade allokeringseffekter, som bl. a. har tagit sig uttryck i negativa effekter på sysselsättning och bytesbalans. Om detta är en riktig bedömning kan därtill fogas observationen att arbetsgivaravgifterna kan ha haft progressiva fördelningspolitiska effekter under ett skede efter en höjning.

Momsens och arbetsgivaravgifternas regressivitet har i förening med de senaste årens skattepolitiska utveckling kommit att bilda grundvalen för

en hel del kritik mot dessa skatter i deras nuvarande utformning. Olika typer av reformförslag har också framförts. I denna sammanfattning har de förslag som för momsens del syftar till att inordna även investeringarna i basen berörts tidigare. Vad gäller arbetsgivaravgifterna har det bl. a. föreslagits att s. k. arbetsfria inkomster borde belastas med motsvarande avgifter.

Bägge dessa åtgärder skulle ge resultat som, vad beträffar underlagets bredd, företer betydande likheter med en personlig inkomstskatt. Det bör under sådana omständigheter naturligtvis vara möjligt att med avsedd verkan reformera den personliga inkomstskatten i stället för de indirekta skatterna. I detta arbete görs ett försök att visa vad en sådan reform skulle innebära. Grundtanken är att den existerande inkomstskatten kompletteras med en tilläggsskatt av bruttotyp som kan ges två alternativa utformningar kallade TSA (bruttointäktsskatt) respektive TSM (bruttoutgiftsskatt).¹ Gemensamt för båda varianterna är ett tekniskt avräkningsförfarande som leder till resultatet att förändringar i tilläggsskatternas nivå inte behöver påverka den samlade inkomstbeskattningens progressivitet. Det betonas också i framställningen att den angivna tekniken, med ett frångående av bruttoprincipen, vore möjlig att utnyttja för en reformering av den nuvarande personliga nettoinkomstskatten i riktning mot en systematisk uppdelning av två av dennas huvudfunktioner, nämligen att verka inkomstutjämnande respektive att mer allmänt fungera som "finansieringskälla". En möjlighet vore här att tillämpa avräkningstekniken på den kommunala inkomstskatten. Därmed skulle den progressiva statsskatten som ger relativt små intäkter fungera som fördelningspolitiskt instrument medan den reformerade kommunal-skatten skulle fungera som en proportionell "finansieringsskatt" som kan ändras utan att systemets samlade progressivitet behöver påverkas.

En reform efter någon av dessa linjer skulle kunna effektivisera den politiska beslutsprocessen i samband med ändringar i skatteuttaget. Problematiken kring den offentliga sektorns tillväxt kunde i större utsträckning än för närvarande frikopplas från fördelningspolitiska överväganden.

¹ TSA och TSM är förkortningar för "Tilläggsskatt modell arbetsgivaravgifter" respektive "Tilläggs-skatt modell moms".

2 Analysens utgångspunkter¹

2.1 Inledning

Skattepolitiken kan allmänt sägas ha två syften. Det första är att bereda utrymme för den offentliga sektorns köp av varor och tjänster genom att reducera den privata sektorns efterfrågan. I dagligt tal brukar man säga att skatterna används för att "finansiera" den offentliga verksamheten.

Det andra huvudsyftet är att med skattesystemet försöka korrigera olika brister i de fria marknadernas sätt att fungera. Denna uppgift kan spjälkas upp i flera komponenter. Skatter kan t. ex. användas för att uppnå:

- a. effektiv allokering av samhällets resurser,
- b. rimlig inkomstfördelning,
- c. lämplig tillväxttakt,
- d. utjämning av konjunktursvängningar,
- e. balans i betalningsströmmarna gentemot utlandet.

Primärt kommer i denna studie sådana skatter att behandlas vars huvuduppgift är att, med så små störningar av verksamheten i privat sektor som möjligt, uppfylla det första syftet, nämligen att bereda utrymme för den offentliga sektorns verksamhet. I fortsättningen kommer skatter av detta slag ofta att kallas "finansieringsskatter". Fördelen med detta ordval är dels att det anknyter till ett vardagligt språkbruk, dels att det ger en sammanfattande term för skatter av detta slag. Nackdelen med ordvalet är, som påpekas i de flesta elementära läroböcker i nationalekonomi, att det kan ge upphov till missledande analogier beträffande de finansiella restriktionerna för privata företag respektive offentlig sektor.

Traditionellt anses att skatter med det angivna syftet bör tas ut efter något av följande två kriterier. Det första innebär att skatten ges ett omfattande underlag eller med andra ord en bred bas. Detta kan ske genom en likformig skatt på hela det löpande produktionsresultatet eller på huvuddelen av detta. Det andra kriteriet innebär att man lägger skatter på produktionsfaktorer med låga utbudselasticiteter eller varor med låga efterfrågeelasticiteter. Här kan arbetskraft respektive sprit och tobak tjäna som exempel. Båge dessa ansatser anses innebära att de resursstyrande effekterna (allokerings effekterna) kan hållas på en begränsad nivå även vid relativt höga skattesatser.

¹ Kapitlet syftar till att ge en viss orientering för en läsare med intresse för analysens teoretiska bakgrund. En mer resultat inriktad läsare kan, efter att ha tagit del av det inledande avsnittet, med fördel gå vidare direkt till kapitel 3.

Vid en jämförelse mellan olika skatteformer kan man naturligtvis inte renodla finansieringsaspekten. De allra flesta skatter påverkar på ett eller annat sätt hushållens och företagens beslutssituation och leder därför till anpassningar av olika slag i beteendet. Eftersom dessutom fördelningspolitiska och andra ekonomisk-politiska överväganden påverkar valet av skatteform kommer också andra aspekter än den finansiella att beaktas i framställningen.

Denna undersökning kommer med varierande djup att omfatta ett stort antal skatteformer. Viktiga existerande skatter som inte behandlas är bolagsskatten och olika former av kapital- och förmögenhetsbeskattning. Potentiellt intressanta skatter som faller utanför undersökningens ram är den progressiva utgiftsskatten och en negativ inkomstskatt. Av de skatter som sålunda inte behandlas här har samtliga utom den sistnämnda varit föremål för utredning i andra sammanhang i Sverige på senare tid. Intresset för en negativ inkomstskatt har emellertid varit stort på flera håll i utlandet.¹

2.2 Skatters verkningar – en översikt

En tillfredsställande behandling av budgetpolitiska åtgärder kräver *allmän jämviktsanalys*. Låt oss utgå från ett tillstånd av jämvikt i ekonomin som störs av ett finanspolitiskt ingrepp. Resultatet blir en hel serie anpassningar tills ny jämvikt nås. Differensen mellan det nya och det gamla jämviktsläget är ett resultat av åtgärdens (åtgärdspaketets) ekonomiska effekter.

Vid en jämförelse mellan de båda jämviktslägena är det lämpligt att skilja mellan olika aspekter på den totala förändringen. Antag att det offentliga ökar sina köp av varor och tjänster i en situation med full sysselsättning. Detta innebär en *resurstransferering* från den privata sektorn till den offentliga. Hur denna reala kostnad fördelas mellan individerna beror av hur de ökade offentliga utgifterna finansieras (skatt, sedelpress eller lån). Detta leder över till en annan viktig aspekt på den totala effekten av åtgärdspaketet, nämligen inkomstfördelningens förändring eller med andra ord *åtgärdens incidens*. Vid skattefinansiering av den offentliga sektorns tillväxt kommer incidensproblemet att gälla fördelningsverkningarna av såväl de ökade statsutgifterna som de ökade skatterna. I den primärt på skatteforskning inriktade litteraturen har man emellertid med olika analytiska grepp strävat efter att försöka renodla frågan om olika skatters fördelningsverkningar. Ett välkänt första steg i denna incidensanalys har varit att undersöka hur det intagna *skattebeloppet* fördelas sig mellan produktionsfaktorerna kapital och arbete eller mellan olika inkomsttagare. När hänsyn i en allmän jämviktsanalys tas till den mångfald av effekter som utlöses av en skatt, visar det sig emellertid att en sådan uppläggning är alltför restriktiv.

När en skatt införs kommer som regel hushållens och/eller företagens valsituation att påverkas genom att relativpriserna förändras. Denna störning i resursallokeringen innebär att skatter förorsakar en *extra börda* (excess burden) utöver den *direkta bördan* i form av att vissa resurser förs över till staten. Den ”extra bördan” är ett uttryck för en *effektivitetsförlust* i eko-

¹Se t. ex. OECD [1974].

nomin. Endast i det fall att skatten helt saknar samband med individens eller företagets ekonomiska aktivitet kommer handlandet att vara opåverkat. Skatter med sådana egenskaper brukar kallas klumpsummeskatter. Exempel på en sådan är en per capita skatt. En skatts "excess burden" kan definieras som den välfärdsförlust som uppstår när man väljer att ta in en given skatteintäkt med en annan skatt än en klumpsummeskatt.

En fjärde aspekt på skattepolitikens verkningar är att storleken på den kaka som finns att fördela kan påverkas. Detta kan kallas *outputeffekter*. Sådana effekter kan komma till stånd genom att åtgärderna stimulerar till teknikförändringar eller leder till förändringar i utbudet av produktionsfaktorer. Åtgärder av denna typ är av intresse när man vill använda skatterna som ett medel i en politik för ekonomisk tillväxt. Outputeffekter kan också uppstå genom en ökad effektivitet i utnyttjandet av existerande resurser, t. ex. genom reducerad arbetslöshet. Skatterna är då ett medel i stabiliseringspolitiken.

2.3 Något om incidens

Med incidensen av en skattepolitisk åtgärd avses här dess effekter på fördelningen av de reala, disponibla inkomsterna i samhället, när hänsyn tagits till åtgärdens samtliga återverkningar i ekonomin. I en diskussion av skatteincidensen kan man med fördel ta som utgångspunkt den gamla och flitigt debatterade frågan i vilken utsträckning den som formellt *betalar* skatten också *bär* bördan av den. Klarhet på denna punkt är av fundamental betydelse, när det gäller att förstå hur olika skatter påverkar individernas beteende samt hur de mer allmänt verkar i samhällsekonomin.

Begreppet *skatteövervältring* är nära knutet till frågan om incidensen av en skatt. Innebörden kan tydliggöras med hjälp av definitionerna *impaktincidens* och *effektiv incidens*¹:

Impaktincidens: Den reala inkomstförändring som skulle uppstå för den individ som formellt skall betala skatten, om hans inkomst minskade (ökade) med hela skattebeloppet vid en skattehöjning (sänkning).

Effektiv incidens: Den förändring i realinkomsten som faktiskt uppstår när en skatt införs. Den effektiva incidensen hänför sig till slutresultatet av den serie anpassningar som åtgärden utlöser.

Om nu vid en skattepolitisk åtgärd den effektiva incidensen avviker från *impaktincidensen* har *övervältring* förekommit. Man skiljer ofta på *övervältring framåt* (priser höjs) och *bakåt* (faktorersättning reduceras).

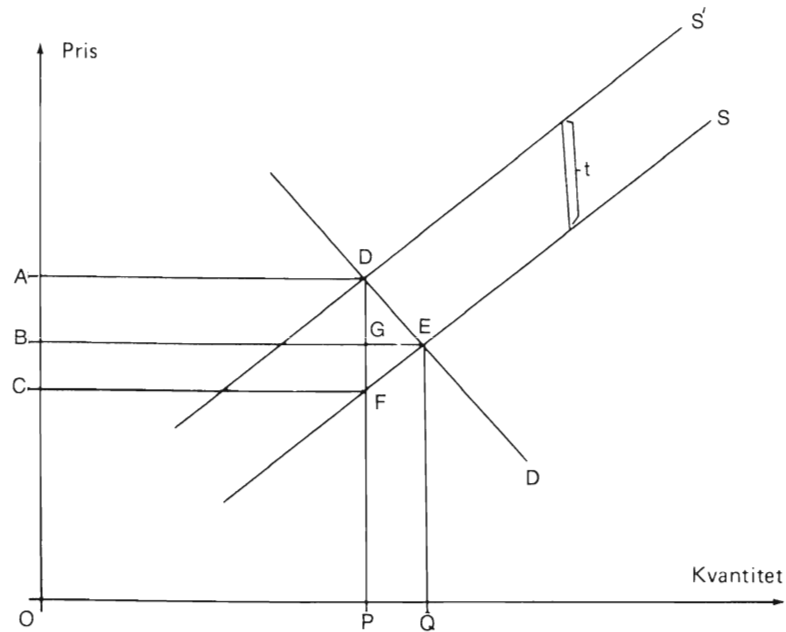
Incidensproblematiken har studerats inom ramen för såväl *partiell* som *generell* jämviktsteori.

Partiell incidensanalys

Den partiella incidensanalysen, som har sina rötter hos Marshall och Edgeworth, bygger på den partiella teorin för prisbildningen på en marknad och anses därför vara bäst lämpad för incidensanalys av selektiva skatter på marginella marknader, som t. ex. skatter på parfym eller läppstift. Den par-

¹ Jfr Musgrave [1959].

Figur 2.1 Effekten av en styckskatt

tiella incidensanalysen kan emellertid också vara värdefull som ett första steg i en undersökning av skatter med mer omfattande underlag. Med denna uppläggning bestämmer efterfrågans och utbudets priselasticiteter i vilken utsträckning skatten vilar på köparna respektive säljarna. Detta kan på välkänt manér illustreras som i figur 2.1. De med S respektive D betecknade kurvorna representerar utbudet respektive efterfrågan på marknaden, som kan avse en vara eller produktionsfaktor. Jämvikt föreligger vid priset OB och kvantiteten OQ. En styckskatt (t kr/varuenhet) på denna vara (faktor) kan tolkas så att utbudskurvan parallellförskjuts uppåt till S'. Ny jämvikt nås vid det högre priset OA och till den lägre kvantiteten OP. Det skattebelopp som skall betalas till staten anges av ytan ADFC.

Man finner att en del av skattebördan övervältras på konsumenterna via en prisökning. Storleken på denna prisökning anges under antagande om fri konkurrens av följande formel:

$$\frac{\Delta P}{t} = \frac{E_S}{E_S + E_D}$$

Formeln framhäver hur prisstegringen (ΔP) är beroende av efterfråge- och utbudselasticiteterna E_D respektive E_S . Om t. ex. utbudet är fullständigt oelastiskt ($E_S = 0$) kommer priset inte att kunna höjas. I detta läge bärs skatten till fullo av säljarna. Vi har påpekat att det totala skattebeloppet i figuren ovan anges av ytan ADFC. Av detta belopp bärs delen ADGB av konsumenterna och delen BGFC av säljarna.

I en partialanalys av en specifik skatts incidens kommer alltid intresset att centreras kring utbuds- och efterfrågeförhållandena på den speciella marknad som är aktuell. I den analys av arbetsgivaravgifter och energiskatter som redovisas senare kommer den partiella incidensanalysen att ges konkreta tillämpningar.

Generell incidenslära

Den partiella incidensläran är otillräcklig för analys av bredbasiga skatters fördelningsverkningar. Det är nämligen nödvändigt att beakta att flertalet skatter i princip ger återverkningar på andra delar av ekonomin än den där de har sin omedelbara effekt. Dessutom måste hänsyn tas till att skatteintäkternas användning är av betydelse för det realekonomiska utfallet. Dessa observationer har lett till att en analysapparat av mer omfattande karaktär har utvecklats.

Den generella incidensläran har sitt ursprung hos neoklassikerna. En framträdande insats gjordes av Knut Wicksell. Den diskussion som genom åren förts beträffande denna del av incidensteorin har tidvis varit tämligen förvirrad. En viktig orsak till detta är att olika författare givit begreppet incidens olika innebörd.

Bent Hansen ger i "Finanspolitikens ekonomiska teori" en klar framställning av relationen mellan de uppfattningar som under årens lopp förekommit om den generella incidenslärans innebörd.¹ Det bör poängteras att Hansen inte ser någon anledning att begränsa termen incidens till just skatternas inverkan på inkomstfördelningen. Man bör lika gärna kunna tala om incidensen av olika åtgärder på budgetens utgiftssida. En generell definition kan då formuleras på följande sätt: Med incidens avses effekterna på längre eller kortare sikt av en finanspolitisk åtgärd ceteris paribus på realinkomsterna i samhället. Med finanspolitiska åtgärder avses härvid förändringar i offentliga handlingsparametrar och med ceteris paribus att alla andra parametrar än den (de) studerade hålls konstanta. Med realinkomster avses ofta ersättningar till olika produktionsfaktorer. Vanligen har man då speciellt ersättningen till kapitalet respektive arbetskraften, dvs. *den funktionella inkomstfördelningen*, i åtanke. En mer fullständig undersökning bör emellertid avse fördelningen av de reala, disponibla inkomsterna mellan olika individer eller grupper av individer, dvs. *den personella inkomstfördelningen*.

Med den uppläggning som Hansen ger incidensläran blir den ett specialfall av det allmänna studiet av finanspolitiska åtgärders verkningar på ekonomin. I finanspolitisk analys är det vanligt att man studerar effekten av flera åtgärder i kombination. Ofta lägger man i analysen också restriktioner på vissa variabler, t. ex. sysselsättnings- och prisnivåerna. En incidensundersökning skulle mot denna bakgrund kunna läggas upp så att man i en *allmän jämviktsmodell* analyserar effekten på inkomstfördelningen av en höjning i en skatt kompenserad med en sänkning i en annan skatt, så att något centralt ekonomisk-politiskt mål som var uppfyllt i utgångsläget också är uppfyllt efter omläggningen. Ansatsen kan generaliseras till att avse flera mål men kommer därvid också att behöva omfatta förändringar i flera skatteparametrar.

Den *neoklassiska* incidensläran är uppbyggd på liknande sätt men med den speciella restriktionen att budgeten skall balansera. Vid en skattehöjning tänker man sig alltså en kompensande åtgärd sådan att budgetbalansen upprätthålls. För det fall att den kompensande åtgärden består i att en annan skatt sänks har Musgrave myntat termen *differentialincidens*.² När den kompensande åtgärden består i att staten ökar sina utgifter talar man om *balanserad-budget-incidens*. Ett problem med denna ansats är att skatteincidensen inte renodlas.

¹ Hansen [1955].

² Musgrave [1959].

Musgrave anger också en tredje ansats vid incidensanalys, nämligen *specifik incidens*. Här studeras effekten av en förändrad skattesats givet att statens utgifter hålls konstanta i reala termer. Svagheten med denna ansats, som manade fram de tidigare nämnda, är att skattens incidens blir omöjlig att skilja från incidensen av inträffade förändringar i den absoluta prisnivån.

En av poängerna med restriktionen på statsbudgeten är alltså att förändringar i den absoluta prisnivån ej uppstår. Den fulla sysselsättningen utgör i en "neoklassisk värld" med flexibilitet i löner och priser inget problem.¹ I en "keynesiansk värld" kan emellertid skattepolitiska åtgärder vid upprätthållen budgetbalans mycket väl ge upphov till (ofrivillig) arbetslöshet. Under sådana förhållanden blir den neoklassiska ansatsen av begränsat värde. En intressantare uppläggning är då att undersöka incidensen av sådana uppställningar av åtgärder som håller sysselsättningsnivå och prisnivå konstanta utan hänsyn till budgetsaldot. Härav framgår klart hur den generella incidensanalysen utgör ett specialfall av den numera väletablerade metoden vid analys av verkningarna av finanspolitiska åtgärder.

Av det sagda skall ej den slutsatsen dras, att det råder en motsättning mellan neoklassisk incidenslära och den ansats som bl. a. Bent Hansen förespråkat. I stället bör de betraktas som komplementära. Den neoklassiska ansatsen i termer av differentialincidens har visat sig mycket användbar vid analys av långsiktig incidens i teoretiska modeller. En ansats av det senare slaget är lämpligare vid analys av kortsiktig incidens men torde också vara av intresse vid analys av långsiktig incidens med ekonometriska modeller av allmän jämviktskaraktär.²

Harbergermodellen

Det främsta teoretiska instrumentet hittills för analys av olika skatters inkomstfördelningsverkningar är en allmän jämviktsmodell som formulerats av Harberger.³ Modellen, som är av neoklassisk typ, har vidareutvecklats av McLure och Mieszkowski och kallas därför ibland HMM-modellen.⁴ Modellen beskriver en sluten ekonomi med två varor och två produktionsfaktorer som är fritt rörliga mellan två produktionssektorer som producerar var sin vara. Det råder perfekt konkurrens på alla marknader och utbudet av produktionsfaktorerna arbete och kapital är fullständigt oelastiskt. Trots dessa förenklande förutsättningar anses det att HMM-modellen är mycket användbar vid analys av olika skatters incidens. Ett centralt resultat som ges av modellen kan enkelt beskrivas med följande "matris", där X respektive Y står för de två konsumtionsvarorna och K respektive L representerar de två produktionsfaktorerna. Alla skatter antas utgå med samma skattesats på baser formulerade i värdetermer.

$$\begin{array}{rcc}
 T_{XY} = T_{LK} = T_L & + & T_K \\
 \parallel & & \parallel \\
 T_X & = & T_{XL} + T_{XK} \\
 + & & + \\
 T_Y & = & T_{YL} + T_{YK}
 \end{array}$$

Av matrisens första rad framgår att ett införande av en skatt på arbetskraften (T_L) kombinerad med en skatt på kapitaltjänster (T_K) är ekvivalent med

¹ Den vanligaste ansatsen i neoklassisk analys har varit att arbeta med differentialincidens. Se Mieszkowski [1969].

² Jfr Normann [1977b].

³ Harberger [1962].

⁴ Se McLure [1975] och Mieszkowski [1969].

införande av en inkomstskatt (T_{LK}), vilken i sin tur är lika med en allmän varuskatt (T_{XY}). Av matrisens första "kolumn" framgår vidare att en inkomstskatt eller en allmän varuskatt är ekvivalent med en skatt på vara X (T_X) kombinerad med en skatt på vara Y (T_Y). På samma sätt kan även andra ekvivalenser illustreras med hjälp av matrisen.

Genom att man modifierar de grundläggande antagandena i modellen kan dess användningsområde vidgas till att belysa t. ex. regionala skattepolitiska problem. HMM-modellen har emellertid också uppenbara begränsningar. Eftersom utbudet av kapital till ekonomin som helhet är givet i modellen kan inte effekter på sparande och tillväxt analyseras. Modellens neoklassiska natur gör det vidare omöjligt att analysera stabiliseringspolitiska problem.¹

Det har tidigare framhållits att incidensproblemet har att göra med fördelningen av realinkomsterna i samhället. En individs relativa position bestäms dels av priserna (inkl. skatter) på varor och tjänster, dels av ersättningen (efter skatt) för de tjänster som individen bjuder ut på marknaden (vanligen ersättning för utfört arbete). Med en annan terminologi kan vi säga att individen är kopplad till marknaden dels via sitt sätt att intjäna inkomster, dels via sin inkomstanvändning.

När man skall mäta ett skattesystems fördelningsverkningar eller bedöma incidensen av en skatteförändring måste hänsyn tas till bägge dessa aspekter. En incidensanalys är därför mycket komplicerad och måste tills vidare grundas på flera mer eller mindre säkra antaganden. Man har emellertid på senare år gjort flera försök att uppskatta den totala fördelningseffekten av skattesystemen i olika länder.² I de kapitel som följer kommer bland annat incidensen av ett antal specifika skatter som ingår i dessa undersökningar att diskuteras. I samband därmed ges också referenser till ett urval ur den flora av specialundersökningar som gjorts för enskilda skattetyper.

2.4 Effektivitetsverkningar och optimal beskattning

Under ideala förhållanden antas marknadsekonomin ge upphov till en resursallokering som är effektiv i den meningen att produktionen av en godtycklig vara inte kan ökas utan att den minskas för minst *en* annan vara. Om man i ett sådant tillstånd inför en skatt kommer resursallokeringen att påverkas negativt så att en effektivitetsförlust uppstår. Utöver den direkta börda som uttaget av ett visst skattebelopp lägger på hushållen, uppstår därmed en "excess burden" genom att valsituationen störs. Detta förhållande kan partiellt illustreras med hjälp av figur 2.1. I termer av denna uppgår den direkta skattebördan till ytan ADFC. Den extra bördan (minskade konsument- och producentöverskott) representeras av ytan DEF, av vilken DEG faller på konsumenterna och resten på producenterna.

Naturligtvis är det av stort intresse att försöka uppskatta beskattningens välfärdskostnader (i ovannämnda mening) empiriskt. Vissa försök har gjorts och även på detta område är Harberger en banbrytare.³ Undersökningarnas antal är växande men mätmetoderna är så komplexa att det skulle föra för långt att gå in på dem här.⁴

¹ En översikt över HMM-modellen och dess tillämpningar ges i McLure [1975].

² Se t. ex. Franzén et al. [1976], Musgrave & Musgrave [1973], Pechman & Okner [1974].

³ Harberger [1964].

⁴ För en översikt se Musgrave & Musgrave [1973] eller Break [1974].

Det har varit en central frågeställning i skatteteoretisk diskussion hur "excess burdens" eller, som de också kallas, "dead weight losses" skall minimeras vid beskattningen. Detta problem har i den nationalekonomiska forskningen behandlats under rubriken *optimal beskattning*. I litteraturen på området kan man särskilja två grenar. I den första, som behandlar system av varuskatter, dvs. indirekt beskattning, har problemet varit att välja det optimala systemet enbart på grundval av effektivitetskriterier, dvs. att hitta det skattesystem som ger en given skatteintäkt till lägsta välfärdskostnad.¹ De slutsatser man kommit till, bland annat att varor med låga pris- och inkomstelasticiteter ("nödvändighetsvaror") skall beskattas hårt, innebär emellertid att konflikten effektivitet/utjämning blir påtaglig. Därför är det naturligtvis önskvärt att analysen utvidgas så att utjämningsaspekten explicit kommer med i analysen, vilket också är fallet i den andra litteraturgrenen som behandlar den personliga inkomstkatten.

Denna vidgade ram för analysen är i detta fall ganska självklar, eftersom den progressiva inkomstkatten är ett av de oftast använda medlen i fördelningspolitiken. De avvägningsproblem som behandlats när det gäller att analysera inkomstkattens optimala progressivitet är:

- a. inkomstutjämning kontra effektivitetsförluster beroende på störningar i valet mellan arbete och fritid,²
- b. inkomstutjämning kontra effektivitetsförluster beroende på störningar i incitamenten att investera i humankapital.³

¹ Översikter över denna forskningsgren ges i Bradford & Rosen [1976] och Sandmo [1974].

² Se t. ex. Mirrlees [1971], Phelps [1973].

³ Atkinson [1973], She-shinski [1972].

⁴ Denna lösning förutsätter att inkomstkatten kan göras negativ för individer med mycket låga inkomster före skatt. Resultatet bygger också på förutsättningen att alla individer har samma nyttofunktion.

⁵ En undersökning av den svenska inkomstkatten mot bakgrund av teorin för optimal inkomstbeskattning ges i Jakobsson & Normann [1976c].

⁶ Kritiskt inriktade teoriöversikter ges i Bradford & Rosen [1976] och Feldstein [1976].

I analysen har man antagit att samhället strävar efter att maximera en social välfärdsfunktion som är beroende av de enskilda individernas välbefinnande (nyttor). Den sociala välfärdsfunktionen bygger på antagandet att det föreligger en explicit värdering av hur man skall väga olika individers nyttonivåer mot varandra. Detta betyder att man tagit ställning till frågor av typen hur man skall värdera situationen att en fattig person får tre äpplen och en välbärgad person ett äpple mot att båda får två äpplen vardera. I fallet a. ovan har individernas nyttor antagits vara en funktion av konsumtion och fritid. Med bortseende från sparande kommer konsumtionen att sammanfalla med inkomst efter skatt.

Om man antar att hushållen inte alls påverkas av skatteförändringar i sitt val mellan arbete och fritid, så kommer vid utilitaristiska formuleringar av den sociala välfärdsfunktionen optimum att nås vid en sådan skatteprogression att alla individer ges lika stora inkomster efter skatt.⁴

Om emellertid skatteåtgärden ger upphov till störningar i valet mellan arbete och fritid kommer effektivitetsförluster att uppstå. I detta fall maximeras samhällets välfärd i ett läge där fortfarande vissa skillnader i inkomster efter skatt kvarstår. Hur stora dessa skillnader är beror på välfärdsfunktionens form, på den initiala inkomstfördelningen och på hur känsligt arbetsutbudet är för ändrade skatter.⁵

Sammanfattningsvis kan man om arbetet med teorierna för optimal beskattning säga att det på många sätt bidragit till att skapa nya insikter om centrala skattepolitiska frågeställningar. Ännu torde det emellertid inte vara möjligt att på basis av dessa undersökningar formulera några enkla regler till ledning för det skattepolitiska beslutsfattandet.⁶

2.5 Outputeffekter

Som redan antytts kan man från analytisk synpunkt skilja på två typer av outputeffekter vid beskattning, nämligen effekter på ekonomins produktionskapacitet och dess tillväxt å ena sidan och effekter på resursutnyttjande och priser å den andra. Den första gruppen av verkningar kan kallas tillväxteffekter medan den senare kan kallas stabiliseringspolitiska effekter.

Ett samhälles ekonomiska tillväxt bestäms i huvudsak av den tekniska utvecklingen samt av tillväxten i arbetskraftsutbud och kapitalstock. Vad gäller skatternas effekter på dessa tillväxtbestämmande faktorer har man i litteraturen för hushållens del koncentrerat intresset till verkningarna på arbetskraftsutbudet och på hushållssparandets storlek. Mer precist har olika skatters effekter på hushållens val mellan arbete och fritid respektive sparande och konsumtion kommit att analyseras.¹ Teoretisk analys av olika skatter med avseende på dessa val återfinns i de flesta läroböcker på området och upprepas därför inte i denna bakgrundsorientering.² Det kan emellertid påpekas att resultaten ofta är av sådan art att bestämda utsagor till förmån för den ena eller andra skatten från tillväxtsynpunkt ej är möjliga på ett allmänt plan. För detta krävs till att börja med en noggrann precisering av de jämförda skattetyperna med avseende på t. ex. progressiva inslag. Dessutom krävs detaljerad empirisk information om bl. a. elasticiteten i arbetsutbudet för olika kategorier av skattskyldiga, den marginella sparbenägenhetens variation med inkomsten och den marginella sparbenägenhetens känslighet för förändringar i sparandets nettoavkastning. Det kan tilläggas att empirisk information av detta slag är mycket knapphändig vad gäller den svenska ekonomin.³

Vad gäller skatters effekter på företagen från tillväxtsynpunkt, har intresset i stor utsträckning fokuserats till verkningarna på olika typer av investeringsbeslut och på finansiella beslut vad avser t. ex. valet mellan vinstnedplöjning och utdelning. Dessa frågor har i litteraturen primärt kommit att analyseras i undersökningar av bolagsbeskattningens verkningar.⁴

Skattesystemets stabiliseringspolitiska verkningar har diskuterats i en mycket omfattande litteratur alltsedan genombrottet för den keynesianska synen på finanspolitikens roll i konjunkturpolitiken.⁵ En viktig utgångspunkt är att ett gap mellan potentiell och faktisk produktion kan reduceras genom att man med aktiva finanspolitiska åtgärder påverkar den samlade efterfrågans storlek. I primitiva tillämpningar av denna teori på skattepolitiken koncentreras intresset på variationer i det samlade skatteuttagets nivå utan mycken diskussion kring det konkreta valet av skatteform. I mer sofistikerade tillämpningar har det emellertid bland annat visats att en önskad förändring i aggregerad efterfrågan kan uppnås med mycket olika intäktsförändringar beroende på valet av skattepolitiskt medel.⁶

Vid jämförelser mellan olika skatter i ett stabiliseringspolitiskt perspektiv är det vanligt att skilja mellan deras effektivitet som inbyggda stabilisatorer respektive deras effektivitet vid permanenta eller framför allt temporära parameterförändringar. I det första fallet jämförs skatterna med avseende på deras förmåga att automatiskt, dvs. utan speciella beslut om regelförändringar, verka dämpande på cykliska svängningar i ekonomin. I det senare

¹ Analys av dessa beslutsproblem är också av betydande intresse för undersökningar av skatters effektivitetsverkningar och incidens.

² Se t. ex. Hansen [1955] och Musgrave & Musgrave [1973].

³ I framför allt USA har ett betydande arbete lagts ned på empiriska undersökningar av dessa för skatteanalysen strategiska variabler (se t. ex. översikterna i Shoup [1972], Break [1974] och Boskin [1976]). Resultaten av dessa utländska undersökningar, som för övrigt inte givit entydiga resultat, torde dessvärre som regel inte vara möjliga att direkt överföra på den svenska ekonomin med dess ofta helt olika institutionella förhållanden.

⁴ Se del 2 och de referenser som ges där.

⁵ En sen översikt över teoribildningen på detta område ges i Blinder & Solow [1974]. Där diskuteras också den aktuella kontroversen mellan "keynesianer" och "monetarister" beträffande den relativa betydelsen av finanspolitik respektive penningpolitik.

⁶ Se t. ex. Hansen [1955].

fallet gäller jämförelsen olika alternativ inom ramen för en aktiv finanspolitik.

Enligt en traditionell uppfattning skulle en progressivt utformad personlig inkomstskatt vara ett gynnsamt medel i bägge dessa avseenden. Denna ståndpunkt har emellertid på senare tid ifrågasatts från flera olika utgångspunkter.¹ Bland annat har det hävdats att temporära variationer i disponibel inkomst i första hand utlöser kompenserande förändringar i hushållssparandet. Inkomsteffekten på aggregerad efterfrågan av temporära förändringar i skatteuttaget, genererade via automatik eller åtgärder, skulle under sådana omständigheter bli av begränsad betydelse. Å andra sidan har den synpunkten framförts att temporära förändringar i en konsumtionsskatt kan vara effektiva i stabiliseringspolitiken. Utöver en kanske mindre verkningfull effekt på real, disponibel inkomst anses nämligen sådana förändringar ge upphov till intertemporala substitutionseffekter med styrande inverkan på valet av tidpunkt för hushållens inköp av främst varaktiga konsumtionsvaror.²

Problematiken kring temporära skatteförändringars inkomsteffekt på aggregerad efterfrågan är ytterligare ett i en lång rad av exempel på empiriska frågor av stor betydelse för den praktiska skattepolitiken som ännu inte givits något mer bestämt svar, trots att stora ansträngningar ofta gjorts.

2.6 Avslutande kommentar

Framställningen i följande kapitel omfattar många skatteformer. Dessa kommer att diskuteras mot bakgrund av den referensram som nu skisserats. Emellertid kommer analysen av varje enskild skatteform inte systematiskt att omfatta alla de punkter som tagits upp här. Snarare kommer i varje enskilt fall uppmärksamheten att koncentreras till vissa för den speciella skatten särskilt intressanta aspekter.

Det har framgått av den kortfattade översikten i detta kapitel att osäkerheten är betydande vad gäller flera centrala skattepolitiska frågor. Den nationalekonomiska forskningen kring traditionella och nytillkomna skattepolitiska problem bedrivs för närvarande, såväl vad gäller teori som empiri, med större intensitet än någonsin tidigare. Insikterna växer därför i snabb takt. Få är emellertid trots detta de frågor som kan anses ha givits mer slutgiltiga svar. De resonemang och överväganden som formuleras i det följande bör ses mot denna bakgrund.

¹ Se beträffande detta Jakobsson & Normann [1974] kapitel 5.

² Detta utvecklas i Branson [1973].

3 Skattepolitikens medel

3.1 Inledning

Antalet tänkbara former för beskattning är mycket stort. Med få undantag, av vilka förmögenhetsskatter, arvs- och gåvoskatter samt skatter på kapitalvinster är de viktigaste, har de olika skatterna en direkt anknytning till det löpande produktionsresultatet. De huvudsakliga skillnaderna mellan skattetyperna är dels att de tas ut i olika led (av olika subjekt) vid inkomsternas flöde från producenter till inkomsttagare/konsumenter och tillbaka igen, dels att skatteunderlagen (baserna) är olika omfattande. Genom att knyta an till en enkel kretsloppsmodell för inkomsternas flöde i ekonomin skall dessa påståenden illustreras här. I anslutning härtill kommer också den inbördes relationen mellan olika typer av skatter att belysas.

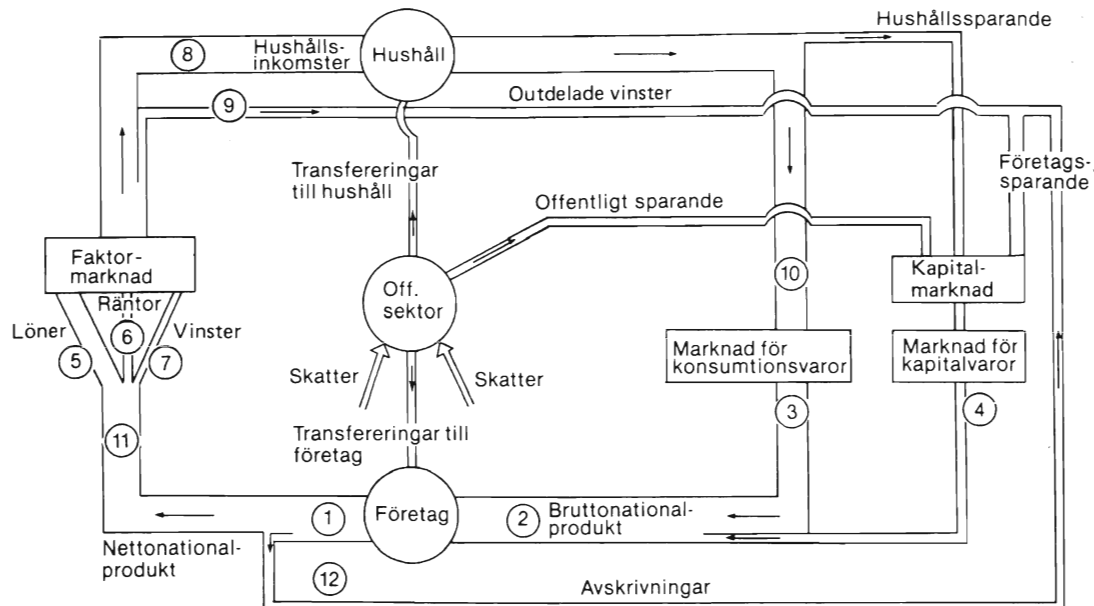
Mycket förenklat kan inkomsternas kretslopp i en ekonomi utan utrikeshandel illustreras som i figur 3.1.¹ Agenterna i ekonomin är hushåll, företag och offentlig sektor. Lås oss till att börja med bortse från den offentliga sektorn.

Alla produktionsfaktorer ägs direkt eller indirekt av hushållen. Dessa produktionsfaktorer säljs på faktormarknaden av hushållen till företagen som producerar varor. Inkomster till sina faktorköp erhåller företagen genom att sälja sin produktion på varumarknaderna. Betalningsströmmarna från inkomsttagare/konsumenter till företagen och tillbaka igen går således med-sols i figuren. Mot dessa betalningsströmmar går reala strömmar av varor och faktorer. Betalningar för leveranser av material och halvfabrikat *inom* företagssektorn, dvs. s. k. intermediära leveranser, beaktas inte i figuren eftersom företagssektorn behandlas som en enhet.

När man skall mäta den totala produktionen i samhället (BNP) kan man använda sig av två principiellt olika metoder, nämligen realmetoden respektive inkomstmetoden. Vid realmetoden mäter man BNP som värdet av den del av produktionen som går till *slutlig användning*, dvs. till konsumtion eller investeringar, eller därigenom att man summerar *förädlingsvärdena* i ekonomin. Vid inkomstmetoden kan man antingen välja att summera *företagens samlade kostnader* för de s. k. primära produktionsfaktorerna arbetskraft och kapital eller att summera *hushållens samlade inkomster*. I en enkel ekonomi med fullständig konkurrens ger dessa fyra mätmetoder samma resultat beträffande storleken på den totala produktionen. Detta förhållande, som modifieras något när modellens realism ökar, är fundamentalt för förståelsen av sambandet mellan olika typer av beskattning.

¹ En likartad framställning ges i Musgrave & Musgrave [1973].

Figur 3.1 Det ekonomiska kretsloppet

När offentlig sektor införs i figur 3.1 antas för enkelhets skull att dennas verksamhet är begränsad till att i fördelningspolitiskt syfte enligt speciella regler (dvs. automatiskt) omfördela inkomster mellan företags- och hushållssektor eller mellan enskilda agenter inom dessa bägge sektorer. Den offentliga sektorn utnyttjar därmed inga reala resurser i ekonomin. Fördelningspolitiken sker med hjälp av skatter och transfereringar. Inkomster och utgifter antas inte med nödvändighet behöva balansera varje period. Budgeten kan överbalanseras eller underbalanseras.

De numrerade punkterna i figuren anger ett antal positioner i kretsloppet där en skatt kan ansättas. Varje punkt anger således en skattebas. Genom att flödesangivelserna i figuren har givits olika tjocklek har storleksrelationerna mellan skattebaserna grovt indikerats. I figuren identifieras följande skatter av vilka endast vissa i mer eller mindre modifierad form kommer till användning i Sverige för närvarande.

1. Skatt på företagens kostnader.
2. Skatt på företagens intäkter.
3. Varuskatt på konsumtionsvaror.
4. Varuskatt på kapitalvaror.
5. Löneskatt.
6. Skatt på räntor.
7. Skatt på nettovinst.
8. Personlig inkomstskatt.
9. Skatt på outdelade vinster.
10. Personlig utgiftsskatt.
11. Generell produktionsfaktorskatt.
12. Skatt på avskrivningsmedel.

Vill man nu lägga en skatt på hela det löpande produktionsresultatet (BNP) kan man tänka sig följande kombinationer:

- a. Varuskatt på konsumtions- och kapitalvaror avsedda för slutlig användning (3 + 4).
- b. Skatt på företagssektorns intäkter (2).
- c. Skatt på företagets kostnader inklusive bruttovinster (1).
- d. Personlig inkomstskatt kombinerad med skatter på outdelad vinst och avskrivningsmedel (8 + 9 + 12).

Av vad som sades ovan om olika sätt att mäta det totala produktionsresultatet följer att alla dessa kombinationer ger samma skatteintäkter om skattesatsen genomgående är densamma. Skattebasen är ju i samtliga fyra fall lika med BNP. Dessutom gäller att kombinationerna, under vissa förenklade förutsättningar, är likvärdiga till sina allokerings- och fördelningspolitiska verkningar. De resulterar nämligen i samma uppsättningar relativa varu- och faktorpriser.¹

Om man av någon anledning vill undanta investeringsverksamheten från beskattning kan man i stället för BNP låta den *totala konsumtionen* utgöra skattebas. Skatten kan då antingen utformas som en varuskatt på konsumtionsvaror (3) eller som en personlig utgiftsskatt (10). Vid samma skattesatser är dessa alternativ likvärdiga i ovannämnda mening. Den principiella skillnaden är av administrativ natur i det att den personliga utgiftsskatten tas ut av köparen medan varuskatten tas ut av säljaren. En potentiellt mycket viktig egenskap hos utgiftsskatten är emellertid att den genom sin personanknytning kan göras progressiv. Varuskatten kan utformas som en ettledsskatt eller som en flerledsskatt. Den omsättningsskatt vi hade i Sverige fram till 1968 var av det första slaget medan den efterträdande mervärdeskatten på konsumtionsvaror var av det senare.

Det har argumenterats för att det vid beskattning av hela produktionsresultatet är lämpligt att undanta avskrivningsmedlen. Detta betyder att man i stället för BNP väljer att låta nettonationalprodukten (NNP) utgöra skattebas. En sådan skatt representeras i figur 3.1 av den generella produktionsfaktorskatten (11). Denna är i sin tur ekvivalent med

- a. Löneskatt kombinerad med skatter på räntor och företagets nettovinst (5 + 6 + 7).
- b. Personlig inkomstskatt kombinerad med skatt på outdelad vinst (8 + 9).

Av denna översiktliga och starkt förenklade framställning har det framgått att skatter kan appliceras på många punkter i inkomsternas kretslopp. Vid val av skatteform ställs man därför bl. a. inför följande frågor:

- a. Företag eller hushåll som subjekt?
- b. Inkomst eller konsumtion som bas?
- c. I vilken utsträckning skall avdrag medges (brutto- eller nettoprincip)?
- d. Beskattning på inkomsternas källsida eller användningssida?
- e. Generell eller selektiv beskattning?

I det följande berörs i korthet vissa överväganden som är av relevans för vart och ett av dessa beslutsproblem. Det skall också visa sig att frågorna

¹ Jfr HMM-modellens huvudresultat sådana de presenterades i kapitel 2. Se också Musgrave [1959], kapitel 16.

i flera fall hänger nära samman. På basis av de klassificeringsgrunder som impliceras av frågorna i ovanstående lista ges vidare i tabell 3.1 en systematisk översikt över ett antal skatteformer som närmare skall analyseras i denna studie.

3.2 Företag eller hushåll som subjekt

Alla produktionsfaktorer ägs direkt eller indirekt av hushåll. Det torde därför vara uppenbart att alla skatter bärs av fysiska personer oavsett var och hur de tas ut. Om skatter som har företag som subjekt påverkar vinsternas storlek slår detta tillbaka på företagets ägare i form av lägre avkastning på satsat kapital.

Eftersom alla skatter bärs av hushåll kan det synas logiskt att enbart använda sig av skatteformer som har hushållen som subjekt. Detta skulle också innebära att skattebetalarna kunde hålla sig väl informerade om förändringar i skatteuttagets struktur och nivå. Det har anförts att sådan kunskap skulle innebära att avvägningen mellan privat och offentlig sektor bättre skulle avspegla de enskilda skattebetalarnas värderingar. Ett annat argument till förmån för skatter med hushållen som subjekt är att skatterna kan göras beroende av hushållens betalningsförmåga. Detta innebär mer konkret att skatteuttaget med avseende på ett bruttounderlag via avdrag och progressiva uttagsregler kan differentieras med hänsyn till hushållens personliga omständigheter. Bakom detta argument ligger de mycket omdiskuterade och kvantitativt svårångade principerna om horisontell respektive vertikal rättvisa i beskattningen.

För ett val av företagen som skattesubjekt brukar anföras att skatter på fysiska personer, så som de i praktiken är utformade, vanligen tas ut efter relativt komplicerade regler. Denna omständighet anses ge upphov till risker för undandragande av skatt, vilket i sin tur leder till höga samhällskostnader för kontroll och uppbörd. Många bedömare anser vidare att personliga skatter försvårar ett uppnående av en från samhällsekonomiska utgångspunkter lämplig nivå på den offentliga sektorn. De skäl som brukar anföras för denna syn är i huvudsak av psykologisk natur.

Tabell 3.1 En systematisering av olika skatter

Subjekt	Inkomsternas källsida	Typ av underlag	Inkomsternas användningssida	Typ av underlag
Hushåll	Personlig bruttoinkomstskatt (TSA)	I	Personlig bruttoutgiftsskatt (TSM)	I
	Personlig nettoinkomstskatt	I	Personlig utgiftsskatt	K
Företag	Kumulativ bruttoinkomstskatt	I + M	Kumulativ bruttoutgiftsskatt	I + M
	Mervärdeskatter	I eller K	Nonkumulativ bruttoutgiftsskatt	I
	Allmänna varuskatter	I eller K	Kumulativ bruttokostnadsskatt	I + M
	Punktskatter	del av K	Nonkumulativ bruttokostnadsskatt	I
			Produktionsfaktorskatter	del av I

Anm.: Följande beteckningar har valts för att ange typ av underlag.

K = konsumtionsbas

I = inkomstbas

I + M = inkomstbas där avdrag ej får göras för intermediära varor.

3.3 Inkomst eller konsumtion som bas

Stort intresse kommer i denna studie att knytas till problemen att genom beskattning bereda utrymme för den offentliga sektorn så att samhällsekonomiska mål som full sysselsättning, stabil prisnivå etc. kan upprätthållas. När den offentliga sektorns verksamhet utgör en stor andel av BNP är det nödvändigt att en kraftig majoritet av inkomsttagare är med och betalar skatt. Detta kan enklast ske genom att man ger skatterna omfattande underlag (breda baser). Två sådana breda baser som naturligen kan övervägas är dels värdet av det samlade produktionsresultatet under ett år (nationalinkomsten), dels värdet av den löpande konsumtionen. I det senare fallet undantas investeringarna (och sparandet) från underlaget.

I en principiell diskussion angående valet mellan konsumtion respektive inkomst som bas för beskattning blir frågorna om beskattningens *horisontella rättvisa* och *effektivitet* centrala.¹

I princip påverkar alla skatter resursallokeringen, dvs. företagens och/eller hushållens valmöjligheter och faktiska val. Hushållen kan påverkas i sina val mellan olika konsumtionsvaror, mellan arbetstid och fritid eller mellan konsumtion och sparande. I företagssektorn kan skatten påverka investeringsbeslut, val av produktionsteknik och val av produktionsinriktning.² I vissa fall kan allokeringseffekten vara åsyftad och önskvärd. Detta gäller t. ex. skatter på sprit och tobak, vars existens bl. a. motiveras av att man av alkoholpolitiska skäl velat begränsa konsumtionen. Om en konsumtionsminskning kommer till stånd ger skatten, förutom en intäkt, också en samhällsekonomisk vinst.

Vanligen är allokeringseffekten oönskad och kan då karakteriseras som en samhällsekonomisk kostnad. Skatten ger en intäkt och lägger därmed en direkt skattebörda på den privata sektorn. Denna motsvaras emellertid av prestationer från den offentliga sektorn. Därutöver ger skatten via effekter på resursallokeringen en välfärd förlust (en "excess burden" eller "dead weight loss").

Det bör då vara en strävan att så långt som möjligt hålla nere dessa välfärdskostnader. Det visar sig emellertid att de skatter som är gynnsamma från effektivitetssynpunkt, dvs. ger små välfärdskostnader, ofta bedöms vara ogynnsamma från fördelningspolitisk synpunkt. Effektivitetssynpunkter och fördelningspolitiska synpunkter kan därför ge upphov till ett *avvägningsproblem*.

När det gäller en jämförelse mellan en konsumtionsskatt och en inkomstskatt från *effektivitetssynpunkt* kommer hushållens val mellan konsumtion och sparande i fokus. Detta val störs av en skatt baserad på årlig inkomst, men ej av en skatt med konsumtionen som bas. Detta beror på att inkomstskatten, till skillnad från konsumtionsskatten, påverkar sparandets nettoavkastning. Effekten kan tydliggöras med hjälp av exemplet i tabell 3.2. En individ får ett belopp M kr och väljer mellan att konsumera i dag eller någon gång i framtiden. i anger räntan, t_c skattesatsen i konsumtionsskatten och t skattesatsen i den, som vi antar, proportionella inkomstskatten.

I tabellen jämförs konsumtionsmöjligheterna under period 1 (konsumtion i dag) med motsvarande möjligheter under period 2 (konsumtion i framtiden)

¹ Olika aspekter på detta beslutsproblem behandlas utförligt i Musgrave & Musgrave [1973].

² Endast i det fall en skatt helt saknar samband med företagens eller hushållens ekonomiska aktiviteter kommer beslutssituationen att vara opåverkad. Skatter med sådana egenskaper brukar kallas klumpsummeskatter.

Tabell 3.2 Effekter av konsumtionsskatt respektive inkomstskatt på hushållens sparbeslut

	Nettobelopp att konsumera i period 1	Nettobelopp att konsumera i period 2	Förhållande mellan period 2 och period 1
Utan skatt	M	$(1 + i)M$	$(1 + i)$
Med konsumtionsskatt	$(1 - t_c)M$	$\frac{M(1 + i) - t_c M(1 + i)}{M(1 + i)(1 - t_c)}$	$(1 + i)$
Med inkomstskatt	$(1 - t)M$	$\frac{(1 - t)M + i(1 - t)M - ti(1 - t)M}{(1 - t)M[1 + i(1 - t)]}$	$(1 + i(1 - t))$

sådana de ter sig dels vid de båda skattetyperna, dels utan skatt. I fallet med inkomstskatt erhålls det för konsumtion disponibla beloppet under period 2 som en summa av tre termer, nämligen ingående förmögenhet + ränteinkomst ./. inkomstskatt på räntan. Av den tredje kolumnen i tabellen, som anger kvoten mellan konsumtionsmöjligheterna i de olika fallen, framgår att konsumtionsskatten inte påverkar hushållets beslutssituation,¹ vilket dock sker i fallet med inkomstskatten, som sänker sparandets avkastning från i till $i(1-t)$. Denna observation har lett till det ofta framförda argumentet att en konsumtionsskatt är att föredra framför en inkomstskatt av effektivitetsskäl. Att bägge skatterna även har andra verkningar på resursallokeringen, t. ex effekter på arbetsutbudet, utgör emellertid faktorer som eventuellt kan modifiera denna slutsats.

Det kan här tillfogas att de olika effekterna på sparandets nettoavkastning kan vara av betydelse när det gäller att bedöma hushållssparandets storlek vid en inkomstskatt respektive en konsumtionsskatt.²

Frågan om beskattningens *horisontella rättvisa* utgår från värderingen "lika behandling av likar" eller mer precist: Individer som befinner sig i samma position (på samma välfärdsnivå) före skatt skall påverkas precis lika mycket av en skatt. Ett problem som diskuterats mycket bland ekonomer och politiker är hur man skall definiera en operationell index på lika position. Två möjligheter har därvid stått i fokus, nämligen just inkomst respektive konsumtion.³

Vanligen har man stannat för ett inkomstmått med motiveringen att olika personers välfärdsnivåer bättre speglas av *konsumtionsmöjligheter* än av *faktisk konsumtion*. Väljer man inkomst som operationellt mått på välfärdsnivå är det logiskt att välja inkomst som bas vid beskattning. Beskattning sker då period för period av individens handlingsmöjligheter sådana de speglas av den löpande inkomstens storlek. Problemet blir emellertid hur inkomsten skall mätas.

Vi skall inte fördjupa oss i dessa mätproblem här men konstaterar att den inkomstdefinition man vanligen stannat för är betydligt "bredare" än den vi har i vår inkomstskatt. En definition som vunnit stort gehör bland finansteoretiker sätter inkomst lika med konsumtion under viss tid plus nettoökning av förmögenhet.⁴

Med denna definition skulle utöver vanlig inkomst även kapitalvinster (realiserade eller ej) och mottagna arv och gåvor ingå i basen. Inkomstbegreppet är ett uttryck för hur mycket en individ maximalt kan konsumera under en period utan att minska sin *nettoförmögenhet*. För den fortsatta diskussionen finns det anledning betona att denna "ideala" inkomstdefi-

¹ Även om det naturligtvis jämfört med fallet utan skatt fått ett mindre belopp att fördela mellan sparande och konsumtion.

² Detta diskuteras bl. a. i Break [1974].

³ I Musgrave [1976] pekas på flera svårigheter som skulle möta om man i praktiken strikt skulle försöka lägga horisontell rättvisa som norm för beskattning. Problem uppstår vare sig man i princip väljer inkomst eller konsumtion som bas.

⁴ "Accrued income" eller Schanz-Haig-Simons-definitionen efter upphovsmännen.

nition är ett *nettobegrepp*. Man beviljas avdrag för de kostnader man haft för att underhålla ett kapital (ett förmögenhetsobjekt). Denna princip är också etablerad i vår nuvarande definition av inkomst för beskattning.

Företrädarna för uppfattningen att årlig konsumtion bör användas som index för att bestämma lika position hävdar också att inkomst är en lämplig bas för beskattning.¹ Det intressanta är emellertid att de anlägger ett livstidsperspektiv på problemet och dessutom antar att inkomst = konsumtion över livscykeln. Allt sparande representerar uppskjuten konsumtion.

Med ett sådant livsinkomstperspektiv anses årlig konsumtion vara en logisk bas. Skattebelastningen blir då också oberoende av hur man väljer att disponera sina inkomster över tiden (om skatten är proportionell och skattesatsen inte förändras). Med en sådan syn leder däremot inkomstskatten till en omotiverad *dubbelbeskattning* av sparandet.

En konsumtionsskatt måste emellertid kompletteras med en arvsskatt för att principen om lika behandling av likar skall uppfyllas när antagandet livsinkomst = konsumtion ej gäller.

I den aktuella svenska diskussionen om en progressiv utgiftsskatt har såvitt bekant inte någon som ställt sig positiv till denna skatteform begagnat sig av argumentet att konsumtionsbasen av principiella rättviseskäl skulle vara att föredra framför en inkomstbas. I stället har man betonat effektivitetsargumentet, gynnsamma spareffekter och framför allt att utgiftsskatten erbjuder en teknisk lösning på problemet med kapitalvinsterbeskattning som är svårt att klara med inkomstskatten.²

3.4 Brutto- eller nettoprincip

I bruttobeskattnings princip ligger att avdragsmöjligheterna starkt begränsas vid skatteunderlagets bestämning. Bruttobeskattningsprincipen kan övervägas, oavsett om företag eller hushåll väljs som skattesubjekt.

När företagen är subjekt är det naturligt att med bruttoskatter avse generella eller nästan generella skatter på företagets bruttoutgifter eller bruttointäkter. Med denna definition på bruttoskatt blir det likaledes naturligt att beteckna skatter på enstaka varor eller produktionsfaktorer som (selektiva) varuskatter respektive produktionsfaktorskatter.

Den mest extrema klassen av bruttoskatter på företag är de s. k. kumulativa bruttoskatterna. Dessa skatter kännetecknas av att underlaget, utöver företagets bruttoförelägganden, även innehåller värdet av inköpta råvaror och material. Dessa skatter ger, som framgår av följande exempel, upphov till s. k. kaskadeffekter. Låt oss anta att företag 1 förädlar en råvara till ett halvfabrikat som för 1 000 kronor säljs till företag 2. Sistnämnda företag vidareförädlar halvfabrikatet till en konsumtionsvara som säljs till ett hushåll för 3 000 kronor. Detta konsumentpris motsvarar precis summan av förädlingsvärdena i företag 1 (1 000 kronor) och företag 2 (2 000 kronor). I tabell 3.3 illustreras effekterna vid införandet av en kumulativ respektive nonkumulativ bruttoskatt på företagen i detta exempel.

¹ Se t. ex. Kaldor [1955].

² Se Lodin [1976] och Ysander [1976].

Tabell 3.3 Illustration av kaskadeffekter

	Företag 1	Företag 2	Konsument		Skatt i % av varu- pris före skatt (effektiv skatt)
			Varupris före skatt	Varupris efter skatt	
<i>Nonkumulativ bruttoskatt, 10 %</i>					
Skatteunderlag (= förädlingsvärde) ^a	1 000	2 000			
Försäljningspris inklusive skatt	1 100	3 300 ^b	3 000	3 300	10
Skatt	100	200			
<i>Kumulativ bruttoskatt, 10 %</i>					
Skatteunderlag	1 000	3 100			
Försäljningspris inklusive skatt	1 100	3 410	3 000	3 410	13,7
Skatt	100	310			

^a Olika metoder för att beräkna skatteuttaget vid nonkumulativa bruttoskatter (av flerledstyp) beskrivs i kapitel 4.

^b Förädlingsvärde i företag 2 (2 000 kr) + kostnad för halvfabrikat (1 100 kr) + skatt på företag 2 (200 kr).

Skattesatsen antas i båda fallen vara 10 %. Det framgår att den kumulativa skatten ger skatteintäkter som är 110 kronor högre än fallet med den nonkumulativa skatten. Den effektiva skattesatsen är för den nonkumulativa skatten lika med den nominella, dvs. 10 %, medan den effektiva skattesatsen överstiger den nominella vid den kumulativa skatten. Man brukar som nämnts tala om att en kumulativ skatt ger upphov till en kaskadeffekt. Med hjälp av det givna exemplet kan läsaren förvissa sig om att den kumulativa skattens kaskadeffekt kan elimineras om företagen 1 och 2 fusioneras. Därför skapar denna skatteform incitament till s. k. vertikal integration. Denna och andra aspekter på valet mellan (generella) bruttoskatter på företag av kumulativ respektive nonkumulativ karaktär skall utförligt diskuteras i kapitel 4.

Med det klassifikationsschema som valts här kommer, när företagen är subjekt, frågan om skatten skall utformas efter en brutto- eller nettoprincip att sammanfalla med frågan om skatten skall ges en generell eller en selektiv utformning.

När hushållen är skattesubjekt blir valet mellan en brutto- respektive en nettoprincip delvis en fråga om en avvägning mellan administrativa synpunkter och fördelningspolitiska överväganden (rättviseaspekter). Betydande inskränkningar i avdragsmöjligheter kan innebära konflikter med den traditionella uppfattningen att skatterna bör tas ut efter individernas eller hushållens betalningsförmåga. En bruttoprincip skulle å andra sidan förenkla såväl hushållens som myndigheternas arbete med deklARATIONER respektive kontroll och uppbörd.

3.5 Källsida eller användningssida

Skatter på företagets inkomstkällsida kan antingen kopplas till marknads-
transaktioner med företagets produkter (skatter på konsumtionsvaror och/el-

ler investeringsvaror) eller baseras på årliga taxeringar av företagets intäkter (bruttoomsättningsskatter). På användningssidan kan skatterna utformas som taxerade bruttoskatter på företagets utgifter (alternativt kostnader) eller tas ut på ersättningen till speciella produktionsfaktorer som t. ex. arbetsgivaravgifter och nettovinstskatt.

Valet mellan taxerade skatter på inkomsternas käll- respektive användningssida beror, som vi senare skall se, bl. a. på hur man väljer att behandla företagsvinsterna på eget kapital. Valet mellan olika alternativ på samma sida är naturligtvis beroende av vilken bredd man vill ha på underlaget och därmed av syftet med skatten men kan också vara betingat av administrativa synpunkter.

Den centrala frågan när det gäller att ta ställning till huruvida hushållen skall beskattas från inkomsternas källsida eller användningssida är om inkomst eller konsumtion skall utgöra skattebas. Detta beslutsproblem har tidigare berörts.

3.6 Generell eller selektiv beskattning

Beroende på syftet med skatten kan den vare sig man i princip väljer konsumtion eller inkomst som bas ges en generell eller selektiv utformning. När det primära syftet är att bereda utrymme för en stor offentlig sektor ges skatterna som regel den förstnämnda utformningen. Breda baser innebär att skatterna kan ge höga intäkter vid relativt låga skattesatser, vilket innebär att oönskade effekter på resursallokeringen kan hållas nere. Av flera skäl kan man emellertid även vilja förse skattesystemet med en del selektiva inslag. Några viktiga anledningar till detta framgår av följande lista.

- a. Selektiva skatter kan utgöra ett substitut till avgiftsbeläggning av vissa offentliga tjänster. Skatterna på drivmedel uppfattas sålunda ibland som ett substitut till en avgift på väg- och gatunätets utnyttjande.
- b. Selektiva skatter kan användas för att förstärka progressiviteten i skattesystemet. En skatt på lyxkonsumtion (parfym, pälsar o. dyl.) kan t. ex. förväntas drabba i första hand höginkomsttagare.
- c. Selektiva skatter kan användas för att nedbringa konsumtionen av hälsovådliga varor som t. ex. tobak och sprit. För att konsumtionen av den beskattade varan skall minska krävs då att efterfrågan är priskänslig.
- d. Vidare kan en selektiv skatt införas för att internalisera externa effekter i produktion eller konsumtion. Detta användningsområde kan exemplifieras med avgifter på miljöfarliga utsläpp.
- e. Slutligen kan selektiva skatter bli resultatet när man vid införande av en bredbasig skatt vill undanta vissa verksamhetsområden, t. ex. för att underlätta uppbörden eller för att undvika vissa allokerings effekter. Löneskatten kan anföras som exempel.

4 Bruttobeskattning av företag

4.1 Inledning

I slutet av 1940-talet och början av 1950-talet formulerades omfattande kritik mot den svenska bolagsskatten.¹ Genom att den utformats som en nettovinstskatt ansågs det bl. a. att den drabbade högeffektiva, vinstgivande företag hårdare än andra. Dessutom anfördes att avdragsrätten för utgifter kunde inverka menligt på företagens kostnadsmedvetande. Denna kritik har sedan dess föranlett tre statliga utredningar att undersöka möjligheterna för en övergång till en eller annan form av bruttobeskattning av företagens intäkter eller utgifter.² För närvarande diskuteras bruttobeskattning av företag från helt andra utgångspunkter, nämligen som komplement eller substitut för arbetsgivaravgifter och/eller mervärdesskatten i dess nuvarande utformning.³

Begreppet bruttobeskattning av företag har egentligen ingen klar avgränsning. Här skall emellertid till denna kategori föras alla generella eller i det närmaste generella skatter som beräknas på företagens bruttoutgifter eller bruttointäkter. Skatter som läggs på enstaka varor eller produktionsfaktorer benämns (selektiva) varuskatter respektive produktionsfaktorskatter. Självfallet får man vid ett försök att klassificera samtliga aktuella skatter enligt denna indelning gränsdragningsproblem. Det finns emellertid här ingen anledning att gå närmare in på dessa.⁴

I fortsättningen ges en översikt över alternativa möjligheter att utforma en bruttoskatt. Som utgångspunkt tas en definition av vinsten på ett företags verksamhet. Vinsten (V) på det totala kapitalet (driftsöverskottet) kan skrivas

$$V = O - (M + W + A),$$

där O står för bruttoproduktionsvärdet vilket, om vi bortser från lagerförändringar, sammanfaller med de totala försäljningsintäkterna, M representerar kostnader för inköpta råvaror och halvfabrikat, W står för lönekostnader och A anger avskrivningar. I dessa termer kan vi parentetiskt ange skatteunderlaget för nettovinstskatten som $V - R$, där R står för räntekostnader för främmande kapital.⁵ Vinsten på företagets egna kapital (V_E) kan nu, om vi bortser från nettovinstskatt, definieras som

$$V_E = V - R = O - C,$$

där $C = M + W + A + R$ betecknar företagets totala kostnader. V_E kan användas till utdelning eller till sparande i företaget.

¹ Se t. ex. 1950 års långtidsutredning.

² Förslag till ändrad företagsbeskattning SOU 1954:19, Den statliga indirekta beskattningen SOU 1957:13, Nytt skattesystem SOU 1964:25.

³ Som visas i del 2 var den kritik som tidigare framfördes mot den svenska bolagsskatten till stora delar missriktad.

⁴ I Mutén [1955] diskuteras terminologin på företagsbeskattningens område. Vi ansluter oss här i stort sett till de definitioner som där ges.

⁵ En mer precis angivelse av nettovinstskattens underlag skulle också kräva att kalkylmässiga avskrivningar ersattes med skattemässiga.

I tabell 4.1 presenteras ett antal bruttoskatter, som vid olika tidpunkter varit föremål för diskussion i Sverige. Tabellen är uppställd så att en jämförelse mellan baserna skall underlättas. I den övre halvan anges *kumulativa* bruttointäkts-, bruttoutgifts- och bruttokostnadsskatter, medan i den nedre halvan *nonkumulativa* motsvarigheter anges. Den principiella skillnaden mellan en kumulativ och en nonkumulativ bruttoskatt är att i skatteunderlaget för den förra utgifter för råvaror och halvfabrikat (M) ingår.

Basen för en kumulativ bruttointäktsskatt är lika med företagets totala försäljningsintäkt (O) och kan med den terminologi vi introducerat skrivas:

$$O = M + (W + A + R + V_E).$$

Uttrycket inom parentes motsvarar företagets bruttoföreläggingsvärde (BF), vilket betyder att intäktsskattens bas, som i tabell 4.1, också kan skrivas

$$O = M + BF.$$

Skillnaden mellan kumulativa bruttointäkts- och bruttokostnadsskatter är att i de senare vinsten på eget kapital (V_E) inte beskattas. Vid en bruttokostnadsskatt (och en bruttointäktsskatt) beskattas investeringarna efter hand som de deprecieras. En bruttoutgiftsskatt belastar å andra sidan, genom att nettoinvesteringarna (I^n) ingår i basen, hela investeringen på en gång vid investeringstillfället.

4.2 Kumulativa bruttoskatter

Gemensamt för de kumulativa bruttoskatterna är, som tidigare påpekats, att avdrag ej medges för råvaruinköp m. m. (M). I det följande beskrivs några viktiga konsekvenser av detta.

Tabell 4.1 Relationen på företagsnivå mellan baser för olika bruttoskatter

Skattetyper	Skatteunderlag
<i>1. Kumulativ:</i>	
Bruttointäktsskatt	$O = M + BF$
– kostnadsskatt	$C = M + BF - V_E$
– utgiftsskatt	$U = M + BF - V_E + I^n$
<i>2. Nonkumulativ:</i>	
Bruttokostnadsskatt	$C' = C - M$
– utgiftsskatt	$U' = U - M$
– intäktsskatt	
a) Moms av BNP-typ (BNP-moms)	$O' = O - M = BF$
b) Moms av inkomsttyp (I-moms)	$O'' = O - M - A = NF$
c) Moms av konsumtionstyp (K-moms)	$O''' = O - M - A - I^n$

BF = bruttoföreläggingsvärde

NF = nettoföreläggingsvärde

I^n = nettoinvesteringar

M = inköp av insatsvaror

A = avskrivningar

V_E = vinst på eget kapital

Låt oss anta att en konsumtionsvara framställs i flera produktionsled. Värdet på slutprodukten, dvs. konsumentpriset, är lika med summan av förädlingsvärdena i de olika leden. Om nu en bruttoskatt införs på försäljningsintäkten i varje produktionsled kommer det totala skatteunderlaget att överstiga varans pris. Detta betyder att skattebelastningen blir högre än vad som skulle bli fallet om skattesatsen applicerades direkt på konsumentpriset. Skatten ger upphov till en kaskadeffekt. En konsekvens av detta är att skattebelastningen, uttryckt i procent av konsumentpriset, kommer att variera med produktions- och distributionsteknik (jfr exemplet i tabell 3.3, s. 40).

En vara som under sin väg till den slutlige konsumenten passerar många produktions- och distributionsled kommer att beskattas hårdare i förhållande till värdet på slutprodukten än en vara där produktion och distribution är mer integrerade. Effekten av detta blir att relativpriserna inklusive skatt på slutprodukterna utsätts för en störning. Detta kan i sin tur leda till en rad allokeringseffekter i ekonomin. Som exempel kan nämnas att företag som konkurrerar om marknadsandelar på marknader för likadana eller likartade produkter kan påverkas kostnadsmässigt i olika grad beroende på olika produktionsstruktur. Eftersom möjligheterna till prishöjningar på grund av konkurrenssituationen är begränsade kommer vinstrelationerna mellan företagen att påverkas åtminstone på kort sikt.

I det längre perspektivet kan man emellertid förutse att en kumulativ skatt bl. a. utlöser tendenser till vertikal integration. Dessa allokeringseffekter, som naturligtvis delvis yttrar sig i fusioner och företagsnedläggelser, innebär att skillnaderna i lönsamhetsnivå kommer att utjämnas bland de kvarvarande företagen i branschen.

De skattebetingade incitamenten till ökad vertikal integration uppfattas vanligen som en mindre önskvärd effekt. I 1950- och 1960-talens stora skatteutredningar i Sverige anfördes sålunda integrationseffekten som ett viktigt skäl till att man intog en avvisande hållning till kumulativa bruttoskatter. Den internationella utvecklingen på företagsbeskattningens område innebär också att skatter med kaskadeffekt har minskat i betydelse.

En annan aspekt på de kumulativa skatterna är att de leder till svårigheter när det gäller behandlingen av de varor som importeras respektive exporteras. För att inte de importerade varorna skall gynnas av de inhemska skattebestämmelserna krävs att importen beskattas i samma utsträckning som de inhemskt producerade varorna. Analogt måste skatten avlyftas från exportvarorna. På grund av den ojämna skattebelastningen på olika varor blir införandet av sådana korrektioner en svårhanterlig uppgift som kräver ett omfattande regelsystem. Det har också anförts att avlyftet respektive påslaget måste sättas i underkant för att inte våra handelspartners skall vidta motåtgärder.¹

4.3 Nonkumulativa bruttoskatter

Inom ramen för bruttobeskattning av företagen kan man undgå kaskadeffekterna genom att undanta inköpta råmaterial och halvfabrikat från beskattning. Med ett sådant avdrag bildar man nonkumulativa motsvarigheter

¹ Se t. ex. Mutén [1955].

till de kumulativa bruttoskatterna. I tabell 4.1 anges baserna för sådana motsvarigheter. Den nonkumulativa bruttointäktsskatten svarar precis mot en *allmän varuskatt* på konsumtions- och kapitalvaror avsedda för slutlig användning. Företagens hela bruttoföreläggsvärde (BF) kommer att ingå i skattebasen, vilket betyder att denna för ekonomin som helhet, om vi bortser från offentlig sektor, blir liktydig med bruttonationalprodukten (BNP).

En allmän varuskatt kan utformas antingen som en ettledsskatt som utgår när varan går till slutlig användning eller som en flerledsskatt, där bruttoföreläggsvärdet beskattas i varje produktions- och distributionsled på vägen fram till den slutlige användaren. I det senare fallet kan skatten karakteriseras som en mervärdesskatt av BNP-typ (BNP-moms).

På grund av att bruttoinvesteringarna ingår i basen för BNP-momsen kommer denna, i likhet med kaskadskatterna, att innehålla ett visst kumulativt inslag, trots avdraget för insatsvarorna. Beskattningen av ersättningsinvesteringarna i de kapitalvaruproducerande sektorerna innebär nämligen att de kapitalföremål som i de konsumtionsvaruproducerande sektorerna används för att ersätta utslitna maskiner innehåller ett element av skatt. Beskattningen av ersättningsinvesteringar (avskrivningar) även i det konsumtionsvaruproducerande ledet leder därför till en viss dubbelbeskattning. Denna kumulativa effekt reduceras om man begränsar skatteunderlaget till företagets nettoföreläggsvärde, dvs. undantar även värdet av avskrivningarna.

En skatt på företagets nettoföreläggsvärden ($NF = BF - A$), vilken är ekvivalent med en skatt på nettonationalprodukten, torde inte kunna utformas som en ettledsskatt i det sista distributionsledet före slutlig användning. För att ersättningsinvesteringarna skall kunna särskiljas måste skatten tas ut av de enskilda företagen. Detta kan ske genom att skatten formuleras som en mervärdesskatt av inkomsttyp (I-moms).

Undantar man förutom reinvesteringarna (= avskrivningarna) även nettoinvesteringarna, dvs. i princip bruttoinvesteringarna, från beskattningsunderlaget får man en skatt vars underlag sammanfaller med förbrukningen av varor och tjänster för slutlig konsumtion. En skatt med denna bas kan antingen utformas som en ettleds- eller flerledsskatt.¹ Väljs den senare varianten får man en mervärdesskatt av konsumtionstyp (K-moms). I detta fall kommer de kapitalvaruproducerande sektorerna att undantas från beskattning. De kumulativa effekterna är här helt eliminerade. I princip motsvarar en skatt med denna konstruktion den i Sverige nu gällande mervärdesskatten.

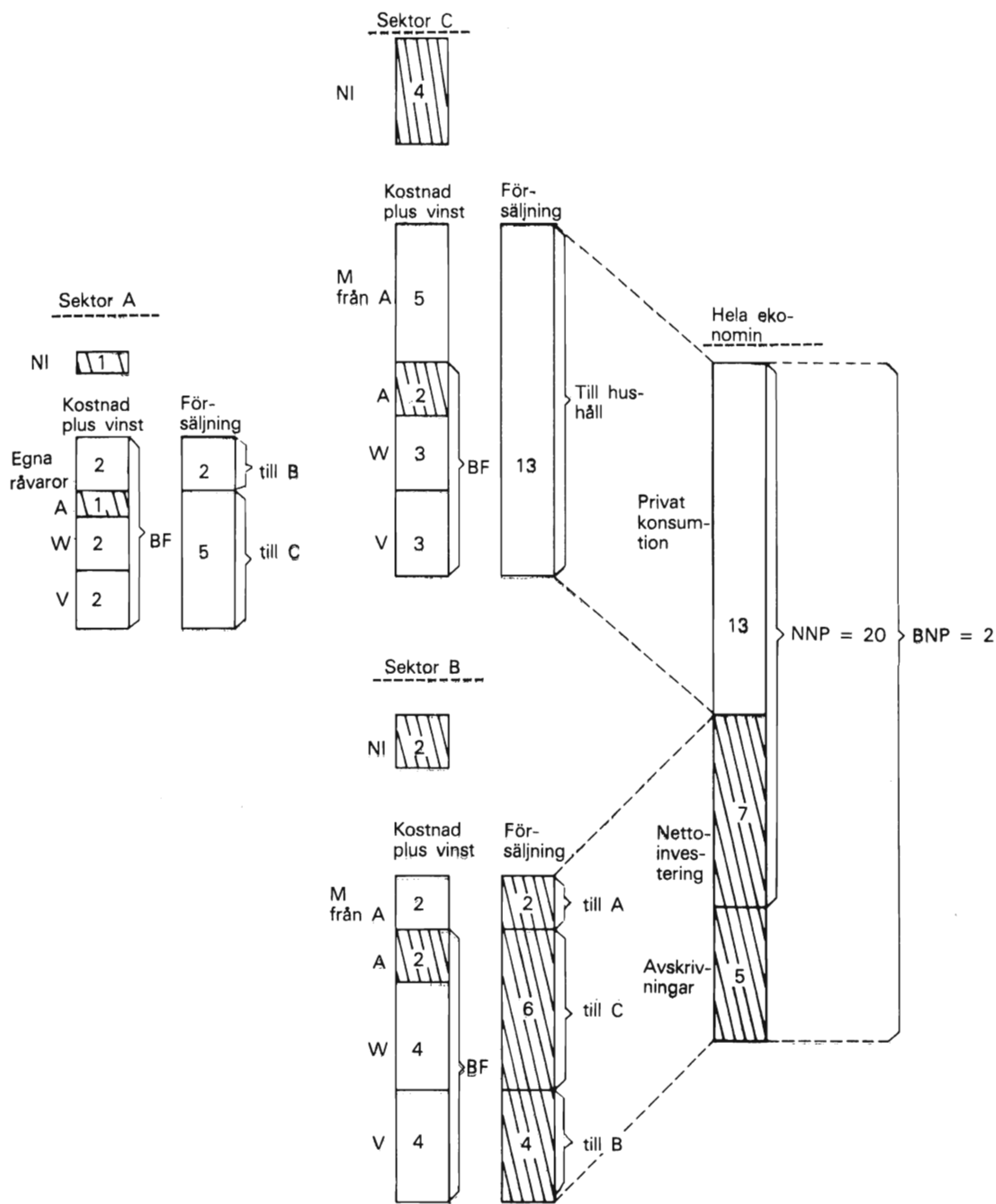
4.4 Mervärdesskatter

4.4.1 Översikt²

Det framgick av föregående avsnitt att en mervärdesskatt kan utformas med olika omfattande underlag. Inledningsvis ges här med hjälp av ett enkelt exempel en närmare illustration av hur underlagen för BNP-moms, I-moms

¹ En diskussion av för- och nackdelar med respektive lösning vid konsumtionsbeskattning ges i Shoup [1973].

² En utförlig analys av olika typer av mervärdesskatter ges i Sullivan [1965]. En översikt över litteraturen på området ges i Lindholm [1970]. Se även påföljande diskussion i Krauss & Bird [1971] och Lindholm [1971]. En översikt över olika typer av mervärdesskatter ges vidare i Söderström [1977]. I denna debattartikel förordas rent allmänt, utan ställningstagande till valet av form, en ökad satsning på skatter av denna typ.

Använda beteckningar

W = löner
 V = vinst på eget kapital (företagen antas vara helt självfinansierade)
 A = avskrivningar = reinvesteringar
 NI = nyinvesteringar (företagen växer)

M = inköpt material
 BF = bruttofördlingsvärde
 NF = nettofördlingsvärde
 S = försäljningsintäkter

Figur 4.1 En förenklad ekonomi

och K-moms skiljer sig åt. Antag att en ekonomi består av tre industrisektorer A, B och C och en hushållssektor (jfr figur 4.1).

Sektor A producerar ett material (en intermediär vara) som efterfrågas av sektorerna B och C men ej av hushållen. I produktionen använder sig sektor A av en råvara. Denna naturresurs ägs av företagen men har alternativ användning och dess utnyttjande utgör därför en kostnadsbelastning. Sektor B producerar maskinell utrustning som efterfrågas av sektorerna A och C men som också behövs för B:s egen produktion. Här sker alltså leveranser mellan enskilda företag i sektor B.¹ Sektor C producerar konsumtionsvaror för hushållen.

För sektor C kan, med de siffror som anges i exemplet, bruttoförelingsvärdet (BF) respektive nettoförelingsvärdet (NF) beräknas på följande sätt (använda beteckningar introduceras i figur 4.1).

$$BF_C = W_C + A_C + V_C = 3 + 2 + 3 = 8$$

$$NF_C = W_C + V_C = 3 + 3 = 6$$

$$\text{Produktion} = \text{försäljning (S)} = BF_C + M_C = 8 + 5 = 13$$

För hela ekonomin gäller:

$$BNP = BF_A + BF_B + BF_C = 7 + 10 + 8 = 25$$

$$NNP = NF_A + NF_B + NF_C = 6 + 8 + 6 = 20.$$

För var och en av de tre typerna av mervärdeskatt kan skatteboppet bestämmas enligt flera olika beräkningsförfaranden. I den svenska K-momsen har man stannat för en *avdragsprincip*.² Från utgående skatt på försäljning får företagen dra all den skatt som påförts av leverantörer (ingående skatt). Med avdragsprincipen, som anses underlätta en fullständig övervältring av skatten på priserna, kan de tre momstyperna beräknas på följande sätt. t anger skattesatsen.

$$\text{K-moms: } tS - t(M+A+NI)$$

$$\text{I-moms: } tS - t(M+A)$$

$$\text{BNP-moms: } tS - tM.$$

De skillnader i skatteunderlag som de alternativa utformningarna skulle ge upphov till i vårt exempel framgår av följande uppställning där i den sista raden även skatteunderlaget för en kumulativ bruttointäktsskatt har illustrerats.

Skattetyper	Industrisektorer			Hela ekonomin
	A	B	C	
K-moms	$7 - (1+1) = 5$	$12 - (2+2+2) = 6$	$13 - (4+2+5) = 2$	13
I-moms	$7 - 1 = 6$	$12 - (2+2) = 8$	$13 - (5+2) = 6$	20
BNP-moms	7	$12 - 2 = 10$	$13 - 5 = 8$	25
Kumulativ bruttointäktsskatt	7	12	13	32

¹ Vad gäller kapitalbildningen bygger illustrationen på antagandet att avskrivningarna under en period motsvaras av lika stora reala ersättningsinvesteringar.

² Andra metoder utgörs av *additionsprincipen* där underlaget beräknas som summa faktorsättningar plus vinst, och *subtraktionsprincipen* där underlaget bestäms som försäljningsvärde minskat med värdet av tidigare beskattade inputs. Additionsprincipen anses särskilt väl lämpad för I-moms och BNP-moms. I det senare fallet adderas även avskrivningarna till underlaget. Se vidare McLure [1973].

Av kolumnen för hela ekonomin framgår att K-momsens bas sammanfaller med privat konsumtion, I-momsens med nettonationalprodukten och BNP-momsens med bruttonationalprodukten.

I basen för en *personlig inkomstskatt* ingår löner, utdelade vinster samt ränta. Om samtliga vinster delades ut skulle i vårt exempel basen sammanfalla med NNP. Lönesumman (9), vinsterna (9) och alternativkostnaden för sektor A:s naturresurs (2) adderar nämligen till 20.

4.4.2 Nuvarande mervärdeskatt

Den nuvarande svenska mervärdeskatten infördes 1969. Skatten belastar i princip endast konsumtionsvaror och kan därför karakteriseras som en mervärdeskatt av konsumtionstyp (K-moms). De skattskyldiga får vid beräkningen av skattepliktigt belopp göra avdrag från bruttoomsättningssumman med i princip alla utgifter – alltså även investeringsutgifter – på vilka mervärdeskatt utgått. Skatten belastar därigenom inte det enskilda företagets hela förädlingsvärde utan endast detta värde minskat med värdet av bruttoinvesteringarna. Vissa företag (s. k. tekniskt skattskyldiga) skall inte ta ut skatt på sin försäljning men skall ändå lämna skatteredovisningar, varav framgår vilken skatt (ingående mervärdeskatt) företaget erlagt till sina leverantörer. Denna skatt återbetalas till företaget av staten. Härigenom blir de produkter ett sådant företag säljer inte belastade med någon mervärdeskatt alls. Ytterligare en grupp företag, till vilka bl. a. offentliga myndigheter och förvaltare av bostadsfastigheter hör, skall inte ta ut skatt på sin försäljning. Dessa företag får dock inte tillbaka erlagd ingående mervärdeskatt från staten. Det mervärde företagen i denna grupp tillför sina varor kommer inte att belastas med skatt. Däremot måste företagen i sin prissättning täcka in sig för den kostnad som den ingående mervärdeskatten innebär för dem.

Till mervärdeskattens egenskaper hör att den är konkurrensneutral.¹ Ett företag kan inte lindra sin beskattning genom att ändra sin produktionsapparat – exempelvis genom byte av arbetskraft mot maskiner. Genom att skatt inte behöver tas ut vid export och exportören får tillbaka mervärdeskatt som erlagts till leverantörer kommer all produktion som slutligen exporteras att undantas. Å andra sidan tas mervärdeskatt ut vid import. Svenska konsumenter får därför erlagga mervärdeskatt, oavsett i vilket land varorna producerats. Mervärdeskatten påverkar alltså inte utrikeshandeln. En annan egenskap hos mervärdeskatten är att eftersom den i regel debiteras öppet har säljarna relativt lätt att övervältra den på köparna. Eftersom varje företag i de olika produktionsleden får räkna av erlagd mervärdeskatt vid skatteuppbörden föreligger inte heller något motstånd från köparna i respektive produktionsled att ta över skatten. Effekten av en mervärdeskatteändring torde därför vara tämligen snabb och övervältringen ske framåt mot den slutlige konsumenten. Genom att stora delar av handeln är centraliserade till ett fåtal grossist- och kedjeföretag blir administrationen av mervärdeskatten förhållandevis enkel. Även detta bidrar till att variationer i skattesatsen omedelbart och likformigt slår igenom över hela fältet.

Som tidigare visats påverkar en konsumtionsskatt inte sparandets net-

¹ I McLure [1973] analyseras effekterna av en K-moms i jämförelse med effekterna av personlig inkomstskatt och en arbetsgivaravgift.

toavkastning. Därmed påverkar alltså inte en K-moms hushållens val mellan konsumtion i dag eller i framtiden. Från effektivitetssynpunkt talar detta förhållande, taget för sig, till K-momsens fördel vid en jämförelse med en proportionell inkomstskatt.

En mervärdeskatt av konsumtionstyp anses ha regressiv fördelningsverkan jämfört med en proportionell inkomstskatt som ger lika stora intäkter.¹ Detta beror delvis på att momsens innebär en lindrigare beskattning av sparandet. Sparandets "progressiva" fördelning i termer av bruttoinkomsten gör att detta gynnar personer med genomsnittligt sett hög sparkvot.

Mervärdeskatten har betydande luckor i basen. Ca 1/3 av konsumtionsvarorna är undantagna av i huvudsak uppördstekniska skäl. Det hävdas ibland att undantagen förstärker momsens regressiva effekt. Orsaken skulle då vara att den momsbefriade konsumtionen tar en mindre andel av låginkomsttagarnas budget än genomsnittligt.

En K-moms kan förväntas ge högre hushållssparande än en proportionell inkomstskatt som ger lika stora skatteintäkter, om den marginella sparbenägenheten stiger med bruttoinkomsten. En sådan effekt skulle förstärkas om sparbenägenheten är positivt beroende av sparandets nettoavkastning som är högre i momsfall. Den kvantitativa betydelsen av dessa spareffekter har man försökt uppskatta i ett flertal empiriska undersökningar. Resultaten har emellertid varit så varierande att mer bestämda slutsatser inte kan dras.²

Slutligen kan det nämnas att mervärdeskatten anses vara ett gynnsamt medel för temporära stabiliseringspolitiska åtgärder. Av central betydelse är då de intertemporala effekterna på hushållens köpbeslut, dvs. det förhållandet att variationer i skattesatsen kan påverka valet av tidpunkt för inköp av framför allt varaktiga konsumtionsvaror som bilar, båtar etc.³

Den aktuella kritiken mot den nuvarande mervärdeskatten kan sammanfattas under följande punkter:

1. Vissa tekniska brister har bl. a. skapat problem med undandragande av skatt. En teknisk översyn sker för närvarande i mervärdeskatteutredningen (Fi 1971:05).
2. Det omedelbara engångsgenomslaget på den allmänna prisnivån försvårar momshöjningar i tider av hög inflation. Det har hävdats att detta i huvudsak är ett psykologiskt problem eftersom en höjd moms, allt annat lika, reducerar hushållens reala köpkraft och därför på litet sikt verkar dämpande på inflationstakten. Denna effekt kan emellertid motverkas av att åtgärdens omedelbara effekt utlöser kompensationskrav i olika former.
3. Regressivitetsproblemet. Detta kan inom ramen för mervärdebeskattning helt eller delvis lösas efter tre olika linjer:⁴
  - a) Fullständigare täckning av konsumtionsområdet.
  - b) Differentierade skattesatser.
  - c) Breddning av underlaget så att kapitalvaror, dvs. investeringarna, ingår.

Möjligheterna att lösa regressivitetsproblemet enligt någon av de två första metoderna skall inte diskuteras i denna studie. Däremot skall den tredje metoden, som innebär övergång till BNP-moms eller I-moms, analyseras relativt utförligt i det följande.

¹ Se t. ex. Franzén, Lövgren & Rosenberg [1976], Pechman & Okner [1974] och McLure [1973].

² Om åtgärden att höja en moms och sänka en proportionell inkomstskatt så att intäkterna blir oförändrade skulle få till effekt att sparandet påverkas väsentligt, är ej det tidigare nämnda regressiva incidensresultatet ett självklart utfall. Se beträffande detta t. ex. Break [1974].

³ Jfr Branson [1973].

⁴ Inom ramen för konsumtionsbeskattning kunde problemet också lösas genom övergång till en progressiv utgiftsskatt.

4.4.3 Mervärdesskatt av BNP-typ

Det förhållandet att nuvarande moms är begränsad till beskattning av konsumtionsvaror anses alltså innebära att denna skatt tagen för sig har vissa ogynnsamma effekter från fördelningspolitisk synpunkt. Uteslutandet av investeringsvaror ur basen har vidare då och då i debatten ansetts vara en nackdel ur stabiliseringspolitisk synvinkel. Investeringskvotens kraftiga svängningar under en konjunkturcykel motiverar, hävdas det, att den finanspolitiska arsenalen kompletteras med ett permanent instrument, som kan utnyttjas för att dämpa dessa svängningar. Bl. a. på basis av dessa bägge argument har det anförts att man borde överväga att låta basen för mervärdesskatten omfatta även investeringsvaror. Alternativt har det föreslagits att skattesystemet borde kompletteras med någon ny produktionsskatt utan de kumulativa bruttoskatternas kraftiga kaskadeffekter men med bredare bas än nuvarande mervärdesskatt och arbetsgivaravgifter. Mervärdesskatter som inkluderar investeringar i underlaget kan i själva verket uppfattas som sådana produktionsskatter eller som generella produktionsfaktorskatter.

En tänkbar bruttoskatt med bredare bas än nuvarande moms och arbetsgivaravgifter är BNP-momsen som alltså innehåller bruttoinvesteringarna i underlaget.¹

Vid en analys av de fördelningspolitiska verkningarna (incidensen) av en BNP-moms är det ändamålsenligt att uppfatta den som en kombination av en K-moms och en generell investeringsskatt. I den följande analysen är det vidare en förutsättning att BNP-momsen, precis som fallet är med K-momsen, avlyfts vid export samt att importerade konsumtions- och kapitalvaror påförs skatt efter den nominella skattesatsen. Det finns då starka skäl för antagandet att den del som svarar mot K-momsen snabbt slår igenom i höjda priser på konsumtionsvaror. Därmed skulle denna del ha en regressiv fördelningseffekt, dvs. i sina huvuddrag redan på kort sikt påverka inkomstfördelningen till låginkomsttagarnas nackdel.² Det angivna incidensresultatet vad gäller en generell konsumtionsskatt får anses relativt väl etablerat i den finanspolitiska litteraturen. De fördelningspolitiska effekterna av en investeringsskatt är däremot omtvistade. Vad gäller det kortare perspektivet föreligger emellertid en betydande samstämmighet i uppfattningen att investeringsskatten har progressiva verkningar.

Denna slutsats bygger på tesen att priserna på investeringsvaror stiger redan efter mycket kort tid. Denna prishöjning, som möjliggörs av att även importerade kapitalvaror skattebelastas, slår emellertid endast gradvis igenom på företagens löpande produktionskostnader och driftresultat eftersom kostnaderna för det vid tidpunkten för skattehöjningen brukade kapitalet inte omedelbart påverkas. Därmed skulle eventuella anpassningar i företagets prispolitik och produktionsvolym inte uppstå förrän efter någon tid. Däremot är det sannolikt att företagens investeringskalkyler redan på kort sikt påverkas av de höjda kapitalvarupriserna. Investeringsprojektens förväntade nettoavkastning reduceras. Detta betyder också att sparandets avkastning på kort sikt kommer att sjunka. Eftersom sparandets andel av hushållens inkomster enligt empiriska undersökningar växer med inkomstens storlek ger detta investeringsskatten en progressiv effekt. Detta

¹ I företagsskatteberedningens huvudbetänkande (SOU 1977: 86) redovisas en överslagskalkyl enligt vilken en övergång från K-moms till BNP-moms vid nuvarande uttagsprocent (17,1 %) skulle ge en intäktsökning av storleksordningen 8 mdr kr.

² De utsagor som i framställningen görs om olika skatters fördelningsverkningar bygger genomgående på den implicita förutsättningen att en proportionell personlig inkomstskatt utgör jämförelsenorm.

förhållande motverkar den regressivitet som ligger i den generella konsumtionsbeskattningen.

Vilka fördelningsverkningarna av en investeringsskatt blir på längre sikt, dvs. när de anpassningsprocesser som kan utlösas av skatten har verkat ut, är emellertid som påpekats mer omtvistat. Enligt en åsiktsriktning som starkt betonar likheterna mellan en proportionell personlig inkomstskatt och en nonkumulativ bruttoskatt på företag som belastar såväl konsumtion som investeringar, skulle incidensen för dessa bägge skatter vara likartad. Ser man hushållsinkomsterna från användningssidan är det klart att inkomstskatten belastar såväl konsumtion som sparande. Eftersom sparatet motsvaras av köp av kapitalvaror framhålls det att skatter på dessa bägge komponenter bör vara mycket likartade till sina verkningar. Av den konventionella uppfattningen att en personlig inkomstskatt på det hela taget bärs av den som betalar den även på lång sikt följer då att investeringsskatten bör ha progressiva verkningar även i ett långt tidsperspektiv.¹

En viktig men helt outtalad förutsättning för detta resonemang torde vara att kapitalägarna saknar möjlighet att undvika investeringsskatten genom olika omdispositioner i sparatet, t. ex. i form av investeringar utomlands.

I en öppen ekonomi av svensk typ förefaller det mer sannolikt att bördan av en investeringsskatt på lång sikt övervältras på löntagarna via uppbromsad löneökning *eller* höjda priser. En argumentationslinje som mynnar i slutsatsen att skatten övervältras bakåt på löntagarna kan sammanfattas på följande sätt.² Utgångspunkten är det i det tidigare resonemanget antydda förhållandet att de höjda kapitalvarupriserna efter hand kommer att slå igenom i höjda produktionskostnader och sänkt lönsamhet i företagen. En naturlig konsekvens av detta är att företagen svarar med att höja priserna utöver vad som motiveras av K-momsdelen. De praktiska möjligheterna härtill torde emellertid vid fasta växelkurser vara starkt begränsade i den viktiga sektor av ekonomin som arbetar i internationell konkurrens. Det är under sådana omständigheter troligt att övervältringsprocessen i huvudsak är riktad bakåt och då i första hand mot löneinkomsterna. En närmare analys av denna övervältringsprocess skall ges senare i detta kapitel. Att den bakåtriktade övervältringen i huvudsak skulle komma att påverka löneutvecklingen hänger samman med antagandet att kapitalägarnas förräntningskrav efter skatt (och i reala termer) är internationellt bestämt och att arbetsutbudet är oelastiskt.³ Innebörden av det första antagandet är mer precist att nettoersättningen till produktionsfaktorn kapital på längre sikt inte kan påverkas genom inhemska skattepolitiska åtgärder, eftersom utbudet av kapital till Sverige genom kapitalets internationella rörlighet och vårt lands relativa litenhet är fullständigt elastiskt.⁴ Av detta följer också att höjningar i kapitalbeskattningen ger upphov till en kapitalrörelse ut ur landet. Som ett resultat av minskningen i kapitalintensitetens tillväxt kommer ökningstakten i arbetsproduktiviteten att dämpas liksom därmed löneutvecklingen. Det finns anledning att räkna med att övervältringen bakåt på löntagarna är en trög process som sannolikt kräver relativt lång tid innan den är slutförd. Av detta följer att de kortsiktiga fördelningseffekterna blir av betydande relevans för den praktiska ekonomiska politiken. För BNP-momsens fördelningspolitiska effekter innebär detta också att dessa är gyn-

¹ Jfr t. ex. Musgrave [1959] och Sullivan [1965].

² Resonemanget bygger på den s. k. EFO-modellen som finns beskriven i Edgren, Faxén & Odhner [1970]. En likartad analys av investeringsskattens långsiktiga incidens återfinns i en bilaga till prop. 1968:100. Det bör i sammanhanget framhållas att övervältringens riktning är betydelselös för bedömningen av en skatts slutliga incidens (se även s. 53, not 1). Där emot kan övervältringens riktning vara av stor betydelse för en skatts kortsiktiga allokerings-effekter och därmed för dess stabiliseringspolitiska verkningar.

³ Detta antagande diskuteras i avsnittet om arbetsgivaravgifter.

⁴ Antagandets realism diskuteras utförligt i del 2.

sammare än K-momsens. Av vad som sagts bör det emellertid även ha framgått att man via inslaget av investeringsskatt vid en BNP-moms har att räkna med allokeringseffekter i en helt annan utsträckning än vid en K-moms.

Den *allmänna varuskatt* (oms) som användes i Sverige under åren 1960 t. o. m. 1968 hade i princip samma underlag som en BNP-moms skulle ha. Det är därför av intresse att rekapitulera några av den allmänna skatteberedningens argument när man i sitt 1964 avlämnade betänkande (SOU 1964:25) föreslog att omsen borde ersättas av en mervärdeskatt av konsumtionstyp. Två centrala krav man ställde på en indirekt skatt var dels att dess fördelningsverkan borde vara möjlig att bestämma med god precision, dels att de störande effekterna på resursallokeringen i ekonomin borde vara begränsade.

Bägge dessa villkor bedömdes i hög grad vara uppfyllda av en K-moms. Dennes fördelningsverkan ansågs lätt att bestämma därigenom att den övervältrades på konsumenterna via en prisökning som för alla konsumtionsvaror var lika med den nominella skattesatsens höjd. Denna generella och likformiga övervältring på priserna ansågs vidare betyda att skatten var neutral med avseende på hushållens val mellan olika konsumtionsvaror liksom att allokeringseffekterna i företagssektorn i form av konkurrensnedvridningar eller strukturella förskjutningar var uteslutna.

Man hävdade å andra sidan att den allmänna varuskatten inte uppfyllde villkoren. Man argumenterade sålunda för att investeringsskattekomponenten på längre sikt övervältrades på priserna, liksom konsumtionsskattekomponenten.¹ En sådan övervältring skulle förstärka omsens regressiva effekt snarare än reducera den. Därigenom skulle omsen också ge upphov till en kumulativ effekt. Skattebelastningen på en konsumtionsvara blir högre än vad som anges av den nominella skattesatsen. När investeringkvoten varierar mellan ekonomins olika sektorer kommer också det kumulativa inslaget att variera mellan olika varor. Därmed ansågs omsen inte vara konkurrensneutral. Oliktformigheten i omsens inverkan på konsumtionsvarupriserna försvårar också en fördelningspolitisk utvärdering av skatten eftersom noggrann information skulle krävas om hur olika hushållskategorier använder sina inkomster. Denna utvärdering kompliceras ytterligare av att långsiktiga förändringar i investeringkvotens sektoriella utveckling över tiden förändrar den relativa storleken på det kumulativa inslaget.

Övervältringen av investeringsskattekomponenten på priserna bedömdes

---

¹ Härigenom skiljer man sig alltså från det synsätt som redovisades ovan. Det bör därför framhållas att övervältringsprocessens *riktning* vid en investeringsskatt (och vid andra skatter) i hög grad är beroende på den allmänna ekonomiska politik som förs i samband med höjningen och det konjunkturläge som råder. Ju mer expansiv den ekonomiska politiken är, desto större är sannolikheten för en framåtriktad övervältring. Övervältringsprocessens riktning är emellertid i själva verket betydelselös för det fördelningspolitiska utfallet av en specifik skatt som enbart är en fråga om förändringar i *relativa* varu- och faktorpriser (jfr McLure [1970]). I fallet med en investeringsskatt torde det vara förändringen i de reala faktorersättningarna som bestämmer incidensresultatet. Innebörden av såväl det resonemang som förts här, som de som fördes av den allmänna skatteberedningen, är att investeringsskatten sänker reallönen och lämnar den reala ersättningen till kapitalägarna oförändrad.

vara en relativt tidskrävande process där det kunde föreligga betydande skillnader i möjligheter mellan olika sektorer. Detta förhållande ansågs ytterligare förstärka intrycket av att omsen var en i hög grad icke-neutral skatt.

För allmänna skatteberedningens ställningstagande i valet mellan olika indirekta skatter var kravet på stor avkastningsförmåga en tredje viktig utgångspunkt. Den allmänna varuskatten ansågs inte tillgodose ett sådant krav eftersom den var konstruerad som en ettledsskatt. Man gjorde bedömningen att en sådan skatt vid höga skattesatser vid varje redovisningstillfälle skulle ta i anspråk alltför stora andelar av de skattskyldigas likvida medel. Därför skulle ettledsskatten kunna inverka menligt på detaljhandelsledets finansiella förhållanden. De flerledsskatter som uppställdes som alternativ var en kumulativ bruttoomsättningsskatt och en K-moms. Där emot prövades inte de två varianter av mervärdesskatten som innehåller investeringarna helt eller delvis i basen.

En jämförelse mellan dessa bägge varianter ger vid handen att vägande principiella argument kan anföras mot BNP-momsen när jämförelsenormen är en I-moms (inkomstskatt) eller en K-moms (konsumtionsskatt).

När man jämför två skatter med varandra finner man vanligen att ett val skulle innebära en avvägning mellan rättvisesynpunkter (dvs. fördelningspolitiska hänsyn) och effektivitetssynpunkter. Detta gäller inte, som här skall framgå, när man ställer en BNP-moms mot de andra momsvarianterna.¹

En BNP-moms kan på ett principiellt plan sägas motsvara en personlig inkomstskatt där avdrag ej får göras för ersättningsinvesteringar. Med det etablerade "accrued income"-begreppet som norm strider därmed denna skatt mot principen lika behandling av likar.

Med konsumtionen som norm för horisontell rättvisa ter sig BNP-momsen än ogynnsammare. Under denna norm brukar man tala om att en vanlig inkomstskatt (I-moms) ger en omotiverad dubbelbeskattning av sparandet. I fallet med en BNP-moms vore det befogat att tala om en trefaldig beskattning av sparandet.²

En vanlig inkomstskatt (I-moms) sänker sparandets nettoavkastning och stör därför hushållens val mellan konsumtion och sparande jämfört med förhållandet före skatt. Detta ger, som påpekats tidigare, upphov till välfärdsförluster. En BNP-moms (bruttoinkomstskatt) skulle sänka nettoavkastningen ytterligare och därför vid samma skatteintäkt ge upphov till ännu större välfärdsförluster ("dead weight losses").

Slutsatsen blir alltså att både horisontella rättviseaspekter och effektivitetsaspekter talar mot BNP-momsen när en jämförelse görs med I-moms eller K-moms.

4.4.4 Mervärdesskatt av inkomsttyp

De principiella argument som anförts mot en BNP-moms kan sägas tala för att en mervärdesskatt som även omfattar investeringsutgifter bör utformas som en I-moms. Därmed skulle på makronivå basen utgöras av nettonationalprodukten eller, om offentlig sektor undantas, av näringslivets samlade nettoförädlingsvärde. Eftersom avskrivningarna (ersättningsinves-

¹ Se även kapitel 3.

² Påståendet kan ges följande intuitiva motivering. Värdet av kapitalvaror som maskiner o. d. avspeglar sig på sikt i värdet på konsumtionsvarorna. En skatt på konsumtionsvaror innebär därför att allt kapital och därmed sparandet kommer att skattebelastas. En särskild skatt på nettoinvesteringar ger dubbelbeskattning av sparandet. Om avskrivningarna därtill beskattas kan man alltså tala om en trefaldig beskattning.

teringarna) ej ingår i underlaget finns det anledning räkna med att allokerings effekterna blir väsentligt mer begränsade vid en I-moms än vid en BNP-moms.¹

Med den i K-momsen tillämpade avdragsprincipen som beräkningsgrund skulle skatten för ett enskilt företag bestämmas så att från utgående skatt på försäljningsvärdet avdrag medgavs för ingående skatt på material (råvaror och halvfabrikat), liksom för en beräknad skatteandel på avskrivningarna. Fastställandet av den sistnämnda avdragsposten skulle i praktiken sannolikt vara förenad med betydande tekniska problem och viktiga ekonomiska överväganden. Kontroll- och redovisningstekniska synpunkter torde göra det nödvändigt att formulera speciella avskrivningsregler. Därmed skulle flera av de i nettovinstbeskattningen centrala avvägningsproblemen kunna komma att överföras på mervärdesskatten. Det torde ju bli en central fråga att avgöra om avdraget skall anknytas till kalkylmässiga avskrivningar, till de för bolagsskatten gällande avskrivningsreglerna eller till någon mellanliggande regeluppsättning.

Det förhållandet att denna problematik inte vidlåder BNP-momsen har i den internationella litteraturen ibland ansetts tala för denna skatt, trots de principiella argumenten till I-momsens förmån.

En teknisk svårighet, som förtjänar uppmärksamhet, i samband med en I-moms (och BNP-moms) konstruerad efter en avdragsprincip är det krav på noggrann definition av materialbegreppets omfattning som den endast begränsade avdragsrätten för skatt på investeringsvaror ställer. Såväl vid beräkning av rörelseinkomsten som vid mervärdesskatteberäkningen har nämligen företagen intresse av att hänföra så stor del som möjligt av sina utgifter till materialinköp. Här föreligger alltså ett definitionsproblem av samma karaktär som i den allmänna varuskatten där det ansågs nödvändigt med mycket detaljerade anvisningar vilka ändå ansågs otillfredsställande, bl. a. av allmänna skatteberedningen. Detta problem torde emellertid kunna reduceras om underlaget för I-momsen i stället beräknas enligt den s. k. additionsprincip som vanligen förordas för denna skatt. Skatteunderlaget bestäms då som summan av alla ersättningar till produktionsfaktorer, dvs. lönekostnader, räntor, hyror, m. m. och vinst efter avskrivningar men före bolagsskatt. Ett centralt problem även med denna princip blir alltså hur de skattemässiga avskrivningarna skall bestämmas.

I-momsen utgår på en nettoinkomstbas. De principiella överväganden som tidigare har redovisats beträffande valet mellan konsumtion och inkomst som underlag för beskattning är därför relevanta vid en jämförelse mellan I-moms och K-moms. Sammanfattningsvis gäller att fördelningspolitiska hänsyn anses tala för inkomstbasen medan effektivitetshänsyn kan verka i motsatt riktning. Konsumtionsbasen kan vidare ge högre privat sparande och gynnsammare investeringsincitament.

Diskussionen kring BNP- och I-moms har hittills förts under den implicita förutsättningen att dessa skatter skulle avlyftas vid export och påföras importvaror. Med detta förfarande, som tillämpas i nuvarande K-moms, skulle konkurrens effekterna för de företag som arbetar i internationell konkurrens begränsas. Nämnda gränskorrigeringar torde också vara av stor betydelse för en mervärdesskatts kortsiktiga effekt. Om korrigeringarna genomförs är det som framhållits sannolikt att en mervärdesskatt till den del den

¹ En överslagskalkyl har givits vid handen att en övergång från K-moms till I-moms vid nuvarande uttagningsprocent skulle öka statsintäkterna med ca 3,5 mdr kr. Detta kan jämföras med att en ökning av K-momsuttaget med en procentenhet beräknas ge knappt 2 mdr kr.

direkt avser konsumtionsvaror redan på kort sikt övervältras på priserna på dessa varor.

I diskussionen kring I-momsen har emellertid ibland den synpunkten framförts att sådana gränskorrigeringar inte borde genomföras. Som motiv för denna ståndpunkt har anförts att man i tider av kraftig inflation borde utnyttja skatter med övervältringseffekten i huvudsak riktad bakåt mot ersättningen till produktionsfaktorerna. Detta för att motverka risken för att en skattebetingad höjning i prisnivån, som avses att vara av engångskaraktär, via kompensationskrav och automatiska anpassningsmekanismer inducerar ytterligare höjningar av prisnivån.

Det är mot denna bakgrund av betydande intresse att analysera tänkbara effekter av en höjd K-moms utan gränskorrigeringar. Det står då för det första klart att den höjda skatten påverkar företagens kostnader och därmed utlöser incitament att höja priserna. Nu torde emellertid möjligheterna till kompenserande prishöjningar på kort sikt vara starkt begränsade för de företag som arbetar i internationell konkurrens, dvs. för exportföretag och importkonkurrerande företag (K-sektorn). Skattehöjningen har för dessa företag effekter av samma karaktär som en appreciering av den svenska kronan. Man har därför att räkna med sjunkande lönsamhet för dessa företag, vilket kan ta sig uttryck i dämpad expansion och utslagning av de sämsta produktionsenheterna. Sannolikheten att åtgärden får negativa sysselsättningseffekter är därför betydande på kort sikt.

I den del av den privata sektorn som arbetar utan utländsk konkurrens, dvs. den s. k. S-sektorn till vilken bl. a. hör byggnadsverksamhet och service-näringar som handel och transporter, torde möjligheterna till kompenserande prishöjningar vara större, förutsatt att skattehöjningen inte kompletteras med prisreglerande åtgärder i syfte att förstärka tendenserna till bakåtriktad övervältring. Om en sådan kompletterande åtgärd vidtas uppkommer en kontraktiv effekt även i S-sektorn med en förstärkning av riskerna för arbetslöshet.

På längre sikt är det troligt att den pressade vinstnivån i K-sektorn och eventuellt även i S-sektorn skulle innebära att takten i löneglidningen bromsas upp samtidigt som den avtalsmässiga löneökningen i kommande avtal skulle bli lägre än utan skattehöjning. Via dessa mekanismer är det sannolikt att näringslivets genomsnittliga lönsamhet på sikt återgår till nivån före skattehöjningen. På lång sikt faller skattebördan därmed i huvudsak på löntagarna.

Om S-sektorns möjligheter till prishöjningar inte aktivt motverkas uppstår på kort sikt en förskjutning i lönsamhet mellan K- och S-sektor. Detta kan innebära en viss tendens till överflyttning av resurser från den förra till den senare. Eftersom K-sektorn brukar anses löneledande kommer emellertid på sikt denna skattebetingade lönsamhetsdifferens att elimineras.

De sysselsättnings- och resursfördelningseffekter som sålunda förefaller troliga vid höjningar i en K-moms utan gränskorrigeringar skulle sannolikt förstärkas om momsens i stället var av inkomsttyp. Det har hävdats att de kortsiktiga effekterna vid införande och höjningar av en I-moms utan gränsjusteringar i hög grad skulle kunna dämpas genom att skatteförändringarna kopplades till avtalsrörelserna och därmed kunde beaktas vid formulerandet av lönekraven på samma sätt som man menar har skett vid

höjningar i arbetsgivaravgifter under senare år. Nu är det emellertid för det första en omtvistad fråga om de i de s. k. Hagapaketen ingående avgiftshöjningarna verkligen i sin helhet har momentant övervältrats på löntagarna och kortsiktiga allokeringseffekter därmed har undvikits. För det andra skulle under alla omständigheter en motsvarande avräkning i hög grad kompliceras om den skall avse en skatt som har ett underlag som vida avviker från lönesumman.

5 Skatter på produktionsfaktorer

5.1 Introduktion

Bruttoskatter på företag och personanknutna skatter på löner, räntor och vinster kan sägas utgöra former för generell produktionsfaktorbeskattning i den meningen att skattebaserna i båda fallen omfattar hela värdet av produktionsfaktorerersättningen i en ekonomi. Till produktionsfaktorbeskattning brukar dock i regel hänföras endast sådan (selektiv) beskattning som sker på grundval av förbrukning eller ianspråktagande av produktionsfaktorer, dvs. man ser ersättningen till produktionsfaktorägarna från kostnadssidan. Från utbetalarnas sida blir produktionsfaktorskatten att betrakta som vilken driftkostnad som helst. Det bör i detta sammanhang upprepas att fastställandet av ett formellt skattesubjekt inte säger något om var den slutliga bördan av skatten ligger.

De produktionsfaktorer som förekommer i det svenska skattesystemet är framför allt *energiskatter* och *drivmedelsskatter* samt *lönekostnadsskatter* (*arbetsgivaravgifter*). Till de sistnämnda torde även kunna hänföras sådana uttag som utgör premier i ett socialförsäkringssystem eller avgifter för fonduppbyggnad (ATP-avgifter). Då och då framförs i skattedebatten synpunkten att också generella eller selektiva *råvaruskatter* borde utgöra inslag i vårt skattesystem.

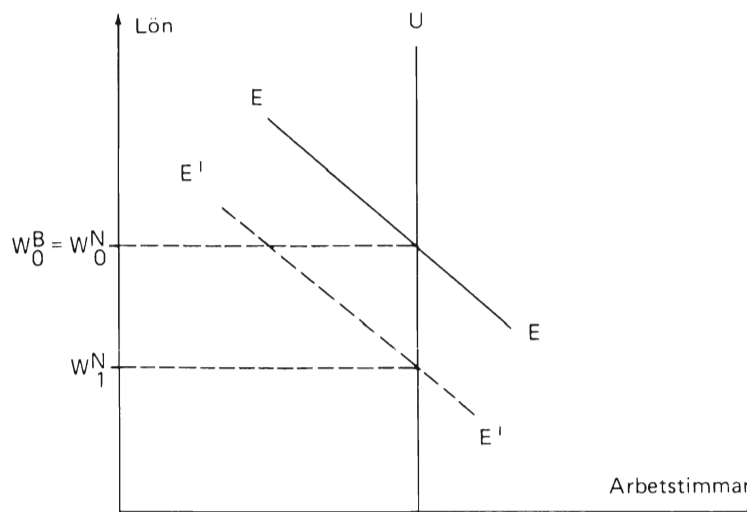
Som skatt på produktionsfaktorn kapital skulle investeringsavgiften kunna karakteriseras. Till skatter på kapitalanvändning skulle också kunna hänföras olika typer av förmögenhetsskatter, liksom bolagsskatten. Med den innebörd som här givits begreppet produktionsfaktorskatter torde det emellertid stå klart att nämnda skatteformer inte tillhör denna kategori, trots att deras ekonomiska effekter i flera fall kan vara nära jämförbara med investeringsavgiftens.

5.2 Arbetsgivaravgifter

5.2.1 Inledning

Den traditionella uppfattningen bland ekonomer är att incidensen av en arbetsgivaravgift ligger på löntagarna, när ekonomin har fått tillfälle att anpassa sig till ett nytt jämviktsläge med den nya pålagan.¹ Med en annan

¹ Se t. ex. Brown [1924], Harris [1941] och Pechman [1971].

Figur 5.1. Övervärlring av arbetsgivaravgift vid fullständigt oelastiskt utbud av arbetskraft.

terminologi innebär detta att arbetsgivarna, som har att betala in skatten, till 100 % övervärlrar den på löntagarna. Den teoretiska argumentationen för denna slutsats kan sammanfattas på följande sätt. Företagens efterfrågan på arbetskraft bestäms av arbetskraftens gränsproduktivitet, som svarar mot företagets utbyte vid marginella tillskott i sysselsättningen. Införandet av en arbetsgivaravgift innebär, från företagets synpunkt, att det marginella utbytet av arbetskraften reduceras med avgiftens belopp. En mindre mängd arbetskraft kommer då att efterfrågas vid varje given lön.

Utgår man för arbetskraftens del från att utbudet är fullständigt oelastiskt, dvs. att utbudet inte varierar med lörens nivå, måste en arbetsgivaravgift övervärltras på löntagarna. Enligt ekonomisk teori är det nämligen variationer i utbudet och efterfrågad mängd som bestämmer skattens effekter på marknaden. Då efterfrågan på arbetskraft minskar vid oförändrat utbud måste ersättningen till arbetskraften, dvs. kontantlönen, falla med avgiftens belopp.

Resonemanget illustreras i figur 5.1, i vilken vi på den vertikala axeln anger lön och på den horisontella antal arbetstimmar. Den vertikala linjen (U) anger utbudet på arbetsmarknaden. Oavsett lön utbjuds en viss mängd arbetskraft. Efterfrågekurvan EE skär utbudskurvan vid bruttolönen (W_0^B), vilken i läget före skatt är lika med nettolönen (W_0^N). Den negativt lutande efterfrågekurvan speglar det förhållandet att arbetskraftens marginalprodukt avtar med ökad insats av arbetskraft vid given kapitalstock. Därmed anger EE också hur mycket företaget vid kostnadsminimering är berett att totalt sett betala för sin arbetskraft. Om nu en arbetsgivaravgift (A) införs kommer efterfrågekurvan på arbetskraft att flyttas nedåt. Differensen mellan EE och E'E' motsvarar arbetsgivaravgiftens storlek. Om företaget är berett att betala W^B för arbetskraften i utgångsläget är det inte berett att betala mer än ($W^B - A$) efter skattens införande. Den nya jämviktslönen efter arbetsgivaravgift blir därför W_1^N , och arbetsgivaravgiften har övervärlrats. Företagens bruttokostnad för arbetskraften är oförändrad (W_0^B).

I det följande skall detta resultat närmare diskuteras. Därvid görs en distinktion mellan effekterna på kort och lång sikt. Det kommer att visa sig att det ovannämnda resultatet står sig i det långsiktiga perspektivet såtillvida

att arbetsgivarna med stor sannolikhet lyckas övervältra skattebördan. Där-
emot är det mer tvivelaktigt om skatten i sin helhet övervältras bakåt på
kontantlöner. Uppläggningsen av de empiriska undersökningarna på om-
rådet gör det nämligen inte möjligt att avfärda hypotesen att en del av
övervältringen sker via höjda varupriser. För det slutliga incidensutfallet
är emellertid övervältringens riktning som tidigare påpekats av underordnad
betydelse. Beträffande den kortsiktiga incidensen är det inte möjligt att peka
på entydiga resultat. Effekterna på inkomstfördelningen är då i hög grad
beroende av det konjunkturläge i vilket arbetsgivaravgifterna införs och
av den konjunkturpolitik som förs.

5.2.2 Effekter på lång sikt

Varje skatt leder till en hel rad effekter i olika avseenden. Analytiskt
är det därför av stor vikt att i första hand koncentrera sig på de mest centrala.
Undersökningen av arbetsgivaravgifterna inriktas därför primärt på att fånga
de systematiska makroeffekterna. Först i andra hand diskuteras de sekundära
verkningar som mer specifikt kan uppstå för vissa hushåll och företag.

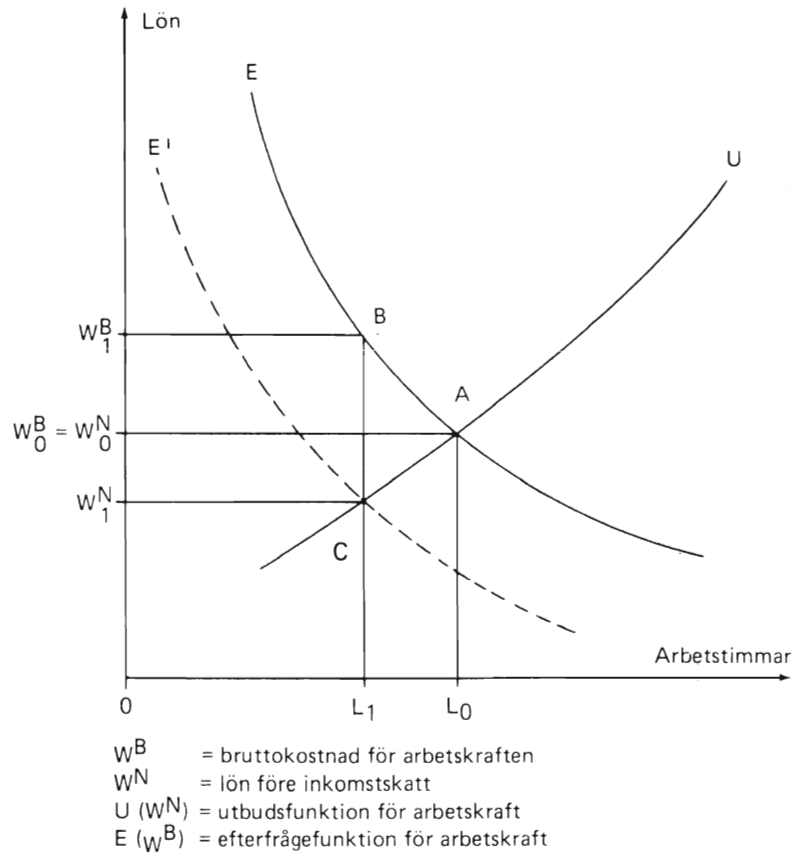
Ett centralt antagande i det resonemang som fördes inledningsvis var
att arbetsutbudet var fullständigt oelastiskt. Den grundläggande teorin för
skatters verkningar på arbetsutbudet mynnar som bekant i resultatet att
effekten är obestämmd. För en enskild individ ger skatten upphov till en
substitutionseffekt (för minskat utbud) och en inkomsteffekt (för ökat ut-
bud). Eftersom effekterna går i olika riktningar kan nettoresultatet a priori
bli vilket som helst. De empiriska undersökningar som gjorts på området
tyder emellertid på att ett antagande om fullständigt oelastiskt arbetsutbud
för ekonomin som helhet är en god arbetshypotes.¹ Att en löneskatt inte
skulle påverka arbetsutbudet totalt sett kan dessutom mer intuitivt göras
troligt med följande observationer:

1. Arbetsgivaravgifterna utgår på alla löneinkomster. Möjligheter saknas
därför att undgå dem genom att t. ex. byta yrke.
2. Möjligheterna för vanliga löntagare att variera sin dagliga arbetstid är
begränsade av institutionella förhållanden.²
3. För höginkomsttagare kan eventuellt möjligheterna att variera arbetstiden
vara större. För dessa grupper finns det emellertid skäl att anta att för-
ändringar i nettolönen är av begränsad betydelse för arbetsinsatsens stor-
lek. De olika arbetenas status, karriärmöjligheter och s. k. fringe benefits
torde här ha stor betydelse.

Trots dessa starka indikationer på oelastiskt arbetsutbud kan det vara av
intresse att undersöka arbetsgivaravgifternas incidens, förutsatt att det ändå
föreligger någon elasticitet. Ett sådant fall åskådliggörs i figur 5.2. Utbudet
av arbetskraft antas vara en funktion av den nominella nettolönen (W^N).
Detta är ett speciellt antagande, eftersom det för löntagarna mest intressanta
är den ersättning de erhåller efter såväl inkomstskatt som arbetsgivaravgift.
Låt oss dock anta att utbudskurvan (arbetskraftsutbudet som en funktion
av lönen före inkomstskatt) är härledd från en utbudsfunktion som anger
sambandet mellan arbetskraftsutbud och lön efter inkomstskatt vid ett givet
inkomstskattesystem.

¹ Se t. ex. Kosters [1969],
Rees [1974] eller Watts
et al. [1974].

² På längre sikt kan
emellertid en skatt utlösa
förändringar i dessa, t. ex.
genom att arbetstiden
generellt förkortas i
samhället.

Figur 5.2. Incidensen av en arbetsgivaravgift – en partiell analys

I utgångsläget i figuren har vi jämvikt vid arbetsutbudet L_0 och lönenivån $W_0^B = W_0^N$. Införandet av en arbetsgivaravgift flyttar efterfrågekurvan nedåt på samma sätt som i figur 5.1. Den nya jämviktslönen blir W_1^N . Vid denna lön registrerar vi ett minskat arbetsutbud ($L_1 < L_0$). Företagens bruttokostnad per arbetad timme är W_1^B . Differensen ($W_1^B - W_1^N$) är lika med arbetsgivaravgiften. I detta fall ger alltså skatten upphov till en sysselsättningseffekt i form av en frivillig reduktion i arbetsutbudet.

Innan vi går närmare in på en diskussion om konsekvenserna av detta skall vi peka på en omständighet som kan innebära att sysselsättningseffekten helt uteblir trots att arbetsutbudet inte är helt oelastiskt.¹ Arbetsgivaravgifterna i Sverige och andra länder är i allmänhet "öronmärkta". De tas ut för att täcka kostnaderna för olika socialförsäkringar. Om löntagarna uppfattar socialförsäkringsavgifterna som direkt jämförbara med premier för privata liv- och pensionsförsäkringar, kan dessa komma att betraktas som en del i det personliga sparandet.² Om detta är fallet skulle man vara beredd att acceptera att nettolönen sänktes med avgiftens hela belopp utan några förändringar i arbetsutbudet.

Om vi emellertid antar att sysselsättningen trots allt reduceras, återstår frågan vilken incidensen då blir. På detta spörsmål ges dessvärre inte något enkelt svar. Verkningarna sprider sig nämligen i detta fall över till andra

¹ Se Brittain [1972].

² Denna analogi kan emellertid ifrågasättas. På grund av det begränsade sambandet mellan en individs avgifter och framtida förmåner anser många ekonomer att socialförsäkringsavgifterna bör betraktas som skatter i största allmänhet. Jfr t. ex. Pechman [1971] och Teeters [1973].

marknader än arbetsmarknaden. Innan vi går över till dessa effekter skall vi emellertid driva den partiella jämviktsanalysen av effekterna på arbetsmarknaden något längre. Det exakta utfallet här kommer att bero på storleken på utbuds- och efterfrågeelasticiteterna. Brittain har visat att det krävs ytterst extrema elasticitetsantaganden för att man skall nå resultatet att löntagarna helt och hållet undgår skattebördan. Å andra sidan kommer vid helt rimliga antaganden nettolönesumman att reduceras precis med skattens belopp. Vi kan illustrera detta i figur 5.2, som har ritats så att efterfrågeelasticiteten är lika med ett. Man ser där att bruttoersättningen till arbetskraften i slutläget ($OW_1^B B L_1$) är lika stor som i utgångsläget ($OW_0^B A L_0$). Slutsatsen blir att nettolönesumman reducerats med skattebeloppet ($W_1^B BC W_1^N$). Eftersom sysselsättningen också förändrats kan man dock inte konkludera att incidensen av skatten till fullo ligger på löntagarna. Den minskade produktionen i ekonomin kan nämligen också komma att påverka kapitalinkomsterna. För att under sådana omständigheter få ett grepp om incidensen bör analysen ske i termer av en allmän jämviktsmodell.

Med en enkel, statisk sådan har Feldstein analyserat incidensen av en löneskatt under antagandet att såväl arbetsutbudet som utbudet av kapital kan variera.¹ Förutom utbuds- och efterfrågeelasticiteterna kommer då även substitutionselasticiteten mellan de båda produktionsfaktorerna att vara en nyckelvariabel. Vid oelastiskt arbetsutbud ger modellen till resultat att arbetsgivaravgiften bärs av löntagarna. Ett numeriskt räkneexempel med en förenklad variant av modellen (Cobb-Douglas produktionsfunktion) ger vidare resultatet att löntagarna bär 90 % av skattebördan när kapitalutbudet är oelastiskt och utbudselasticiteten för arbetskraft är 0,33. Vid i övrigt lika förutsättningar men vid en elasticitet i arbetsutbudet på 1,33 kommer löntagarna att bära 70 % av bördan. Slutligen när utbudselasticiteten för båda produktionsfaktorerna är 1,33 övervältras 82 % av skatten på löntagarna. Dessa resultat tyder alltså på att löntagarna trots antagandet om elasticitet i arbetsutbudet ändå bär huvudparten av skattebördan.

Analysen har hittills bortsett från möjligheten att en höjd löneskatt kan leda till prisökningar. Vid marknadsimperfectioner är det dock tänkbart att övervältringen sker genom höjda varupriser, sänkta nettolöner eller en kombination av båda. Eftersom incidensen är en fråga om hur fördelningen av realinkomsterna påverkas, är det klart att löntagarna kan få del i skattebördan, antingen genom sänkta löner *eller* höjda priser.

Övervältringsprocessens karaktär diskuteras i nästa avsnitt, men redan nu bör det betonas att även om slutresultatet skulle bli att hela anpassningen sker genom prishöjningar så kommer incidensen ändå att ligga på löntagarna. Det antagande som introducerades i föregående kapitel med innebörden att kapitalägarnas *reala* förräntningskrav efter skatt är internationellt bestämt implicerar nämligen att dessa på lång sikt undgår skatten även om övervältringen är framåtriktad. När skatten leder till prishöjningar vore det tänkbart att det stora pensionärskollektivet skulle få bära en del av bördan. Eftersom pensionssystemet i Sverige i huvudsak är realvärdesäkrat (indexreglerat) kommer emellertid med någon tidsförskjutning förmånerna att höjas i samma proportion som konsumentpriserna.

Analysen av arbetsgivaravgifternas långsiktiga effekter har som framgått varit fokuserad på effekterna på de relativa faktorpriserna i reala termer,

¹ Analysresultaten sammanfattas i Break [1974]. Se även Feldstein [1974a] och [1974b].

dvs. på reallön och real kapitalförräntning. Skälet är att verkningarna på dessa torde vara bestämmande för de systematiska effekterna på fördelningen av hushållens reala disponibla inkomster. För vissa specifika hushåll kan det emellertid uppstå effekter från inkomstanvändningssidan om de relativa varupriserna förändras. Dessa torde emellertid vara av *sekundär* natur för den totala fördelningsbilden.

Om arbetsutbudet inte är helt oelastiskt och vid imperfekta marknader kan också vissa sekundära effekter uppstå för enskilda företag och branscher. Maximeringen av vissa socialförsäkringsavgifter kan t. ex. innebära att företag med stort inslag av höginkomsttagare påverkas relativt mindre i sin verksamhet än företag med stort antal låginkomsttagare. Vid regionalt differentierade arbetsgivaravgifter kan man vidare vänta sig en kraftigare reaktion i lön och/eller priser i regioner med relativt sett hög avgift. Den regionala differentieringen kan också leda till viss omallokering av arbetskraften till områden med låga skattesatser. Storleken på dessa effekter är beroende av differentieringens storlek och arbetskraftens rörlighet, men det allmänna intrycket är att de slutsatser beträffande incidensen som tidigare redovisats ej ändras.¹

5.2.3 Incidens och allokeringseffekter på kort sikt

I föregående avsnitt indikerades att man på lång sikt ej har att vänta några större sysselsättningseffekter vid en förändring i skatten på arbetskraft. Marknadsimperfectioner och trögheter i vissa anpassningsmekanismer innebär emellertid att sådana kan uppstå på kort sikt. Effekterna på inkomstfördelningen är ej heller entydiga i det korta perspektivet.

Som i fallet med en skatt på investeringarna kan övervärtringsprocessen, beroende på omständigheterna, vara bakåtriktad eller framåtriktad. Viktiga skillnader kan också, i en ekonomi med betydande utrikeshandel, föreligga mellan olika sektorer. Vid fasta växelkurser och en allmänt sett stram ekonomisk politik förefaller det troligt att övervärtringsprocessen i huvudsak är bakåtriktad. Vid en höjd arbetsgivaravgift är det emellertid osannolikt att fackföreningarna i praktiken accepterar en omedelbar sänkning i kontantlönen. Därför kan övervärtringen komma att bli en trög och tidskrävande process som kan innebära att kapitalägarna temporärt bär en del av skattebördan.² Ser man anpassningen i ett dynamiskt perspektiv är det emellertid sannolikt att bruttolönerna på sikt anpassar sig till det utrymme som ges av tillväxten i produktivitet och utländsk prishöjning, medan kontantlönerna som en följd av skattehöjningen växer något långsammare.

Rent allmänt är möjligheterna till framåtriktad övervärtring större i den skyddade S-sektorn (handel, service, offentlig sektor m. m.) än i den konkurrensutsatta K-sektorn (industrin). De kortsiktiga allokeringseffekterna torde därför vara mer begränsade i den förra än i den senare. Man kan dock peka på vissa omständigheter under vilka kompenserande prishöjningar vore möjliga även i K-sektorn. Som exempel på sådana fall kan nämnas gynnsamt konjunkturläge, flexibla växelkurser och allmänt expansiv ekonomisk politik.

För en utförligare analys av de anpassningar i löner och priser som kan

¹ Brittain [1972] och Boskin [1975] har båda redovisat resultat som tyder på att en löneskatt som undantar vissa sektorer ändå i sin helhet bärs av löntagarna.

² Detta kan emellertid motverkas om avgiftshöjningen sker vid speciellt valda tidpunkter och kompletteras med vissa institutionella arrangemang. I ett följande avsnitt argumenteras för att den s. k. Hagapolitiken under 1970-talet kan ha lett till momentan, bakåtriktad övervärtring av de höjda arbetsgivaravgifterna.

utlösas vid höjning av en arbetsgivaravgift som företas utan speciella institutionella arrangemang hänvisas till diskussionen i föregående kapitel. Det kan emellertid vara lämpligt att här ändå översiktligt belysa löneskattens kortsiktiga incidens och allokeringseffekter i tre fall som kan ge något olika resultat.

En *recession* karakteriseras av låg eller ingen löneglidning samt svag efterfrågan på varumarknaderna. Införande av en löneskatt kommer i stor utsträckning att belasta företagsvinsterna. De nominella lönerna kan ej sänkas på grund av fackföreningarnas motstånd. Eventuella prishöjningar skulle öka köpmotståndet än mer. Marginella företag slås ut, arbetslösheten ökar. Resultatet i detta fall blir att den kortsiktiga incidensen av löneskatten i stor utsträckning kommer att vila på ägarna av företag i såväl K- som S-sektorn. Övervältringsprocessen blir trög med påföljd att de kortsiktiga allokeringseffekterna kan bli avsevärda.

I ett konjunkurläge med *bättre ekonomisk balans* kan det finnas vissa möjligheter till prishöjningar, speciellt i S-sektorn. Situationen är vid fasta växelkurser annorlunda i K-sektorn. Det ökade kostnadstrycket kan där ge upphov till andra anpassningsåtgärder än prishöjningar. Företagen kan komma att lägga ner marginell produktion, dvs. de minst lönsamma anläggningarna, som nätt och jämnt kan bära sina rörliga kostnader eller marginella produkter. Eftersom kapitalinsatsen per sysselsatt tenderar vara lägre vid sådan marginell produktion än vad som gäller genomsnittligt, stiger den genomsnittliga kapitalintensiteten för de kvarvarande sysselsatta. Detta är ett sätt på vilket en relativ fördyring av arbetskraft *kan* leda till viss kortsiktig substitution av arbetskraft med kapital. En annan väg är att det i den lönsamma delen av produktionen nu lönar sig bättre att ersätta arbetskraft med kapital. Visserligen tenderar priset på kapitalvarorna att stiga relativt sett lika mycket som priset på arbetskraft, eftersom kostnaden för att tillverka investeringsvarorna stiger med högre lönekostnader, men detta kan ta lång tid. Dessutom kan kapitalvaror importeras. En tredje effekt av ökat kostnadstryck är att företagen kan tvingas till en alltmänt hårdare rationalisering.

Dessa anpassningsåtgärder tenderar att minska efterfrågan på arbetskraft. Effektiva stabiliseringspolitiska åtgärder kan dock motverka detta. Åtgärderna behöver dock inte träffa samma sektorer och branscher som tvingades till de största neddragningarna, t. ex. sådana branscher som genom den utländska konkurrensen redan befann sig i farozonen. De mest arbetskraftsintensiva branscherna inom K-sektorn kan komma att bli särskilt hårt utsatta. Anpassningsprocessen kan därför ge upphov till viss strukturarbetslöshet.

En *högkonjunktur* präglad av inflation kan bl. a. karakteriseras av att det råder överskottsefterfrågan på arbetsmarknaden. En ökad löneskatt kan komma att reducera denna och därmed motsvarande löneglidning. På vissa delarbetsmarknader kan det eventuellt förekomma svårigheter att på detta sätt övervältra arbetsgivaravgiften bakåt. I en ekonomi präglad av inflation torde det emellertid då finnas goda möjligheter till kompenserande prisökningar särskilt om inflation är allmän också i utlandet. I en situation som denna kan man alltså räkna med en relativt snabb övervältring och därmed begränsade allokeringseffekter.

5.2.4 Empiriska undersökningar

Ekonometrisk incidensanalys av skatter med omfattande baser bjuder på betydande svårigheter.¹ Den långdragna kontroversen kring frågan om bolagsskattens incidens utgör ett gott exempel på detta.² Icke desto mindre har vissa försök gjorts att analysera effekterna av en generell skatt på arbetskraft med ekonometriska metoder. Resultaten av dessa undersökningar är betydligt mer samstämmiga än vad gäller bolagsskatten.

Brittain baserar sin regressionsanalys på den välbekanta CES-produktionsfunktionen. Han använder såväl tvärsnitts- som tidsseriedata och kommer till resultatet att den långsiktiga incidensen av en skatt på arbetskraft ligger på löntagarna.³ Med samma analytiska teknik men med andra data erhöll Vroman samma huvudresultat.⁴ Den metod som användes av båda dessa forskare gör det omöjligt att skilja mellan framåtriktad respektive bakåtriktad övervältring.

Samma resultat beträffande den långsiktiga incidensen nås av Weitenberg.⁵ Denne använder sig av en i vissa avseenden sofistikerad metod som bl. a. gör det möjligt att analysera övervältringens riktning. Med utnyttjande av en modell utarbetad av "the Dutch Central Planning Bureau" för analys av den holländska ekonomin på medellång sikt kommer han fram till att lönen faller motsvarande 50 % av skattens belopp. Samtidigt inträffade prisökningar leder till Weitenbergs slutsats, nämligen att hela skattebördan bärs av löntagarna.

Också de kortsiktiga effekterna av en arbetsgivaravgift har varit föremål för ekonometriska undersökningar. Med utgångspunkt i en modell för efterfrågan på arbetskraft i USA, skattad på kvartalsdata, avvisar Leuthold hypotesen att en socialförsäkringsavgift till fullo bärs av löntagarna på kort sikt.⁶ Däremot ges antagandet att bördan delas med andra agenter visst stöd. Liknande resultat har nåtts i flera andra undersökningar.⁷ Även de kortfristiga effekterna av en skatt på arbetskraften studerades av Weitenberg i ovannämnda arbete. Redskapet var då en keynesiansk konjunkturmodell för den holländska ekonomin. Denna metod möjliggör ett hänsynstagande till den finanspolitiska åtgärdens effekter på olika delar av ekonomin vid skilda tidpunkter. Av Weitenbergs resultat framgår att graden av övervältring är beroende av antagandena om det initiala läget, vilket står i överensstämmelse med de teoretiska resonemang som tidigare redovisats här.

För svenskt vidkommande saknas ekonometriska undersökningar av skatter på arbetskraft. Vissa försök har dock gjorts att med andra metoder analysera incidensen av arbetsgivaravgifter. En översikt över dessa visar emellertid att bestämda konklusioner ej varit möjliga att dra.⁸

5.2.5 Incidensen av åtgärderna i Sverige under 1970-talet

På basis av de resultat som nu presenterats är det av stort intresse att diskutera effekterna av de kraftigt höjda arbetsgivaravgifterna i Sverige på senare år. Sannolikheten för att avgifterna på längre sikt kommer att bäras av löntagarna är som framgått mycket hög. Eftersom konjunkturläget varierat starkt under perioden kan det förefalla som om de kortsiktiga effekterna

¹ I Normann [1977b] understryks behovet av kvantitativa makromodeller som instrument för en empirisk, allmän jämviktsanalys av skatters verkningar.

² Jfr Shoup [1972].

³ Brittain [1972].

⁴ Vroman [1974].

⁵ Weitenberg [1969].

⁶ Leuthold [1975].

⁷ Se t. ex. Deran [1967] och Vroman [1971].

⁸ Se Backelin [1971].

skulle vara mer oklara. Vid en analys av den faktiskt förda politiken är det emellertid angeläget att beakta de *institutionella formerna* för avgifternas höjning. I många fall har nämligen avgiftshöjningarna utgjort endast en komponent bland flera i de omfattande skatteomläggningar som vidtagits under 1970-talet.¹

Den tekniska utformningen av skatteomläggningarna har ofta varit relativt invecklad. Detta gäller särskilt de tre s. k. Hagauppörelserna, som i sin renodlade form inneburit att löntagarna sagt sig vilja avstå från en del av utrymmet för bruttolöneökningar, såg A kronor, mot att de i stället fått en sänkning av sin inkomstskatt med A kronor. För att "finansiera" reformen har statsmakterna höjt arbetsgivaravgifterna med A kronor. Därmed skulle också hela det tillgängliga löneutrymmet tas i anspråk. Det kan alltså synas som om man med denna metod kunnat ge löntagarna en kraftigt förbättrad utveckling av de disponibla inkomsterna utan att sänka de totala skatteintäkterna och utan att påverka företagets totala kostnader för arbetskraften.

Detta är emellertid inte hela sanningen. Man kan nämligen visa att den samlade effekten av ett "Hagapakett" går i skattesänkande riktning.² En långsammare ökning av skatteintäkterna är därför baksidan av omläggningarnas gynnsamma inverkan på hushållens disponibla inkomster.

Med det angivna avräkningsförfarandet vid omläggningarna verkar det mycket sannolikt att man i själva verket byggt in en *omedelbar övervältring bakåt* av arbetsgivaravgifterna. Det faktum att omläggningarna netto inneburit en skattesänkning för löntagarna bör dessutom ha verkat tillbakahållande på fackföreningarna i deras strävan efter högre bruttoersättning. Starka skäl talar alltså för att övervältringen av arbetsgivaravgifterna dels gått mycket snabbt, dels skett bakåt på löntagarna.³

Den syn på Hagapaketen som här kommit till uttryck kan sammanfattas på följande sätt. Uppgörelserna har i jämförelse med fallet att inga åtgärder vidtagits möjliggjort betydande ökning i de disponibla inkomsterna för en majoritet av löntagarna. Detta torde ha skett utan att åtgärderna tagna för sig har skapat några incitament att pressa upp bruttolönerna utöver det tillgängliga utrymmet sådant det har definierats av parterna på arbetsmarknaden. De kraftiga ökningarna i de disponibla inkomsterna har i stället skett till "priset" av en långsammare skatteutveckling än den som hade

¹ För en analys av de samlade effekterna av dessa omläggningar se Jakobsson & Normann [1976a] och [1976b].

² Se appendix till detta kapitel. Beviset där bygger på förutsättningen att avgifterna momentant övervältras på löntagarna. Man kan emellertid visa att ett Hagapakett inte heller är totalfinansierat om man skulle anta att den kortsiktiga bördan faller på kapitalägarna.

³ Möjligen är effekterna inte riktigt lika entydiga vad gäller avgiftshöjningarna 1971, som vidtogs under ett avmattningsskede i ekonomin. Vid denna tidpunkt, när bl. a. den allmänna arbetsgivaravgiften höjdes med en procentenhet, hade inte heller det ovan beskrivna avräkningsförfarandet blivit aktuellt. Det bör också påpekas att under senare år vissa mindre avgiftshöjningar har ägt rum vid sidan av Hagapaketen eller deras motsvarigheter.

ägt rum utan skattepolitiska åtgärder. I det följande ges ett antal argument till stöd för detta synsätt (se särskilt tabell 5.2).¹

5.2.6 Avgiftshöjningarna under 1970-talet²

Vid en analys av avgiftshöjningarna under senare år är det alltså av stort intresse att samtidigt beakta de omfattande förändringarna i den personliga inkomstskatten (statlig och kommunal). Därmed får vi också i det närmaste en helhetsbild av skatteutvecklingen under 1970-talet.

I diagrammen 5.1–5.4, som avser ogift löntagare utan barn, sammanfattas utvecklingen i de båda skattetyperna.³ Det inkomstbegrepp som används är löntagarnas bruttolön, vilken är lika med nettolön (kontantlön före inkomstskatt) plus arbetsgivaravgifter.⁴ Bruttolönen kommer därmed att nära återspegla företagets totala kostnader för arbetskraften och antas i enlighet med tidigare resonemang vara opåverkad av skattepolitiken. Eftersom nettolönen däremot påverkas av arbetsgivaravgifternas höjd är detta inkomstbegrepp oanvändbart vid jämförelse mellan situationer med olika nivå på avgifterna.

Det framgår klart av diagram 5.1, dels att inkomstskatten är starkt progressiv, dels att skatteuttaget under 1970-talet förskjutits nedåt. Av diagram 5.2 ser vi att arbetsgivaravgifterna har ökat kraftigt samt att uttaget är progressivt upp till ganska höga lönenivåer för att sedan bli regressivt.

Diagrammen 5.3 och 5.4 illustrerar förändringarna i det samlade skatteuttagets variation med bruttolönen. Det framgår att strukturen på skatteomläggningarna varit sådan att nettoresultatet inneburit skattesänkningar jämfört med oförändrade regler i de inkomstskikt där en majoritet av heltidsarbetande löntagare har befunnit sig. Vid flera tillfällen har emellertid åtgärderna lett till skattehöjningar i låga inkomstlagen. I höga inkomstlagen har skattekurvan med undantag för de tre senaste åren förskjutits uppåt.

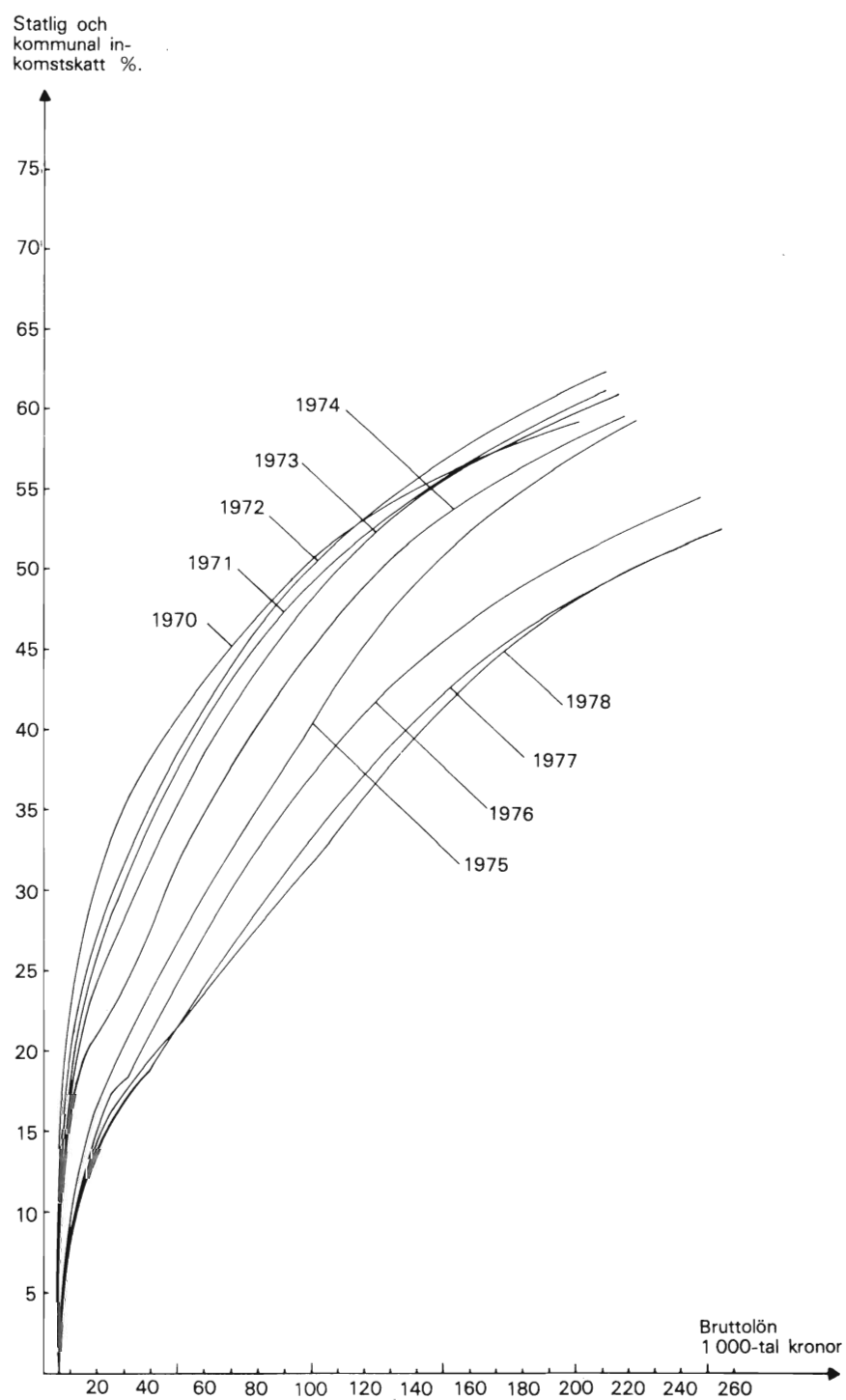
Skatteomläggningen mellan 1970 och 1971 innebar för den aktuella löntagarkategorin skattesänkningar för skattskyldiga med bruttolöner upp till ca 75 000 kronor och skattehöjningar i högre inkomstlagen. Man kan säga att omläggningen hade en "balanspunkt" vid den angivna bruttolönenivån. Det kan parentetiskt nämnas att för kategorin gift löntagare med hemmavarande make låg balanspunkten i denna omläggning vid en bruttolön på ca 40 000 kronor. Av diagram 5.3 framgår att balanspunkten för ogift löntagare under de närmast följande åren 1972–1974 försköts mot lägre inkomstnivåer om man använder 1970 års skattekurva som norm. Med samma norm ser man emellertid i diagram 5.4 att balanspunkten för 1975 års system ligger vid ungefär 80 000 kronor. De följande omläggningarna har inneburit ytterligare förskjutningar av balanspunkten mot allt högre bruttolönenivåer. Vid 1978 års system ligger den vid ca 105 000 kronor.

¹ En mer fullständig bakgrund ges av framställningen i de ovan refererade artiklarna Jakobsson & Normann [1976a] och [1976b].

² Beräkningarna i detta avsnitt är utförda med skattemodellen TAX 2 som beskrivs i Normann [1977a]. Där beskrivs också i detalj de regelförändringar som vidtagits under perioden.

³ De resultat som redovisas för 1978 grundar sig vad beträffar arbetsgivaravgifterna på i november 1977 beslutade förändringar. Den kommunala utdebiteringen för 1978 har satts till 28:50. Vad gäller statlig inkomstskatt bygger beräkningarna på förslagen i prop. 1977/78:49.

⁴ Vi bortser från avgifter reglerade i kollektivavtal.

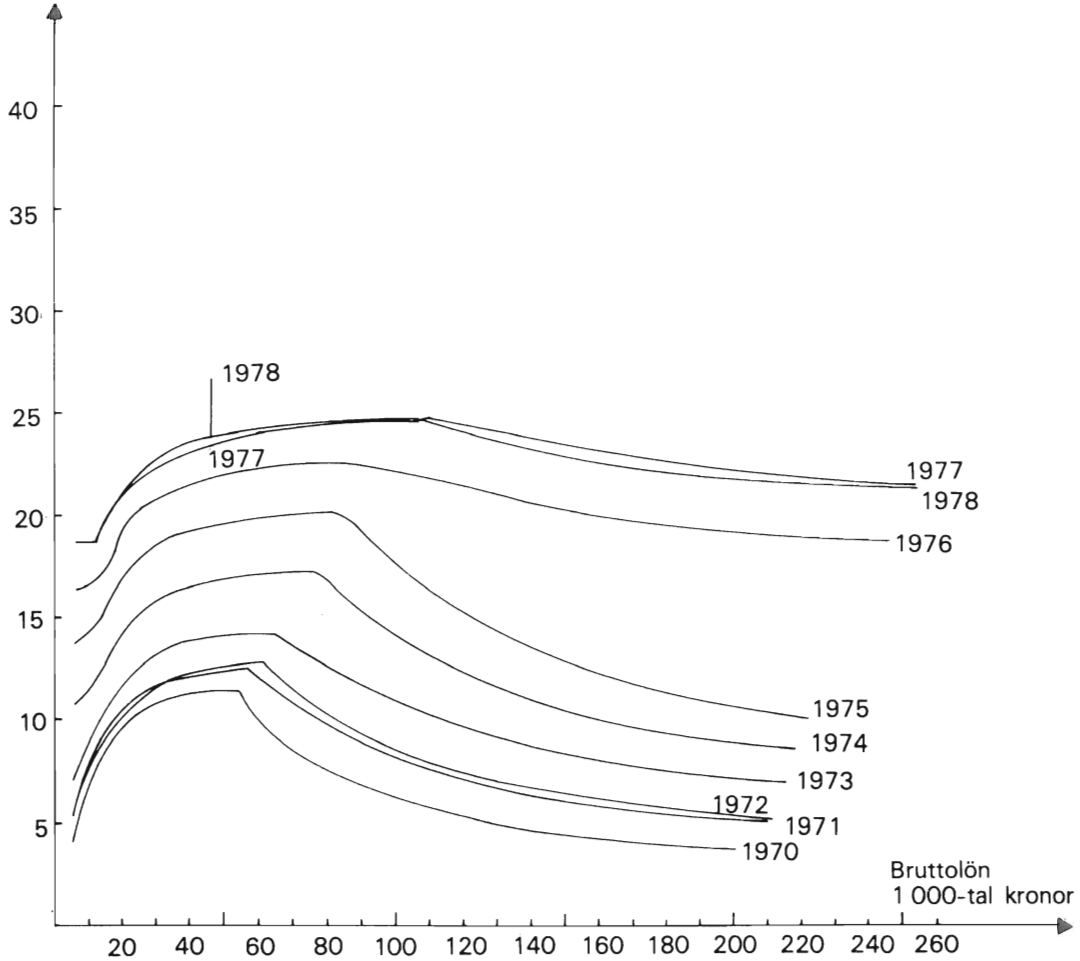

Anm. Diagrammet avser ensamstående löntagare utan barn och gift (eller sammanboende) löntagare utan skattereduktion.

Diagram 5.1 Sambandet mellan personlig inkomstskatt och bruttolön åren 1970–1978

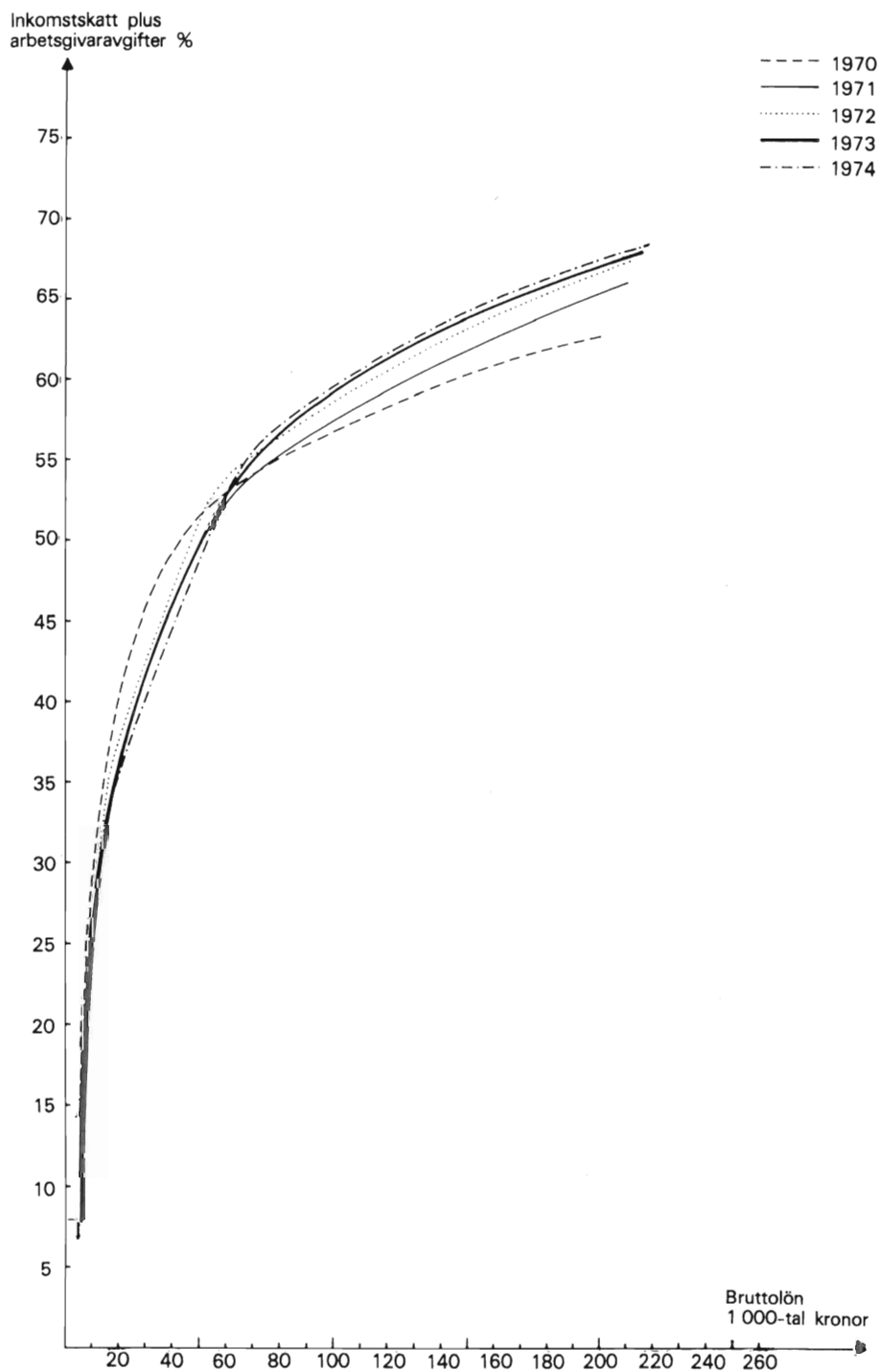
70

Arbetsgivaravgifter %

Anm. Diagrammet avser ensamstående löntagare utan barn och gift (eller sammanboende) löntagare utan skattereduktion.

Diagram 5.2 Sambandet mellan arbetsgivaravgifter och bruttolön åren 1970-1978

Anm. Diagrammet avser ensamstående löntagare utan barn och gift (eller sammanboende) löntagare utan skattereduktion.

Diagram 5.3 Sambandet mellan "total" skatt och bruttolön åren 1970–1974.

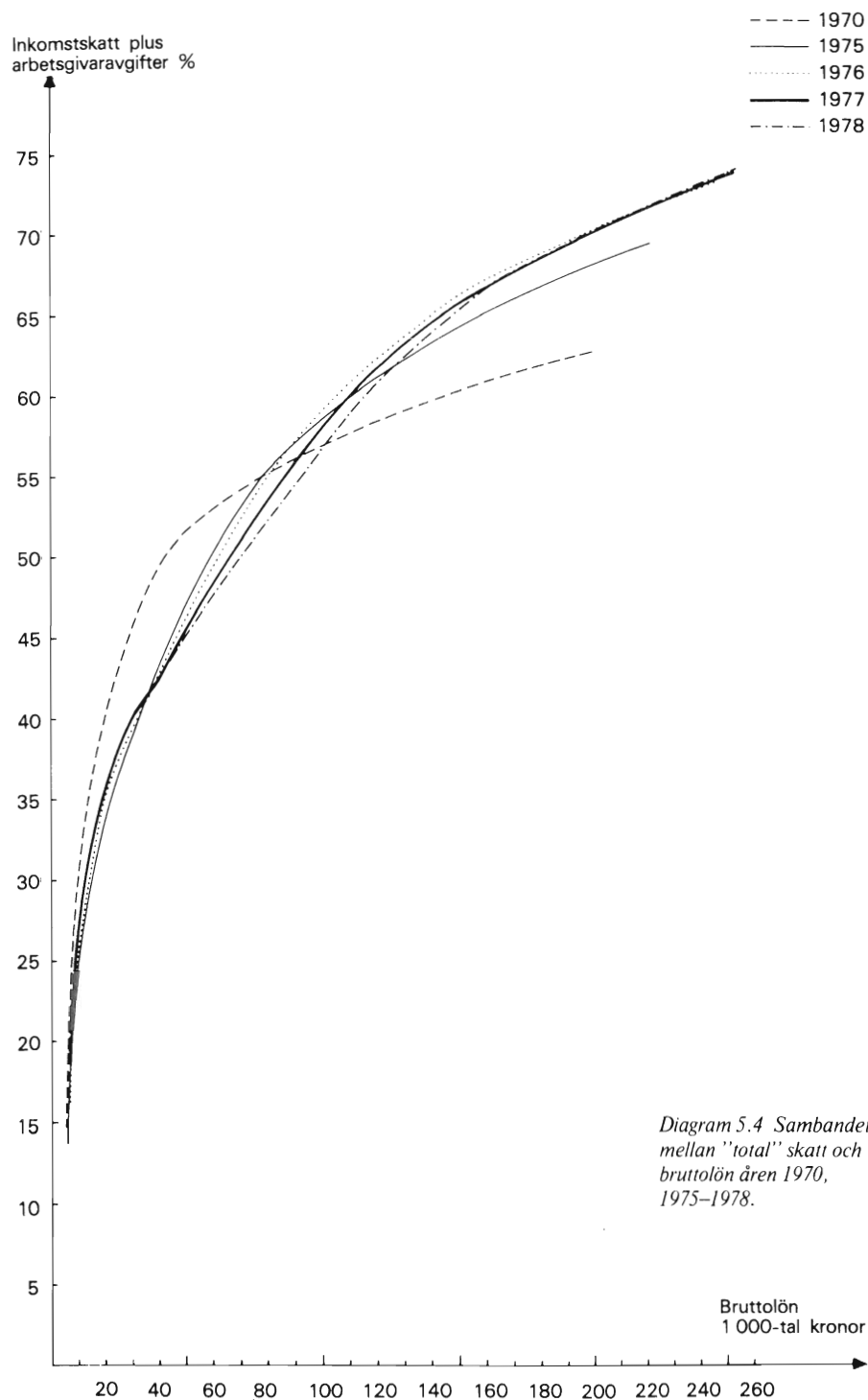

Diagram 5.4 Sambandet mellan "total" skatt och bruttolön åren 1970, 1975-1978.

Anm. Diagrammet avser ensamstående löntagare utan barn och gift (eller sammanboende) löntagare utan skattereduktion.

Tabell 5.1 Marginalskattens förändringar under 1970-talet

Nettolön ^a tusental kronor	Bruttolön ^b					Marginalskatt (inkomstskatt och arbetsgivaravgift) med avseende på bruttolön. Procent				
	1968	1971	1974	1977	1978	1968	1971	1974	1977	1978
10	10 700	10 900	10 400	12 300	12 300	44	48	45	42	43
20	21 900	22 400	23 600	25 700	25 600	52	50	48	49	50
30	33 100	34 000	35 800	39 200	39 100	58	60	58	53	53
40	44 300	45 600	48 100	52 600	52 500	60	65	70	61	59
50	54 600	57 200	60 300	66 100	66 000	55	64	71	72	67
60	64 600	67 600	72 500	79 600	79 500	60	61	69	73	72
70	74 600	77 800	83 500	93 000	92 900	60	66	70	78	77
80	84 600	88 000	93 900	106 500	106 400	64	67	72	80	80
90	94 600	98 200	104 300	118 900	119 500	64	67	72	80	82
100	104 600	108 400	114 700	131 100	131 800	64	71	74	80	82

^a Nettolön = lön efter lagstadgade arbetsgivaravgifter men före inkomstskatt.

^b Bruttolön = nettolön plus lagstadgade arbetsgivaravgifter.

Anm.: Tabellen avser ensamstående löntagare utan barn och gift (eller sammanboende) löntagare utan skatte-reduktion.

En annan aspekt på effekterna av skattereglernas förändring ges i tabell 5.1 som anger den samlade marginalskattens storlek med avseende på bruttolönen. För att underlätta tabellens tolkning har den formulerats med utgångspunkt i det mest välbekanta lönebegreppet, nämligen kontantlönen (= nettolönen).

När man vill jämföra skattetrycket vid olika tidpunkter är det relativt ointressant att göra jämförelsen vid oförändrade nominella inkomstnivåer. På grund av inflation och reallöneökningar har en nominell löneinkomst på 30 000 kronor en helt annan innebörd 1977 än t. ex. 1971. Hur en relevant tidsmässig jämförelse av skattetrycket skall utföras beror självfallet på vad man vill belysa. Uppenbarligen är det emellertid av intresse att undersöka hur situationen för någon speciell yrkeskategori har förändrats. Lås oss ta industriarbetarna som exempel. Dessa tjänade 1971 ca 30 000 kronor (nettolön) i genomsnitt mot ca 55 000 kronor 1977. Om man jämför skattetrycket (inkomstskatt + arbetsgivaravgifter relaterade till bruttolönen) vid dessa lönenivåer respektive år för den aktuella kategorin finner man att den genomsnittliga skatten ökat från 43 % till 52 % medan marginalskatten ökat från 60 % till 72 %.

Ökningen i den genomsnittliga skatten med 9 procentenheter beror i sin helhet på ökade arbetsgivaravgifter. Inkomstskattens andel av bruttolönen har sjunkit från 31 % till 27 % medan avgifternas andel har ökat från 12 % till 25 %. Detta ger en god illustration av den teknik som använts vid 1970-talets skatteomläggningar.

En annan intressant undersökning av skattepolitikens effekter är en analys av hur skatterna påverkat utvecklingen av de reala inkomsterna efter skatt för olika hushållstyper. Resultatet av en sådan undersökning sammanfattas i tabell 5.2, som anger utvecklingen för individer, vilkas löner utvecklats som medellönen för a) kontorist, b) industriarbetare, c) konstruktör och d) sektionschef.¹

¹ Tabellen är hämtad från Jakobsson & Normann [1976a]. Underlagsmaterialet finns dokumenterat i Normann [1976]. Det bör framhållas att löneutvecklingen för 1975 och 1976 grundar sig på träffade avtal samt antaganden om löneglidningens storlek.

Tabell 5.2 Genomsnittlig årlig förändring av realinkomst efter skatt för olika yrkesgrupper 1970–1976

Procent

	Nominell nettolön 1970	Realföränd- ring i brut- toinkomst	Automatisk förändring i real inkomst efter skatt	Slutlig för- ändring i real inkomst efter efter skatt
Kontorist	21 888	6,5	2,1	5,0
Industriarbetare	26 460	5,4	0,6	3,9
Konstruktör	41 388	4,0	0	1,8
Sektionschef	68 160	4,5	0,2	-0,3

Anm.: Inkomstutvecklingen för yrkesgrupperna är hämtad ur SOS Löner och SIF:s statistik.

För de olika slagen av löntagare har i tabellen angivits den genomsnittliga reala förändringen i bruttolönen, den därav följande automatiska förändringen i real inkomst efter skatt (dvs. den förändring i detta inkomstbegrepp som följt på den angivna bruttolönsförändringen om inga åtgärder vidtagits) samt den slutliga procentuella förändringen i real inkomst efter skatt. Det senare talet framkommer naturligtvis som en summa av den automatiska förändringen och den förändring som kommit till stånd genom åtgärder från statsmakterna.

En central observation man gör i anslutning till tabellen är att de skattepolitiska åtgärderna har varit av mycket stor betydelse för utvecklingen av de reala inkomsterna efter skatt. Samtliga grupper utom sektionschef har påtagligt gynnats av den förda politiken jämfört med fallet att inga åtgärder vidtagits. Man skönjer också en klar fördelningspolitisk profil till förmån för låginkomsttagarna i såväl bruttolönutveckling som skattepolitiska åtgärder.

5.2.7 Arbetsgivaravgifter och inkomstutjämning

Om en arbetsgivaravgift bärs av löntagarna kommer den i fördelningspolitiskt avseende att förete vissa likheter med en proportionellt utformad personlig inkomstskatt. En närmare analys av ett ersättande av en proportionell inkomstskatt med en proportionell arbetsgivaravgift visar emellertid att den fördelningspolitiska effekten av en sådan förändring skulle vara regressiv.

En arbetsgivaravgift drabbar nämligen inte kapitalinkomster och ej heller det löpande sparandets framtida avkastning. Eftersom såväl kapitalinkomsternas som sparandets andel av hushållens inkomster växer med inkomstens storlek, får arbetsgivaravgiften en regressiv effekt jämfört med inkomstskatten.

Mot bakgrund av denna observation och den schablonmässiga föreställningen att arbetsgivaravgifterna är proportionella mot sitt underlag är det en vanlig uppfattning att utvecklingen mot ett allt starkare inslag av arbetsgivaravgifter i vårt skattesystem har minskat dess progressivitet och därmed dess utjämnings effekt.

Med inkomstutjämning avses att den relativa fördelningen av inkomsterna efter skatt är jämnare än den relativa fördelningen av inkomsterna före skatt. Detta betyder grovt räknat att skatten har givit ett bidrag till inkomstutjämningen om låginkomsttagarnas andel av den totala inkomsten efter skatt är större än deras andel av inkomsten före skatt. Av detta följer att en helt proportionell skatt är fördelningsmässigt neutral, eftersom den minskar alla inkomster i samma proportion och alltså lämnar inkomstandelarna oförändrade. Man kan också visa att en progressiv skatt, som vi definierat den, ger ett utjämnande bidrag medan en regressiv skatt verkar inkomstspridande.

När man skall analysera frågan hur den ökade satsningen på arbetsgivaravgifter har påverkat den skattemässiga inkomstutjämningen kan det vara lämpligt att dela upp den i två delar.

- a) Ger löneskatten vid en given tidpunkt något bidrag till inkomstutjämningen eller är den inkomstspridande?
- b) Har över en längre tidsperiod omläggningarna till en ökad löneskatt bidragit till att minska eller öka inkomstutjämningen?

Med den struktur som arbetsgivaravgiften har står det klart att den, trots sin svaga progression, ger ett inkomstutjämnande bidrag för inkomster upp till 60 000 kronor vid periodens början och upp till 110 000 kronor vid periodens slut. Kapitalinkomsternas andel är i dessa inkomstlägen så låg att den här knappast behöver beaktas. I inkomstlägen däröver verkar skatten förmodligen inkomstspridande. Kapitalinkomsterna är här relativt betydande och själva uttaget är som vi sett regressivt. Därmed är fråga a) besvarad. Låt oss nu studera utvecklingen över tiden och försöka besvara fråga b).

Vi har sett att den endast svagt progressiva löneskatten fått bära en ökande andel av beskattningen av löntagarna under senare år. Detta betyder emellertid inte med nödvändighet att den samlade utjämningen från löneskatt och inkomstskatt har minskat. Progressiviteten i inkomstskatten har nämligen samtidigt ökat och arbetsgivaravgifterna motverkar som vi sett endast i den mån de är regressiva, vilket de blir först för relativt höga inkomster. En total utvärdering av de fördelningspolitiska effekterna av 1970-talets skattepolitik är en angelägen men så omfattande uppgift att den inte kunnat utföras inom ramen för detta arbete. I fortsättningen av detta avsnitt begränsas därför analysen till att gälla enbart löneinkomster.

Ett sätt att illustrera förändringar i den skattemässiga inkomstutjämningen är att jämföra olika skattesystem (inkomstskatt + arbetsgivaravgift) med avseende på progressivitetsmättet *elasticitet i inkomst efter skatt*. Ju lägre dessa elasticiteter är, desto högre är inkomstutjämningen.¹ I tabell 5.3 anges för några år dessa elasticiteters storlek i olika *nettolönelägen*. Elasticiteterna anger den procentuella förändringen i behållen inkomst efter inkomstskatter och arbetsgivaravgifter vid en enprocentig förändring i *bruttolönen*.

Man observerar att 1971 års skattesystem var klart mer inkomstutjämnande än 1968 års. Vid en jämförelse mellan 1971 och 1977 års system är bilden mer splittrad. I låga inkomstlägen är progressiviteten lägre 1977 än den var 1971. I de inkomstkikt där majoriteten av de heltidsarbetande befinner sig, är progressiviteten emellertid klart högre 1977 än den var 1971.

¹ Jfr Jakobsson & Normann [1974] och Jakobsson [1976].

Tabell 5.3 Förändringar i skattesystemets progressivitet

Nettolön ^a tusental kronor	Elasticitet i inkomst efter skatt med avseende på bruttolön ^b				
	1968	1971	1974	1977	1978
10	0,79	0,73	0,79	0,82	0,80
20	0,81	0,80	0,83	0,83	0,81
30	0,77	0,70	0,73	0,81	0,82
40	0,78	0,67	0,58	0,72	0,76
50	0,90	0,75	0,62	0,56	0,64
60	0,84	0,84	0,69	0,58	0,58
70	0,86	0,76	0,70	0,51	0,52
80	0,79	0,75	0,67	0,50	0,47
90	0,80	0,77	0,70	0,51	0,46
100	0,82	0,69	0,68	0,53	0,49

^a Nettolön = lön efter lagstadgade arbetsgivaravgifter men före inkomstskatt.

^b Anger procentuell förändring i inkomst efter skatter och avgifter vid en förändring i bruttolönen med en procent. Bruttolön anger nettolön plus lagstadgade arbetsgivaravgifter.

Anm.: Tabellen avser ensamstående löntagare utan barn och gift (eller sammanboende) löntagare utan skattereduktion.

Parentetiskt kan det vara på sin plats att här erinra om att den markerade utvecklingen mot allt lägre elasticiteter för stora löntagargrupper varit själva roten till det *utbytesproblem* som varit så centralt i 1970-talets skattepolitik.¹

5.2.8 Kritiken mot arbetsgivaravgifterna

Efter en period med så kraftiga höjningar av en speciell skattetyd, som för arbetsgivaravgifternas del har gällt under 1970-talet, är det naturligt att denna skatteform efter hand kommit att drabbas av omfattande kritik. För att ge ett rimligt perspektiv på den frågeställning som är föremål för analys i detta arbete, nämligen olika aspekter på valet mellan alternativa skatteformer, är det av vikt att hålla följande faktorer i minnet. Perioden av höjda arbetsgivaravgifter har sammanfallit med en period av accelererad tillväxt i det totala skatteuttagets andel av BNP.² En del av den kritik som framförts mot avgiftshöjningarna kan därför i själva verket vara riktad mot denna expansion i den offentliga sektorn snarare än mot valet av skattepolitiskt medel. Under periodens senare del och då i synnerhet under åren 1975 och 1976 har vi vidare upplevt att de totala kostnadsökningarna för arbetskraften blivit högre än vad som varit förenligt med samhällsekonomisk balans. Det har ofta hävdats att avgiftshöjningarna haft en avgörande betydelse för denna utveckling. Man kan emellertid peka på många andra

¹ Jfr Jakobsson & Normann [1976a].

² Under perioden 1950–1960 ökade det totala skatteuttagets andel av BNP till marknadspris med 7,8 procentenheter från 20,9 % till 28,7 %. Under den följande tioårsperioden ökade uttaget med 11,4 procentenheter till 40,1 % år 1970. Under perioden 1970–1977 har skatteuttaget enligt preliminära beräkningar ökat med 11,9 procentenheter. Skatteuttagets andel av BNP uppskattas sålunda 1977 till 52,0 %.

inslag i den ekonomiska bilden som tillsammans kan ha genererat denna brist på balans.

Den konkreta kritiken mot arbetsgivaravgifterna kan sammanfattas i följande punkter:

1. Avgifterna har regressiv fördelningsverkan. Detta är en konsekvens av att de övervältras på löntagarna via dämpad löneökningstakt och/eller höjda priser.
2. Avgifterna stör resursallokeringen i företagssektorn.
  - a) Marknadsprisrelationen mellan kapital och arbetskraft snedvrids. Kapitalintensiv produktion gynnas.
  - b) Små och medelstora företag, som tenderar att vara relativt arbetsintensiva, missgynnas.
3. På grund av effekterna under 2 motverkar avgifterna en hög sysselsättningsnivå.
4. Avgifterna är ogynnsamma från bytesbalanssynpunkt.
5. Förändringar i avgiftsnivån påverkar kommunernas skatteunderlag.

Vid en analys av relevansen i denna kritik är tidsperspektivet centralt. Om nämligen en övervältring på löntagarna sker *omedelbart*, vilket som visats kan bli fallet under vissa institutionella betingelser, skulle kritiken under punkterna 2–4 sakna grund. De effekter på resursallokering och bytesbalans som registreras under en period med avgiftshöjningar utgör då ett resultat av marknadskrafternas inverkan i allmänhet samt finanspolitikens utformning i stort för att hålla full sysselsättning.

Om avgiftshöjningen däremot sker under sådana omständigheter att en omedelbar övervältring bakåt inte ter sig sannolik kan problem uppkomma även om sannolikheten av en fullständig övervältring på längre sikt accepteras. Under den tid som krävs för den samhällsekonomiska anpassningen kan negativa effekter uppstå för arbetsintensiv produktion och för den utlandskonkurrerande delen av näringslivet. Under en sådan övergångsperiod skulle också bördan av arbetsgivaravgifterna delas mellan löntagare och kapitalägare.

Kritiken under punkt 1 torde vara giltig framförallt på lång sikt men även på kort sikt om övervältringen går snabbt. Denna fördelningspolitiskt betingade kritik av arbetsgivaravgifterna har framkallat flera reformförslag. Till dessa hör bl. a. förslaget om *progressiva arbetsgivaravgifter* som analyserats utförligt av 1972 års skatteutredning. Ett annat förslag, vilket diskuteras i det följande kapitlet om bruttobeskattning av hushåll, är *generaliserade arbetsgivaravgifter*, dvs. avgifter som utgår inte endast på löner och på inkomst av rörelse och jordbruk utan även på arrende- och fastighetsinkomster samt på kapitalinkomster och kapitalvinster.

Den kritik som tas upp under punkt 5 har behandlats av kommunal-ekonomiska utredningen (KEU), som också belyst effektens storleksordning med några räkneexempel.¹

¹ Jfr SOU 1977:20.

5.2.9 Avslutande synpunkter¹

Det problem som stått i centrum för den skattepolitiska debatten under senare år är konflikten mellan hög inkomstutjämnning och stort utbyte av lönehöjningar. Av de metoder som står till buds för att lösa denna konflikt var det den socialdemokratiska regeringens linje att arbeta med årliga justeringar av skattesystemet. Metoden innebar att de höga utjämningsambitionerna kunde upprätthållas och även ökas något.² Justeringarna gavs formen av paketlösningar som omfattade förändringar i såväl inkomstskatt som arbetsgivaravgifter. Presentationen av åtgärdernas effekter i utredningsbetänkanden och propositioner har genomgående varit mycket bristfällig. Haga III-uppgörelsen inför 1977 uppgavs t. ex., liksom sina föregångare, vara totalfinansierad.³

För tolkningen av uppgörelsernas innebörd och effekter är det nödvändigt att göra något antagande om hur bördan av arbetsgivaravgifterna fördelas. Här har vi arbetat under hypotesen att bördan ligger på löntagarna. Med detta betraktelsesätt, som också anlades av representanter för den tidigare regeringen, LO och TCO, skulle en *faktisk* totalfinansiering göra omläggningarna meningslösa. Om man nämligen sänker skatten för löntagarna genom att minska deras inkomstskatt och samtidigt tar igen skattebortfallet genom att höja en annan skatt som drabbar samma kategori, så kan naturligtvis nettoeffekten inte bli sänkt skatt för breda löntagarskikt, vilket är ett villkor för den angivna konfliktens lösning.

Här har det emellertid visats att den företagna höjningen av arbetsgivaravgifterna inte på långt när är tillräcklig för att kompensera bortfallet av inkomstskatt. Skattepaketet är alltså inte totalfinansierat. Även när det gäller uppgörelsernas effekter på enskilda inkomsttagare var den officiella presentationen missledande. Här beaktades över huvud taget inte den höjda arbetsgivaravgiften. Den skattesänkning som kom löntagarmajoriteten till del överdrevs därmed samtidigt som det faktum att ett betydande antal deltidsarbetande fick skattehöjningar helt undertrycktes.

Orsaken till att Haga-paketet blev så svårtolkade var uppenbarligen att arbetsgivaravgifterna fördes in i bilden. Det är därför viktigt att framhålla att de nettoförändringar i skatteuttaget vid olika lönenivåer som ett Haga-paket givit upphov till mycket väl hade kunnat åstadkommas genom förändringar *enbart* i den personliga inkomstskatten. Därmed uppstår frågan varför man valde att arbeta även med arbetsgivaravgifterna.

En förklaring kunde vara att man från regeringens sida vid 1970-talets början antog att företagen bar bördan av avgifterna, åtminstone på kort sikt. En sådan syn skulle göra det logiskt att redovisa åtgärdernas kortsiktiga effekter på löntagarna på det sätt som skedde. Man kan emellertid visa att Haga-paketet inte heller under detta antagande kan uppfattas som totalfinansierade. Även om detta synsätt tidigt präglade den socialdemokratiska regeringens agerande, tydde dock senare deklARATIONER i incidensfrågan på att man efter hand modifierade sin ståndpunkt. Detta tog sig emellertid inte uttryck i sättet att presentera åtgärderna.

När man från upphovsmännens sida velat peka på fördelarna med Haga-uppgörelserna har man främst framhållit att dessa verkat dämpande på lönekraven och därmed på inflationen. Vi har framhållit att uppgörelsen in-

¹ Framställningen ansluter här mycket nära till avslutningen i Jakobsson & Normann [1976b].

² Detta visas i Jakobsson & Normann [1976a] som också innehåller en diskussion av andra metoder att lösa utbytesproblemet.

³ Haga I-paketet presenteras i prop. 1974:132 (och SOU 1974:20), Haga II i prop. 1975:92 (och SOU 1974:103) samt Haga III i prop. 1975/76:217.

neburit en lösning på löntagarnas utbytesproblem. Utan en sådan är det uppenbart att vi som en effekt skulle ha fått mycket dramatiska avtalsrörelser med betydande risker för större kostnadsökningar än de som faktiskt observerades.

Om det alltså får betraktas som klart att skattesänkningarna som sådana varit väsentliga inslag i stabiliseringspolitiken, så är det svårt att se att spelet med arbetsgivaravgifterna skulle ha givit någon extra effekt i detta avseende. En sådan "extra effekt" måste nämligen innebära att de samlade lönekostnaderna skulle bli lägre i ett paket med arbetsgivaravgifter än i ett paket utan avgifter som ger samma nettoskattesänkning. För att detta skall bli fallet måste löntagarna vid en avgiftshöjning förutsättas reducera sina lönekrav med mer än vad som svarar mot avgiftshöjningen. Ett sådant utfall förefaller inte sannolikt utan mycket kraftfulla kompletterande åtgärder av ett slag som helt saknades i Haga-paketen.

Om nu övergången mot ett allt kraftigare inslag av arbetsgivaravgifter i vårt skattesystem inte givit några stabiliseringspolitiska effekter utöver vad som varit möjligt att åstadkomma enbart med inkomstskatten står det ändå klart att skattepaketets speciella utformning haft vissa konsekvenser.

En sådan är att det relativa skattetrycket på kapitalinkomster tenderar att minska när man ökar inslaget av arbetsgivaravgifter på bekostnad av en inkomstskatt som belastar såväl löne- som kapitalinkomster.

En annan effekt är att avdragens relativa betydelse automatiskt begränsas när en ökad andel av den totala skatten tas ut med arbetsgivarnas lönesumma som bas. En tredje effekt, som emellertid är mer osäker, är att det ökade inslaget av arbetsgivaravgifter kan ha underlättat finansieringen av den snabbt växande offentliga sektorn. Många bedömare anser det nämligen vara svårare att nå ett högt skatteuttag med inkomstskatten än med en skatt som betalas direkt av arbetsgivarna utan den skattskyldiges inblandning. De skäl som brukar anföras för denna hypotes är i huvudsak av psykologisk natur.

5.3 Generella och selektiva råvaruskatter

I skattedebatten har framförts tanken att lägga en skatt på råvaror, dvs. på oförädlade varor såsom järn, trä, kol, olja, ull, bomull etc. Ytligt sett skulle denna skatteform erbjuda fördelar i jämförelse med en skatt på t. ex. färdigvaror. Endast ett fåtal varor skulle komma att beröras. Skattens konstruktion och administration borde därför kunna underlättas. Eftersom en stor del av råvarorna importeras eller framställs inom landet hos ett begränsat antal stora företag, kan det synas som om inte minst kontrollen och uppbörden av skatten skulle bli enkel att ordna. En närmare granskning visar emellertid dels att skatten inte blir så enkel som det kan förefalla i förstone, dels att skattens verkningar på näringslivets struktur och arbetsmetoder kan bli omfattande och ganska svåra att bedöma.¹

Redan då det gäller mycket vanliga råvaror uppkommer komplikationer, som delvis eliminerar väntade fördelar. En råvaruskatt på exempelvis trä, förlagd till det led där råvaran säljs helt oförädlad, medför att antalet skatt-

¹ Se även SOU 1957:13.

skyldiga blir relativt stort. Varje skogsägare skulle då få erlagga skatt för sin försäljning och för sina uttag för egen förbrukning. Vill man undvika belastningen med det stora antalet skattskyldiga måste skattskyldigheten flyttas fram till ett senare led, där råvaran säljs i något förädlad form, t. ex. såsom sågat virke, pappersmassa eller papper. Denna åtgärd innebär emellertid, att en del av råvaran förblir obeskattad. Ju högre krav som ställs på att skattskyldigheten skall begränsas till företag av sådan storlek, att skatten blir enkel att administrera, desto större del av råvaran går fri från skatt. Så snart undantag av någon betydelse måste göras, kommer det emellertid i sin tur att få långtgående följdverkningar med hänsyn till att alla de färdigvaror som framställts av icke skattebelagd råvara, kan tillverkas och försäljas till lägre pris än varor som tillverkats av skattebelagd råvara. Rubbningar i konkurrensförhållandena blir härigenom oundvikliga, särskilt med hänsyn till den höga skattesats som torde bli aktuell för att skatten skall bli av statsfinansiell betydelse. Frestelsen till skatteundrandragande blir därigenom också stor, vilket i sin tur ger upphov till påfrestningar på kontrollorganisationen.

Vid en skatt på förädlingsvärde, såsom den nuvarande mervärdeskatten, är det möjligt att utan större svårigheter undanta exportvaror och beskatta importvaror på samma sätt som de inhemska. Härigenom kan man upprätthålla neutralitet med avseende på utrikeshandeln. Om samma syfte skall uppnås med råvaruskatt erfordras ett omständligt förfarande. Vid import måste för varje vara värdet av de råvaror som kan antas ha kommit till användning vid varans tillverkning uppskattas. Har flera råvaror använts, måste beräkningar göras över varje råvaras mängd, pris och – i förekommande fall – de olika skattesatser som kan gälla för råvaror av skilda slag. Eftersom grundmaterial och framställningsmetoder för varor med samma användningsområde kan skifta från tid till annan, måste vidare omräkningar allt som oftast ske. Det är alltså fråga om en komplicerad procedur. Vidtar man förenklingar, t. ex. genom att beskatta importerade halvfabrikat och färdigvaror med viss procentsats av värdet, torde det vara ofrånkomligt att skatten än i den ena och än i den andra riktningen förändrar rådande prisrelationer mellan varor som tillverkas inom landet och varor som importeras.

Vid export uppkommer problem av motsvarande tekniska natur. Antingen måste skatt återbetalas, vilket förutsätter att det går att beräkna hur mycket råvaror som gått åt för att framställa den exporterade varan, eller också måste exporterande företag få möjlighet att köpa in råvaror skattefritt. Oavsett vilket alternativ som väljs får man räkna med ett betydande administrations- och kontrollarbete. Internationella överenskommelser på det handelspolitiska området torde vidare lägga restriktioner på Sveriges möjligheter att beskatta importvaror efter deras råvaruinnehåll respektive att medge motsvarande skatteavlyft vid export.

En skatt på råvaror kan vidare befaras bli uppfattad som en diskriminerande åtgärd riktad mot tredje världens länder. Dessas export utgörs till mycket stor del av råvaror eller lågt förädlade produkter, vilka skulle få beläggas med importskatt. Eftersom råvaruvärdena är relativt låga måste skatten för att få någon finansiell betydelse tas ut efter en hög procentsats.

En annan nackdel med en råvaruskatt är att belastningen i förhållande

till färdigvarans pris blir mycket ojämn. Om skatten på en viss råvara inte differentieras med hänsyn till råvarans användningsområde – en sådan differentiering torde för övrigt vara omöjlig att praktiskt genomföra – kommer skatten inte att få något samband med den färdiga varans pris utan endast med det värde som den i färdigvaran ingående råvaran representerar. Den i förhållande till färdigvarans pris ojämna skattebelastningen får betydelse inte bara då en råvara har olika användningsområden och ingår i varor med skilda förädlingsvärden, utan också då produkter med sinsemellan likartat användningsområde framställs av olika råvaror. Vid samma pris för färdigprodukten före skatt medför en råvaruskatt att priset relativt sett blir högre för en vara som kräver förhållandevis mycket material. Jämfört med en skatt på färdigvaror kommer således en råvaruskatt inte att få en neutral och likformig verkan på varuområdet.

Av det sagda framgår att allvarliga nackdelar är förbundna med en allmän råvaruskatt. Detta utesluter emellertid inte att det kan finnas skäl att överväga införande av en råvaruskatt för vissa speciella råvaror. Den ovan påtalade ojämna effekten på varupriserna, så att varor som i sin tillverkning förbrukar mycket av de beskattade råvarorna blir dyra, kan nämligen vara önskvärd för att främja hushållningen med knappa resurser. De varor som skall beskattas bör väljas så att råvaruskattens fördelar kan utnyttjas utan att de tekniska olägenheterna blir särskilt stora.

5.4 Beskattning av energi

5.4.1 Inledning

För närvarande använder vi oss inte i Sverige av en enhetlig energiskatt. I stället har vi ett energiskattesystem som består av flera olika skatteformer. Man kan särskilja tre huvudtyper, nämligen den allmänna energiskatten, bensinskatten och beredskapslagringsavgifter. Inom dessa huvudtyper förekommer en omfattande differentiering i skattebelastningen på olika energislag och mellan olika energiförbrukare. Vid en analys av systemets effekter är det därför av betydelse att göra en distinktion mellan energianvändning i produktion respektive konsumtion.

I kapitel 2 angavs ett antal syften med beskattning i allmänhet. Dessa kan sammanfattas på följande sätt:

- a) Bereda utrymme för den offentliga sektorns långsiktiga tillväxt.
- b) Verka utjämnande på välfärdens fördelning i samhället.
- c) Vara ett medel i den kortsiktiga stabiliseringspolitiken.
- d) Verka för en effektiv allokering i tid och rum av samhällets resurser.

I princip har varje skatt effekter, positiva eller negativa, i samtliga dessa avseenden. Det vanliga är emellertid att en enskild skatt som ekonomisk-politiskt medel endast är intressant för att uppnå ett eller ett par av de angivna syftena. Vad gäller en skatt på energi torde ”finansieringsaspekten” (a) och allokeringsaspekten (d) vara de mest diskuterade.

En närmare undersökning av nuvarande system för energibeskattnin ger vid handen att detta primärt är inriktat på den första aspekten. Det

visar sig nämligen att systemet relativt sett belastar energi för hushållskonsumtion hårdast. Som exempel kan nämnas drivmedel för privatbilism och energi för bostadsuppvärmning. I bägge dessa fall torde energiefterfrågan vara relativt oelastisk. Detta betyder att skattesatsen kan sättas på en hög nivå utan att skattesatsen eroderar i någon större utsträckning.¹ Som framhölls i kapitel 2 var detta ett av de önskemål man kan ställa på en skatt, vars huvudsyfte är att bereda utrymme för den offentliga sektorn. Låga efterfrågeelasticiteter på de beskattade varorna innebär också att effekterna på resursallokeringen (effektivitetsförlusterna) blir begränsade.

Högt skatteuttag på energins användning som produktionsfaktor i näringslivet kan väntas leda till betydande resursstyrande effekter i ekonomin. Det visar sig emellertid att beskattningen av energi med denna funktion vid nuvarande regler i genomsnitt är väsentligt lägre än i föregående fall. Detta resultat har uppnåtts dels med differentieringar i de nominella skattesatserna mellan olika energislag, dels med en uppsättning speciella undantags- och nedsättningsregler. Att energibeskattningen givits denna utformning beror sannolikt på att man velat utnyttja dess potential som finansieringskälla utan att för den skull i högre grad påverka den svenska industrins internationella konkurrenskraft.

Energi är undantagen från mervärdebeskattningen i Sverige. Av den översiktliga karakteristik som här givits av systemet för energibeskattnings framgår emellertid att detta i sin tillämpning faktiskt i viktiga principiella avseenden har en med mervärdebeskattnings analog utformning.

5.4.2 *Energibeskattnings som styrinstrument*

Energibeskattningen har i sin nuvarande utformning utan tvivel vissa allokeringseffekter. Dessa torde emellertid endast i begränsad utsträckning ha utgjort motiv för skatternas införande. Snarare är de att betrakta som oönskade konsekvenser av den förda politiken på detta område. Under senare tid har emellertid allt oftare hävdats att energibeskattningen aktivt borde användas för att uppnå vissa resursallokeringsmål. Dessa mål kan grovt sorteras under två rubriker, nämligen korrigeringar för externa effekter i energiproduktion och energianvändning respektive energipolitiska mål i allmänhet.

Det har då och då anförts att energi bör beskattas därför att energiframställningen ger negativa effekter på miljön, vilka inte på något sätt kommer till uttryck i de marknadsbestämda priserna. Kärnkraftverken släpper ut varmvatten, viss radioaktivitet m. m. Vid förbränning av olja uppstår svaveldioxid, koldioxid, sot osv. Att reducera dessa negativa externa effekter genom att beskatta energin som sådan kan emellertid ge oönskade allokeringseffekter om man inte av någon annan anledning önskar en dämpad förbrukning av det aktuella energislaget. Det naturliga vore i stället att inom ramen för miljöpolitiken beskatta själva emissionen. Därigenom ger man t. ex. oljekraftverket ett incitament att reducera utsläppet av svaveldioxid utan att man onödigtvis fördyrar energin. Det förekommer också att man diskuterar olika skatter på energi som medel att nå trafikpolitiska mål. För att minska privatbilismen har det t. ex. föreslagits att drivmedelsskatterna skall höjas. Riskerna är då att resultatet endast blir bränslesnålare motorer

¹ Som framgår av tabell 5.4 var den totala skattebelastningen på bensin 143 % av priset exklusive skatt den 1 juli 1975.

och mindre bilar men lika mycket bilkörning. Det kan också hävdas att den privata bilåkningen endast är ett problem i storstäderna och där endast vid speciella tidpunkter. För att lösa köproblemen under rusningstid är en drivmedelsskatt ett så trubbigt medel att det sannolikt inte skulle ingå i en rationell trafikpolitik.

Eftersom energipolitiska problem sedan en tid är högaktuella är det naturligt att man kommit att intressera sig för hur energiskatten skulle kunna användas i detta sammanhang.¹

En diskussion av denna fråga bör ta sin utgångspunkt i den triviala men viktiga observationen att det i en decentraliserad marknadsekonomi av svensk typ är priserna som bestämmer energiförbrukningens storlek och dess fördelning på olika energislag. Energipriserna är därför också av avgörande betydelse för beslut om investeringar i de extremt kapitalintensiva anläggningar som t. ex. kraftverk utgör. Typiskt för kraftverken är att de har mycket lång fysisk livslängd. Mot denna bakgrund framstår det som särskilt viktigt att just energimarknaderna fungerar väl så att priserna ger ett korrekt beslutsunderlag. Om marknaderna är imperfekta i något avseende bör man kunna göra stora samhällsekonomiska vinster på att med hjälp av t. ex. en energiskatt korrigera för detta. Å andra sidan kan naturligtvis en intervention på marknaden som bygger på felaktiga premisser ge upphov till stora välfärdsförluster.

Vi har tidigare påpekat att energiskatten i Sverige snarast är ett energiskattesystem bestående av flera skattetyper. När man i diskussionen om energipolitiken i allmänna ordalag talar om att energiskatten skall höjas är det därför ofta mycket oklart vilken typ av förändring som egentligen avses. Skall vi höja alla existerande energiskattesatser? Eller nöja oss med att öka beskattningen av vissa energislag? Skall skattebelastningen vara densamma på de beskattade energislagen? Skall vi kanske införa en helt ny typ av energiskatt?

En adekvat reform av energiskatten måste bygga på en klar uppfattning om vari den energipolitiska problematiken egentligen består. Det är nödvändigt att klargöra vad man vill åstadkomma med en skatt. Debatten har visat att uppfattningarna bryter sig starkt i dessa frågor. Det råder således bl. a. en betydande oenighet om vad som är en rimlig verklighetsbeskrivning, vilket också är helt naturligt, eftersom en framtidsbedömning ingår som en central komponent i denna beskrivning.

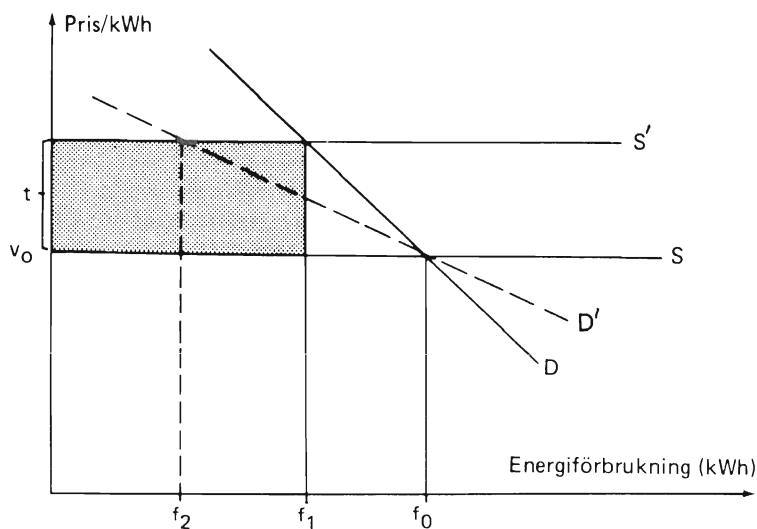
Med hänsyn till att de energipolitiska frågorna för närvarande behandlas i Energikommissionen med därtill hörande expertgrupper, finns det inte någon anledning att i detta sammanhang närmare penetrera denna problematik.²

5.4.3 Effekter av en energiskatt

I detta avsnitt diskuteras på ett teoretiskt plan vissa centrala verkningar av en skatt på energi. I analysen abstraheras från många specifika drag i det svenska systemet. Flera av dessa kommer emellertid att belysas i det följande empiriskt inriktade avsnittet. Skatten antas för enkelhets skull vara utformad som en generell skatt som utgår per förbrukad kilowattimme (kWh). Till att börja med studeras de kortsiktiga effekterna på priser och

¹ Energipolitiska frågor behandlas sedan februari 1977 i en statlig utredning, nämligen Energikommissionen. Frågor kring energibesättning och andra styrmedel har för kommissionens räkning behandlats i en särskild expertgrupp kallad Styrmedelsgruppen. Expertgruppens huvudrapport publicerades under hösten 1977 (Ds I 1977:15).

² I Normann [1976] redovisas dock översiktligt några implikationer för energibesättningens utformning mot bakgrund av olika tolkningar av energi-problemets art.

Figur 5.3 Effekter av energiskatt på marknaden för energi

kvantiteter på enskilda varu- och faktormarknader. Detta ger en uppfattning om de olika anpassningsmekanismer som en energiskatt kan väntas utlösa.

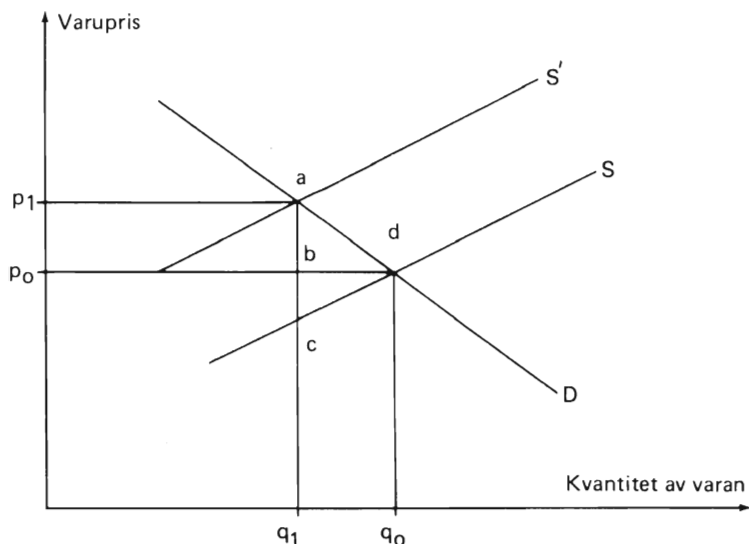
I avsnittets senare del skall vi genom att ta hänsyn till olika typer av beroenden mellan ekonomins sektorer försöka indikera skattens effekter på längre sikt. Analysen blir då mer makrobetonad. Speciellt skall vi diskutera skattens allokeringmässiga effekter samt effekter på den personliga inkomstfördelningen (dvs. skattens incidens).

Figur 5.3 avser att schematiskt illustrera marknadsbilden för energi. Strängt taget existerar naturligtvis ingen marknad för energi som sådan men väl delmarknader för olika energislag som olja, kol och elektrisk kraft. Att resonera i termer av en energimarknad har emellertid vissa pedagogiska fördelar. På den vertikala axeln i figur 5.3 anges energipriset och på den horisontella förbrukad kvantitet uttryckt i kWh. Den horisontella linjen S anger utbudskurvan. Utbudet är alltså fullständigt elastiskt, vilket är ett uttryck för att Sverige antas kunna variera sin energiförbrukning inom vida gränser utan att priset påverkas. Skälet till detta är att det genomsnittliga energipriset är bestämt på världsmarknaden, vilket i sin tur beror på oljans dominerande roll i vår energiförsörjning.

Linjen D anger den svenska efterfrågan på energi vid olika priser. Vi har alltså marknadssjämvikt vid priset v_0 och kvantiteten f_0 . Ett sätt att åskådliggöra införandet av en kWh-skatt (t öre/kWh) är att förskjuta utbudskurvan uppåt till S' i figuren. Detta illustrerar hur energiproducenternas (importörernas) kostnader för att leverera en given volym ökar på grund av skatten. Eftersom denna är utformad som en styckskatt erhålls en parallellförskjutning i utbudskurvan. Skattesatsen är oberoende av priset.¹

Ny jämvikt efter skattens införande erhålls vid kvantiteten f_1 , som är lägre än f_0 . Figuren anger att det inhemska priset stiger med skattens hela belopp. Skatteintäkterna anges av den skuggade ytan. Observera att ju mer elastisk efterfrågan är, desto mer reduceras energiförbrukningen när skatten införs. Detta illustreras i figur 5.3 av den streckade linjen D' som repre-

¹ Vid en ad valorem-skatt varierar skattesatsen uttryckt i öre/kWh med prisets nivå.

Figur 5.4 Effekter av energiskatt på en varumarknad

senterar mer elastiska efterfrågeförhållanden än vad D gör. Minskningen i energiförbrukning blir som synes större i detta fall. Skatteintäkterna blir också lägre. Elasticiteten i efterfrågan beror bl. a. av i vilken utsträckning det finns möjligheter att substituera energi med andra produktionsfaktorer och varierar naturligtvis starkt mellan olika delmarknader.¹ Elasticiteten i efterfrågan på energi som produktionsfaktor är också högre ju mer elastisk efterfrågan är på den produkt vid vars tillverkning energi används, samt högre ju större andel energikostnaden utgör av de totala produktionskostnaderna vid varuframställningen.

Av observationen att det inhemska energipriset stiger med skattens fulla belopp följer att en energiskatt ej kan övervältras bakåt på energileverantörerna. Resultatet måste i stället bli att skatten leder till höjda kostnader i varu- och tjänsteproduktion. Allmänt gäller att ju sämre substitutionsmöjligheterna är mellan produktionsfaktorerna och ju högre kostnaden är för energi i förhållande till företagets totala kostnader, desto kraftigare blir den kortsiktiga effekten på kostnadsfunktionen av en given prisförändring på energi. I gränsfallet där produktionsfaktorerna används i fixa proportioner (Leontief-produktionsfunktion) kan en energiskatt jämföras med en bruttoskatt på företagets totala kostnader. Detta fall kan vara av speciell relevans vid en kortsiktsanalys.

Effekterna av de skiftande kostnadsfunktionerna på marknaden för en vara kan illustreras som en förskjutning till vänster i utbudskurvan.² I figur 5.4 har vi, under förutsättning om fullständig konkurrens, illustrerat effekten på pris och kvantitet av en vara vid vars framställning energi är en produktionsfaktor. I utgångsläget före skatt råder jämvikt vid priset p_0 och kvantiteten q_0 . Efter skattens införande gäller utbudskurvan S' och varupriset kommer att stiga till p_1 . Den omsatta varukvantiteten på marknaden kommer också att reduceras och detta i större utsträckning ju mer elastisk efterfrågan är.

¹ Som en allmän regel gäller att substitutionsmöjligheterna är större på lång sikt än på kort sikt, på grund av att faktorkombinationen i stor utsträckning är bestämd av kapitalutrustningen.

² Som ju är lika med summan av de enskilda företagens marginalkostnadskurvor (MC).

Vi har konstaterat att energiskatten ej kan övervältras på energiproducenterna. Det är då av intresse att ställa frågan vem som i stället kommer att få bära bördan. En del av svaret ges i figur 5.4. Skiftet i utbudskurvan är ett uttryck för den införda energiskatten. Resultatet blev, som vi sett, att priset steg (med ab i figuren). Ofta formuleras detta så att det sker en övervältring framåt på konsumenterna av skatten. Å andra sidan kan inte prisstegringen upphäva hela den av skatten betingade kostnadsökningen, ac . Med en tillämpning av den partiella incidensläran skulle man då dra slutsatsen att bördan av skatten på *kort* sikt fördelar sig på konsumenter och producenter i proportionerna ab/bc .¹ Ju mer elastiskt utbudet är och ju mindre elastisk efterfrågan är, desto kraftigare blir övervältringen framåt, dvs. ju mer ökar priset. Det bör poängteras att detta resultat av den partiella incidensläran bara ger *ett* led i den process som bestämmer den slutliga incidensen av skatten, och därför måste tolkas med stor försiktighet.

Beroende på olikheter i produktionsstruktur (utbudselasticiteter) och efterfrågeförhållanden (efterfrågeelasticiteter) för olika varor kommer en energiskatt att förändra priserna i mycket olika grad. Detta betyder att de *relativa* varupriserna (liksom de *relativa* faktorpriserna) kommer att förändras, vilket i sin tur leder till en kedja av omallokeringar i ekonomin. Därav följer alltså att den partiella analys som nyss presenterats inte kan ge en fullständig bild av skattens effekter. Det blir därför nödvändigt att övergå till allmän jämviktsanalys. I samband härmed förs analysen upp på en mer aggregerad nivå.

En allmän jämviktsanalys av verkningarna av en energiskatt kan, för det fall när energi uppträder som en produktionsfaktor, läggas upp helt analogt med analysen av en investeringsavgift så som denna presenterades i kapitel 4. Distinktionen mellan konkurrensutsatt och skyddad sektor blir sålunda av intresse för en ekonomi av svensk typ. Med de antaganden som gjordes i kapitel 4 om kapitalägarnas förräntningskrav och arbetsutbudets priskänslighet erhålls även för energiskatten det analoga resultatet att denna på lång sikt bärs av löntagarna via sänkt reallön. Övervältringsprocessen kan beroende på konjunkurläge och allmän ekonomisk politik i varierande grad vara riktad bakåt mot de nominella lönerna respektive framåt mot priserna.

Om energiskatten övervältras på löntagarna blir fördelningseffekten regressiv från hushållsinkomsternas källsida. Löneinkomsternas andel av totalinkomsten avtar som påpekats tidigare med totalinkomstens höjd. Nu kommer emellertid också de relativa varupriserna att förändras som en följd av att energi som produktionsfaktor beskattas. Varor med högt energiinnehåll stiger i pris jämfört med andra.

Den fördelningspolitiska effekten från inkomstanvändningssidan blir därmed beroende av om konsumtionsbenägenheten för energiintensiva varor varierar systematiskt med inkomstens storlek (se nedan).

Genom att skatten på energi som produktionsfaktor övervältras på arbetskraften kan sannolikt den *genomsnittliga* lönsamhetsnivån i K-sektorn i stort sett upprätthållas på lång sikt. På grund av de förändrade faktorprisrelationerna är det emellertid uppenbart att vissa särskilt energiintensiva branscher under en förmodligen relativt lång övergångsperiod kommer att drabbas av försämrade lönsamhet. I dessa branscher uppkommer också de kraftigaste allokeringsverkningarna via bl. a. nyinvesteringar i energibespa-

¹ Y_{tan} och ac representerar ett partiellt mått på den effektivitetsförlust, i termer av minskade konsument- och producentöverskott, som skatten ger upphov till. Vid linjära efterfråge- och utbudskurvor fördelar sig även denna "excess burden" på konsumenter och producenter i proportionerna ab/bc . Jfr Rechenwald [1971].

rande teknik.¹ Nedläggningar och utflyttningar ur landet av anläggningar kan också bli konsekvenser av större förändringar i energiskatten. Exempel på särskilt energiintensiva branscher i Sverige är järn och stål samt papper och massa. I dessa fall skulle man som en möjlighet kunna tänka sig övervältring av skattebelastningen på basråvarorna malm och virke, vilkas värde därmed skulle reduceras för ägarna. En sådan tendens skulle dock sannolikt motverkas av en ökad export av oförädlade råvaror, vilkas priser ju är internationellt bestämda.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att det förhållandet att flera av våra mest energikrävande branscher tillhör Sveriges traditionella basnäringar, som ofta är belägna i lokaliseringpolitiskt känsliga områden, säkert har varit av stor betydelse för utformningen av nuvarande system för energibeskattnings.

Vad gäller verkningarna av en skatt på sådan energi som används direkt i slutlig konsumtion kan man som huvudtendens räkna med en framåtriktad övervältring med snabbare genomslag. Allokeringseffekterna torde vara mer begränsade än i föregående fall och mer entydigt önskvärda om energibesparande åtgärder ingår som ett led i en aktiv energipolitik. De fördelningspolitiska effekterna av en sådan energiskatt torde på grund av övervältringen på priserna primärt bestämmas från hushållsinkomsternas användningssida. En undersökning som utförts på uppdrag av Energikommissionen tyder på att hushållens direkta och indirekta (energi bunden i varor) energikonsumtion växer långsammare än disponibel inkomst.² Härav följer att en likformig skatt på all energikonsumtion skulle ha regressiva verkningar från användningssidan. Den empiriska undersökningen indikerar emellertid också att när hänsyn tas till de differentieringar som faktiskt föreligger i svensk energibeskattnings så ger likformiga höjningar i existerande skatter inte några påtagliga effekter på fördelningen av de reala disponibla inkomsterna.

När dessa resultat ställs samman med dem som gällde fördelningsverkningarna av en skatt på energi som produktionsfaktor framstår det som troligt att incidensen av en likformig skatt på all energianvändning är regressiv på lång sikt. Bestämda utsagor om det existerande energiskattesystemets fördelningsverkningar torde inte vara möjliga utan ytterligare empiriska undersökningar av effekterna på inkomsternas käll- respektive användningssida.

---

¹ I Bigsten & Hjalmarsson [1976] diskuteras, mot bakgrund av några empiriska undersökningar, de långsiktiga substitutionsmöjligheterna mellan energi och andra produktionsfaktorer i näringslivet. Undersökningarna tyder bl. a. på att ökade energipriser skulle leda till minskad energiförbrukning men *ökad* sysselsättning. En kraftig höjning av energiskatten skulle därför på lång sikt snarare ge upphov till problem med den ekonomiska tillväxten än med sysselsättningen.

² Se Styrmedelsgruppens huvudrapport Ds I 1977:15. Undersökningen har utförts av Alf Carling och Joyce Dargay.

5.4.4 *Det svenska systemet för energibesättning¹*

Besättning av energi förekommer i Sverige i flera former. I tabell 5.4 ges en översikt av de skatter som var i kraft i juli 1975. Som synes svarar den s. k. allmänna energiskatten endast för en del av det totala skatteuttaget på energi. För bensin t. ex. utgörs mer än hälften av pålagorna av bensinskatt. Som framgår av nedersta raden i tabellen inbringade den allmänna energiskatten 1,64 miljarder kronor till statskassan under 1974, medan de totala intäkterna av pålagor på energi var 4,32 miljarder kronor. Som jämförelse kan nämnas att momsens under samma år inbringade ca 14 miljarder kronor. Den totala energibesättningen rör sig således om mycket betydande belopp. Av dessa 4,32 miljarder kronor utgjordes emellertid nära 3/4 (3,15 miljarder kronor) av pålagor på motorbränslen.

Det framgår av tabell 5.4 att pålagorna utgår som en viss avgift per volymenhet. Detta betyder att pålagornas andel av priset före skatt varierar med priserna. Dessutom har pålagornas storlek förändrats över tiden. Störst har variationerna varit för motorbensin, som också har varit föremål för den ojämförligt högsta besättningen. I juli 1975 var den totala skattebelastningen på motorbensin ca 140 % av priset exklusive skatter. Näst hårdast beskattad var högspänd elkraft (ca 30 %), varpå följde eldningsolja (18–19 %) och lågspänd elkraft (15 %). Stenkol och koks var de lättast beskattade energislagen med en skattebelastning av endast ca 4 %.

En jämförelse mellan de båda kolumnerna längst till höger i tabell 5.4 ger vid handen att de skattehöjningar på energi som trädde i kraft den 1 juli 1975 var ganska betydande. Sålunda trefaldigades skatten på högspänd elkraft, medan besättningen av eldningsolja i stort sett fördubblades i jämförelse med första halvåret 1975. För oljeprodukter innebar höjningarna att skattetrycket återgick till den relativa nivå det hade under större delen av 1960-talet. Vad beträffar elkraft är dock de nya skattesatserna betydligt högre än någonsin tidigare, då de legat mellan 7 och 10 %.

De skattesatser som nämnts hittills är nominella. Skillnaderna i *effektiva* skattesatser mellan olika energislag är emellertid betydligt större än skillnaderna i dessa *nominella* skattesatser. Detta beror på att ett stort antal undantag gjorts från den s. k. allmänna energiskatten, däremot ej från övriga pålagor på energi. Med effektiva skattesatser avses sålunda de som gäller efter det att hänsyn tagits till undantag och nedsättningar från de nominella skatterna.

De största skattenedsättningarna har gjorts för stenkol och koks, tunga eldningsoljor och högspänd elkraft. Vissa nedsättningar har gjorts även för lätta eldningsoljor, medan för övriga energislag de nominella skattesatserna

¹ För Företagsskatteberedningens räkning utförde författaren i samarbete med Bo Carlsson, IUI, i början av 1975 en empirisk undersökning av den svenska energibesättningens sammansättning och effekter. Resultaten av undersökningen presenteras i sin helhet i Normann [1976] och i sammandrag och i något omarbetad form i Carlsson [1975]. Eftersom undersökningen inte har uppdaterats och med hänsyn till de omfattande empiriska material som senare samlats in och analyserats, bl. a. av Energikommissionen, ges här endast en mycket summarisk översikt över undersökningens resultat. Översikten följer, så långt den går, framställningen i Carlsson [1975].

Tabell 5.4 Pålagor på olika energislag den 1 juli 1975

Energislag	Sort i vilken pålagan utgår	Allmän energiskatt	Beredskaps-lagrings-avgift	Särskild beredskapslag-ringsav-gift	Bensin-skatt	Summa pålagor	Genomsnittligt pris exkl. pålagor den 1 juli 1975	Pålagor i % av pris exkl. pålagor den 1 juli 1975	Pålagor i % av pris exkl. pålagor 1:a halv-året 1975
Bensin	öre/liter	34,0	1,0	5,0	43,0	83,0	58,0	143	119
Dieselolja ^a	öre/liter	4,0	1,9	0,5	—	6,4 ^a	44,6	.. ^a	.. ^a
Eldningsolja 1	kr/m ³	40:—	20:—	5:—	—	65:—	356:—	18	11
Eldningsolja 4	kr/m ³	40:—	13:—	5:—	—	58:—	312:—	19	9
Stenkol	kr/ton	12:—	0	0	—	12:—	271:—	4	5
Koks	kr/ton	14:—	0	0	—	14:—	393:—	4	4
Högsänd elkraft	öre/kWh	2,0	—	—	—	2,0	6,5	31	10
Lågsänd elkraft	öre/kWh	2,0	—	—	—	2,0	13,1	15	10
Totala in-täkter 1974 (IUI:s be-räkning)		mdr kr	1,64	0,25	0,07	1,80 ^b	4,32 ^c		

^a På dieseloljedrivna fordon utgår kilometerskatt som varierar med fordonets vikt.

^b Inkl. brännoljeskatt.

^c Inkl. särskild skatt på motorbränslen (229 milj. kr), clearingavgifter (328 milj. kr).

Källor: Prop. 1975:92.

SOS Utrikeshandel, kvartalsstatistik, införsel, januari-mars 1975 och månadsstatistik, maj 1975.

Statens pris- och kartellnämnd, Oljehandeln i Sverige (Dnr II:132/74).

Svenska Petroleum Institutet.

Svenska Esso AB.

Anm.: I november 1977 gäller följande förändringar jämfört med denna tabell. För den särskilda beredskaps-lagringsavgiften gäller nu följande regler: Bensin 6 öre/l, dieselolja 0,7 öre/l, eldningsolja 1 och 4 7 kr/m³. Beredskapslag-ringsavgiften har sänkts till 12 kr/m³ för eldningsolja 1 och till 1,2 öre/l för dieselolja. Den allmänna energiskatten på lågsänd elkraft har höjts till 3 öre/kWh. Samma nivå gäller för högsänd elkraft vid förbrukning understigande 30 000 kWh/år. Vid högre förbrukning kvarstår skattesatsen 2 öre/kWh.

tillämpas. Nästan hela kolförbrukningen och ungefär hälften av förbrukningen av tung eldningsolja och högsänd elkraft var år 1973 undantagna från energiskatt. I genomsnitt betalades detta år 35 % i pålagor på all energi som förbrukades i Sverige. Den nominella genomsnittliga skattesatsen var 38 %. Om man bortser från motorbränslen var den genomsnittliga effektiva skattebelastningen 7,7 % och den nominella 10,8 %.

Anledningen till att nedsättningarna är störst för de energislag som i huvudsak använts inom den tunga industrin är en regel i energiskattebestämmelserna. Enligt denna regel får den sammanlagda energiskatten (häri inräknas endast den allmänna energiskatten på alla energislag, ej övriga pålagor) inte överstiga en viss andel av salutillverkningsvärdet av produktionen. Denna regel sätter alltså ett "tak" på energiskatten. Från 1957 fram till slutet av 1971 var detta tak satt vid 1 %. Främst av konjunkturpolitiska skäl sänktes gränsen till 0,2 % av saluvärdet under perioden 1 december 1971–31 december 1974. Den 1 januari 1975 återgick man till den s. k. en-procentsregeln. Som ett led i energiskattehöjningen den 1 juli 1975 höjdes

Tabell 5.5 Nominell och effektiv energibesättning i industrin 1972

	Energikostnad i % av saluvärde	Totala energiutgifter (inkl. skatt) mkr	Skatt i % av energipris före skatt	
			Nominell	Effektiv
Gruvor o. mineralbrott	5,6	117,8	23,2	13,9
Massa- o. pappersindustri	6,7	588,7	17,8	5,5
Kemikalie-, gödselmedels- o. plastindustri	5,9	191,3	14,8	5,7
Cement- o. kalkindustri	18,9	81,1	20,7	6,0
Järn- o. stålverk	8,2	534,0	11,2	2,7
Ferrolegeringsverk	23,5	74,0	9,9	0,7
Icke-järnmetallverk	3,0	83,1	16,2	5,9
Övrig tillverkningsindustri	1,2	1 200,1	25,2	23,8
Industrin totalt	2,4	2 870,1	19,1	12,1

gränsen till 3 %, men i samband med de nedsättningar som nyligen medgivits (oktober 1975) har gränsen åter sänkts till 1 %.

Någon officiell redovisning av energiskattens fördelning på branscher finns inte. I IUI:s undersökning gjordes emellertid ett försök att beräkna denna fördelning med hjälp av statistik över energiförbrukningen och tillgänglig information om skattereglernas tillämpning år 1972. Vissa resultat av dessa beräkningar visas i tabell 5.5. Av denna framgår att de största nedsättningarna i absoluta tal gjorts i massa- och pappersindustrin samt järn- och stålindustrin. Relativt sett har ferrolegeringsindustrin fått den största skattelindringen. Som framgår av kolumn 3 varierar redan den nominella skattesatsen starkt mellan branscherna beroende på energiförbrukningens sammansättning. För industrin som helhet var den nominella skattesatsen år 1972 ca 19 % och den effektiva ca 12 %. För hela ekonomin var, som nämnts ovan, motsvarande skattesatser år 1973 38 respektive 35 %. Eftersom inga större förändringar ägde rum mellan dessa båda år när det gäller skattesatserna, innebär detta att industrin betalade betydligt mindre energiskatt på energiskattetak och på att energiskatten varierar med energislag. De skattelättnader som industrin fick genom energiskattetak uppgick till ca 178 milj. kr år 1972. Samtidigt uppgick den totala energiskattebelastningen i industrin till 310 milj. kr.

En annan viktig sektor där undantag från den allmänna energiskatten spelar stor roll är elsektorn. Allt bränsle som används för generering av elkraft är undantaget från energiskatt; däremot inte den del av bränslet som används för värmeproduktion i kraftvärmeverk. Härigenom uppstod en energiskattelindring på ca 52 milj. kr år 1972. Eftersom samtidig produktion av el och värme ger ungefär dubbelt så hög verkningsgrad som produktion av enbart el, kan man säga att tillämpningen av energiskatten i det här fallet ger den rakt motsatta effekten till den man önskar med en energiskatt, nämligen genom att den fördyrar en energibesparande process i jämförelse med en mera energislösande. Motivet till detta är att man vill undvika dubbelbesättning av elektricitet. Även vissa delar av transportsektorn är undantagna från energiskatt; skattelindringen här uppgick till ca 41 milj. kr år 1972.

Man kan således konstatera att energibeskattningsnivån varierar avsevärt mellan olika energislag, särskilt om man tar hänsyn till de nedsättningar och undantag som gjorts, främst för industrins del. De hårdast beskattade energislagen är motorbränslen, som svarar för 3/4 av statens energiskatteintäkter. De närmast hårdast beskattade energislagen är lätt eldningsolja (villaolja) och lågspänd elkraft som till största delen används av hushåll och andra mindre förbrukare. När det gäller energislag med huvudsakligen industriell användning är skatterna betydligt lägre (tung eldningsolja och högspänd elkraft); på kol och koks finns nästan ingen energiskatt alls.

Den svenska energibeskattningen är alltså i hög grad inriktad på den direkta energiförbrukningen i konsumentledet. Energiomvandlingssektorn och den tunga basindustrin är däremot till stora delar befriade från skatt. Genom den utformning nedsättningarna fått är det i första hand kol och koks som befriats från skatt. Användandet av dessa bränslen har således i viss mån premierats. Men eftersom det finns en hel del olägenheter förknippade med kolanvändning i jämförelse med olja (högre transport- och lagringskostnader, större miljöpåverkan) är det tvivelaktigt om energibeskattningen kan sägas ha haft några nämnvärda allokeringseffekter i detta avseende.

En viktig anledning till den relativt lätta beskattningen av industrins energianvändning är omsorgen om den svenska industrins internationella konkurrenskraft. I den mån Sverige kan anses ha komparativa fördelar på råvaru- och kapitalintensiv och därmed också energiintensiv produktion kan alltså energiskattesystemet sägas vara i viss mån anpassat härtill. Den svenska exporten är mycket energiintensiv; som visats i en tidigare IUI-utredning motsvarar nettoexporten av energi via varuhandeln ungefär 1/4 av industrins totala energiförbrukning.¹

5.5 Produktionsfaktorskatt på kapital

Utöver den personliga förmögenhetsskatten finns för närvarande en form av kapitalbeskattning genom den kommunala garantiskatten på fastigheter. Garantiskatt utgår nämligen oavsett om fastigheten lämnat avkastning eller inte. Den räknas dock av från inkomstskatt i den mån inkomst föreligger. Även beskattningen av företagets överskott, dvs. nettovinstbeskattningen, kan ses som en kapitalbeskattning, nämligen av kapitalets avkastning. Givetvis kan en skatt tas ut på kapitalet även om överskott inte uppkommer. Skatten skulle i så fall kunna utformas på samma sätt som vid garantibeskattningen. Kapitalets bruttovärde skulle då läggas till grund för beskattningen. En annan metod vore att använda företagets nettoförmögenhet, dvs. det egna kapitalet, som bas. Man kommer emellertid då till något som i princip bara är en variant av företagsägares och aktieägares förmögenhetsbeskattning i nuvarande form.

En mer renodlad produktionsfaktorskatt på kapital kunde tänkas utformad analogt med arbetsgivaravgifterna som en skatt på tjänster utförda av kapitaltillgångar. Här föreligger emellertid stora svårigheter när det gäller att bestämma priset på kapitaltjänster. Flödet av tjänster från olika kapital-

¹ Se Carlsson & Josefsson [1974].

stockar, t. ex byggnader och maskiner, är inte proportionellt mot värdet av kapitalet, eftersom livslängden på kapitalet är helt olika. Närmast till hands skulle ligga att uppskatta värdet av skattebasen till samma belopp som kalkylmässiga avskrivningar. En kapitalbeskattning skulle därför också kunna konstrueras som en skatt på företagens avskrivningar.

En kapitalbeskattning med andra effekter är en investeringsavgift, där skatten alltså inte tas ut löpande under den tid kapitalföremålet används utan i form av en engångsskatt vid anskaffningen. En permanent sådan skatt får som tidigare redovisats ungefär samma effekt som en mervärdeskatt där investeringarna ingår i beskattningsunderlaget.

Appendix till kapitel 5

Effekter av ett "Hagapaket"¹

De totala effekterna av ett Hagapaket kan härledas på följande sätt. Om vi betecknar bruttolönen med B och utbetald lön med L har vi

$$B = (1+a)L,$$

där a är arbetsgivaravgifternas procentsats. Inkomstskatten ges av

$$D = f(L;p),$$

där f är en skattefunktion och p en parameter med vars hjälp skattefunktionen kan förändras.

Summan (T) av arbetsgivaravgift och inkomstskatt ges av

$$T = aL + f(L;p).$$

Eftersom vi antar att arbetsgivaravgiften bärs av löntagarna kommer en avgiftsändring att påverka lönen men däremot inte bruttolönen B . Vi skriver därför om sistnämnda uttryck i termer av B på följande sätt

$$T = \frac{a}{1+a} \cdot B + f\left(\frac{B}{1+a}; p\right).$$

Effekten på de totala skatteintäkterna av förändringar i a och p kan då skrivas

$$dT = \frac{B}{(1+a)^2} da - f_L \frac{B}{(1+a)^2} \cdot da + f_p dp$$

där f_L är marginalsikten i inkomstskatten och f_p anger hur inkomstskatten förändras vid en förändring i t. ex. den statliga skatteskalen. För att göra detta resultat lättare att tolka ersätter vi B med $(1+a)L$ och får

$$dT = \frac{1}{1+a} [H - H \cdot f_L] + f_p dp$$

där $H = L \cdot da$, dvs. den direkta effekten av höjda arbetsgivaravgifter. Efter ytterligare en operation har vi vårt slutresultat

$$dT = f_p dp + H - m \cdot H$$

där $m = \frac{f_L + a}{1+a}$ är den totala marginalsikten som anger hur summan av

inkomstskatt och arbetsgivaravgifter ändras när bruttolönen ändras.

Det högra ledets två första termer anger *direkta* effekter (vid oförändrad lön) av förändringar i reglerna för inkomstskatt resp. arbetsgivaravgifter. Den tredje termen, med negativt förtecken, anger den *indirekta* effekten på summan av arbetsgivaravgifter och inkomstskatt av att den utbetalda lönen förändras.

¹ Detta appendix är i oförändrat skick hämtat ur Jakobsson & Normann [1976b]. I Normann [1977a] ges en mer generell framställning, som också beaktar automatikeffekter.

6 Bruttobeskattning av hushåll

6.1 Inledning

Det har tidigare framhållits att bruttoskatter även kan konstrueras med hushållen som subjekt. Som indikerades i tabell 3.1 kan man i princip tänka sig att en personlig bruttoskatt tas ut antingen på inkomsternas källsida (personlig bruttointäktsskatt) eller på användningssidan (personlig brutto-utgiftsskatt).¹ Centrala egenskaper hos sådana skatter är dels att, som namnet anger, avdragsmöjligheterna starkt begränsats, dels att genom individanknytningen låginkomsttagare kan undantas från beskattning och/eller att skatteuttaget kan göras progressivt.

En utgångspunkt för den diskussion av personliga bruttoskatter som här följer är den kritik som på fördelningspolitiska grunder ofta formuleras mot arbetsgivaravgifterna och mervärdeskatten. Det bör emellertid poängteras att den specifika utformning som diskuteras för bruttoskatterna i lika hög grad är präglad av vissa problem med den personliga inkomstskatten som särskilt aktualiserats under senare år. I själva verket skulle, med ett frågande av bruttoprincipen, de ”tillägsskatter” som presenteras kunna användas för reformering av nuvarande personliga nettoinkomstskatt i riktning mot en systematisk uppdelning av två av dennas huvudfunktioner, nämligen att verka inkomstutjämnande respektive att mer allmänt fungera som ”finansieringskälla”.

6.2 Mervärdeskatten och arbetsgivaravgifterna – kritik och reformförslag

Såväl mervärdeskatten som arbetsgivaravgifterna har i nuvarande utformning ett smalare underlag än en inkomstskatt. Skillnaden är i båda fallen av sådan karaktär att de båda förstnämnda skatterna anses ha regressiv fördelningsverkan jämfört med den senare. Detta förhållande, i förening med den observerade skattepolitiska utvecklingen under 1970-talet, har kommit att bilda grundvalen för en fördelningspolitiskt betingad kritik av momsens och arbetsgivaravgifterna. Olika förslag till lösningar på detta problem har också framförts.

De reformförslag som här skall diskuteras är dels ett som för arbetsgivaravgifternas del syftar till att inordna även vissa s. k. arbetsfria inkomster

¹Distinktionen, som på ett allmänt systematiskt plan kan synas något diffus, skall visa sig pedagogiskt välmotiverad när de båda alternativen i det följande ges en ökad konkretion.

i underlaget, dels ett som för momsens del syftar till att låta även investeringsvaror omfattas av denna.¹

Vad gäller mervärdeskatten kan man härvid välja mellan att låta bruttoinvesteringarna i sin helhet omfattas (BNP-moms) eller begränsa breddningen till nettoinvesteringarna (I-moms). Med hänvisning till de synpunkter som tidigare redovisats skall här endast mervärdeskatten av inkomsttyp diskuteras. Som framhållits har denna skatt ett underlag som på ett teoretiskt plan företer betydande likheter med den personliga inkomstskattens. Det har också framgått att en I-moms i varje fall under en relativt lång övervälningsperiod skulle ha fördelningspolitiskt gynnsammare verkningar än en K-moms.

Arbetsgivaravgifterna kan karakteriseras som löneskatter som bärs av löntagarna. Denna arbetshypotes ter sig särskilt övertygande på längre sikt. Därmed är arbetsgivaravgifterna regressiva jämfört med en proportionell inkomstskatt. Avgifterna på kontanta löneutbetalningar motsvaras för närvarande för flera av systemets komponenter av egenavgifter för rörelseidkare. Dessa egenavgifter som tas ut med inkomst av rörelse och jordbruksfastighet som bas bärs sannolikt av de inkomsttagare som betalar dem.

Inkomster som i inkomstbeskattningen tas upp under rubrikerna inkomst av kapital, tillfällig förvärvsverksamhet eller annan fastighet belastas emellertid ej i systemet liksom inte heller pensioner. Detta har lett till krav på "generaliserade arbetsgivaravgifter". Det har bland annat föreslagits att speciella arbetsgivaravgifter borde tas ut på t. ex. ränteutbetalningar av banker, aktieutdelningar och realisationsvinster. Det faller sig då naturligt att ställa frågan om inte en sådan vidgad beskattning, som mycket lätt kunde urarta till ett svåröverskådligt system av punktskatter, i stället kan ges en enhetlig lösning inom ramen för en bruttoinkomstskatt.

6.3 Personlig bruttointäktsskatt (TSA) och personlig bruttoutgiftsskatt (TSM)

Breddandet av baserna för arbetsgivaravgifter och moms till att omfatta kapitalinkomster m. m. respektive kapitalvaror ger i båda fallen resultat som företer betydande likheter med en proportionell inkomstskatt. Det bör under sådana omständigheter naturligtvis vara möjligt att reformera den existerande personliga inkomstskatten direkt i stället för att reformera de indirekta skatterna. Huvudsyftet med detta kapitel är att visa vad en sådan reform skulle innebära. Grundtanken är den att den personliga inkomstskatten förses med vad som kan kallas en *tilläggs-skatt av bruttotyp*.² Denna kan utformas på två sätt. Vilken form man väljer beror delvis på hur man skulle ställa sig i valet mellan generaliserad arbetsgivaravgift och I-moms.

Den följande diskussionen av tilläggs-skatterna TSA och TSM (TSA = tilläggs-skatt modell arbetsgivaravgifter, TSM = tilläggs-skatt modell I-moms) torde vara av intresse dels för att den ger ett visst perspektiv på innebörden av I-moms och generaliserade arbetsgivaravgifter samt deras inbördes relation, dels också för att tilläggs-skatterna var för sig ter sig som fullt genomförbara alternativ även på kort sikt.³

¹ Förändringar i skattesystemet efter dessa linjer diskuteras bl. a. i LO [1976] och TCO [1975].

² Jämför också Normann [1976], kapitel 2, där en analog konstruktion diskuteras mot bakgrund av den skattepolitiska utveckling som sedan 1950 inneburit att den personliga inkomstskatten minskat i relativ betydelse för den offentliga sektorns intäkter.

³ Beteckningarna TSA och TSM infördes på ett tidigt utredningsstadium som en arbetsterminologi för de skatter som avses. Från systematisk synpunkt har det ansetts lämpligt att klassificera TSA som en personlig bruttointäktsskatt medan TSM klassificeras som en personlig bruttoutgiftsskatt. Det senare framstår som rimligt när en jämförelse görs med underlaget för en progressiv utgiftsskatt (expenditure tax) som ju exkluderar hushållsplanerandet.

En TSA skulle tas ut på olika bruttoinkomstunderlag i självdeklarationerna medan en TSM skulle tas ut på bruttoinkomst *minskad* med nuvarande inkomstskatt. Vid beräkning av vanlig inkomstskatt skulle i fallet med en TSA bruttoinkomsterna *reduceras* med TSA-beloppet. Båda tilläggsskatterna skulle vara strängt proportionella mot sina underlag, dvs. tas ut med fix skattesats. Det *avräkningsförfarande* som sålunda är gemensamt för båda tilläggsskatterna är centralt för att vissa önskade effekter skall uppnås. En annan central fråga, som det inte finns anledning att ta ställning till i denna principiella diskussion, är den exakta definitionen på begreppet bruttoinkomst.

Det visar sig att flera fördelar skulle stå att vinna med att införa en TSA eller en TSM snarare än att reformera arbetsgivaravgifterna eller momsen i här diskuterad riktning. Fördelarna kan sammanfattas i följande punkter:

1. Tilläggsskatterna är lättöverskådliga. Bidrar till att öka inkomsttagarnas information om skatteuttagets förändringar.
2. Bidrar till kontinuitet och konsekvens i skattesystemets utveckling. Särskilt den generaliserade arbetsgivaravgiften kan lätt degenerera till ett svårhanterligt system av punktskatter.
3. Båda tilläggsskatterna gör det genom individanknytningen i princip möjligt att med avdrag begränsa skatteuttaget för låginkomsttagare.
4. Vad gäller jämförelsen I-moms kontra TSM ter sig det åsyftade fördelningspolitiska resultatet på lång sikt sannolikare i det senare fallet där hushållet är subjekt. En TSM ger vidare automatiskt total täckning av hela konsumtionsvaruområdet och torde överhuvudtaget ge mer begränsade allokeringseffekter än en I-moms.
5. Handlingsmöjligheterna inom ramen för inkomstskatten ökas väsentligt. Skattesatserna i tilläggsskatterna kan varieras utan att inkomstskattens samlade progressivitet påverkas. Det betyder
  - a. att inkomstskatten förses med en lätthanterlig ”finansieringskomponent”. Höjda tilläggsskatter skärper ej, som fallet är med kommunalskatten, utbytesproblemet.
  - b. att möjligheterna att använda inkomstskatten som ett flexibelt stabiliseringspolitiskt instrument ökar.
6. Den inkomstutjämning som ges av dagens inkomstskatt är möjlig att uppnå vid en lägre intäktsnivå. Därför kan på längre sikt de proportionella inslagen överföras på en tilläggsskatt. Därmed uppnås *en funktionell uppdelning* av två av inkomstskattens huvudsyften, nämligen dels att verka inkomstutjämnande, dels att bereda utrymme för den offentliga sektorns verksamhet.

Jämfört med alternativet att arbeta med K-moms och/eller existerande arbetsgivaravgifter för att skapa utrymme för den offentliga sektorns verksamhet utgör naturligtvis, som tidigare framhållits, någon form av tilläggsskatt en fördelningspolitiskt gynnsammare möjlighet.

Självfallet föreligger även vissa nackdelar med tilläggsskatterna jämförda med generaliserad arbetsgivaravgift respektive I-moms. Dessa torde dock i TSA-fallet vara av mindre betydelse. Vad gäller jämförelsen mellan TSM och I-moms kan man peka på att den senare fångar upp en del inkomster

¹ Se även appendix till kapitel 6.

² Begreppet *elasticitet i inkomst efter skatt*, som nu är ett väletablerat progressivitetsmått, definieras som

$$e = \frac{1-m}{1-t}, \text{ där } m \text{ anger}$$

marginalskatt och t genomsnittlig skatt. Ju lägre e är, desto högre är progressiviteten. Se vidare Jakobsson & Normann [1974].

³ Slutsatsen modifieras något när man beaktar att elasticiteten i inkomsten efter skatt faktiskt varierar med inkomstens storlek vid nu gällande regler. I exemplet har vi bortsett från detta faktum. Det kan i sammanhanget påpekas att elasticiteten under 1950- och 1960-talen var anmärkningsvärt konstant. Som framgår av Jakobsson & Normann [1974] låg elasticiteten under denna period i ett brett inkomstintervall på nivån 0,8.

⁴ Exponenten 0,8 anger storleken på elasticiteten i inkomsten efter skatt (e). Konstanten 3,58 kan sägas ge ett uttryck för skatteuttagets nivå. Vid olika storlek på inkomst före skatt (Y) bestäms skatteuttaget av följande samband:

Statlig inkomstskatt:

$$T = Y - 3,58 Y^{0,8}$$

Genomsnittlig skatt:

$$t = 1 - 3,58 Y^{-0,2}$$

Marginalskatt:

$$m = 1 - 2,87 Y^{-0,2}$$

som är svåra att inarbeta i eller som undandragits inkomstskatten. Till den första kategorin hör kapitalvinster och företagets nettosparande. Vidare skulle på grund av skillnader i basernas bredd skattesatsen vid en TSM, vid givet intäktskrav, få sättas högre än vid en I-moms.

Innan framställningen fortsätter med en utförligare presentation av tilläggsskatterna kan det vara lämpligt att poängtera att dessa inte förutsätter någon som helst förändring i nuvarande inkomstskatt vad gäller avdragsstruktur eller skattesatser. Därmed är det också klart att inkomstskattens progressivitet inte behöver påverkas av tilläggsskatterna.

6.4 Avräkningsförfarandets innebörd¹

För att klargöra avräkningsförfarandets fördelar och närmare motivera påståendena i punkterna 5 och 6 ovan är det lämpligt att inledningsvis peka på ett centralt problem med den svenska inkomstskatten. Det problem som avses är att varje skattesatsförändring (statlig eller kommunal), oavsett varför den vidtas, med nödvändighet aktualiserar utjämningsproblematiken. Sådana förändringar tenderar därför att ge upphov till utdragna politiska beslutsprocesser och därmed till betydande kostnader för samhället.

Sålunda innebär, för att ta det enklaste fallet, ökningarna i det kommunala skatteuttaget att inkomstskattens elasticitet i inkomsten efter skatt kommer att sänkas. Progressiviteten ökar alltså.² Detta beror inte enbart på att kommunalskatten via avdragen är svagt progressiv utan är också, som strax skall illustreras, en effekt av att kommunalskatten tas ut på samma bas som den starkt progressiva statsskatten.

På grund av dessa sammanhang aktualiseras vid varje kommunal skattehöjning frågan om inte en kompenserande förändring borde vidtas i statskatten. Det allmänna sambandet i inkomstskatten mellan finansieringsaspekt och utjämningsaspekt gör skatteförändringar mycket komplicerade.

Här skall nu med ett enkelt sifferexempel i tabell 6.1 den nyss nämnda effekten påvisas. I sifferexemplet skall också visas att avräkningsförfarandet i TSA och TSM innebär att dessa skatter kan höjas och sänkas utan att den samlade inkomstskattens progressivitet påverkas.³

I tabell 6.1 jämförs olika skattesystems inverkan på en låginkomsttagare (L) med bruttoinkomsten 1 000 kr och en höginkomsttagare (H) med bruttoinkomsten 2 000 kr. I utgångsläget utan skatt (*fall A*) är L:s andel av den sammanlagda disponibla inkomsten 33 % medan H:s andel är 67 %. I *fall B* introduceras en progressiv statlig inkomstskatt med avdrag och växande marginalskatter i skatteskalen. Statsskatten antas vara så utformad att elasticiteten i inkomsten efter skatt ej varierar med bruttoinkomstens storlek. Mer precist beskrivs den progressiva statliga inkomstskatten i exemplet av funktionen $Y_E = 3,58 Y^{0,8}$, där Y_E anger inkomst efter skatt och Y inkomst före skatt.⁴ En jämförelse mellan raderna B4 och A2 visar att den progressiva statsskatten är inkomstutjämnande.

I *fall C* kompletteras den statliga inkomstskatten med en proportionell skatt som också har bruttoinkomsten Y som bas. Denna nya skatt kan sägas motsvara den nuvarande kommunala inkomstskatten med den för-

Tabell 6.1 Fördelningspolitiska verkningar av statlig inkomstskatt, kommunal inkomstskatt, TSA och TSM

	Låginkomst- tagare L	Höginkomst- tagare H	Totalt L + H
A Utgångsläge			
A1 Inkomst före skatt (Y)	1 000	2 000	3 000
A2 Individernas andelar av totala Y	33 %	67 %	
B Progressiv statlig skatt			
B1 Skattesatser	10 %	21,7 %	
B2 Statlig inkomstskatt	100	434	534
B3 Disponibel inkomst (Y_D)	900	1 566	2 466
B4 Individernas andelar av totala Y_D	36,5 %	63,5 %	
C Progressiv statlig skatt kombinerad med proportionell skatt med Y som bas ("kommunal inkomstskatt")			
C1 "Kommunal" skattesats	20 %	20 %	
C2 "Kommunal" inkomstskatt	200	400	600
C3 Disponibel inkomst (Y_D)	700	1 166	1 866
C4 Individernas andelar	37,5 %	62,5 %	
D Progressiv statlig skatt kombinerad med en TSM så utformad att samma intäkter nås som i fall C			
D1 Underlag för TSM (Y./ statlig skatt)	900	1 566	2 466
D2 Skattesats i TSM	24,3 %	24,3 %	
D3 TSM-intäkter	219	381	600
D4 Disponibel inkomst	681	1 185	1 866
D5 Individernas andelar	36,5 %	63,5 %	
E Progressiv statlig inkomstskatt kombinerad med en TSA så utformad att samma intäkter nås som i fall C			
E1 Underlag för TSA (Y)	1 000	2 000	3 000
E2 Skattesats i TSA	29,4 %	29,4 %	
E3 TSA-intäkt	294	587	881
E4 Bas för statlig inkomstskatt (Y./ TSA)	706	1 413	2 119
E5 Statlig inkomstskattesats	3,6 %	16,1 %	
E6 Statlig inkomstskatt	25	228	253
E7 Disponibel inkomst	681	1 185	1 866
E8 Individernas andelar	36,5 %	63,5 %	

enklingen att avdragen negligerats. Fall C ger uppenbarligen högre skatteintäkter än fall B. En jämförelse mellan raderna C 4 och B 4 visar att den proportionella "kommunalskatten" ökar inkomstutjämnningen (ekvivalent med att elasticiteten e har fallit för systemet som helhet).

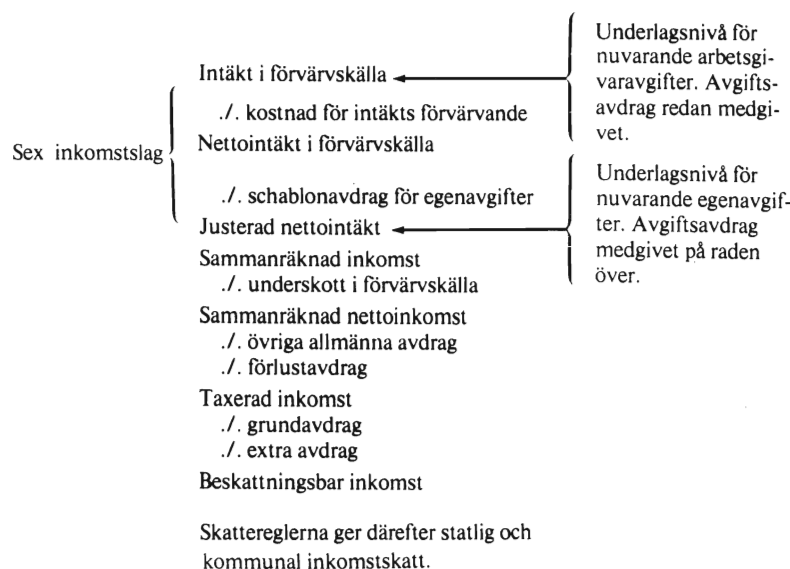
I fall D har den progressiva statsskatten kombinerats med en TSM medan i fall E en TSA har införts. Fallen D och E har utformats så att kombinationerna ger samma skatteintäkter som fallet C. Jämförelser mellan raderna D 5 och B 4 respektive E 8 och B 4 visar att ingen av tilläggsskatterna påverkar den totala skattemässiga inkomstutjämnningen.

Det framgår av exemplet att skattesatsen måste sättas högre för TSM än för "kommunalskatten" om samma totala skatteintäkter skall uppnås. Detta beror på att underlaget är lägre i TSM-fallet. Den progressiva statliga skatten ger i båda fallen lika stora skatteintäkter.

Skatteunderlaget för TSA sammanfaller med basen för ”kommunalskatten”. Trots detta måste i exemplet skattesatsen för TSA sättas nära 10 procentenheter högre om fall E skall ge samma intäkter som fall C. Orsaken är som framgår att TSA reducerar underlaget för den statliga inkomstskatten från 3 000 kr till 2 119 kr. Denna minskning i underlaget med knappt en tredjedel reducerar statsskatteintäkterna med mer än 50 %. Båda inkomsttagarna ”åker ned” i den progressiva statliga skatteskalen. Den *statliga* genomsnittliga skattesatsen sänks för L från 10 % till 3,6 % (marginalskatten från 27,9 % till 22,7 %). För H sänks motsvarande skattesats från 21,7 % till 16,1 % (marginalskatten från 37,2 % till 32,7 %).¹

6.5 TSA och TSM preciserade

En tilläggsskatt kan införas som ett *komplement* till existerande skatteformer om det gäller att bereda utrymme för fortsatt expansion i offentlig sektor. En tilläggsskatt kan också vid oförändrat totalt skatteuttag användas för *korrigeringar* i nuvarande skattestruktur. Med hjälp av figurerna 6.1 och 6.2 görs ett försök att i konkreta termer ange hur respektive tilläggsskatt skulle kunna inordnas i nuvarande system.

Figur 6.1 Regler för nuvarande skatte- och avgiftsuttag

¹ Den påvisade mekanismen ger en enkel illustration till förhållandet att de s. k. Hagapaketet de facto inneburit skattesänkningar (jämfört med oförändrade regler) trots att de i presentationen vanligen framställs som totalfinansierade. Ett element i ett sådant ”paket” har varit sänkt inkomstskatt. Ett andra element har varit en höjning i någon arbetsgivaravgift så avpassad att den, som det angavs, skulle kompensera skattebortfallet av den första åtgärden. Hänsyn togs vid presentationen av paketet inte till att avgiftshöjningen pressar ner underlaget för statlig och kommunal inkomstskatt (liksom för redan existerande arbetsgivaravgifter).

I figur 6.1 anges nuvarande ordning för beräkning av personlig inkomstskatt, arbetsgivaravgifter och egenavgifter avseende inkomst av rörelse respektive jordbruksfastighet.

Underlaget för TSM skulle utgöras av inkomst efter skatt eller mer precist bruttoinkomst minus nuvarande statliga och kommunala inkomstskatter. Problemet är hur bruttoinkomsten skall definieras. Bl. a. följande underlagsdefinitioner skulle kunna övervägas:

- a. Sammanräknad nettoinkomst ./ inkomstskatt.
- b. Sammanräknad inkomst ./ inkomstskatt.
- c. Summa intäkter i förvärvskällor ./ inkomstskatt.

Till höger i figur 6.1 anges underlagen för nuvarande arbetsgivaravgifter och egenavgifter. I det första fallet är basen kontantlöner m. m. under förvärvskällan tjänst. Observera att underlaget här i princip kan beskrivas som total arbetskraftskostnad (faktorinkomst) minus arbetsgivaravgifter.

För rörelseidkare gällde fram till och med inkomståret 1975 att egenavgifterna togs ut med nettointäkt i förvärvskälla som bas. Avgifterna var avdragsgilla vid inkomstbeskattningen påföljande år. Denna konstruktion ledde till flera oönskade effekter och har nu ändrats. Av principiellt intresse är den asymmetri som förelåg jämfört med arbetsgivaravgifterna på löner.¹

Egenavgifterna beräknades på en bas som inkluderade avgifterna (rörelseidkarnas faktorinkomst) men togs ändå i princip ut med samma procentsats som arbetsgivaravgifterna (avgift på avgifteffekten). De förändringar som vidtogs från och med inkomståret 1976 har korrigerat för denna asymmetri. De nya reglerna går i korthet ut på att egenavgifterna beräknas med vad som kallas justerad nettointäkt i förvärvskälla som underlag.² Detta inkomstbegrepp erhålls som nettointäkt i förvärvskälla minskad med ett schablonmässigt beräknat avdrag för egenavgifterna. Det tidigare medgivna avdraget i inkomstbeskattningen slopas successivt under en period med vissa övergångsbestämmelser. Med dessa åtgärder nås en principiellt sett likformig behandling av löntagare och egna företagare.³

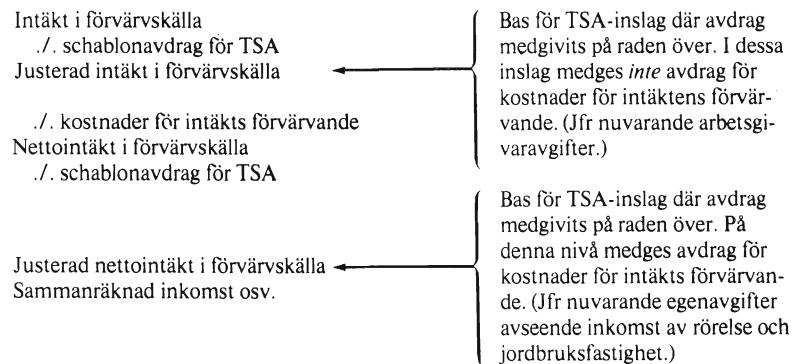
Av denna översikt har det framgått att såväl arbetsgivaravgifter som egenavgifter i nuvarande utformning är konstruerade med den avdragsprincip som skulle gälla även med en TSA. Förändringar i avgifterna påverkar därför inte inkomstskattens progressivitet.⁴

¹ Denna asymmetri är belyst med ett enkelt exempel i Normann [1976], s. 8.26 ff.

² Jämför prop. 1975/76:178 och prop 1976/77:41.

³ Asymmetriproblemet kunde i princip också ha lösts så att arbetsgivaravgifterna på löner hade utgått med faktorinkomst som bas och avdrag medgivits för dessa avgifter som allmänt avdrag vid inkomstbeskattningen. Detta hade inneburit ett steg i riktning mot de principer som gällde under 1950- och 1960-talen när en betydande del av socialförsäkringsavgifterna uttaxerades tillsammans med statlig och kommunal inkomstskatt. En sådan ansats hade emellertid inte löst Pomperipossaproblematiken. Observera också den fundamentala skillnaden mellan en sådan lösning och TSA-lösningen.

⁴ Däremot påverkas vid nuvarande struktur på arbetsgivaravgifter, egenavgifter och inkomstskatt hela systemets progressivitet vid variationer i avgifternas procentsatser. Detta beror dels på att avgifterna inte är strikt proportionella mot sina underlag, dels på att den elasticitet (e) som anger inkomstskattens progressivitet varierar med storleken på sammanräknad nettoinkomst.

Figur 6.2 Uttagsprincipen för en TSA

Anm.: I sin renodlade form utgår TSA med samma skattesats på samtliga sex inkomstslag, nämligen inkomst av tjänst, rörelse, kapital, jordbruksfastighet, annan fastighet och tillfällig förvärvsverksamhet. För varje inkomstslag kan man välja att ansätta skattesatsen på någon av de nivåer som angivits i figuren.

Förespråkarna för generaliserade arbetsgivaravgifter har endast sällan försökt precisera hur reformen skulle se ut. I de fall där antydningar ändå givits får man intrycket att generaliseringen skulle innebära punktbeskattning av nu undantagna inkomstslag vid källan. TSA-alternativet innebär i stället att generaliseringen till inkomster av tillfällig förvärvsverksamhet, annan fastighet och kapital sker inom ramen för inkomstbeskattningen. Därmed skulle möjligheter skapas för ett rationellt och överskådligt system utan att därför möjligheterna att införa bruttobetonade baser skulle försvinna.

För att det skall vara meningsfullt att tala om *en* TSA vore det önskvärt (men ej nödvändigt) med samma skattesats för samtliga inkomstslag. Samtidigt kan det från systematiska synpunkter vara rimligt att slopa den allmänna arbetsgivaravgiften vid ett införande av en TSA. Effekten av denna åtgärd kan kompenseras genom en höjning av t. ex. arbetsgivaravgiften till folkpensioneringen och motsvarande egenavgift. Därmed skapas möjlighet att *starta upp TSA med vilken skattesats som helst*. De nuvarande socialförsäkringsavgifterna kan bibehållas jämsides med en TSA.

En TSA skulle kunna byggas upp efter samma princip som gäller för nuvarande egenavgifter. Detta skulle innebära att avgiften beräknas på en bas som korrigerats med ett schablonmässigt beräknat avgiftsavdrag. En kvarstående central fråga blir då hur underlaget skall bestämmas för de olika inkomstslagen. Problemet är mer precist i vilken utsträckning avdrag skall medges för kostnader för intäkternas förvärvande i de olika inkomstslagen.¹

En fullständig ram för en TSA uppbyggd efter nuvarande mönster ges i figur 6.2 där det också angivits hur denna skatt kan ansättas på olika nivåer för olika inkomstslag.

I stället för att som i figur 6.2 beräkna avgiften på ett underlag som tagits fram efter ett schablonmässigt bestämt avgiftsavdrag kan man na-

¹ Observera att denna problematik aktualiseras även i en TSM via definitionen av bruttoinkomstbegreppet.

turligtvis fråga sig om det inte vore möjligt att välja den naturligare vägen att beräkna avgiften i det första steget och därefter i ett andra steg medge avdrag för denna *exakt* beräknade avgift. I ett tredje steg skulle därefter följa beräkningen av nuvarande inkomstskatt. Huruvida de synpunkter som motiverade de nu gällande reglerna för egenavgifternas beräkning vore relevanta även vid strikt proportionell TSA är en teknisk fråga som det inte finns anledning att här ta upp.

6.6 En reformerad kommunalskatt

En översiktlig analys av skattesystemets utveckling under perioden 1965–1975 ger en uppfattning om vissa strukturella drag som är av intresse för en diskussion kring skapandet av en rationell framtida skattestruktur.

Under denna period ökade det samlade skatteuttaget sin andel av BNP med 10 procentenheter från 36 % till 46 %. Den kommunala inkomstskatten svarade för hälften av denna ökning medan mervärdeskatt och arbetsgi-
varavgifter tillsammans svarade för resterande ökning. Den statliga inkomstskatten uppgick såväl i början som i slutet av perioden till ca 8 % av BNP.

Av de under perioden 1965–1975 expansiva inslagen i skattesystemet analyseras i denna studie endast de båda indirekta skatterna.¹ Det bör emellertid av den tidigare framställningen ha framgått att de tekniska lösningar som TSA och TSM erbjuder även kan tas i anspråk för att reformera den nuvarande nettoinkomstskatten som sådan. En central tanke bakom tilläggs-
skatternas tekniska konstruktion är att inkomstskatten skulle förses med en lätthanterlig "finansieringskomponent". Därmed skulle också en ändamålsenlig uppdelning kunna ske mellan inkomstskattens utjämningsfunktion och dess "finansieringsfunktion". En tilläggs-skatt skulle kunna skapa en sådan möjlighet vare sig den är av bruttotyp eller nettotyp.

Det faller sig mot bakgrund av utvecklingen under åren 1965–1975 naturligt att överväga möjligheterna att applicera tilläggs-skatternas avräkningsprincip på den kommunala inkomstskatten. Detta har skett inom 1972 års skatteutredning där man i diskussionen närmast intresserat sig för en TSM-ansats. Med en sådan reform, som alltså innebär att kommunalskatten i sin helhet tas ut på sammanräknad nettoinkomst *reducerad med* statlig inkomstskatt, uppnås de här förordade effekterna för inkomstskatten som helhet. Den progressiva statsskatten, som ger relativt små intäkter, används för att realisera fördelningspolitiska ambitioner, medan den *reformerade kommunalskatten* blir den strikt proportionella "finansieringsskatt" som kan ändras utan att systemets progressivitet påverkas.

Det torde vara ett vägande argument för en sådan reform att de skattemässiga relationerna mellan stat och kommun skulle komma att förenklas avsevärt i framtiden, givet att den nuvarande självständiga beskattningsrätten för kommunerna bibehålls.²

Vid fortsatt stigande kommunala utdebiteringar slipper man ifrån att med täta intervall vidta kompensande förändringar i den statliga skatteskalen för att motverka progressivitetsskärpningar och därav följande utbytesproblem. Korrigeringar av detta slag med några få års mellanrum kan sägas

¹ Detta är en konsekvens av de avgränsningar som angivits i direktiven till företagsskatteberedningen.

² De finansiella relationerna mellan stat och kommun är för närvarande föremål för översyn i den kommunalekonomiska utredningen (KEU).

ha varit typiska under 1950- och 1960-talen. Problemet accentuerades ytterligare efter kommunalskatteavdragets slopande 1971. Med denna åtgärd slopades nämligen den automatik som tidigare fanns i systemet mellan kommunalskattehöjningar och statsskattesänkningar.¹

Även efter en reform av detta slag kan naturligtvis den progressiva statskatten behöva ändras med vissa mellanrum men då antingen för att ändra utjämningsprofilen eller som ett led i stabiliseringspolitiken. Även om inkomstskatten skulle indexregleras och om statsskattens progressivitet skulle sänkas något kan åtgärder för att dämpa automatiken i vissa konjunkturlägen vara nödvändiga.

Det finns avslutningsvis anledning understryka att en kommunalskatte-reform med den innebörd som här i korthet skisserats från tekniska utgångspunkter *inte utesluter* att en TSA eller TSM (av bruttotyp) används för att partiellt ersätta eller komplettera nuvarande arbetsgivaravgifter och/eller mervärdeskatt. Så länge tilläggsskatterna är strikt proportionella mot sina underlag kan de enkelt adderas till varandra utan att de påvisade effekterna går förlorade.

¹ Se Jakobsson & Normann [1974], kapitel 7.

Appendix till kapitel 6

1 Effekter av höjda kommunalskatter respektive TSA och TSM på inkomstskattens progressivitet

Låt oss som bas för de bägge komponenterna i nuvarande inkomstskatt betrakta sammanräknad nettoinkomst y . Såväl statsskatten som kommunalskatten är progressiv mot denna bas. En ökad kommunalskatt måste därför ge till resultat en minskning i elasticiteten e . Kommunalskattens progressivitet beror emellertid enbart på förekomsten av vissa avdrag mellan sammanräknad nettoinkomst och beskattningsbar inkomst. Låt oss nu undersöka effekten på e vid en ökad kommunalskatt *under förutsättningen att det inte förekom några avdrag*. Kommunalskatten vore då strikt proportionell mot y . Effekten av en höjd kommunalskatt kan då illustreras genom att vi ger både m och t i uttrycket för elasticiteten ett tillskott på t. ex. $k \cdot 100$ procent. Vi får då när $m > t$, vilket är fallet i en progressiv skatt, följande resultat:

$$e_k = \frac{1 - (m+k)}{1 - (t+k)} < \frac{1 - m}{1 - t} = e.$$

Av detta kan man dra slutsatsen att även ökningarna i en strikt proportionell skatt ökar progressiviteten när *den tas ut på samma bas* som en progressiv skatt.

För den fortsatta framställningen införs följande beteckningar:

Y_B = summa bruttoinkomster i olika förvärvskällor. För löntagare är bruttoersättningen lika med total faktorkostnad.

Y_N = Summa bruttoinkomster efter avdrag för TSA.

Y_E = Inkomst efter skatt, dvs. Y_N minus inkomstskatt.

Y_D = Disponibel inkomst (före transfereringar), dvs $Y_E - TSM$.

Tillägsskatterna TSA och TSM kan skrivas på följande sätt:

$TSA = aY_B$ där a är skattesatsen

$TSM = bY_E$ där b är skattesatsen.

Nuvarande statliga och kommunala inkomstskatt beskrivs tillsammans med följande funktion som innehåller den förenklingen att elasticiteten i inkomsten efter skatt (e) inte varierar med underlaget Y_N :

$$Y_E = cY_N^e$$

Med dessa förutsättningar kan vi formulera följande samband mellan Y_D och Y_B för det samlade inkomstskattesystemet inklusive tilläggsskatter:

$$\left. \begin{array}{l} Y_N = (1-a) Y_B \\ Y_E = c(1-a)^e Y_B^e \\ Y_D = (1-b) Y_E \end{array} \right\} \Rightarrow Y_D = \underbrace{c(1-b)}_d (1-a)^e Y_B^e$$

Av sambandet $Y_D = d Y_B^e$ framgår att systemets progressivitet i sin helhet bestäms av den nuvarande inkomstskattens progressivitet, dvs. av e . Variationer i skattesatserna a och b påverkar endast konstanten d , som ger ett uttryck för skatteuttagets nivå.

2 Tilläggsskatterna och den samlade inkomstskattens automatik

Med en skatts automatik avses hur skatteintäkterna påverkas av förändringar i underlaget när skattereglerna hålls oförändrade. Kunskap om automatiken är av stort intresse bl. a. när det gäller att bedöma skatteintäkternas framtida utveckling. Automatiken anses också utgöra ett kriterium på hur en skatt fungerar som inbyggd *konjunkturstabilisator*.

Ett vanligt mått på automatik är den s. k. *skatteelasticiteten* som anger procentuell förändring i skatteintäkterna T vid en enprocentig förändring i skatteunderlaget Y . Skatteelasticiteten, som brukar betecknas E_{TY} , erhålls om man för en given skattetyper dividerar marginalskatten med den genomsnittliga skatten (båda uttryckta i procent). $E_{TY} = 1$ betyder att skatten är proportionell mot sitt underlag.

Vi skall här undersöka hur de samlade intäkterna från en utbyggd inkomstskatt på makronivå varierar med förändringar i bruttointkomsten Y_B (vi använder de beteckningar och förutsättningar som introducerats ovan). Den totala elasticiteten erhålls som en vägd summa av de enskilda komponenternas elasticiteter med avseende på Y_B , dvs.

$$E_{TY_B} = \frac{T_1}{T} E_{T_1 Y_B} + \frac{T_2}{T} E_{T_2 Y_B} + \frac{T_3}{T} E_{T_3 Y_B},$$

där T står för totala skatteintäkter medan T_1 , T_2 och T_3 anger intäkter från respektive TSA, nuvarande inkomstskatt och TSM.

Det gäller nu först att bestämma elasticiteterna $E_{T_i Y_B}$, $i = 1, 2, 3$. För TSA som är proportionell mot Y_B gäller $E_{T_1 Y_B} = 1$. Därav följer också att elasticiteten i Y_N med avseende på Y_B är lika med 1, dvs $E_{Y_N Y_B} = 1$. För den existerande inkomstskatten T_2 är elasticiteten $E_{T_2 Y_B}$ beroende dels av hur skatten påverkas av förändringar i sitt underlag Y_N , dels av hur Y_N påverkas av förändringar i Y_B . Vi har alltså

$$E_{T_2 Y_B} = E_{T_2 Y_N} \cdot E_{Y_N Y_B}$$

Från speciella beräkningar (se Normann [1977a]) vet vi att $E_{T_2 Y_N}$ är ungefär lika med 1,6. Eftersom vi ovan konstaterade att $E_{Y_N Y_B} = 1$ drar vi slutsatsen att $E_{T_2 Y_B} \approx 1,6$.

Elasticiteten i intäkterna från TSM, dvs. i T_3 med avseende på Y_B , kan i analogi med ovanstående tecknas

$$E_{T_3 Y_B} = E_{T_3 Y_E} \cdot E_{Y_E Y_N} \cdot E_{Y_N Y_B}$$

$E_{T_3 Y_E} = 1$ eftersom TSM tas ut proportionellt mot sitt underlag Y_E . Elasticiteten $E_{Y_E Y_N}$ är för närvarande ungefär lika med 0,6. Därav följer $E_{T_3 Y_B} \approx 0,6$.

Sammanfattningsvis får vi då följande uttryck för den totala elasticiteten:

$$E_{TY_B} = \frac{T_1}{T} \cdot 1 + \frac{T_2}{T} \cdot 1,6 + \frac{T_3}{T} \cdot 0,6.$$

Inom ramen för en given utveckling av de totala inkomstskatteintäkterna T skulle alltså ett införande av TSA eller TSM sänka automatiken. Effekten är mest utpräglad vad gäller TSM.

Referenser

- Atkinson, A.B., 1973, How Progressive Should Income-Tax be?, i M. Parkin (ed.), *Essays on Modern Economics*, Longman.
- Backelin, T., 1971, Konsumtion och sparande, i E. Lundberg m. fl., *Svensk finanspolitik i teori och praktik*, Stockholm.
- Bigsten, A. & Hjalmarsson, L., 1976, Energi, sysselsättning och tillväxt. *Ekonomisk Debatt* 1976:3, Stockholm.
- Blinder, A.S. & Solow, R.M., 1974, Analytical Foundations of Fiscal Policy, i *The Economics of Public Finance*, Brookings.
- Boskin, M.J., 1975, Efficiency Aspects of the Differential Tax Treatment of Market and Household Economic Activity, *Journal of Public Economics*, Vol. 4.
- , 1976, On Some Recent Econometric Research in Public Finance, *American Economic Review*, Papers and Proceedings, May 1976.
- Bradford, D.F. & Rosen, H.S., 1976, The Optimal Taxation of Commodities and Income, *American Economic Review*, Papers and Proceedings, May 1976.
- Branson, W.H., 1973, The Use of Variable Tax Rates for Stabilization Purposes, i R.A. Musgrave (ed.), *Broad-Based Taxes*, London.
- Break, G.F., 1974, The Incidence and Economic Effects of Taxation, *The Economic of Public Finance*, Brookings.
- Brittain, J.A., 1972, *The Payroll Tax for Social Security*, The Brookings Institution, Washington, D.C.
- Brown, H.G., 1924, *The Economics of Taxation*, Lucas Brothers.
- Carlsson, B., 1975, Energibeskatning och energianvändning. *Ekonomisk Debatt* 1975:8, Stockholm.
- Carlsson, B. & Josefsson, M., 1974, *Industrins energiförbrukning. Analys och prognos fram till 1985*. Industriens Utredningsinstitut, Stockholm.
- Deran, E., 1967, Changes in Factor Income Shares under the Social Security Tax. *Review of Economics and Statistics*, Vol. 49.
- Ds I 1977:15, Styrmedel för en framtida energihushållning. Huvudrapport från expertgruppen för styrmedel. Energikommissionen. Stockholm.
- Edgren, G., Faxén, K-O. & Odhner, C-E., 1970, *Lönebildning och samhälls-ekonomi*, Stockholm.
- Feldstein, M.S., 1974a, Incidence of a Capital Income Tax in a Growing Economy with Variable Savings Rates, *The Review of Economic Studies*, Vol. XLI.
- , 1974b, Tax Incidence with Growth and Variable Factor Supply, *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. LXXXVIII.
- , 1976, On the Theory of Tax Reform, *Journal of Public Economics*, Vol. 6.
- Franzén, T., Lövgren, K. & Rosenberg, I., 1976, *Skatters och offentliga utgifters effekter på inkomstfördelningen – en teoretisk och empirisk studie*, Vol. I och II, Stockholm.
- Hansen, B., 1955, Finanspolitikens ekonomiska teori. *SOU* 1955:21, Stockholm.

- Harberger, A.C., 1962, The Incidence of the Corporation Income Tax, *Journal of Political Economy*, Vol. 70.
- , 1964, Taxation, Resource Allocation and Welfare, i *The Role of Direct and Indirect Taxes in the Federal Revenue System*, Princeton.
- Harris, S.E., 1941, *Economics of Social Security*, McGraw-Hill, New York.
- Jakobsson, U., 1976, On the Measurement of the Degree of Progression. *Journal of Public Economics*, Vol. 5, No 1, 2.
- Jakobsson, U. & Normann, G., 1974, *Inkomstbeskattningen i den ekonomiska politiken*, Industriens Utredningsinstitut, Stockholm.
- , 1976a, Utjämning kontra utbyte, Två artiklar om den skattepolitiska utvecklingen under 1970-talets första hälft, Industriens Utredningsinstitut, Stockholm. Särtryck nr 62 (Ur *Ekonomisk Debatt* 1975:8 och *Industrikonjunkturen*. Hösten 1975.)
- , 1976b, Hagapaketens innebörd. En analys av Haga III-uppgörelsen för 1977 och mittenpartiernas alternativ. Industriens Utredningsinstitut. Särtryck nr 70. (Ur *Svensk Skattetidning* 1976:8.)
- , 1976c, Welfare Effects of Changes in Income Tax Progression in Sweden, Industriens Utredningsinstitut, *Working Paper* 1976:3.
- Kaldor, N., 1955, *An Expenditure Tax*, London.
- Kosters, M., 1969, Effects of an Income Tax on Labor Supply, i A.C. Harberger & M.J. Bailey (eds), *The Taxation of Income from Capital*, The Brookings Institution, Washington.
- Krauss, M. & Bird, R.M., 1971, The Value Added Tax: Critique of a Review, *Journal of Economic Literature*, Dec. 1971.
- Leuthold, J.H., 1975, The Incidence of the Payroll Tax in the United States. *Public Finance Quarterly*, Vol. 3.
- Lindholm, R.W., 1970, The Value Added Tax: A short Review of the Literature, *Journal of Economic Literature*, Dec. 1970.
- , 1971, The Value Added Tax: Rejoinder to a Critique, *Journal of Economic Literature*, Dec. 1971.
- LO, 1976, *Löner, priser, skatter*. Rapport till LO-kongressen 1976, Lund.
- Lodin, S.-O., 1976, Progressiv utgiftsskatt – ett alternativ? *SOU* 1976:62, Stockholm.
- McLure, E.C. Jr., 1970, Tax Incidence, Macroeconomic Policy and Absolute Prices, *Quarterly Journal of Economics*, Vol. LXXXIV.
- , 1973, Economic Effects of Taxing, Value Added, i R.A. Musgrave (ed.), *Broad-Based Taxes*, London.
- , 1975, General Equilibrium Incidence Analysis – The Harberger Model After Ten Years, *Journal of Public Economics*, Vol. 4.
- Mieszkowski, P., 1969, Tax Incidence Theory: The Effects of Taxes on the Distribution of Income, *Journal of Economic Literature*, Vol. VII.
- Mirrlees, J., 1971, An Exploration in the Theory of Optimal Income Taxation, *Review of Economic Studies*, Vol. 38.
- Musgrave, R.A., 1959, *The Theory of Public Finance*, New York.
- , 1976, ET, OT, and SBT, *Journal of Public Economics*, Vol. 6.
- Musgrave, R.A. & Musgrave, P.B., 1973, *Public Finance in Theory and Practice*, McGraw-Hill, New York.
- Mutén, L., 1955, Om bruttobeskattning, *Ekonomisk Tidskrift*, april 1955.
- Normann, G., 1976, Beskattning av produktionsfaktorer. Under medverkan av Bo Carlsson och Ulf Jakobsson. Arbetsrapport 1976:5. Industriens Utredningsinstitut, Stockholm (utarbetad på uppdrag av företagsskattebeordningen).
- , 1977a, Modeller för hushållssektorns inkomster, skatter och sparande, i *IUI:s långtidsbedömning 1976. Bilagor*, Stockholm.
- , 1977b, Om kvantitativa makromodellers roll i skatteforskningen. Stencil, Industriens Utredningsinstitut, Stockholm.
- OECD, 1974, *Negative Income Tax*, Paris.
- Pechman, J.A., 1971, *Federal Tax Policy*, Brookings Institute, Washington.
- Pechman, J.A. & Okner, B.A., 1974, *Who Bears the Tax Burden?*, Washington.

- Phelps, E.S., 1973, Taxation of Wage Income for Economic Justice, *Quarterly Journal of Economics*, Vol. LXXXVII.
- Prop. 1968:100. Bilaga. Tänkbara effekter av vissa omläggningar av beskattningen. PM utarbetad inom finansdepartementets sekretariat för ekonomisk planering. Stockholm.
- Prop. 1974:132
- Prop. 1975:92
- Prop. 1975/76:217
- Prop. 1977/78:49
- Rechtenwald, H.C., 1971, *Tax Incidence and Income Redistribution*, Detroit.
- Rees, A., 1974, An Overview of the Labor-Supply Results. *Journal of Human Resources*, Vol. IX.
- Sandmo, A., 1974, A Note on the Structure of Optimal Taxation, *American Economic Review*, September 1974.
- Sheshinski, E., 1972, The Optimal Linear Income-Tax, *Review of Economic Studies*, Vol. XXXIX.
- Shoup, C., 1972, Public Expenditures and Taxation, i *Economic Research: Retrospect and Prospect*, National Bureau of Economic Research, New York.
- , 1973, Factors Bearing on an Assumed Choice between a Federal Retail-Sales Tax and a Federal Value-Added Tax, i R.A. Musgrave, (ed.), 1973, *Broad-Based Taxes*, London.
- SOU, 1951:51, Den statliga direkta beskattningen.
- , 1954:19, Förslag till ändrad företagsbeskattning.
  - , 1957:13, Den statliga indirekta beskattningen.
  - , 1964:25, Nytt skattesystem.
  - , 1974:20, Förslag till skatteomläggning m. m. Delbetänkande av 1972 års skatteutredning.
  - , 1974:103, Skatteomläggning 1976. Delbetänkande av 1972 års skatteutredning.
  - , 1977:18, Inflationsskyddad skatteskala. Delbetänkande av 1972 års skatteutredning.
  - , 1977:20, Kommunernas ekonomi 1975-1985. Betänkande av 1976 års kommunalekonomiska utredning.
  - , 1977:86, Beskattning av företag, Slutbetänkande av Företagsskatteberedningen.
- Sullivan, C.K., 1965, *The Tax on Value Added*, New York.
- Söderström, L., 1977, Satsa på mervärdeskatten. *Ekonomisk Debatt* 1977:3.
- TCO, 1975, *Var skall vi ta't?* - Ett underlag för skattedebatt. TCO:s arbetsgrupp för skattefrågor. Stockholm.
- Teeters, N.H., 1973, The Payroll Tax and Social Security Finance, i R.A. Musgrave (ed.), *Broad-Based Taxes*, London.
- Vroman, W., 1971, *Employer Payroll Taxes and Money Wages: Two Tests of Backward Shifting*, National Tax Association Proceedings.
- , 1974, Payroll Tax Incidence: Empirical Tests with Cross Country Data, *Public Finance* 1974:2.
- Watts, H.W. et al., 1974, The Labor-Supply Response of Husbands, *Journal of Human Resources*. Vol. IX.
- Weitenberg, J., 1969, The Incidence of Social Security Taxes, *Public Finance*, Vol. 24.
- Welinder, C., 1974, *Skattepolitik*, Lund
- Ysander, B.-C., 1976, Varför utgiftsskatt? *Ekonomisk Debatt* 1976:7.

Del 2 Bolagsbeskattningens verkningar*

av *Jan Södersten*

* Studien har genomgått sedvanlig seminariebehandling vid IUI. Därutöver har Villy Bergström, Uppsala Universitet, läst utkast till de olika kapitlen och därvid bidragit till att åtskilliga förbättringar kommit till stånd. För denna hjälp framför författaren ett varmt tack.

1 Syfte och problemställningar

Det totala skattetrycket i den svenska ekonomin ökade från drygt 20 procent av bruttonationalprodukten 1950 till drygt 45 procent 1975. Parallellt med denna skärpning av skattetrycket har det inträffat stora förändringar i skattesystemets struktur, innebärande bl. a. en omfördelning av skattebördan från företagen till hushållen. Företagens betalningar av vinstskatt har sålunda minskat från 12 procent av de totala skatteintäkterna 1950 till 3 procent 1975.

Förskjutningen av det relativa skattetrycket från företagen till hushållen avspeglar finanspolitikens ändrade inriktning under 1960- och 1970-talen jämfört med 1950-talet. Under 1950-talet var stabiliseringspolitiken i tider med efterfrågeöverskott i stor utsträckning inriktad på att hålla tillbaka privata investeringar. Medlen härför var bl. a. investeringsskatter, ett successivt avskaffande av den fria avskrivningsrätten för maskiner och inventarier och gradvisa höjningar av bolagens vinstskattesats.

Mot slutet av 1950-talet övergavs successivt denna inriktning av finanspolitiken, i takt med att ekonomisk tillväxt mer än tidigare kom att bli ett mål för den ekonomiska politiken. Genom bl. a. aktiveringen av investeringsfondssystemet under decenniets sista år och införandet av omsättningskatt från 1960 kom bördan av den stabiliseringspolitiska anpassningen att förskjutas från företagens investeringar till privat konsumtion. Inför hotande underskott i de utrikes betalningarna från mitten av 1960-talet blev statsmakternas strävan att gynna industrins investeringar särskilt tydlig genom bl. a. ett allt frekventare frisläppande av investeringsfonderna.

Utnyttjande av bolagsskatten som ett medel för den ekonomiska politiken – för att hålla tillbaka investeringarna under 1950-talet och för att stimulera den industriella kapitalbildningen under 1960- och 1970-talen – aktualiserar en rad frågor om skattens verkningar som är relativt ofullständigt behandlade i svensk litteratur. Det gäller såväl vilken inverkan den förda politiken faktiskt haft på konjunkturutveckling och samhällsekonomisk balans som bolagsskattens mer långsiktiga verkningar på resursallokering och inkomstfördelning.

Den analys av bolagsbeskattningens¹ verkningar som presenteras i denna studie gäller de långsiktiga aspekterna, nämligen skattens effekter på inkomstfördelning, resursallokering och ekonomisk tillväxt. Framställningen är disponerad i 8 kapitel. I det första av dessa, *kapitel 2*, lämnas en kortfattad redogörelse för bolagsskattens utformning. I kapitlet granskas också olika motiveringar för bolagsskattens existens.

¹ I det följande används termerna bolagsskatt, vinstskatt och nettovinstskatt som synonymer.

Analysen av bolagsskattens verkningar inleds i *kapitel 3* med en diskussion av den fundamentala frågan om skatten verkligen reducerar företagens nettovinster eller om den redan på kort sikt kan övervältras av företagen. Det existerar inga empiriska undersökningar för den svenska ekonomin av företagens kortsiktiga reaktioner inför förändringar i vinstbeskattningen, varför vår bedömning av incidensfrågan måste baseras på ett a priori-resonemang. Som framgår av *kapitel 3* ansluter vi oss till den traditionella uppfattningen i ekonomisk teori, att det är företaget och dess ägare som på kort sikt får bära bördan av bolagsskatten i form av reducerad avkastning på investerat kapital.

En central fråga för studiet av bolagsbeskattningens långsiktiga effekter på inkomstfördelningen i *kapitel 4* gäller sambandet mellan bolagsskatten och kapitalägarnas förräntningsanspråk. I en ekonomi med goda möjligheter för företagen till utlandsinvesteringar finns mycket som talar för att förräntningsanspråken i huvudsak är internationellt bestämda och därför i stor utsträckning oberoende av variationer i den inhemska bolagsbeskattningen. Med den utgångspunkten kan man förvänta sig att förändringar i bolagsskatten kommer att påverka den långsiktiga tillväxten för kapitalstocken inom företagssektorn. Kapitalstockens tillväxt är i sin tur, enligt ett neoklassiskt synsätt, bestämmande för bl. a. reallönernas utveckling och därmed också för inkomstfördelningen. Bördan av bolagsskatten skulle alltså i ett långsiktigt perspektiv komma att delas mellan kapitalägare och löntagare i någon proportion.

För att precisera resonemanget om hur bördan av bolagsskatten fördelas mellan löntagare och kapitalägare anknyter vi i *kapitel 4* till några studier av vinstbeskattningens långsiktiga incidens som framkommit i den internationella litteraturen under de senaste decennierna. Studierna visar klart de mekanismer varigenom en vinstbeskattning som påverkar resursallokering och sparande långsiktigt kan komma att påverka realinkomsterna också för andra grupper än kapitalägarna.

Huvuddelen av diskussionen i *kapitel 4* gäller, som antytts, beskattningens effekter på den s. k. funktionella inkomstfördelningen mellan produktionsfaktorerna arbete och kapital. I ett avslutande avsnitt kompletteras dock denna analys med en presentation av den svenska bolagsskattens inverkan på den vertikala inkomstfördelningen, dvs. fördelningen av inkomster mellan olika personer.

Med *kapitel 5* inleds analysen av bolagsskattens strukturella effekter på resursallokeringen. Den koncentreras till två aspekter, som kan förväntas ha speciell betydelse för företagens investeringsverksamhet. Det gäller dels vinstbeskattningens effekter på räntabilitet och kapitalkostnad vid nyinvesteringar, dels frågan om hur skatten påverkar företagens likviditet och sparande.

Som en empirisk bakgrund jämförs i *kapitel 5* utvecklingen av bruttovinster och bruttosparande inom den svenska industrin sedan början av 1950-talet. Skatternas betydelse för företagssparandet står därvid i centrum för intresset. I kapitlet analyseras också förändringarna i företagens skattebetalningar sedan 1950-talet genom bl. a. beräkningar av det effektiva skattetrycket gentemot ”verklig” vinst inom industrin.

Utgångspunkten för den följande framställningen är en genomgång i *ka-*

pitel 6 av hur den svenska bolagsskatten möjliggör för företagen att uppskjuta sina skattebetalningar och därmed skapa en s. k. skattekredit. Skattekrediten tolkas här som ett räntefritt lån från statsmakterna till företagen och denna tolkning ligger till grund för en teoretisk analys av bolagsskattens effekter på räntabilitet och kapitalkostnad vid nyinvesteringar.

Bolagsskattens likviditetsverkningar behandlas därefter i *kapitel 7* med hjälp av bl. a. en analys av skattekreditens tillväxt och företagets effektiva skattebelastning. I *kapitel 7* demonstreras också hur reglerna för den svenska bolagsbeskattningen kan resultera i en differentiering i den effektiva skattebelastningen mellan företag med olika expansionstakt, räntabilitet och sammansättning av realkapitalet.

I *kapitel 8* sammanfattas därefter en empirisk undersökning av den effektiva skattebelastningen för enskilda företag. Resultaten av den undersökningen jämförs sedan med olika hypoteser för företagens bokslutsbeteende, varvid särskilt utdelningspolitikens betydelse för företagens skattebelastning kommer att analyseras.

I *kapitel 9*, slutligen, sammanfattas bolagsskattens inverkan på företagets räntabilitet och finansieringsförhållanden och vidare framförs vissa tentativa slutsatser angående effekterna på effektivitet och ekonomisk tillväxt.

2 Den svenska bolagsskatten

2.1 Bolagsskattens utformning

Den svenska bolagsskatten är utformad som en nettovinstbeskattning, där den beskattningsbara vinsten definieras genom vissa avdragsgilla kostnader. Företagen betalar både statlig och kommunal vinstskatt. Den statliga inkomstskatten är för närvarande 40 % av den beskattningsbara vinsten. Den kommunala beskattningen varierar från kommun till kommun men som ett ungefärligt medelvärde för 1977 kan man ange 27 % av den beskattningsbara vinsten. Kommunalskatten är avdragsgill (med ett års fördröjning) vid den statliga taxeringen, vilket innebär att den totala skattebelastningen för aktiebolag blir ungefär 56 %.¹

Skattesatsen vid den statliga taxeringen har både höjts och sänkts under efterkrigstiden. Som ett led i 1947 års stora skattereform höjdes skatteuttaget fr. o. m. 1948 från 32 procent till 40 procent. Åren 1955 och 1956 ökades skattesatsen ytterligare till 45 och 50 procent. Denna förändring motiverades konjunkturpolitiskt och betraktades som temporär. Skattesatsen sänktes till den tidigare nivån från 1960.

För att bedöma företagsbeskattningen räcker det inte att ha kännedom om skattesatsen. Den beskattningsbara vinsten är nämligen också beroende av hur företaget får värdera sina tillgångar, dvs. hur lagervärderings- och avskrivningsreglerna är utformade. Ökar exempelvis avskrivningarna minskar den beskattningsbara vinsten och företaget betalar mindre skatt. Av den anledningen innehåller skattelagstiftningen minimiregler för tillgångarnas värdering. Huvuddragen i dessa är följande.

Företagen får värdera sina lager till lägst 40 procent av anskaffnings- eller återanskaffningsvärdet efter avdrag för inkurans. Denna huvudregel har bl. a. kompletterats med en regel ("suppletärregel I") som möjliggör för företag som säljer ut ett kraftigt nedskrivet lager att undvika att ta fram den dolda reserven till beskattning.

För maskiner och inventarier har företagen rätt att skriva av 30 procent av summan av kostnaden för årets anskaffningar och det värde tillgångarna upptagits till i räkenskapernas ingående balans. Det står vidare företagen fritt att när som helst bokföra tillgångarna till ett värde som motsvarar restvärdet efter en årlig avskrivning av 20 procent på anskaffningsvärdet. Det innebär alltså, att maskiner och inventarier i sin helhet kan skrivas av under en femårsperiod. För byggnader får avskrivningarna ske med en viss procent av anskaffningskostnaderna, s. k. linjär avskrivning, men av-

¹ Ett exempel kan klagöra. Låt den beskattningsbara vinsten vara 100. Kommunalskatten är då $27\% \cdot 100 = 27$. Den beskattningsbara vinsten vid statlig taxering blir $100 - 27 = 73$ och den statliga skatten $40\% \cdot 73 = 29,2$. Den sammanlagda statliga och kommunala skatten blir följaktligen $27 + 29,2$ vilket är 56,2 procent av den beskattningsbara vinsten. I detta sifferexempel bortses från att kommunalskatten är avdragsgill vid den statliga taxeringen med ett års fördröjning.

skrivningstiden är här väsentligt längre, eftersom procentsatsen skall anpassas så att värdeminskingsavdragen fördelas över hela den tid byggnaderna antas kunna användas. I praktiken innebär detta avskrivningstider från 20 till 50 år, allt efter byggnadernas typ och användning. För byggnadsinvesteringar som gjorts fr. o.m. 1970 har företagen dessutom rätt att under 5 år göra årliga extra värdeminskingsavdrag motsvarande 2 procent av anskaffningskostnaden. Därigenom förkortas den totala avskrivningstiden.

De nuvarande lagervärderings- och avskrivningsreglerna är resultatet av en omläggning av företagsbeskattningen från mitten av 1950-talet. Sedan före världskriget hade aktiebolag och ekonomiska föreningar haft s. k. fri avskrivningsrätt för maskiner, apparater och inventarier, vilket innebar att de avskrivningar som gjordes i räkenskaperna också godkändes som avdrag vid inkomsttaxeringen. På så sätt fick företagen stora möjligheter att själva bestämma tempot för avskrivningarna och kunde i princip helt skriva av maskiner och t. o. m. fartyg vid anskaffningstillfället. Enligt praxis hade företagen också en mycket vidsträckt rätt att göra nedskrivningar av lager.¹

Redan i början av 1950-talet infördes vid olika tillfällen temporära inskränkningar i den fria avskrivningsrätten. Den permanenta ändringen av avskrivningsreglerna kom 1955 och från den tidpunkten minskades också möjligheterna att skriva ned lager. Efter en successiv skärpning trädde de nuvarande lagervärderingsreglerna i kraft från 1960.²

Ett väsentligt inslag i företagsbeskattningen är vidare möjligheten att skattefritt göra avsättningar till s. k. investeringsfonder för konjunkturutjämning.³ Tanken bakom investeringsfondssystemet är att företagen i goda tider skall avsätta en del av sina vinster, som sedan i sämre tider kan tas i anspråk för investeringar.

IF-systemet tillkom redan 1938, men först från 1955 kom det att få någon betydelse. För att stimulera företagen att göra avsättningar genomfördes då flera ändringar i tidigare gällande regler. Företagen får skattefritt avsätta högst 40 procent av årsvinsten till en investeringsfond. En försättning för detta är dock att 46 procent av avsättningen (före 1 juli 1960 40 procent) inbetalas till ett spärrat räntelöst konto på riksbanken. Jämfört med vinstskatten på ca 56 procent innebär avsättningen till IF med åtföljande deposition hos riksbanken alltså en ökning av företagets likvida medel med ca 10 procentenheter.⁴

¹ SOU 1954:19, kap. 3 och 4.

² Prop. 1951:33, 1952:200, 1954:17, 1955:100.

³ Prop. 1955:100. IF-systemet har också kommit att fungera som ett exportbefrämjande medel och som ett viktigt inslag i regionalpolitiken. För ett tidigt belägg se exempelvis prop. 1959:6, där möjligheter öppnas att utnyttja även ännu ej avsatta fondmedel och utsträcka utnyttjandetiden utöver den vanliga på 1–2 år med det uttalade syftet att underlätta för exportindustrin att genomföra stora och tidskrävande investeringar. Den lokaliseringpolitiska aspekten blev aktuell från 1963 (se prop. 1963:159) och från detta år fick företagen bl. a. viss rätt att efter särskilt tillstånd överföra fondmedel inom en koncern.

⁴ Ett exempel kan klargöra. Låt ett företags vinst efter reguljära skattemässiga avskrivningar och eventuell nedskrivning av varulager vara 250. Härav får högst 40 %, dvs.

Då myndigheterna t. ex. i en konjunktursvacka medger att IF får utnyttjas för investeringar får företagen ta ut ett belopp motsvarande 46 procent av fondutnyttjandet från riksbanken. Till detta likviditetstillskott kommer att företagen då också får göra ett särskilt investeringsavdrag vid taxeringen, motsvarande 10 procent av utnyttjade fondmedel. Mot dessa fördelar står emellertid att en investering som görs med hjälp av investeringsfundsutnyttjande betraktas som helt nedskriven från skattesynpunkt. Det innebär alltså, att företaget går miste om reguljära framtida skatteavskrivningar.

Förutom de investeringsfondsfrisläpp som myndigheterna kan medge, t. ex. i samband med lågkonjunktur, får företagen fritt ta i anspråk 30 procent av avsatta fondmedel efter 5 år. Då denna s. k. fria sektor utnyttjas bortfaller emellertid det 10-procentiga investeringsavdraget.¹

De redovisade bestämmelserna för skattemässiga avskrivningar, lagervärdering och IF-systemet kan sägas innebära en möjlighet för företagen att utjämna sina vinster mellan goda och dåliga år. Fr. o. m. 1961 års taxering infördes också möjlighet till s. k. öppen förlustutjämning, som innebär att en förlust enligt ett års taxering får avräknas mot vinsten under något eller några av de därpå följande sex åren.

De skatteregler som redovisats ovan gäller den nettovinstskatt som erläggs av företagen. För att bedöma det totala skattetrycket gentemot aktiebolagens vinster måste därutöver hänsyn också tas till skatter som betalas direkt av aktieägarna. Det gäller bl. a. den personliga inkomstskatten på utdelningar och beskattningen av värdestegringar på aktier.

Skatten på värdestegringar är i Sverige utformad som en realisationsvinstbeskattning, vilket innebär att värdestegringar beskattas först då de realiseras. Enligt nu gällande regler är det skattepliktiga beloppet vidare begränsat till 40 % av kursvinsten.

Inkomstbeskattningen skall inte närmare diskuteras här. Det finns dock anledning att notera hur statsmakterna sökt lindra den s. k. dubbelbeskattningen av bolagsvinsten, varmed vanligen förstås just det förhållandet att en intjänad vinstkrona först blir föremål för bolagsskatt och sedan för personlig inkomstskatt i den mån den utdelas.² Enligt regler, som varit i kraft sedan 1963, får företag 10 gånger under loppet av 15 år göra avdrag

---

100, skattefritt avsätts till IF. Skatten blir därmed 84 ($56\% \times 150$). Företaget måste samtidigt deponera 46 ($46\% \times 100$) hos riksbanken, varför dess likvida medel sammanlagt minskar med 130 ($84 + 46$).

I jämförelsefallet utan IF-avsättning utgår 56 % skatt på hela vinsten. Det blir 140 ($56\% \times 250$). IF-avsättningen med åtföljande deposition hos riksbanken innebär således en likviditetsförbättring på 10.

Det kan påpekas att likviditetsvinsten under andra hälften av 1950-talet var 16–17 procentenheter genom att bolagsskatten under denna period var 56–57 % (se diagram 5.1, s. 156) och endast 40 % av en fondavsättning behövde deponeras hos riksbanken.

¹ För en utförlig behandling av investeringsfondssystemet se Johansson-Edenhammar [1968] och Matthiessen [1973]. AMS:s verksamhetsberättelser innehåller för varje år statistik över kvarstående IF-avsättningar, nyavsättningar och ianspråktaganden. Empiriska undersökningar av IF-systemets verkningar har genomförts av Eliasson [1965] och Rudberg-Öhman [1971].

² För en omfattande analys av dubbelbeskattningen se Mutén [1968]. Se också kapitel 6, s. 161 ff.

för utdelningar på aktiekapital, som inbetalats efter 30/6 1966. Avdraget är dock begränsat till 5 % av emissionsbeloppet. Meningen är, att dessa regler skall gynna nya, expanderande företag, som ofta behöver vända sig till aktieägarna för att täcka sitt kapitalbehov. Kapitalkostnaderna vid en nyemission hålls därmed nere, eftersom en utdelad vinstkrona utan dessa avdragsrätter "kostar" drygt två kronor i vinst före skatt.

Som framgår närmare i nästa avsnitt existerar andra företagsformer än aktiebolag. Enskilda kapitalägare kan också välja mellan enskild firma, enkelt bolag, handelsbolag och kommanditbolag som associationsform. Ytterligare en företagsform är den ekonomiska föreningen. Varken enskild firma, enkelt bolag, handelsbolag eller kommanditbolag taxeras, utan företagets resultat fördelas direkt på delägarna. Någon dubbelbeskattning av företagsvinsten i ovan angiven bemärkelse existerar således inte. Ovan nämnda regler för värderingen av lager, maskiner och byggnader gäller också för dessa företagsformer, medan däremot avsättningar till investeringsfonder inte medges. För ekonomiska föreningar är skattereglerna likartade dem som gäller för aktiebolagen. Två skillnader förtjänar dock att framhållas: skattesatsen vid den statliga taxeringen är 32 % jämfört med 40 % för aktiebolagen, och vinstmedel kan med avdragsrätt delas ut till medlemmarna i form av återbäring. I denna bemärkelse är ekonomiska föreningar alltså inte dubbelbeskattade.¹

2.2 Associationsformer i olika näringsgrenar

En väsentlig fråga för bedömningen av aktiebolagsbeskattningens verkningar på samhällsekonomin gäller den betydelse aktiebolaget har som associationsform inom företagssektorn. I tabell 2.1, som bygger på 1972 års företagsräkning, redovisas en uppdelning av företagen med hänsyn till deras omsättning på fem grupper, nämligen aktiebolag, enskild firma och enkelt bolag, handels- och kommanditbolag, ekonomisk förening samt en restgrupp, benämnd stiftelse och annan juridisk form.

Tabellen ger en klar bild av aktiebolaget som den dominerande associationsformen inom näringslivet. Vissa skillnader mellan näringsgrenarna kan dock noteras. Inom näringsgrenen banker etc. (SNI 8) hänför sig sålunda drygt en fjärdedel av omsättningen till gruppen stiftelse och annan juridisk form. Gruppen består bl. a. av sparbanker och föreningsbanker. För varuhandeln etc. (SNI 6), som också har en i förhållande till totalgenomsnittet låg andel aktiebolag, kan man istället peka på ett relativt stort inslag av ekonomisk förening, enskild firma och enkelt bolag.

De största andelarna för ekonomisk förening förekommer inom varuhandel etc. och inom tillverkningsindustri, medan för enskild firma och enkelt bolag samfärdsel, varuhandel och byggnadsindustri representerar de tre viktigaste näringsgrenarna.

Inom just varuhandel, byggnadsindustri och samfärdsel svarar de minsta företagen för en särskilt stor andel av den totala omsättningen – 20 till 27 % för företag med 0 till 9 anställda, jämfört med t. ex. knappt 5 % av omsättningen för motsvarande företag inom industrin – och det är denna

¹För en närmare redogörelse för innebörden av olika associationsformer se Glader [1976].

Tabell 2.1 Företagens fördelning efter associationsform inom näringslivet (SNI-grupperna 2–8) 1972

Näringsgren	SNI	Andel i procent av näringsgrenens omsättning				
		Aktiebolag	Enskild firma och enkelt bolag	Handels- och kommanditbolag	Ekonomisk förening	Stiftelse och annan juridisk form
Gruvor och mineralbrott	(2)	94,4	2,5	2,1	0,9	0,0
Tillverkningsindustri	(3)	85,0	1,7	1,3	11,9	0,1
El-, gas- och vattenverk	(4)	92,1	0,1	0,1	7,7	–
Byggnadsindustri	(5)	87,8	8,5	3,2	0,4	0,1
Varuhandel, hotell och restaurantrörelse	(6)	70,5	9,9	2,9	16,5	0,1
Samfärdsl	(7)	76,3	15,7	2,0	5,5	0,5
Banker och försäkringsinstitut, fastighetsförvaltning, uppdragsverksamhet	(8)	58,6	2,3	1,2	9,6	28,4
Totalt	(2–8)	77,2	6,2	2,2	12,0	2,8

Anm.: Offentlig myndighet och institution har exkluderats. För näringsgrenarna jord- och skogsbruk saknas uppgifter i Företagsräkningen.

Källa: *Företagsräkningen 1972*, del I, tabell 4.

omständighet som betingar den relativt höga andelen i dessa näringsgrenar för de "småföretagsspecifika" associationsformerna enskild firma och enkelt bolag.

Den fråga som antyds här, nämligen valet av associationsform i olika storleksklasser av företag, kan bara grovt belysas med hjälp av tillgänglig statistik. Tabell 2.2, som avser de näringsgrenar som inkluderats i tabell 2.1 (SNI 2–8), inskränker sig till tre grupper av associationsformer, nämligen aktiebolag, enskild firma och enkelt bolag samt övriga juridiska former. Den gäller vidare den relativa fördelningen av *antalet* företag inom respektive storleksklass.

Tabellen visar att enskild firma och enkelt bolag spelar en stor roll som associationsform för de minsta företagen för att sedan minska kraftigt i betydelse med ökande företagsstorlek. För aktiebolagens del ökar andelen markant mellan de två första storleksklasserna för att sedan stabiliseras på hög nivå.

Tabell 2.2 Företagens fördelning efter associationsform i olika storleksklasser 1973

Antal anställda	Andel i procent av antalet företag i respektive storleksklass		
	Aktiebolag	Enskild firma och enkelt bolag	Övriga juridiska former
0–9	41,4	41,1	17,5
10–19	83,3	7,6	9,1
20–49	88,7	3,5	7,8
50–99	91,1	1,1	7,8
100–	87,5	0,1	12,4

Källa: Företag med anställda, *Statistiska meddelanden N 1975:35*.

2.3 Motiveringar för bolagsskatten

Som framgår av föregående avsnitt är aktiebolaget den visserligen dominerande men ändå inte enda associationsformen inom näringslivet. Enskilda kapitalägare bedriver ekonomisk verksamhet också i form av enskild firma, enkelt bolag, handelsbolag och kommanditbolag. I sistnämnda företagsformer beskattas uppkomna vinster som personlig inkomst direkt hos delägarna. Det är därmed klart att aktiebolagens nettovinstbeskattning inte kan rubriceras som en generell skatt på kapitalavkastningen i ekonomin. Detta i och för sig triviala konstaterande aktualiserar i sin tur frågan vad det kan finnas för skäl att tillämpa en separat beskattning för just aktiebolagens vinster utöver den som gäller för bolagens ägare i samband med vinstutdelning o. d. I det följande kommer några av de i litteraturen vanligaste argumenten till förmån för bolagsskatten att redovisas.¹

Principiella argument

Den finansteoretiska litteraturen har tidigare ofta haft en normativ prägel. Den innehåller exempelvis en omfattande diskussion om principerna för hur skattebördan bör fördelas mellan olika subjekt. Det är två principer för skattetryckets fördelning som är särskilt kända från den diskussionen, nämligen *förmågeprincipen* (ability-to-pay principle) och *intresseprincipen* (benefit principle).

Förmågeprincipen säger, som namnet anger, att var och en skall betala skatt i förhållande till sin förmåga. Det behöver knappast påpekas att uppfattningen om vad som bestämmer en individs skatteförmåga varierar starkt och att principens värde som underlag för en i någon mening objektiv fördelning av skattebördan därför är mycket begränsat. Vad som är av intresse i detta sammanhang är emellertid att förmågeprincipen också utnyttjats i argumentationen för bolagsbeskattningen. Tanken är helt enkelt att aktiebolagen på samma sätt som fysiska personer besitter en förmåga att betala skatt, alltså en egen skatteförmåga utöver den som gäller för bolagets ägare.

Denna uppfattning underbyggs ofta med ett resonemang kring det förhållandet att i åtskilliga stora bolag företagsledning och ägande alltmer kommit att representera skilda funktioner med kanske delvis olika intressen. Företagsledningens och därmed företags självständighet gentemot ägarna tas till intäkt för att beskattningen av själva företaget – bolaget – kan ordnas utan närmare hänsyn till skatteförhållandena för ägarna.²

Det är inte lätt att omedelbart se varför existensen av vad som kommit att kallas "direktörernas revolution" också skulle implicera en självständig skatteförmåga för bolaget, åtskild från aktieägarnas. Resonemanget måste dock rimligen bygga på föreställningen att företagsledningen agerar på ett sådant sätt att förändringar i bolagsskatten inte återverkar på aktieägarnas inkomst- och förmögenhetssituation.

Några empiriska undersökningar som bekräftar en sådan hypotes om oberoende mellan bolagets skattesituation och kapitalägarnas avkastning existerar emellertid ej. Det vanliga i ekonomiska analyser är tvärtom att utgå från att företagsledningen genom bl. a. investeringspolitiken strävar efter att maximera företags värdet i aktieägarnas händer och att detta värde

¹ Det berättigade i en separat bolagsskatt diskuteras i bl. a. Mutén [1968] och Lindencrona [1974]. Av den utländska litteraturen kan vi hänvisa till Goode [1951] och Musgrave & Musgrave [1973].

² Se t. ex. Lindencrona [1974].

bestäms av bl. a. nettovinstbeskattningens utformning och höjd. Ett sådant synsätt anläggs också här. Vi avvisar därmed den refererade föreställningen om en separat skatteförmåga för bolaget.

I debatten om det berättigade i en särskild bolagsskatt återkommer också den andra huvudprincipen för skattetryckets fördelning, den s. k. intresseprincipen, som säger att beskattningen bör bäras av skattesubjekten efter det intresse eller den nytta dessa kan ha av den offentliga verksamheten.

Uppenbart har aktiebolagen, liksom andra typer av företag, nytta av de tjänster i olika avseenden som den offentliga sektorn producerar, och detta förhållande kan vara ett argument för en särskild skatt. Men nästa problem blir då att bestämma efter vilka kriterier en sådan beskattning borde utformas. Varierar nyttan av de offentliga tjänsterna med företagets omsättning, lönesumma, kapitalstock eller nettovinst? Det är svårt att se varför just nettovinsten skulle vara att föredra i detta avseende. Tesen om bolagsskatten som en beskattning enligt intresseprincipen för ju bl. a. med sig den orimliga slutsatsen att de vinstlösa företagen – som inte betalar någon bolagsskatt – skulle sakna intresse för den offentliga sektorns verksamhet.

En näraliggande motivering för bolagsskatten tar fasta på att själva aktiebolagsformen skulle ge företagen och deras ägare speciella förmåner, för vilka det offentliga kan ha anledning att kräva ersättning. Det skulle bl. a. gälla friheten från personligt ansvar för bolagets skulder och möjligheten att samla ihop kapital i större omfattning än enskilda personer kan åstadkomma. Men inte heller på denna punkt är argumentationen särskilt stark. Värdet av ett begränsat personligt ansvar borde ju rimligen variera i omvänd proportion till företagets räntabilitet, medan gällande bolagsskatt tvärtom undantar de vinstlösa företagen.

Praktiska argument

I litteraturen anføres också rent praktiska omständigheter som skäl för en separat bolagsbeskattning.

En återkommande tanke är att bolagsskatten skulle fylla en finansieringsfunktion: Stat och kommun behöver skatteintäkter för att finansiera sin verksamhet och det är då rimligt att också bolagen får bidra med en del av dessa.¹

En sådan syn på skattepolitikens uppgift är emellertid inte hållbar. För en modern finanspolitik, där något särskilt mål inte knyts till statens förmögenhetsställning (och till budgetbalansen), finns inget behov av att i privatekonomisk mening finansiera det offentligas verksamhet. Skattepolitiken ingår bland den uppsättning medel det offentliga har till sitt förfogande för att säkerställa samhällsekonomisk balans, styra resursallokeringen och utjämna inkomstfördelningen. I denna funktion för skattepolitiken kommer avkastningen i kronor räknat från skattesystemet – och än mer från enstaka skatter – att sakna egenvärde.

Det är inte heller rimligt att betrakta *storleken* på skatteuttaget – vare sig från skattesystemet i dess helhet eller från bolagsskatten – som ett medel för den ekonomiska politiken eller som en indikator på skattepolitikens verkningar. Ett och samma skattebelopp kan nämligen genereras genom

¹ Se t. ex. Welinder [1976], s. 151.

många olika kombinationer av skattepolitiska åtgärder och dessa åtgärder kan i sin tur ha sinsemellan mycket olika verkningar på centrala målvariabler som total efterfrågan och sysselsättning.^{1, 2}

För en rationell finanspolitik där bolagsskatten – genom förändringar i skattesatser och vinstberäkningsregler – utnyttjas för att styra företagens investeringsverksamhet efter konjunktur- och strukturpolitiska målsättningar är skattens avkastning i kronor räknat således en ovidkommande fråga.

Att statsmakterna genom bolagsbeskattningen faktiskt kan påverka investeringarnas konjunkturutveckling är relativt väl belagt i litteraturen.³ Det är också sannolikt, som bl. a. kommer att framgå i det följande, att bolagsskatten har långsiktiga strukturella effekter på resursallokering och tillväxtbetingelser inom företagssektorn.

Vid en diskussion om det berättigade i bolagsskatten gäller problemet emellertid inte om skatten faktiskt har effekter på t. ex. konjunkturutvecklingen utan om dessa effekter inte lika gärna skulle kunna uppnås med hjälp av andra finans- och penningpolitiska medel. Är med andra ord förekomsten av vissa konjunktur-, regional- och strukturpolitiska målsättningar också ett argument för en särskild bolagsskatt?

Ett alldeles definitivt svar på den frågan kan knappast ges utan en detaljerad genomgång av bolagsbeskattningens verkningar och hur dessa verkningar förhåller sig till statsmakternas målsättningar. Det är dock omedelbart klart att en strävan att begränsa företagets investeringsverksamhet som kan vara aktuell i vissa faser av konjunkturcykeln och för vissa regioner mycket väl kan tillgodoses utan hjälp av bolagsskatten. Vi kan här peka på svenska erfarenheter med såväl generella som selektiva investerings-skatter under 1950- och 1960-talen.⁴

Det erbjuder sannolikt större svårigheter att åstadkomma en positiv investeringsstimulans utom ramen för bolagsbeskattningen. Ett system med direkta investeringsbidrag ställer rimligen större krav på en utbyggd kontrollapparat för att förhindra missbruk, genom att stödet inte begränsas till företag som kanske kan sägas ha skapat en viss presumtion för en kontinuerlig och seriös verksamhet genom sin förmåga att i det föregående generera vinster. Bidragsmetoden har dock aktualiserats under senare år som komplement till ett traditionellt investeringsavdrag, och vi kan också erinra om det stöd till industrins lagerinvesteringar som utgätt under recessionen 1975–76.

Som kommer att mera utförligt behandlas i kapitlen 7 och 8, karakteriseras den svenska bolagsbeskattningen av en markant differentiering av det effektiva skattetrycket mellan å ena sidan expansiva, framgångsrika företag, å andra sidan stagnerande företag med dålig lönsamhet. Den omstrukturerande verkan till förmån för den ”expansiva marginalen” av företagssektorn som ligger i denna ”selektivitet” i beskattningen är sannolikt svår att uppnå utan hjälp av en nettovinstbeskattning. Om bolagsskattens effekter i detta avseende verkligen är ett uttryck för en medveten politik från statsmakternas sida är naturligtvis en annan fråga.

Det är givet att bolagsskattens berättigande inte kan bedömas utan att ytterligare ett mål beaktas som hittills varit centralt för statsmakterna, nämligen strävan att åstadkomma en jämnare inkomst- och förmögenhetsfördelning. I en ekonomi, där ägandet till företagskapitalet är ojämnt fördelat,

¹ Jämför Hansen [1955], kapitel II.

² För bolagsskattens del kan vi göra tankeexperimentet att reglerna för lagervärderingen och för investeringsfondssystemet förändras i kompen-serande riktning så att skatteuttaget från bolags-sektorn i kronor räknat blir oförändrat. Det faktum att det offentliga skatteintäkter inte påverkas är då självfallet ingen garanti för att skatteom-läggningen är neutral i sina verkningar på företagens beteende.

³ Se t. ex. Praski [1975].

⁴ För en översikt över utnyttjandet av investerings-skatter se t. ex. Lindbeck [1968].

brukar bolagsskatten traditionellt uppfattas som ett inkomstutjämnande medel.¹

Liksom tidigare vad gäller konjunkturpolitiken måste vi emellertid fråga oss om inte också fördelningsmålet lika bra eller bättre kunde tillgodoses utan hjälp av en särskild bolagsskatt. En skärpt beskattning av aktieägarnas utdelningsinkomster och aktievinster är kanske de viktigaste alternativen, men vi kan också peka på en skattepolitisk innovation av typen progressiv utgiftsskatt.² En närmare analys av de problem – inte minst av engångsnatur – som skulle aktualiseras vid försök att neutralisera de fördelningspolitiska verkningarna av att bolagsskatten reduceras eller avskaffas faller dock utom ramen för denna framställning.

¹ Se kapitlen 3 och 4 för en närmare analys av denna syn på bolagsskattens fördelningsverkan.

² Se t. ex. Lodin [1976].

3 Bolagsskattens incidens

3.1 Begreppen

Med bolagsskattens incidens kan man rent allmänt mena skattens inverkan på fördelningen av realinkomsterna i ekonomin och det är detta spörsmål som kommer att behandlas i detta och följande kapitel. För det syftet är det lämpligt att först något närmare precisera det incidensbegrepp som kommer till användning.¹

Det är intuitivt klart att ett *isolerat* införande av en bolagsskatt kan komma att påverka inte bara företagets vinster utan också makrovariabler som total efterfrågan och sysselsättning. Var och en av dessa effekter kommer i sin tur rimligen att inverka på inkomstfördelningen. Bolagsskattens incidens skulle då motsvara det sammanlagda resultatet av dessa förändringars inverkan på realinkomsternas fördelning.

Det säger sig emellertid självt att ett sådant incidensbegrepp genom sin komplexitet är föga användbart, åtminstone för empiriskt inriktade undersökningar. Därtill kommer att det inte alltid är just dessa sammantagna verkningar man frågar efter i den ekonomisk-politiska debatten, utan snarare fördelningseffekterna av bolagsskatten vid *given* total efterfrågan och sysselsättning. Med en dylik restriktion kommer man i själva verket att intressera sig för de *förändringar* i inkomstfördelningen som skulle uppkomma om bolagsskatten infördes som ersättning för någon annan skatt med samma effekt på total efterfrågan och sysselsättning. Problemet har då omformulerats till att gälla vad Musgrave kallar skattens *differentialincidens*.²

Bolagsskattens differentialincidens kommer självfallet att variera beroende på valet av *jämförelsenorm*, dvs. vilken annan skatt (eller allmänna, vilka offentliga parametrar) bolagsskatten tänks ersätta. Det vanligaste i incidens-teoretiska undersökningar är att en *proportionell personlig inkomstskatt* används som jämförelsenorm, ofta med motiveringen att en sådan skatt skulle vara neutral i förhållande till inkomstfördelningen.³ Utan närmare diskussion kommer en sådan jämförelsenorm implicit att tillämpas också i de analyser som redovisas i detta och följande kapitel. Med bolagsskattens incidens kommer vi alltså att förstå skillnaden i inkomstfördelningen mellan en situation med bolagsskatt och en annan tänkt situation, där bolagsskatten ersatts med en proportionell personlig inkomstskatt med samma effekt på total efterfrågan och sysselsättning.

Genomgången av incidensproblemet inleds i detta kapitel med att vi på

¹ För en utförligare analys av olika incidensbegrepp hänvisas till Hansen [1955], kap V, och Musgrave [1967], kap 10.

² Musgrave [1967], kap. 10.

³ Jfr Johansen [1967], s. 303 f.

traditionellt sätt tar upp de kortsiktiga effekterna, som sammanhänger med frågan om företagets anpassning till beskattningen när kapitalstocken är given. Analysen av bolagsskattens långsiktiga incidens följer sedan i kapitel 4 och gäller de effekter på inkomstfördelningen som kan uppkomma via skattens eventuella inverkan på kapitalbildningens inriktning och omfattning.

3.2 Anpassningen på kort sikt

Den första och alldeles fundamentala fråga man måste ställa sig vid en analys av bolagens nettovinstbeskattning är om skatten verkligen reducerar nettovinsten för företaget och dess ägare eller om skatten redan på kort sikt kan övervältras genom olika anpassningar från företagets sida. Kort sikt betyder som sagt en tidsperiod som är så kort, att företaget inte hinner ändra sin produktionskapacitet i form av byggnader, maskiner etc.

Den traditionella uppfattningen inom ekonomisk teori är att företaget med given kapitalutrustning – ”på kort sikt” – inför en höjd vinstbeskattning väljer att hålla sin produktion och sina produktpriser oförändrade och låter anpassningen ske genom reduktion av utdelning och företagssparande. Argumentet för denna ståndpunkt är i korthet följande: I ett läge utan vinstbeskattning blir företagets vinst den största möjliga om det – vid given kapitalstock – utökar sin produktion till den volym där intäkten från den sist producerade enheten, marginalintäkten, precis täcker den rörliga kostnaden för denna, marginalkostnaden. Införandet av en vinstbeskattning påverkar inte detta vinstmaximeringsvillkor. Det beslut om pris och produktionsvolym som ger den största vinsten före skatt måste nämligen innebära att också vinsten efter skatt blir den största möjliga, då skatten svarar mot en viss bråkdel av vinsten före skatt.¹ Om pris och produktionsvolym inte påverkas, blir slutsatsen alltså att det är företaget och dess ägare som på kort sikt drabbas av en vinstbeskattning i form av minskad avkastning på investerat kapital.

Den traditionella uppfattningen om företagsbeskattningens incidens – refererad ovan – har ifrågasatts från flera utgångspunkter. Man har t. ex. pekat på möjligheten att företag, som har en monopolställning på sin avsättningsmarknad, av olika skäl kan välja att avstå från att maximera sin vinst och i stället nöjer sig med vad som uppfattas som en ”tillfredsställande” avkastning på investerat kapital. Sådana skäl skulle kunna vara rädsla för att ett fullständigt utnyttjande av vinstmöjligheterna kunde locka andra företag att bryta monopolställningen eller föranleda samhällsingripanden av olika slag i branschen.

Om i ett sådant fall en vinstbeskattning införs, eller en redan existerande skatt höjs, är det tänkbart att företaget genom prishöjningar anpassar sig i riktning mot den kombination av pris- och produktionsvolym som ger maximal vinst. Genom en sådan övervältring av skatten kan den tidigare som ”tillfredsställande” uppfattade kapitalavkastningen efter skatt bibehållas. Tanken är här alltså att det är enbart i fråga om vinsten efter skatt som företaget visar återhållsamhet och att det faktum att skatteövervält-

¹ Låt π vara företagets vinst före skatt och T vara bolagsskattesatsen. Det pris och den produktionsvolym som maximerar π måste uppenbart maximera också $\pi(1-T)$.

ringen resulterar i ökade vinster före skatt, enligt företagets bedömning, inte ökar risken för statsingripanden eller för förlust av monopolställningen.

En näraliggande argumentation för att vinstbeskattningen kan övervältras på kort sikt tar sin utgångspunkt i det faktum att många företag verkar i en oligopolistisk marknadssituation. Det är tänkbart – menar man – att samtliga företag i en bransch tar ut lägre priser på sina produkter än som skulle vara förenligt med maximal vinst för hela branschen, helt enkelt därför att de enskilda företagen är osäkra om konkurrenterna skulle följa med vid en prishöjning. I en sådan situation kan en skatthöjning verka som en signal till samtliga företag att priserna kan höjas utan risk för prisrigg företagen emellan. Tanken är alltså att en branschöverenskommelse, syftande till ett mera fullständigt utnyttjande av marknadssituationen, av någon anledning inte kan komma till stånd men att skatthöjningen fungerar som ett substitut för en sådan.

De argument som anförts ovan för att företagen på kort sikt kan övervältra vinstbeskattningen genom prishöjningar är formulerade i termer av traditionell pristeori. Den uppfattningen framförs dock ibland att den ekonomiska teoriens marginalkostnadsresonemang skulle sakna relevans. Företagen sätter sina priser, heter det, inte utifrån överväganden om marginalkostnader och marginalintäkter utan med hjälp av enkla tumregler. En sådan kan vara att priset skall täcka den genomsnittliga styckkostnaden, inklusive därpå beräknad vinstskatt plus påslag för att uppnå en viss vinstmarginal. Då vinstskatten ingår som ett led i kostnadskalkylen, åtföljs skatteskärpningar av höjda priser. Enligt detta resonemang skulle dessa prishöjningar vara ett tecken på att företagen redan på kort sikt kan övervältra vinstbeskattningen.

Återhållsamhet vid monopolprissättning, oförmåga att genom branschöverenskommelser utnyttja en oligopolistisk marknadssituation och marginalkostnadsresonemangets irrelevans för företagets prisbeslut har ovan anförts som argument mot den traditionella uppfattningen att en skatt på företagets vinst inte kan övervältras på kort sikt. Argumenten har det gemensamt att de utgår från att företagen inte har valt den kombination av pris och produktionsvolym som ger störst vinst. Men de går längre än så och bygger i själva verket på föreställningen att produktpriser alltid hålls på lägre nivå än som svarar mot största möjliga vinst. Det bör understrykas att om det tvärtom förhåller sig så att företagets priser ligger över denna vinstmaximerande nivå, skulle ytterligare prishöjningar som en reaktion på en skatteskärpning resultera i minskande vinster och sänkt avkastning på investerat kapital. I denna mening skulle försöken att övervältra vinstbeskattningen misslyckas.

Frågan om företagets möjligheter att övervältra vinstbeskattningen genom prishöjningar har spelat en viss roll i den svenska debatten om bolagsbeskattningens verkningar.¹ Under slutet av 1950-talet och början av 1960-talet framfördes bl. a. från LO-håll den uppfattningen att gällande vinstbeskattning skulle missgynna de mest kapitalintensiva och vinstgivande företagen. Eftersom dessa i praktiken var identiska med de ledande exportföretagen skulle vinstbeskattningen ha en hämmande inverkan på den svenska exporten.

Kritiken underbyggdes med statistiska beräkningar, där företagets skat-

¹ Se Sandberg [1963], Ekström [1957, 1958] och Samordnad Näringspolitik [1961].

tebetalningar relaterades till förädlingsvärde och omsättning. Utgångspunkten för dessa beräkningar tycks vara föreställningen att det inte finns några nämnvärda skillnader i fråga om övervältringsmöjligheterna mellan vinstbeskattningen och skatter som direkt påläggs företagens produktionskostnader. Företagen betraktar vinstskatten som en kostnad, som inkluderas i det pris som tas ut.

Med detta synsätt uppfattas konstaterade skillnader i fråga om skatternas andel av omsättningen mellan olika branscher som indikatorer på att priserna måste höjas i starkt varierande utsträckning för att övervältra skatten. För malmbrytning och metallindustri, skogs- och träindustri med de högsta skatteandelarna av omsättningen blir de nödvändiga prishöjningarna särskilt stora, och det är just företagen i dessa branscher som enligt detta resonemang får sina expansionsmöjligheter begränsade genom "onödigt hög prissättning på sina produkter".¹

3.3 Empiriska undersökningar

Flera försök har gjorts att empiriskt bestämma företagens *kortsiktiga* reaktion inför ändringar i vinstbeskattningen. Det mest kända genomfördes av Krzyzaniak och Musgrave [1963] (hädanefter förkortat K & M) i början av 1960-talet på amerikanskt material. Undersökningen har fått flera efterföljare och har blivit föremål för en livlig debatt.²

K & M analyserar vinstbeskattningens kortsiktiga inverkan på räntabiliteten före skatt på investerat kapital inom den amerikanska industrin. Tanken är alltså att utröna om företagen vid en skattehöjning genom t. ex. prishöjningar kan öka avkastningen före skatt för att neutralisera verkningarna på räntabiliteten efter skatt. Problemet med en sådan undersökning är att isolera skattens inflytande från alla övriga faktorer, som också bestämmer utvecklingen av företagens räntabilitet före skatt. Författarna söker lösa den uppgiften genom att konstruera en ekonometrisk modell, där kortsiktiga förändringar i räntabiliteten förklaras av ett antal – som författarna förutsätter – oberoende variabler, däribland vinstbeskattningen. Från denna modell kan man – om den är riktig – ange de förändringar som skulle ha inträffat i räntabiliteten före skatt under den studerade perioden, för den händelse vinstbeskattningen inte ändrats. Skillnaderna mellan de sålunda beräknade och de faktiska förändringarna i företagens räntabilitet för olika år tillskrivs helt enkelt de inträffade ändringarna i vinstbeskattningen.

K & M kommer till det dramatiska resultatet att företagen på kort sikt genom prishöjningar mer än väl lyckats kompensera sig för de skattehöjningar som från tid till annan vidtagits gentemot den amerikanska industrin sedan mitten av 1930-talet. Räntabiliteten *efter* skatt har genom skattehöjningarna t. o. m. ökat i förhållande till den avkastning företagen skulle ha uppnått utan de successiva skärpningarna i vinstbeskattningen. Det är alltså fråga om en övervältring till mer än 100 %.

K & M:s resultat angående företagens anpassning strider mot den traditionella uppfattningen om den kortsiktiga incidensen av vinstbeskattningen som refererats ovan och som bygger på antagandet att företagen på kort

¹ Samordnad Näringspolitik [1961], s. 103.

² Översikter över debatten återfinns bl. a. i Mieszkowski [1969] och Brown [1974].

sikt maximerar sina vinster genom att välja den kombination av pris- och produktionsvolym där marginalintäkten precis täcker marginalkostnaden. Undersökningen stöder i stället föreställningen att företagen ständigt har marginaler i form av outnyttjade vinstmöjligheter, som tas till vara vid skattehöjningar.

K & M:s analys har gett upphov till en omfattande kontrovers om bolagsskattens incidens.¹ Kritiken har framför allt inriktat sig på författarnas sätt att genom sin ekonometriska modell söka bestämma hur vinsterna före skatt skulle ha utvecklats vid frånvaro av skattehöjningar. Enligt denna kritik har flera faktorer – däribland förändringarna i det totala efterfrågetrycket i ekonomin – som i verkligheten både kan ha varit bestämmande för variationerna i räntabiliteten före skatt och från tid till annan föranlett statsmakterna till justeringar i vinstbeskattningen inte fått en tillfredsställande behandling i vinstmodellen. Som ett resultat av detta skulle skattevariabelns värde som förklaringsfaktor till de kortsiktiga variationerna i vinsten före skatt ha kommit att starkt överdrivas. Det kan noteras att bl. a. Cragg-Harberger-Mieszkowski [1967] sökt vederlägga övervältringstesen genom att vidta olika förändringar i K & M:s vinstmodell. Genom att addera en särskild konjunkturvariabel och exkludera vissa från konjunktursynpunkt extrema år (främst Koreakrigsåren) kan dessa kritiker sålunda reducera K & M:s mått på skatteövervältring från över 100 % till nära noll. K & M:s långtgående slutsats om bolagsskattens incidens tycks alltså i hög grad vara avhängig av den exakta utformningen av deras ekonometriska vinstmodell.²

3.4 Arbetshypotesen

Antagandena om företagens kortsiktiga reaktion inför förändringar i bolagsskatten är av avgörande betydelse för en undersökning av sambandet mellan bolagsskatten och inkomstfördelningen. I en ekonomi, där ägandet till företagskapitalet är ojämnt fördelat, brukar bolagsbeskattningen ofta uppfattas som ett medel till att åstadkomma inkomstutjämning. Men om företagen kan övervältra skattes kärpningar genom att höja sina priser håller inte den uppfattningen. Bolagsskatten får då i själva verket samma regressiva verkan som t. ex. mervärdesskatten.

Vilka förutsättningar som görs beträffande företagens kortsiktiga beteende är också betydelsefullt för en analys av skattens långsiktiga verkningar på kapitalbildningens inriktning och omfattning. Om man accepterar K & M:s slutsats att företagen redan på kort sikt kan kompensera sig för skattes kärpningar genom prishöjningar, kan bolagsbeskattningen helt enkelt jämföras med en skatt på företagets omsättning eller förädlingsvärde. Vi behöver då inte räkna med några *direkta* effekter på räntabiliteten efter skatt och företagssparande. I den mån lönsamheten efter skatt och finansieringsmöjligheterna är avgörande för företagets investeringsbeslut, bortfaller därmed också det direkta samband man traditionellt räknar med mellan vinstbeskattningen och investeringsverksamheten.

Det existerar inga empiriska undersökningar för den svenska ekonomin

¹Utförlig kritik återfinns bl. a. i Goode [1966] och Slitor [1966].

²Cragg-Harberger-Mieszkowski använder sysselsättningsgraden som förklaringsfaktor till förändringarna i vinsten före skatt.

av bolagsskattens incidens och vårt ställningstagande måste därför baseras på en utvärdering av de a priori-resonemang som här har redovisats och på en bedömning av K & M:s undersökning och dennas eventuella relevans för svenskt vidkommande.

Vad gäller det sistnämnda problemet finns det anledning att fråga sig vilka möjligheter svenska företag över huvud taget skulle ha att genom prishöjningar kompensera sig för eventuella skärpningar i bolagsskatten. Man får här lämpligen skilja mellan å ena sidan de företag som arbetar på exportmarknader eller som genom importen är utsatta för internationell konkurrens på hemmamarknaden (K-sektorn) och å andra sidan de företag som är skyddade från utländsk konkurrens (S-sektorn). Enligt en vanlig uppfattning kan företagen i den skyddade S-sektorn i stort sett själva bestämma prisutvecklingen, medan inom K-sektorn beroendet av världsmarknaden gör att företagen vid fasta växelkurser bara har en begränsad handlingsfrihet vid prissättningen. Om denna bedömning är riktig skulle K-sektorns företag – i huvudsak industriföretag – ha relativt små möjligheter att övervältra bolagsskatten framåt på det sätt som K & M förutsätter, medan en sådan övervältring åtminstone i princip skulle vara tänkbar inom S-sektorn.

Om företagen inom S-sektorn också i praktiken skulle komma att förändra sina produktpriser efter variationer i bolagsskatten är naturligtvis en annan fråga. I brist på empiriska undersökningar kommer vi i själva verket också för S-sektorns del helt enkelt att utgå ifrån att företagen är vinstmaximerande och alltså inte på kort sikt kompenserar sig för bolagsskatten genom prishöjningar.

Förändringar i bolagsbeskattningen kan naturligtvis – allt annat lika – komma att inverka också på arbetslönerna genom att påverka företagens investeringsefterfrågan och därmed sysselsättning och löneutveckling inom bl.a. kapitalvaruproducerande industrier. Här kommer vi emellertid att utsluta en sådan övervältring "bakåt" av beskattningen. Problemet gäller nämligen bolagsskattens differentialincidens, vilket enligt ovan innebär att förändringar i skatten tänks bli åtföljda av proportionella justeringar i den personliga inkomstskatten som utformas så att total efterfrågan och sysselsättning inte påverkas.

För att sammanfatta kommer vi alltså för den fortsatta framställningen i denna studie att hålla fast vid den traditionella föreställningen att bolagsskatten inte övervältras på kort sikt. Det kortsiktiga resultatet av en skärpt vinstbeskattning förutsätts helt enkelt bli en minskad avkastning efter skatt på investerat kapital, vilket får bäras av företagens sparande och/eller utdelning.

4 Den långsiktiga incidensen

4.1 Problemet

Efter analysen av bolagsskattens kortsiktiga incidens i kapitel 3 kommer vi i det följande att utgå ifrån att företagen inför en skattehöjning varken kompenserar sig genom att höja priserna eller genom att betala mindre för arbetskraft och insatsvaror. Skattehöjningen får helt enkelt bäras av företagen och deras ägare i form av minskad avkastning på investerat kapital.

En skatt som reducerar kapitalavkastningen kan emellertid under vissa förutsättningar komma att påverka investeringsverksamheten inom företagssektorn. Genom långsiktiga förändringar i kapitalbildningens inriktning och omfattning kan också andra grupper än kapitalägarna komma att beröras av vinstbeskattningen. Det är dessa långsiktiga fördelningsverkningar som behandlas i detta kapitel.

4.2 Investeringsbesluten

För diskussionen om den långsiktiga incidensen behöver vi en modell för företagets investeringsbeteende och utgångspunkten för den modellen blir den traditionella föreställningen att företaget har som mål att **maximera** vinsten. Då man ser till företagets verksamhet över en längre tidsperiod brukar vinstmaximeringshypotesen formuleras så att det gäller att maximera företagets värde, uttryckt som den diskonterade summan av alla framtida utdelningar. Konkret innebär detta att ett företag, som genom sin investeringspolitik söker maximera sitt värde i ägarnas händer, måste genomföra alla de investeringsprojekt, där avkastningen (internräntan) på det egna kapitalet i investeringarnas finansiering överstiger ägarnas förräntningsanspråk.

För resonemangets skull skall vi här anta att avkastningen på företagets investeringar genom bolagsskatten reduceras i proportion till skattesatsen. Avgörande för om och i vilken utsträckning beskattningen påverkar investeringsverksamheten blir då vad som händer med kapitalägarnas förräntningskrav. Blir förräntningsanspråket från aktieägarnas sida – räknat netto efter bolagsskatt – oförändrat eller lägre då en vinstskatt införs? För att besvara den frågan måste vi veta något om hur förräntningsanspråket bestäms.¹

Det är en fundamental sats i den ekonomiska teorin att kostnaden för

¹ Bolagsskattens räntabilitetseffekter diskuteras närmare i kapitel 6.

att utnyttja en resurs bestäms av den avkastning resursen som mest kan ge vid alternativ användning. Ur ett enskilt företags synpunkt innebär detta att kostnaden för det egna kapitalet, dvs. aktieägarnas förräntningsanspråk, bestäms av de alternativ ägarna kan ha till att placera pengar i företaget. Vilka är då dessa alternativ? Utan anspråk på att vara fullständiga kan vi förmoda att dit måste höra köp av aktier i andra företag, köp av obligationer, banksparande och en ökad konsumtion.

Låt oss emellertid för resonemangets skull först anta att den enda existerande användningen av sparmedel utgörs av aktieköp och vidare att införandet (eller en höjning) av nettovinstbeskattningen inte påverkar sparandevolymen i ekonomin. Med denna utgångspunkt är det förräntningskrav aktieägarna ställer på det egna kapitalet i ett enskilt företag knutet till de avkastningsmöjligheter som aktiemarknaden ger. Om då vinstbeskattningen är generell i den meningen att den gäller lika för alla företag, är det rimligt att räkna med att förräntningsanspråket faller i proportion till vinstskattesatsen. Genom vinstbeskattningen reduceras nämligen räntabiliteten på eget kapital och på aktieplaceringar i proportion till beskattningen, och då kapitalägarna inte har något alternativ till sitt förfogande, återstår bara att dra ner förräntningsanspråket.

Vi förutsatte ovan att företaget strävar efter att maximera sitt värde i ägarnas händer och för det syftet genomför alla investeringsprojekt med en avkastning som minst motsvarar förräntningsanspråket. Den omständigheten, att aktieägarnas förräntningskrav faller i samma proportion som avkastningen på det egna kapitalet, innebär då att den för företaget optimala investeringspolitiken inte påverkas av nettovinstbeskattningen.

Som påpekades inledningsvis är den långsiktiga incidensen av vinstbeskattningen beroende av de effekter beskattningen kan ha på företagens investeringsverksamhet. Utsträcks resultatet från det enkla resonemanget ovan till att gälla samtliga företag, blir slutsatsen att vinstbeskattningen *inte* påverkar kapitalstockens långsiktiga tillväxt inom företagssektorn. Kapitalstockens tillväxt är i sin tur, vid full sysselsättning, bestämmande för arbetsproduktiviteten, och därmed också enligt den neoklassiska teori vi här diskuterar för utvecklingen av arbetslönen. Vid oförändrad kapitalstock berörs alltså inte arbetskraften. Hela bördan av skatten faller därmed, både på kort och lång sikt, på ägarna till företagskapitalet genom att de får en sänkt avkastning efter skatt.

4.3 Förräntningskravet

En avgörande punkt i ovanstående resonemang är antagandet att aktieägarnas förräntningsanspråk på de medel som genom uteblivna utdelningar eller deltagande i nyemissioner ställs till företagets förfogande som eget kapital faller i proportion till skattesatsen, då en vinstskatt införs eller ändras. Det behöver knappast påpekas, att detta är en mycket speciell förutsättning. Innebörden är ju att kapitalägarnas benägenhet att placera sitt sparande i aktier skulle vara helt oberoende av den avkastning som aktieinnehavet ger.

Som redan har påpekats kan i verkligheten bl. a. obligationsköp, bank-sparande och egen konsumtion för kapitalägarna framstå som alternativ till aktieplaceringar. Vilken exakt betydelse som dessa konkurrerande användningar av sparmedel kan ha för det förräntningskrav företagen ställs inför från ägarnas sida kan inte bestämmas utifrån något enkelt a priori-resonemang. Men det är rimligt att utgå från att sambandet mellan bolagsbeskattningen och kapitalägarnas avkastningsanspråk i verkligheten inte är av det enkla slag som antagits ovan och att avkastningskravet vid en skattehöjning i varje fall inte faller fullt i proportion till skattesatsen.

Som vi skall utveckla i det följande kan det i själva verket finnas goda skäl att t. o. m. helt avvisa föreställningen att det skulle finnas ett samband mellan å ena sidan bolagsskattens höjd och å andra sidan förräntningsanspråket netto efter bolagsskatt. Avgörande för den ståndpunkten är det faktum att den svenska ekonomin utmärks av en hög grad av utlandsberoende. Det gäller framför allt industrin, som arbetar på exportmarknader och som genom importen är utsatt för internationell konkurrens på hemmamarknaden. Vad som är intressant i detta sammanhang är att det enligt många bedömare krävs att avkastningen på *nyinvesteringar* hålles uppe i närheten av internationell standard för att uppnå en kapitalbildning och tillväxt av industriproduktionen som, med våra ambitioner för den ekonomiska politiken i övrigt, behövs för att upprätthålla balans i de utrikes betalningarna. Föreställningen att företagen kräver en räntabilitet netto efter skatt på sina nyinvesteringar i Sverige, som i stort sett motsvarar den avkastning som gäller i andra västländer, kan ju lätt tolkas så att kapitalägarnas förräntningsanspråk är oberoende av variationer i den svenska bolagsskatten.

Vi borde kunna pröva rimligheten i en sådan hypotes genom att fråga oss på vilket sätt utlandet kan vara bestämmande för det förräntningskrav som ställs på investeringar i Sverige. Vårt problem gäller här förekomsten av eller snarare möjligheten till internationella kapitalrörelser och deras betydelse för utjämningen av räntabilitetskravet mellan länderna.

Man brukar traditionellt skilja mellan två typer av utlandsinvesteringar, portföljinvesteringar och direktinvesteringar. Avgörande för den uppdelningen är om investeringen i fråga ger ett kontrollerande inflytande över ett utländskt företag. Om så är fallet räknas investeringen som direktinvestering, i annat fall som portföljinvestering.¹

Det är en allmän uppfattning att *portföljinvesteringar*, som inte syftar till kontroll över företag, till sin inriktning är särskilt känsliga för skillnader i avkastning. Vi kan se det så att kapitalet rör sig från länder, där det är rikligt förekommande, till länder där tillgången är knapp, vilket bör innebära en tendens till utjämning av avkastningen på värdepapper mellan olika länder.

Det internationella mönstret av direktinvesteringar är mer komplicerat än det som enligt ovan gäller för portföljinvesteringar. Åtskilliga länder, däribland Sverige, är t. ex. både ursprungsland och mottagare för investeringarna i fråga. Direktinvesteringar äger vidare ofta rum utan några nettokapitalrörelser mellan länderna. Vad som är väsentligt i detta sammanhang är emellertid, att vi sannolikt kan utgå ifrån att de internationella koncernerna genom sin investeringspolitik syftar till att maximera sin globala vinst. Med det målet måste företagen kräva en räntabilitet på sina nyinvesteringar,

¹ Se t. ex. B. Södersten [1969], kap. 23.

som efter det att hänsyn tagits till eventuella skillnader i vinstbeskattning och övriga institutionella förhållanden, i stort sett är densamma i olika länder.¹

För Sveriges del gäller att företags och enskilda personers möjligheter till portföljinvesteringar är hårt beskurna genom gällande valutareglering, som på detta område bl. a. syftar till att det svenska innehavet av utländska värdepapper i placeringssyfte inte skall öka.² Också direktinvesteringar är underkastade valutamyndigheternas kontroll, men tillståndsgivningen har här under senare år blivit så liberal att investeringarna i praktiken är fria.³

Myndigheternas praxis är alltså sådan att företagen för sina investeringsbeslut har anledning jämföra avkastningen på nyinvesteringar i Sverige efter bolagsskatt med den som gäller för direktinvesteringar i andra delar av västvärlden. Genom kapitalägarnas möjligheter till omDispositioner av sina portföljer på den svenska aktiemarknaden tvingas ett sådant hänsynstagande till räntabilitetsutsikterna utomlands sannolikt fram också för företag som själva enbart investerar i Sverige. För att inte riskera sänka sina börskurser måste dessa företag få en avkastning efter skatt som inte understiger den som andra företag kan få genom direktinvesteringar i utlandet.

I termer av vår tidigare diskussion kan de institutionella förhållanden som anförts här uppenbart tolkas som ett stöd för antagandet att kapitalägarnas förräntningskrav i huvudsak är internationellt bestämt. Vår arbetshypotes blir därmed att räntabilitetskravet netto efter skatt vid nyinvesteringar i stor utsträckning är oberoende av variationer i den svenska bolagsbeskattningen.

4.4 Incidensen i en sluten ekonomi

Om det inte finns något samband mellan bolagsskattens höjd och aktieägarnas förräntningskrav netto efter bolagsskatt eller om förräntningsanspråket åtminstone inte faller i proportion till skattesatsen måste vi räkna med att vinstbeskattningen påverkar företagets investeringsverksamhet. I och för sig är detta en ganska trivial slutsats. Men vad som är viktigt i det här sammanhanget är att en vinstbeskattning, som påverkar kapitalbildningen vid full sysselsättning, får effekter på kapitalintensitetens utveckling. Förändringen i kapitalintensitet, dvs. mängden kapital per sysselsatt (eller per arbetad timme), är en av faktorerna bakom arbetsproduktivitetens långsiktiga tillväxt, vilken i sin tur enligt såväl neoklassisk ekonomisk teori som empiriska undersökningar visar sig vara en väsentlig bestämningssfaktor till *reallönernas* utveckling.

Vi är därmed framme vid det egentliga syftet med detta kapitel, nämligen att söka bestämma vinstbeskattningens långsiktiga fördelningsverkan. Som framgått av ovanstående enkla resonemang måste vi, vid rådande institutionella förhållanden, räkna med att förändringar i bolagsskatten kommer att påverka kapitalbildningstakten i ekonomin och därmed också reallönernas utveckling. Det betyder helt enkelt, att bördan av bolagsskatten på lång sikt i någon proportion skulle komma att delas mellan kapitalägare och löntagare.

¹ Jämför här diskussionen i Caves [1971], s. 84 och 102.

² Se t. ex. Lindencrona [1972], s. 154.

³ Se t. ex. Lundgren [1975].

I det följande kommer vi att söka precisera hur bördan av bolagsskatten fördelas mellan kapitalägare och löntagare. För att ge stadga åt framställningen skall vi därvid anknyta till några teoretiska studier över vinstbeskattningens långsiktiga incidens, som framkommit i amerikansk litteratur under de senaste decennierna.

Vår utgångspunkt blir en för den vetenskapliga diskussionen mycket inflytelserik uppsats av Arnold Harberger från början av 1960-talet, som gäller fördelningsverkningsarna av den amerikanska bolagsskatten.¹ Harberger konstruerar en allmän jämviktsmodell för en sluten ekonomi, dvs. en ekonomi som saknar utrikeshandel och där produktionsfaktorernas rörlighet är begränsad till det egna landet. Allmän jämvikt är här en term som betecknar det faktum att "allt hänger samman" i samhällsekonomin. Analysen bygger vidare på den för den ekonomiska teorin väsentliga föreställningen att ekonomin efter en yttre störning (i form av t. ex. ändrade skatter) tenderar att anpassa sig till ett nytt jämviktsläge med bestämda relationer mellan varupriser, löner, kapitalavkastning etc.

Harbergers analys utgår från att vinstbeskattningen – i detta fall den amerikanska bolagsskatten – bara gäller för en del av hela företagssektorn. Man kan naturligtvis diskutera vilken relevans en sådan uppdelning av företagssektorn på en beskattad och en obeskattad del kan ha för svenskt vidkommande. Av tabell 2.1 (s. 123) framgår sålunda att aktiebolagen svarar för drygt 3/4 av den totala omsättningen inom näringslivet och 85 % av omsättningen inom tillverkningsindustrin. Oberoende av hur dessa relationstal uppfattas finns det anledning att här gå in på Harbergers analys, bl. a. därför att den klart visar de mekanismer, varigenom bördan av bolagsskatten på lång sikt kan komma att omfördelas från kapitalägarna till andra grupper i samhället. Den ger också en god utgångspunkt för en senare diskussion av andra ekonomiska modeller med kanske mer omedelbar relevans för svenskt vidkommande.

Ett avgörande inslag i Harbergers modell är antagandet att företagssektorns totala kapitalstock är given och opåverkad av att en skatt införs eller ändras. I och för sig behöver detta antagande inte uppfattas alldeles bokstavligt. Vi kan se det så att kapitalstocken växer över tiden genom nettoinvesteringar men att skatten inte inverkar på investeringsverksamhetens totala omfattning. Detta kan i sin tur tolkas som ett antagande att sparbenägenheten i ekonomin är okänslig för förändringar i kapitalavkastningen, dvs. att inkomsttagarnas val mellan konsumtion och sparande inte påverkas av den avkastning som sparandet ger och vidare att sparbenägenheten är densamma för löne- och kapitalinkomster och för olika grupper av inkomsttagare.

Harberger utgår i sin analys från att sparandet måste placeras antingen i bolagsinvesteringar eller i de företag som ligger utanför bolagssektorn. Möjligheter till finansiella placeringar av typ obligationsköp och banksparrande beaktas inte, inte heller utlandsinvesteringar.²

Då en vinstbeskattning införs eller höjs i bolagssektorn, reduceras avkastningen på aktiebolagens nyinvesteringar. Eftersom kapitalägarna har alternativa placeringar att tillgå i den obeskattade sektorn, kan vi räkna med att deras avkastningsanspråk gentemot bolagsinvesteringar åtminstone inte faller i samma proportion som investeringarnas avkastning. Som ett resultat kommer investeringsverksamheten inom bolagssektorn att minska. Vi kan

¹ Harberger [1962]. För en översikt över försöken till vidareutveckling av den ursprungliga Harbergermodellen se McLure [1975].

² Man kan se det så att finansiella placeringar enbart skulle avspejla realkapitalets avkastning.

uttrycka det så att kapitalägarna får ett incitament till att omdisponera sparandets fördelning mellan sektorerna för att öka sin totala avkastning.

Med Harbergers antaganden uppkommer en överflyttning av kapital från bolagssektorn till den obeskattade sektorn, vilket betyder en utjämning av räntabiliteten i takt med att allt mindre lönsamma investeringsprojekt genomförs i den obeskattade sektorn. I ett jämviktsläge blir kapitalägarnas avkastning på marginalen, dvs. för den sista investeringen, i den obeskattade sektorn densamma som i bolagssektorn efter skatt. (Räntabiliteten *före* skatt för den marginella investeringen blir emellertid högre i bolagssektorn.)

I termer av vårt tidigare resonemang är det därmed klart att kapitalägarnas förräntningsanspråk gentemot bolagsinvesteringar faktiskt måste komma att falla genom beskattningen. Överströmningen av kapital leder ju till en lägre räntabilitet också i den obeskattade sektorn, vilket betyder en minskad avkastning i för aktieägarna alternativa placeringsmöjligheter.

Enligt Harbergers förutsättningar påverkar alltså bolagsskatten kapitalets fördelning mellan de beskattade och obeskattade delarna av ekonomin och därmed också sysselsättningens fördelning. Det är denna omfördelning av produktionsresurser, vid given total sysselsättning och kapitalstock, som bestämmer vinstbeskattningens långsiktiga incidens. Genom den förändrade resursallokeringen påverkas inte bara kapitalavkastningen. Vi måste också räkna med förändrade relationer mellan varupriserna för de olika sektorerna i riktning mot en relativ fördyring av "aktiebolagsprodukter".¹ Det visar sig vidare att också arbetslönen kan komma att påverkas.

En undersökning av vinstbeskattningens långsiktiga incidens måste gälla hur alla dessa förändringar sammantagna påverkar realinkomsterna för kapitalägare och löntagare. Den moderna incidensläran behandlar just frågan om hur beskattningen inverkar på *real*inkomsten för olika grupper i samhället. Man brukar skilja mellan inkomstförändringar från *käll*sidan och från *användning*ssidan.² Om en skatt förändrar en individs intjänade inkomst – det kan gälla inkomst av kapital eller av arbete – talar man om en verkan från källsidan. Med en skatts verkan på användningssidan betecknas de förändringar i konsumtionsval som kan uppkomma via förskjutningar i olika varors relativa priser.

I sin analys bortser emellertid Harberger från fördelningsverkningarna från inkomst-användningssidan. Han kan göra detta genom att förutsätta att olika grupper av inkomsttagare i genomsnitt och på marginalen använder sina inkomster på samma sätt. Detta antagande gäller också statens användning av skatteintäkterna. Vinstbeskattningens långsiktiga incidens bestäms därmed enbart i termer av dess inverkan på arbetslön och kapitalavkastning.

Fördelningsverkningarna av en icke-generell vinstbeskattning visar sig på ett komplicerat sätt bero av både utbuds- och efterfrågeförhållandena i ekonomin. Strategiska faktorer är därvid kapitalintensiteten i de båda sektorerna, möjligheterna att ersätta kapital med arbetskraft och vidare efterfrågans känslighet för förskjutningar i prisförhållandet mellan varorna från de båda sektorerna. Rent teoretiskt kan man med olika antaganden beträffande dessa grundläggande förhållanden komma fram till helt olika resultat för skattens incidens.

Om t. ex. både kapitalintensiteten och möjligheterna att substituera ar-

¹ Termen återfinns i Myrdal [1934].

² Se Musgrave [1967].

betskraft med kapital (substitutionselasticiteten) är lika i båda sektorerna, kommer hela bördan av beskattningen att ligga på kapitalägarna. Är bolagssektorn däremot starkt arbetsintensiv relativt den obeskattade delen av ekonomin och vidare möjligheterna att ersätta kapital med arbetskraft små i båda sektorerna, kommer vinstbeskattningen i särskilt hög grad att drabba arbetskraften i form av reducerad arbetslön. Under angivna förutsättningar leder nämligen vinstbeskattningen till en kraftigare sysselsättningsminskning i bolagssektorn än som kan absorberas av den obeskattade sektorn vid given arbetslön. Endast genom en kraftig reduktion i arbetslönen kan full sysselsättning upprätthållas.

På motsvarande sätt är det möjligt att konstruera ytterligare exempel där den långsiktiga bördan av bolagsskatten, allt efter de förutsättningar som väljs, i varierande grad kommer att delas mellan arbetskraften och kapitalägarna. Vilken av dessa skilda teoretiska slutsatser som har mest fog för sig är naturligtvis en empirisk fråga.

Som vi sett utgår Harberger från att bolagsskatten i USA bara berör en del av ekonomin. De obeskattade sektorerna svarar i själva verket för kapitalinkomster av nästan samma storlek som bolagssektorn. Det gäller främst jordbruk och fastighetsförvaltning, men också vissa andra tjänster. För att nå ett entydigt omdöme om bolagsskattens incidens utnyttjar Harberger information om bl. a. substitutions- och efterfrågeelasticiteter och kapitalintensitet för de beskattade och obeskattade delarna av ekonomin. Han kommer därvid fram till att kapitalägarna på lång sikt skulle bära i det närmaste hela bördan av bolagsskatten. Det intressanta är därvid, som vi redan tidigare antytt, att skatten inte bara drabbar ägarna till bolagskapitalet utan också ägarna till det kapital som investerats i den obeskattade sektorn. I denna senare sektor sjunker nämligen, som nyss har diskuterats, ränthabiliteten genom tillströmningen av kapital från bolagssektorn.

4.5 Incidensen i en öppen ekonomi

Den teoretiska modell för vinstbeskattningens långsiktiga incidens, som refererats ovan, bygger på ett flertal restriktiva antaganden. Ett av dessa gäller förutsättningen om en sluten ekonomi, dvs. en ekonomi utan utrikeshandel, och där produktionsfaktorernas rörlighet är begränsad till det egna landet. Genom de försök till vidareutveckling av Harbergers ursprungliga modell som gjorts under det senaste decenniet har det emellertid varit möjligt att lätta på just denna förutsättning.¹ Det innebär att den teoretiska modellens värde för en diskussion av vinstbeskattningens incidens i en ekonomi av svensk typ ökar högst väsentligt.

I den modell vi här skall diskutera, som har utarbetats av McLure [1969], uppfattas Harbergers två sektorer (bolagssektorn och den obeskattade sektorn) som två regioner eller länder. McLures analys kommer därmed att gälla den interregionala incidensen av en generell vinstskatt, som införs i en region eller ett land.

McLure konstruerar närmare bestämt en modell med två länder – som vi kan kalla X och Y – där den sammanlagda kapitalstocken är given och

¹ Se McLure [1975].

opåverkad av att en skatt införs eller ändras i något av länderna. Kapitalet förutsätts vara fullt rörligt mellan länderna, medan däremot arbetskraftens rörlighet är begränsad till det egna landet.

Antagandena om produktionsfaktorernas rörlighet innebär att kapitalet (på marginalen) ger samma avkastning i land X som i land Y, medan däremot arbetslönerna kan vara olika. Genom utrikeshandeln kommer vidare alla varor att betinga samma pris i båda länderna.

McLures modell uppvisar i viktiga avseenden drag som ter sig realistiska för svenskt vidkommande. Vi kan nämligen utgå från att land X är mycket litet i förhållande till land Y – vi kan föreställa oss att det gäller ett litet land i relation till resten av världen. Föreställningen att kapitalet (på marginalen) ger samma avkastning i båda länderna kan då uppfattas som ett antagande om att det förräntningsanspråk företagen i land X står inför från kapitalägarnas sida bestäms av avkastningsmöjligheterna i resten av världen. Tidigare i detta kapitel har vi argumenterat för att ett sådant antagande inte behöver vara orealistiskt för svenska förhållanden.

Om nu en vinstskatt införs i land X blir förräntningen efter skatt (på marginalen) därigenom lägre än i resten av världen och vid givet förräntningsanspråk från kapitalägarnas sida får företagen ett incitament att flytta ut kapital för att öka sin totala avkastning. Med McLures förutsättningar fortgår denna utflyttning tills ett nytt jämviktsläge inträder, där avkastningen för den marginella investeringen i land X efter skatt motsvarar den avkastning företagen kan få genom utlandsinvesteringar.

Men om förräntningskravet bestäms av räntabiliteten på nyinvesteringar i utlandet innebär anpassningen mot ett långsiktigt jämviktsläge i själva verket att kapitalägarnas avkastning inte kan påverkas genom en vinstbeskattning i land X (Sverige). Oavsett vinstbeskattningen kommer nämligen räntabiliteten på investerat kapital (efter skatt) på lång sikt att tendera mot den nivå som motsvarar det internationellt bestämda förräntningsanspråket. Mer tekniskt kan vi uttrycka det så att ersättningen till produktionsfaktorn kapital inte kan nedbringas genom en vinstbeskattning, då utbudet av kapital till landet genom den fria rörligheten och genom landets litenhet i förhållande till omvärlden är fullständigt elastiskt.

Ersättningen till den andra produktionsfaktorn, arbetskraften, kommer emellertid att påverkas. Genom utflyttningen av kapital från land X minskar kapitalintensiteten i produktionen vid oförändrad sysselsättning i relation till vad som skulle vara fallet utan eller vid en lägre nivå för vinstbeskattningen. Det innebär att arbetskraftens gränsproduktivitet faller i fysiska termer, och om vi samtidigt utgår från att priset på landets produkter är internationellt bestämt minskar därmed också gränsproduktivitetens värde. Genom denna verkan av beskattningen får vi räkna med en långsammare ökningstakt för reallönerna.

Här sträcker vi oss i själva verket utanför den teoretiska modellen. McLure utgår nämligen från två länder, som är fullständigt specialiserade i produktionen av sin egen exportvara. Vi kan då strängt taget inte förutsätta att priset på varorna från land X är internationellt bestämt. Vi får i stället utgå ifrån att det minskade produktionsutbudet från land X – som en följd av att kapital flyttar ut ur landet – åtföljs av ett ökat pris. Eftersom värdet av arbetskraftens gränsproduktivitet bestäms av den fysiska gränsproduktiviteten – som faller – multiplicerat med varans pris,

har vi tydligen både en tendens till sänkt arbetslön och en tendens till ökad arbetslön. Vilken av dessa båda motstridiga tendenser som överväger bestäms av de tekniska produktionssambanden i ekonomin, och vidare av varuprisets känslighet för utbudsförändringar. Om exempelvis substitutionsmöjligheterna i produktionen mellan kapital och arbetskraft är små innebär upprätthållandet av full sysselsättning att arbetskraftens fysiska gränsproduktivitet faller särskilt starkt vid en given utflyttning av kapital. Är efterfrågeförhållandena dessutom sådana att utbudsminskningen resulterar i endast en liten prisförändring kommer då gränsproduktivitetens *värde* och därmed arbetslönen uppenbart att sjunka.

I tekniska termer gäller närmare bestämt att arbetslönen faller som ett resultat av vinstbeskattningen om substitutionselasticiteten i produktionen är mindre än efterfrågeelasticiteten, och vice versa. Empiriska undersökningar brukar ge värden på substitutionselasticiteten som endast i undantagsfall överstiger ett. Det ligger vidare nära till hands att förutsätta att varorna från de båda länderna är någorlunda nära substitut, och att efterfrågeelasticiteten för varan X därför är hög. Det skulle alltså vara rimligt att utgå ifrån att substitutionselasticiteten är lägre än efterfrågeelasticiteten, vilket betyder att arbetslönen faller som ett resultat av vinstbeskattningen.

Det något paradoxala resultatet av ovanstående analys är alltså att vinstbeskattningen i en öppen ekonomi med fri rörlighet för varor och kapital, men inte för arbetskraft, skulle ha en regressiv fördelningsverkan. Kapitalägarna kan nämligen – förutsatt att det är ett litet land vi resonerar om – få samma avkastning som tidigare genom att flytta en del av sitt kapital utomlands. Arbetskraften däremot drabbas genom att den i ett långsiktigt perspektiv får en mindre mängd kapital att arbeta med och därför måste räkna med en långsammare stegringstakt för arbetsproduktiviteten.

4.6 Vinstskatten och sparandet

Vi har hittills i vår diskussion utgått från att den totala kapitalstocken är given men att nettovinstbeskattningen inverkar på dess fördelning, antingen mellan bolagssektorn och den obeskattade sektorn, som i Harbergers ursprungliga modell, eller mellan två regioner eller länder, som i McLures nyss behandlade version. Vi har uppfattat detta så att det totala sparandet inte påverkas av att en vinstskatt införs eller ändras.

Frågan är nu hur vår bedömning av incidensfrågan skulle behöva modifieras om vi släpper denna förutsättning.

Vi skall först diskutera möjligheten att det i verkligheten kan föreligga ett samband mellan bolagsskatten och sparandet i ekonomin.

Som vi tidigare har påpekat krävs det en jämförelsenorm för att kunna undersöka bolagsskattens verkan. Denna jämförelsenorm kan t. ex. innebära att statsmakterna genomför en proportionell sänkning av inkomstskatten för att hålla de totala skatteintäkterna oförändrade då en vinstskatt införs eller ändras. Då en inkomstskatt gäller både löne- och kapitalinkomster, medan vinstbeskattningen direkt endast berör kapitalinkomster, innebär en sådan skatteomläggning på kort sikt för det första en lättning i beskattningen för löneinkomster och en skärpning för kapitalinkomster. För det andra kan det också bli fråga om en omfördelning av skattetrycket från låg- till höginkomsttagare, eftersom inslaget av kapitalinkomster ofta ökar med stigande inkomst.

Om nu den marginella sparbenägenheten för kapitalinkomster skiljer sig från den som gäller för löneinkomster och/eller om höginkomsttagare på marginalen spar en större andel av sina inkomster än låginkomsttagare är det tydligt att skatteomläggningen också kommer att förändra sparandet i ekonomin.

Till denna s. k. inkomsteffekt av beskattningen kommer den inverkan på sparandet som följer om själva valet mellan konsumtion och sparande är beroende av den avkastning sparandet ger, räknat netto efter skatt. Tekniskt kan det uttryckas så att den marginella sparbenägenheten är en funktion av kapitalavkastningen eller så att sparandet är elastiskt med avseende på förändringar i kapitalavkastningen. Med traditionell terminologi gäller detta skattens substitutionseffekt.¹

De hypoteser om sparandets elasticitet och skillnader i marginell sparbenägenhet mellan olika inkomstslag och grupper av inkomsttagare som refererats ovan vilar inte på någon särskilt fast empirisk grund. Det är sålunda väl belagt hur den genomsnittliga sparbenägenheten för ett tvärsnitt av inkomsttagare ökar med stigande inkomst. Enligt de flesta undersökningar tycks den marginella sparbenägenheten i olika inkomstskikt dock vara mera stabil. Frågan om sparandets ränteelasticitet har inte empiriskt prövats på svenskt material. Internationellt kan vi också bara peka på ett fåtal studier med något varierande resultat.²

I den internationella litteraturen har vinstbeskattningens långsiktiga incidens också studerats med utgångspunkt i föreställningen att sparandet kan komma att influeras av beskattningen. Den teoribildning detta gäller, den s. k. neoklassiska tillväxtanalysen, är förenklad så tillvida att den utgår från en sluten ekonomi med full sysselsättning där investeringsverksamheten automatiskt anpassar sig efter tillgången på sparande.³

Med dessa premisser ger en analys av vinstbeskattningens inflytande på sparandet också information om effekterna på kapitalintensitetens utveckling i ekonomin, vid given tillväxt för arbetskraften. Kapitalintensiteten är i sin tur, enligt den neoklassiska teori vi här diskuterar, bestämmande för kapitalets och arbetskraftens gränsproduktivitet och därmed också bl. a. för inkomstfördelningen.

Då man öppnar möjligheten för skatten att påverka sparandet och därmed indirekt både den totala kapitalstockens och de totala inkomsternas storlek i ekonomin, är det inte längre självklart hur man skall uttrycka bolagsskattens incidens. Det skulle t. ex. vara tänkbart att bestämma verkningarna i termer av kapital- och löneinkomsternas absoluta storlek, fördelningen dem emellan eller kapitalförräntningen och arbetslönen. Men problemet är här – som kommer att framgå nedan – att dessa variabler genom beskattningen i vissa fall kan komma att förändras i olika riktning så att "bördan" för t. ex. kapitalet, sett utifrån en variabel, ej motsvarar "bördan", mätt på annat sätt. Något entydigt omdöme om bolagsskattens incidens kan således inte alltid avges med mindre man är beredd att tillmäta någon viss variabel en avgörande betydelse för incidensfrågan. På denna punkt finns ingen enig uppfattning i litteraturen.⁴

I det följande skall vi något beröra ett arbete av Feldstein,⁵ där vinstbeskattningens långsiktiga incidens undersöks inom ramen för en neoklassisk tillväxtmodell med en sektor. Studien gäller därmed effekterna av en

¹ För en diskussion om olika skatters inverkan på sparandet i termer av inkomst- och substitutionseffekter se Musgrave [1967], kap. 12.

² Se Normann [1976], kap. 7 för en närmare diskussion med utförliga referenser.

³ Se t. ex. Feldstein [1974], Krzyzaniak [1966], Sato & Hoffman [1974].

⁴ Jämför bl. a. Mieszkowski [1969] och Krzyzaniak [1966].

⁵ Feldstein [1974].

generell vinstskatt. Jämförelsenormen utgörs här av en proportionell löneskatt, till skillnad från vad vi förutsatt ovan. Feldstein antar närmare bestämt att det gäller att sänka eller avskaffa denna löneskatt och att vinstbeskattningens höjd anpassas så att de totala skatteintäkterna inte påverkas.

Modellen gör det möjligt att belysa vinstbeskattningens verkan på bl. a. kapitalförräntningen och på fördelningen mellan kapital- och löneinkomster efter skatt. Strategiska faktorer därvid är just sparandets ränteelasticitet och de marginella sparbenägenheterna för löne- och kapitalinkomster. Några specialfall får demonstrera karaktären av de resultat som kan nås med Feldsteins upplägning.

Om t. ex. sparbenägenheterna är lika för löne- och kapitalinkomster och dessa sparbenägenheter är okänsliga för variationer i sparandets avkastning blir, som antytts ovan, det totala sparandet opåverkat av vinstbeskattningen. Då förändras inte kapitalintensiteten i ekonomin och inte heller kapitalets förräntning före skatt. Men det betyder helt enkelt att kapitalavkastningen efter skatt kommer att sjunka i proportion till vinstskattesatsen och vidare att relationen mellan kapitalinkomster och löneinkomster efter skatt förskjuts till kapitalinkomsternas nackdel.

För det extremfall sparbenägenheten är noll för löneinkomster och kapitalägarna ensamma svarar för det privata sparandet i ekonomin medför övergången från en löneskatt till en vinstbeskattning en särskilt kraftig nedgång i sparande och kapitalintensitet. Med Feldsteins antaganden innebär den lägre kapitalintensiteten i själva verket en så mycket högre gränsproduktivitet för kapitalet att förräntningen efter skatt blir oförändrad. Också arbetslönen netto efter skatt blir oförändrad. Visserligen sänks löneskatten, men den tendens till ökande löneinkomster som samtidigt uppstår kommer i detta fall precis att uppvägas av att arbetsproduktiviteten faller genom den sänkta kapitalintensiteten.¹ Det kan också noteras att de totala inkomsterna i samhället blir lägre, eftersom skatteomläggningen genom att reducera sparandet resulterar i en mindre kapitalstock. Fördelningen mellan kapitalinkomster och löneinkomster efter skatt förändras vidare till kapitalägarnas nackdel.

Skatteomläggningen kan innebära ett minskat sparande och lägre kapitalintensitet också om sparbenägenheten är positiv för löneinkomster. Villkoret för detta är bara att det är en större andel av kapitalinkomsterna än av löneinkomsterna som sparas (och/eller att sparbenägenheterna sjunker vid reducerad kapitalavkastning). Med dessa premisser visar det sig att kapitalförräntningen efter skatt kommer att sjunka. Nedgången i räntabilitet står emellertid inte i proportion till vinstskattesatsen, eftersom den lägre kapitalintensiteten är förknippad med en högre gränsproduktivitet för kapitalet och därmed högre kapitalavkastning före skatt.

I detta fall kommer vidare arbetslönen efter skatt att stiga åtminstone något. Sänkningen av arbetsproduktiviteten via den sänkta kapitalintensiteten kommer nämligen att uppvägas av reduktionen i löneskatten. Som en ytterligare aspekt av skatteomläggningen kan vi också i detta fall notera att relationen mellan kapitalinkomster och löneinkomster efter skatt förändras till nackdel för kapitalinkomsterna.

¹Slutsatserna gäller då produktionsfunktionen är homogen av första graden och är inte begränsad till Cobb-Douglas-fallet.

4.7 Slutsatsernas relevans

De modeller för vinstbeskattningens långsiktiga incidens som diskuterats i avsnitten 4.5 och 4.6 innehåller drag som ter sig realistiska för svenskt vidkommande. Ett centralt moment i den svenska ekonomins utlandsberoende, nämligen kopplingen mellan räntabilitetskravet för nyinvesteringar i Sverige och avkastningsmöjligheterna utomlands, kan fångas in och preciseras till sin fördelningspolitiska innebörd. Detta gäller också för sambandet mellan bolagsskatten och sparandet i ekonomin, liksom för hypotesen att kapitalägarnas förräntningskrav skulle avspeglade deras val mellan sparande och konsumtion.

Resultaten från de teoretiska modellerna pekar i ett väsentligt avseende i samma riktning, nämligen att en skatt på företagets nettovinster i det långa loppet kommer att påverka arbetsproduktiviteten och därmed inverka menligt på bruttoersättningen till arbetskraften. Slutsatserna varierar något då det gäller beskattningens inverkan på kapitalavkastningen och på fördelningen mellan kapital- och löneinkomster.

McLures analys är extrem i detta senare avseende. Om vi i hans modell inför förutsättningar som förefaller relevanta för den svenska ekonomin finner vi att kapitalägarnas avkastning inte kan påverkas genom en skatt på företagets vinster. Oavsett vinstbeskattningen kommer nämligen räntabiliteten på eget kapital på lång sikt att tendera mot den nivå som motsvarar det internationellt bestämda förräntningsanspråket.

Implikationerna för fördelningspolitiken av detta resultat kan sägas vara paradoxala. Med hänsyn till statsmakternas uttalade målsättning att uppnå en jämnare inkomst- och förmögenhetsfördelning skulle det nämligen vara rationellt att helt avskaffa vinstbeskattningen. Genom en sådan skattepolitik förändras inte kapitalägarnas avkastning, medan däremot arbetslönerna kommer att öka!

Resultaten från de teoretiska analyserna kan emellertid behöva nyanseras i väsentliga avseenden innan vi vågar ett mera definitivt omdöme om bolagsskattens incidens. De diskuterade verkningarna gäller nämligen endast sedan ekonomin via kapitalbildningen anpassat sig till de störningar som förändringar i vinstbeskattningen innebär. Det är en svår fråga hur snabbt denna anpassning kan komma till stånd. Vad först beträffar de neoklassiska tillväxtmodeller som utnyttjats för att analysera beskattningens inverkan på sparandet, brukar de flesta ekonomer räkna med extremt långa anpassningstider, på ett halvt sekel eller mer.¹ Men det betyder att också de initiella verkningarna måste få spela in vid bedömningen av strukturella förändringar i skattesystemet. De initiella effekterna av en *sänkt* vinstbeskattning i kombination med exempelvis en höjd löneskatt innefattar närmare bestämt en ökad kapitalförräntning och en reducerad arbetslön. Över en tidsperiod av kanske flera decennier är alltså fördelningsverkan av en sådan skatteomläggning regressiv.

Just i samband med den långa tid som kan komma att krävas för samhällsekonomin att anpassa sig till förändringar i investeringskvoten har det påpekats att strukturella förändringar i skattesystemet i riktning mot en lägre beskattning av inkomstslag och grupper av inkomstagare med hög sparbenägenhet *inte* utgör något nödvändigt villkor för att uppnå en större

¹Se t. ex. Mieszkowski [1969], Sato [1963] och Krzyzaniak [1966].

kapitalstock och en högre total inkomst. Om ökad kapitalbildning som i de neoklassiska tillväxtmodellerna bara är en fråga om den totala tillgången på sparande i ekonomin, har det offentliga många alternativ till sitt förfogande. Ett sådant är att ersätta privat med offentligt sparande i form av budgetöverskott, som kan ställas till förfogande för privata investeringar via minskad offentlig upplåning på kapitalmarknaden. Det innebär att det offentliga uppgift blir att vid given struktur i skattesystemet välja lämplig nivå för det totala skattetrycket snarare än att vid givet skattetryck anpassa skattesystemets struktur så att önskat sparande uppnås.¹ Vi kan här erinra om att statsmakterna i Sverige valt att söka lösa kapitalbildningsproblemet via ett kraftigt ökat offentligt sparande parallellt med strukturella skattereformer innebärande bl. a. en omfördelning av skattetrycket från företagssektorn till hushållen. Det offentliga, dvs. stat och kommun och AP-fonden, svarade sålunda för ca 70 % av nettosparandet i ekonomin vid slutet av 1960-talet, jämfört med ca 1/3 under 1950-talet.

Det existerar, för det andra, inga undersökningar som direkt gäller anpassningstidens längd för den typ av allmänna jämviktsmodeller som tillämpas av Harberger & McLure. Bara i mer partiella analyser, inom ramen för den neoklassiska investeringsteori som utvecklats av Jorgenson och hans efterföljare, har anpassningshastigheten varit föremål för ett närmare intresse. Vi kan t. ex. peka på en studie av Coen & Hickman [1970], som bl. a. berör frågan hur snabbt ett uppkommet gap mellan den faktiska och önskade kapitalstocken inom den amerikanska industrin sluts genom nettoinvesteringar. Enligt nämnda författare skulle, grovt räknat, halva anpassningen av kapitalstocken till en yttre störning i form av t. ex. en skattesänkning vara avklarad på fem år.

Det finns dessvärre, varken teoretiskt eller empiriskt, något underlag för att bedöma vilken relevans dessa resultat kan ha för vårt problem om anpassningstidens längd i modeller av Harberger-typ. Vi kan sålunda inte utesluta möjligheten att anpassningen för hela ekonomin vad gäller kapitalstockens fördelning, kapitalintensiteten och kapitalets och arbetskraftens marginella produktiviteter är väsentligt mer tidskrävande än vad som framkommer ur Coens & Hickmans partiella analys av kapitalstockens anpassning i en begränsad sektor. Just denna möjlighet kan naturligtvis vara ett argument för att ge särskild tyngd åt de *kortsiktiga* verkningarna på kapitalägarnas avkastning av ändringar i beskattningen vid den fördelningspolitiska bedömningen.

Vår bedömning av incidensfrågan kompliceras inte bara av att anpassningen efter en ändring i vinstbeskattningen från ett jämviktsläge i ekonomin till ett annat kan ta tid, utan också av att själva anpassningsprocessen i verkligheten är utsatt för ständiga störningar. Genom den tekniska utvecklingen, och genom förändringar i efterfrågan och i företagens möjligheter att på olika sätt dominera sin marknad, sker det fortgående omfördelningar av vinsterna mellan företagen. Nya investeringsmöjligheter uppkommer med en avkastning som för en längre eller kortare tid överstiger förräntningsanspråket, samtidigt som lönsamheten kan försämrans i existerande anläggningar. Genom fortlöpande förändringar i betingelserna för jämvikt kommer alltså i verkligheten det långsiktiga jämviktsläget ständigt att förskjutas. I praktiken kommer vi aldrig att uppnå den situation där "över"- och "un-

¹Jämför Musgrave [1963], Mieszkowski [1969] och McLure [1973].

dervinster" eliminerats så att räntabiliteten på investerat kapital netto efter bolagsskatt motsvarar kapitalägarnas förräntningsanspråk.

De relationer mellan varupriser, löner och kapitalförräntning som kan bestämmas ur modeller för allmän jämvikt har i själva verket sitt intresse som *riktpunkter* för de förändringar som alltid pågår i en marknadsekonomi, snarare än som beskrivning av det faktiska utfallet av den ekonomiska verksamheten för en viss period. McLures resultat att kapitalägarnas avkastning i jämvikt i en ekonomi av svensk typ med internationell rörlighet för varor och kapital är oberoende av förändringar i vinstbeskattningen måste också uppfattas i sådana termer. En reduktion i vinstbeskattningen ökar momentant kapitalägarnas avkastning. Men genom att företagets investeringsincitament vid oförändrat förräntningskrav samtidigt ökar utlöses också en anpassningsprocess som tenderar att återföra kapitalavkastningen netto efter bolagsskatt mot den långsiktiga jämviktsnivån.

4.8 Bolagsskatten och den personliga inkomstfördelningen

I tidigare avsnitt har vi utifrån några teoretiska modeller diskuterat vinstbeskattningens långsiktiga inverkan på inkomsternas fördelning mellan produktionsfaktorerna arbete och kapital. Denna sk funktionella inkomstfördelning har i alla tider rönt ett stort intresse bland ekonomer och politiker, vilket bl. a. sammanhänger med att den identifierats med inkomsternas fördelning mellan olika samhällsklasser.

I den moderna fördelningspolitiska debatten har intresset också i hög grad kommit att direkt knytas till frågan om olika skatters effekter på den vertikala inkomstfördelningen, dvs. fördelningen av inkomster mellan olika personer.

Under de senaste 25 åren har det presenterats ett antal *empiriska* undersökningar i den internationella litteraturen, gällande hela skattesystemets fördelningsverkningar.¹ Också för svenskt vidkommande har sådana undersökningar genomförts av Hellström för 1966 och Franzén-Lövgren-Rosenberg för 1970.² Gemensamt för de nämnda undersökningarna är att en proportionell inkomstskatt används som jämförelsenorm. Man antar närmare bestämt att statsmakterna skulle kunna upprätthålla samma skattetryck som det nuvarande genom en proportionell beskattning av alla inkomster. Med det existerande skattesystemets fördelningsverkan menas då helt enkelt de förändringar i inkomstfördelningen som skulle uppkomma genom en övergång från gällande skattesystem till den nämnda proportionella beskattningen.

I det följande skall vi redovisa kalkyler av den svenska bolagsskattens fördelningseffekter som gjorts av Franzén-Lövgren-Rosenberg (FLR) som ett led i deras undersökning av det svenska skattesystemet för 1970. De explicita och implicita antaganden som ligger till grund för deras beräkningar kommer därefter att kritiskt granskas mot bakgrund av vår tidigare teoretiska analys av vinstbeskattningens långsiktiga incidens.

FLR gör det tankeexperimentet att vinstbeskattningen avskaffas och att företagen därvid ökar sina utdelningar till ägarna med ett belopp som svarar

¹ Se Pechman-Okner [1974] för utförliga referenser.

² Hellström [1967] och Franzén-Lövgren-Rosenberg [1975].

mot de uteblivna skattebetalningarna. Samtidigt införs en proportionell skatt på alla inkomster (inklusive bolagsvinsten), som anpassas så att det offentliga intäkter blir oförändrade. För 1970 innebar detta att den proportionella skatten måste ge en avkastning på ca 2,6 mdr kr, vilket motsvarar bolagens skattebetalningar till stat och kommun.

Fördelningseffekterna av en sådan skatteomläggning preciseras i tabell 4.1. Tabellen visar förändringen i realinkomst för de olika inkomstklasserna, uttryckt som procent av den sammanräknade nettoinkomsten, då gällande bolagsskatt ersätts med en proportionell skatt på alla inkomster (inklusive bolagsvinster).

Tabellen visar att ett avskaffande av bolagsskatten – i stort sett – skulle innebära en inkomstomfördelning från låg- och medelinkomsttagare till de högsta inkomsttagarna. Vi ser att personer med en sammanräknad nettoinkomst på t. ex. 30 000 kr, skulle få en skatteökning av storleken 150 kr genom skatteomläggningen. Samtidigt skulle realinkomsten för den mest gynnade gruppen – ogifta utan barn med inkomster över 100 000 kr – förbättras med minst 16 000 kr.

Det är givet att alla försök att kvantitativt precisera olika skatters inverkan på den personliga inkomstfördelningen måste bygga på en rad förenklade antaganden, och att resultaten därför också måste tolkas med försiktighet. Detta gäller i särskilt hög grad för bolagsskatten. Frågan är bara om de förutsättningar FLR – i likhet med andra författare – tvingas tillgripa är av sådan karaktär att kalkylerna åtminstone i grova drag ger en rättvisande bild av vinstbeskattningens fördelningseffekt.

De grundläggande antagandena för beräkningarna är att företagets vinster före skatt inte förändras då bolagsskatten avskaffas, och vidare att utdelningarna ökar med ett belopp som svarar mot de uteblivna skattebetalningarna. FLR ger inga närmare upplysningar om hur dessa förutsättningar bör uppfattas, men det förefaller klart att de i ett långsiktigt perspektiv måste implicera ett antagande om att skatteomläggningen inte påverkar företagets investeringsverksamhet. Detta kräver i sin tur, som vi redan visat, ganska speciella antaganden om bestämningsfaktorerna för kapitalägarnas förräntningsanspråk. Förräntningsanspråket måste t. ex. förutsättas stiga i samma proportion som avkastningen på bolagens nyinvesteringar förbättras då gällande vinstbeskattning avskaffas. Vidare måste bolagens skattebetalningar i utgångsläget ha baserats på den ekonomiskt riktiga vinsten. Om dessa starka förutsättningar är uppfyllda kan man visa, att bolagsskatten i själva verket blir neutral i sina verkningar på investerings-tillväxten.¹

¹ Se Södersten [1975].

Tabell 4.1 Förändringen i realinkomst i procent av sammanräknad nettoinkomst då bolagsskatten avskaffas för 1970

Kategori	Inkomstklass					
	- 10 000	10 000 – 25 000	25 000 – 40 000	40 000 – 60 000	60 000 – 100 000	100 000 –
Ogifta utan barn	-0,4	-0,4	-0,5	0,1	4,2	16,4
Ogifta med barn	-0,7	-0,7	-0,7	-0,2	0,7	2,1
Gifta	0,2	-0,6	-0,5	-0,3	0,3	4,5

Vi har här tidigare, med hänvisning till rådande institutionella förhållanden, i stället drivit tesen att kapitalägarnas förräntningsanspråk i huvudsak är internationellt bestämt och därför i stor utsträckning oberoende av variationer i den svenska bolagsskatten. Med detta synsätt förväntar vi oss att bolagsskatten faktiskt påverkar företagens investeringsverksamhet. Det betyder i sin tur att företagets vinster före skatt inte kan förutsättas vara oförändrade då bolagsskatten avskaffas. Vi måste också räkna med indirekta effekter på arbetslönernas utveckling då kapitalstockens tillväxt vid full sysselsättning påverkas av vinstbeskattningen.

Med dessa invändningar blir det osäkert om de beräkningar som presenterats ovan verkligen kan ge någon meningsfull bild av vinstbeskattningens inverkan på den personliga inkomstfördelningen. Vad gäller det långsiktiga problemet kan vi i själva verket hävda att de komplicerade anpassningsprocesser med återverkningar på kapitalförräntningen (före skatt) och arbetslöner som utlöses vid så genomgripande förändringar i vinstbeskattningen som det här gäller knappast kan fångas in i enkla kalkyler av detta slag.

Det finns också skäl att här jämföra FLR:s förutsättningar och resultat med de slutsatser som kommer att presenteras i kapitel 5 beträffande utvecklingen av industriföretagens effektiva skattebelastning. Sedan mitten av 1950-talet har det faktiska skatteuttaget inom industrin minskat från ca 47 % till ca 18 % av "verklig" vinst för åren 1973–75. Det ligger nära till hands att uppfatta den utvecklingen som ett uttryck för statsmakternas strävan att upprätthålla en snabb tillväxt för industriinvesteringarna, med hänsyn till att företagen kräver en räntabilitet på sina nyinvesteringar i Sverige som motsvarar avkastningsmöjligheterna utomlands. Med FLR:s implicita antaganden om företagets beteende vid en skattesänkning blir det minskade skattetrycket däremot enbart en fråga om en regressiv fördelningspolitik.

Den kritik vi framfört ovan kan riktas mot de flesta existerande undersökningar av vinstbeskattningens inverkan på den personliga inkomstfördelningen. Av många skäl tillgrips schablonmässiga och ganska tvelaktiga antaganden om företagets reaktioner vid förändringar i vinstbeskattningen.

De resultat som redovisas i dessa undersökningar saknar ändå inte intresse. Våra invändningar har nämligen främst gällt möjligheterna att tolka beräkningarna som ett uttryck för vinstbeskattningens *långsiktiga* fördelningsverkan. Som utvecklades i ett tidigare avsnitt kan emellertid ekonomins anpassning till ett ändrat skatteuttag gentemot företagets vinster vara en mycket långsam process, som kan spänna över flera decennier. Det betyder att också de initiella effekterna måste få spela en stor roll vid bedömningen av olika förändringar i bolagsskatten. Just som ett uttryck för vinstbeskattningens kortsiktiga fördelningsverkan – utan beaktande av de långsiktiga, dynamiska effekterna – har beräkningarna i t. ex. tabell 4.1 ett uppenbart intresse. De ger oss en gripbar uppfattning om storleksordningen av den målkonflikt – med hänsyn till statsmakternas uttalade önskemål att uppnå en jämnare fördelning av inkomster och förmögenheter – som aktualiseras av en politik syftande till att upprätthålla en snabb investeringstillväxt genom reduktioner av den effektiva skattebelastningen.

5 Bolagsbeskattning och vinstutveckling i svensk industri

5.1 Inledning

Vi lämnar nu incidensproblemen och övergår till att behandla frågor som gäller bolagsskattens inverkan på resursallokering och ekonomisk tillväxt. Som en utgångspunkt redovisas här en del empiriskt material angående utvecklingen av bruttovinster, bruttosparande och skatter för svensk industri sedan början av 1950-talet. I detta kapitel analyseras också förändringarna i företagens skattebetalningar under nämnda period genom bl. a. beräkningar av skattetrycket gentemot ”verklig” vinst. Resultaten ligger sedan till grund för en mer ingående teoretisk och empirisk analys av olika aspekter av bolagsskattens verkan i kapitlen 6–9.

5.2 Vinster, sparande och skatter

I tabell 5.1 redovisas vinstutvecklingen inom svensk industri sedan början av 1950-talet för företag i olika storleksklasser. Antalet anställda har utgjort indelningsgrund.¹

Som framgår av tabellen minskade bruttovinstmarginalen – mätt som bruttovinstens andel av förädlingsvärdet – för hela industrins del med nästan 1/3 från början av 1950-talet till början av 1970-talet (1969/73). Den vinstboom som inleddes 1973 höjde sedan vinstmarginalen med knappt 1/6 för perioden 1973/75. Vinstutvecklingen har varit påfallande ojämn mellan företagen i de olika storleksgrupperna och det är tydligt att det främst är storföretagen som dominerat utvecklingen för hela aggregatet av företag. Genom att vinstmarginalen varit i stort sett oförändrad för de minsta företagen (50–200 anställda) till början av 1970-talet har spridningen mellan

¹Underlaget för de tabeller som redovisas i detta kapitel är de sammanställningar av industriföretagens resultaträkningar som årligen redovisas i SOS Företagen.

Tabell 5.1 Bruttovinst i procent av förädlingsvärdet

Antal anställda	1953–57	1957–61	1961–65	1965–69	1969–73	1973–75
Samtliga	33,6	32,0	29,0	26,0	24,4	28,1
> 1 000	39,5	36,3	32,5	28,4	25,5	29,3
500–1 000	31,8	30,6	26,2	23,2	23,6	26,6
200– 500	26,6	26,5	23,8	22,5	24,7	29,1
50– 200	19,7	21,7	21,1	19,8	20,4	23,6

de största och minsta företagen ifråga om bruttovinstens andel av förädlingsvärdet reducerats från 19,8 till endast 5,7 procentenheter 1973/75.

Att bruttovinstmarginalen varierar mellan företag i olika storleksklasser behöver i och för sig inte innebära att det skulle föreligga några motsvarande skillnader ifråga om räntabilitet på investerat kapital. Skillnaden kan helt eller delvis vara ett uttryck för att kapitalutrustningen per krona förädlingsvärde växer med företagens storlek. Större företag måste då anslå en större andel av bruttovinsterna till avskrivningar än mindre företag.

Vid en bedömning av vinstutvecklingen kan det vidare vara missvisande att se enbart på bruttovinstmarginalen. Kapitalutrustningen per krona förädlingsvärde i de olika storleksgrupperna och kapitalföremålets genomsnittliga ekonomiska livslängd kan nämligen ha förändrats. En ökande eller minskande andel av bruttovinsterna måste då gå till avskrivningar med följd att nettovinsterna får en helt annan utveckling än bruttovinsterna. Dessa tolkningsproblem bör hållas i minnet i det fortsatta resonemanget.

Tillgången på sparande, dvs. internt genererade medel, brukar tillmätas en speciell betydelse för företagets investeringsbeslut. Det hävdas t. ex. att företagen är obenäga att finansiera riskfyllda projekt med upplånade medel. Man möter vidare ofta den uppfattningen att sparandet skulle vara ett särskilt "billigt" kapital och att övergången till låne- eller aktiefinansiering medför en snabb och kraftig stegring i (de marginella) kapitalkostnaderna.

De finansiella resurser företagen har tillgängliga för investeringsverksamhet och expansion bestäms i hög grad av bruttovinsternas storlek. Men med bruttovinsterna betalar företagen också räntor, skatter och utdelningar och först genom att subtrahera dessa poster kan vi få ett mått på företagets sparande. I tabell 5.2 sätts företagets sparande i relation till förädlingsvärdet.

Som framgår av tabellen är sparandets utveckling en helt annan än bruttovinsternas. Sparandets andel av förädlingsvärdet ökade i slutet av 1950-talet i samtliga storleksgrupper och för de större företagen (> 500 anställda) har utvecklingen till början av 1970-talet (1969/73) inneburit en återgång till en något lägre nivå än som rådde vid mitten av 1950-talet. I de mindre och medelstora företagen (< 500 anställda) har sparandet ökat över nämnda period.

De redovisade siffrorna tyder på att företagen kunnat behålla en ökad andel av sina bruttovinster. Skillnaden mellan bruttovinst och bruttosparande utgörs av bolagsskatt, utdelning och nettot av olika finansiella kostnader och intäkter, och det är genom kompenserande förändringar i dessa poster sparandet har kunnat hållas någorlunda intakt under den analyserade

Tabell 5.2 Bruttosparande i procent av förädlingsvärdet

Antal anställda	1953-57	1957-61	1961-65	1965-69	1969-73	1973-75
Samtliga	18,4	21,9	20,3	18,8	18,1	23,0
> 1 000	20,7	24,1	22,2	21,1	19,3	24,6
500-1 000	18,1	20,7	19,7	16,9	17,2	21,3
200- 500	15,3	17,8	16,5	15,6	17,3	21,8
50- 200	11,6	14,2	14,7	14,3	15,0	18,7

Tabell 5.3 Skatt i procent av förädlingsvärdet

Antal anställda	1953-57	1957-61	1961-65	1965-69	1969-73	1973-75
Samtliga	10,4	7,4	5,8	4,5	2,9	2,4
> 1 000	13,5	9,2	7,3	5,7	3,0	2,3
500-1 000	8,5	5,9	4,3	3,2	3,0	2,9
200- 500	7,4	5,4	4,0	3,1	2,8	2,9
50- 200	4,7	4,3	3,6	2,8	2,3	2,4

perioden. Hur denna anpassning från företagens sida gått till belyses närmare i tabellerna 5.3 och 5.4.

I tabell 5.3 har företagens skattebetalningar relaterats till deras förädlingsvärde.

Det framgår att skattebetalningarna minskat markant sedan början av 1950-talet. Jämförs perioden 1953/57 med perioden 1973/75 visar det sig att skattebetalningarnas andel av förädlingsvärdet sjunkit med mellan 50 och 80 %, med den lägsta siffran för de minsta företagen (50-200 anställda). Spännvidden mellan de största och de minsta företagen har därmed reducerats från 8,8 till -0,1 procentenheter.

Också här finns det anledning att betona vissa tolkningsproblem. Det förhållandet att skatternas andel varierar mellan storleksgrupperna behöver inte innebära att skattebelastningen uttryckt som skatternas andel av de "verkliga" nettovinsterna skulle variera på motsvarande sätt. Skillnaderna kan i stället, helt eller delvis, vara ett uttryck för skillnader mellan företagen i fråga om kapitalinsats per krona förädlingsvärde och/eller räntabilitet på investerat kapital.

Tabell 5.4 visar hur förändringarna i sparandet mellan perioderna 1953/57 och 1969/73 - då vinstmarginalerna minskade successivt för hela industrins del - kan återföras på förändringar i bruttovinst, vinstskatt, utdelning och finansiellt netto.

Tabell 5.4 Uppdelning av sparandeförändringar 1953/57-1969/73
Procentenheter

Antal anställda	Förändring i				
	$\frac{S^B}{Q}$	$\frac{BV}{Q}$	$\frac{T}{Q}$	$\frac{U}{Q}$	$\frac{F}{Q}$
Samtliga	-0,3=	- 9,2	+ 7,5	+2,9	-1,5
> 1 000	-1,4=	-14,0	+10,5	+3,5	-1,4
500-1 000	-0,9=	- 8,2	+ 5,5	+3,0	-1,2
200- 500	+2,0=	- 1,9	+ 4,6	+2,2	-2,9
50- 200	+3,4=	+ 0,7	+ 2,4	+1,7	-1,4

Beteckningar: Q = förädlingsvärde, S^B = bruttosparande, BV = bruttovinst, T = skatter, U = utdelningar, F = finansiella kostnader och intäkter netto.

Anm. Plustecken anger att skatt resp. utdelning *minskat* i förhållande till förädlingsvärdet och att det finansiella nettot förbättrats.

Vid en jämförelse mellan kolumnerna framgår det klart hur den markanta förändringen över tiden i skatternas andel av industriföretagens förädlingsvärde haft en avgörande betydelse för sparandets utveckling mellan 1953/57 och 1969/73. För hela aggregatet av industriföretag minskade bruttovinstmarginalen med 9,2 procentenheter och samtidigt försämrades det finansiella nettot med 1,5 procentenheter. Under samma period föll skattebetalningarna med 7,5 procentenheter i förhållande till förädlingsvärdet. Vi kan uppfatta detta så att de minskade skattebetalningarna från likviditetssynpunkt kompenserat företagen för 70 %, dvs. $7,5/(9,2+1,5)$, av de minskade vinsterna. Samma andel gäller för de största företagen (> 1000 anställda), medan för företagen med mellan 200 och 1 000 anställda nedgången i skattebetalningarna motsvarar mellan 60 och 95 % av den sammanlagda försämringen i bruttovinst och finansiellt netto. För de minsta företagen uppvägs försämringen i finansiellt netto delvis av att bruttovinstmarginalen ökat mellan perioderna. Genom att skatternas andel av förädlingsvärdet samtidigt reducerats kraftigt har sparandet kommit att öka för dessa företag.

Våra beräkningar visar alltså att gällande skattesystem i väsentlig utsträckning bidragit till att hålla företagens finansiella resurser någorlunda intakta, trots att vinsterna minskade successivt från 1950-talet till början av 1970-talet. Den utvecklingen hänger nära samman med bolagsskattens karaktär av nettovinstbeskattning som gör att bruttosparandet inte sjunker lika snabbt som vinsterna om inte företagen minskar sina avskrivningar i takt med vinstnedgången. Det måste emellertid understrykas att diskussionen här gäller sparandets utveckling i relation till förädlingsvärdet. Om utvecklingen av de relativa faktorpriserna gjort det lönsamt att göra produktionen mera kapitalintensiv, dvs. ersätta arbetskraft med maskiner, behövs det helt enkelt ett större sparande om företagen i oförändrad utsträckning skall kunna självfinansiera sina investeringar. Det förhåller sig också så att det skett en neddragning av självfinansieringsgraden, dvs. kvoten mellan bruttosparande och bruttoinvesteringar, från 1950- till 60-talet inom samtliga storleksgrupper, trots en svag investeringsutveckling under 1960-talet. I den meningen har alltså företagens finansiella situation försämrats.

5.3 Skatternas utveckling – en förklaring

Den markanta förändringen av skattebetalningarnas andel av industriföretagens förädlingsvärde sedan början och mitten av 1950-talet hänger självfallet samman med att bruttovinstmarginalerna sjunkit kraftigt, åtminstone för de större företagens del, och att det finansiella nettot försämrats som följd av en ökande lånefinansiering. Då vinsterna minskar, minskar också skatterna i ett system med nettovinstbeskattning.

Företagens skattebetalningar påverkas emellertid också av en rad andra faktorer som förändringar i rådande skattesatser, reglerna för den skattemässiga värderingen av maskiner, byggnader och lager och investeringsfondssystemet. Vi kan också peka på de i kapitel 2 beskrivna möjligheterna till förlustutjämning och till s. k. Annell-avdrag vid nyemission, liksom de speciella investeringsavdragen. Som utvecklas närmare i kapitel 6 kan

den beskattningsbara vinsten genom bl. a. gällande värderingsregler komma att avvika från den "verkliga" nettovinsten, sådan den framkommer efter avdrag för s. k. kalkylmässiga avskrivningar på grund av kapitalets förslitning och åldrande. De av- och nedskrivningar som tillåts enligt skattelagarna är i allmänhet större än de som motsvarar den verkliga förslitningen, varigenom den *effektiva* skattebelastningen, uttryckt som det faktiska skatteuttaget i relation till de "verkliga" nettovinsterna, blir lägre än som anges av den nominella skattesatsen.¹

Hur den effektiva skattebelastningen för hela aggregatet av industriföretag har förändrats sedan 1953 framgår av den heldragna kurvan i diagram 5.1. Den effektiva skattebelastningen har där beräknats genom att de faktiska skattebetalningarna satts i relation till "verklig" vinst, definierad som bruttovinst (efter korrigerig för lagerreservförändringar), minus finansiellt netto och kalkylmässiga avskrivningar. Den streckade kurvan, som inlagts som jämförelsenorm i diagrammet, visar hur den nominella skattesatsen utvecklats under perioden.²

Det bör understrykas att beräkningar av detta slag är vanskliga, beroende bl. a. på den osäkerhet som alltid är förknippad med försök att uppskatta det kalkylmässiga avskrivningsbehovet. Osäkerheten i beräkningarna gäller främst nivån för den effektiva skattebelastningen, medan däremot skattebelastningens förändring över tiden kan bestämmas med större säkerhet. Dessa reservationer bör hållas i minnet också vid tolkningen av tabell 5.5 nedan.

Som framgår av diagrammet tycks de omläggningar i företagsbeskattningen som genomfördes vid mitten av 1950-talet, innefattande bl. a. ett definitivt avskaffande av den fria avskrivningsrätten, skärpta regler för värdering av lager och höjningar av den nominella skattesatsen, inte ha resulterat i några nämnvärda förändringar i den effektiva skattebelastningen. Då den nominella skattesatsen höjdes, försvarade företagen sina vinster genom framförallt ökade avskrivningar så att den effektiva skattebelastningen kom att ligga på i stort sett samma nivå 1956 som 1953. Efter 1956 däremot sjönk den effektiva skattebelastningen – som framgår av diagrammet – med 37 % fram till 1959 utan någon förändring i den nominella skattesatsen.

Efter den successiva sänkningen under andra hälften av 1950-talet låg industrins effektiva skattebelastning – bortsett från tydliga konjunkturvariationer – på en i stort sett oförändrad nivå fram till slutet av 1960-talet. Under 1970-talets första hälft sjönk sedan skattetrycket ytterligare.

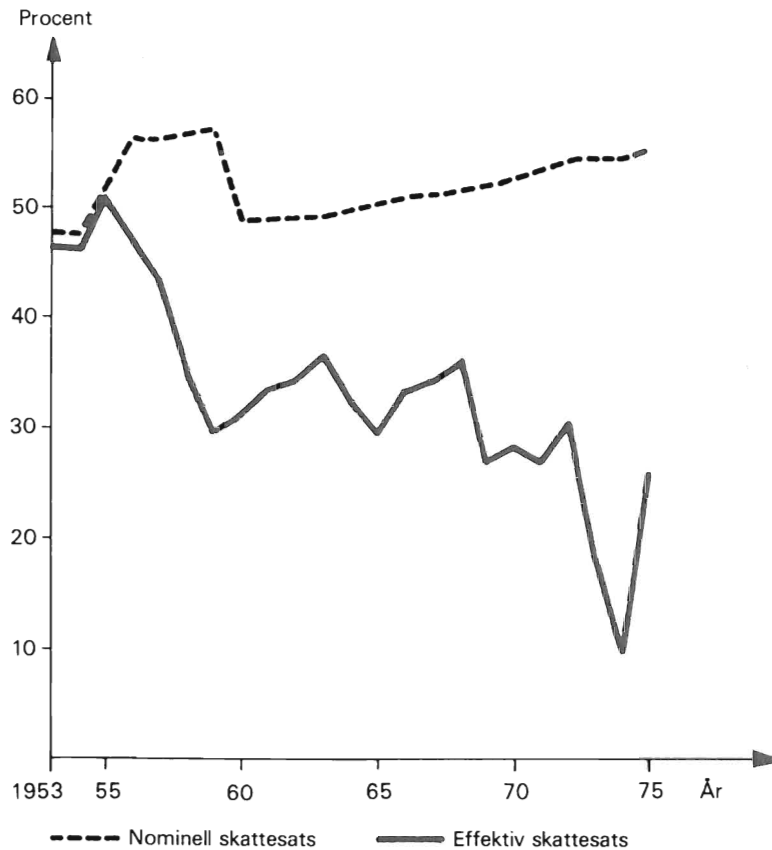
Med reservation för det statistiska materialets osäkerhet visar våra beräkningar en effektiv skattebelastning på i genomsnitt 47 procent av den

¹ Jämför kapitel 6.

² Beräkningarna för diagram 5.1 inkluderar effekterna av alla de faktorer som nämnts i andra stycket ovan.

Vi använder här avskrivningskalkyler från nationalräkenskaperna. Som underlag för dessa har statistiska centralbyrån utfört kapitalstocksberäkningar med den s. k. perpetual-inventory-metoden. Avskrivningarna har för varje år beräknats som skillnaden mellan bruttoinvesteringar och förändringen i kapitalstockens nettovärde uttryckt i återanskaffningspriser. Se vidare t. ex. NR 1971:11, sid. 121.

Diagram 5.1
Effektiv och nominell
skattesats för industrin
1953–75

”verkliga” nettovinsten för åren 1953–57 jämfört med 26 procent 1969–73 och 18 procent åren 1973–75.¹

En närmare förklaring till förändringarna i industriföretagens effektiva

Tabell 5.5 ”Överavskrivningar” och avsättningar till investeringsfonder och lagerreserver i procent av ”verklig” vinst

Period	Överavskrivningar	Avsättningar till investeringsfonder	Avsättningar till lagerreserver	Summa vinstreglerande åtgärder
1953/57	9,2	3,3	1,7	14,2
1957/61	15,6	15,1	4,8	35,5
1961/65	17,4	14,3	9,4	41,1
1965/69	15,5	17,6	9,5	42,6
1969/73	8,3	18,1	18,9	45,3
1973/75	3,8	23,4	39,1	66,3

¹ I detta kapitel har intresset varit inriktat på bolagsskattens betydelse för industriföretag. De parametrar i skattesystemet som analyserats gäller emellertid även för aktiebolagen utanför industrin. Det kan därför vara intressant att konstatera att, åtminstone för perioden 1969/73, skattetrycket tycks vara i stort sett detsamma i olika sektorer. För sektorn byggnadsindustri var sålunda den effektiva skattebelastningen 27 % och för varuhandeln 25 %, jämfört med 26 % för industrin.

skattebelastning ges i tabell 5.5, som visar hur "verklig" vinst disponerats för "överavskrivning" – bokförd skattemässig avskrivning utöver det kalkylmässiga avskrivningsbehovet – och avsättningar till investeringsfonder och lagerreserver.¹

Tabellen visar hur nedgången i industrins effektiva skattebelastning under andra hälften av 1950-talet hänger nära samman med en kraftig uppgång av investeringsfondsavsättningarna parallellt med en ökning av företagens "överavskrivningar" i förhållande till "verklig" vinst.

Den investeringsboom som startade 1957 hade gett företagen ett kraftigt ökat underlag för skattemässiga avskrivningar, samtidigt som incitamentet att utnyttja detta avskrivningsunderlag antagligen hade förstärkts på grund av den tidigare genomförda höjningen av den nominella skattesatsen. Denna höjning innebar nämligen att varje avskrivningskrona blev mera värd genom att den gav upphov till en större skattereduktion än tidigare. Effekten torde ha förstärkts av det faktum att höjningen av bolagsskattesatsen 1955–56 redan från början betecknades som temporär och av att företagen i början av 1958 hade kännedom om en skattesänkning fr. o. m. 1960.

Även när det gäller ökningen av investeringsfondsavsättningarna vid slutet av 1950-talet torde flera faktorer ha samverkat. Man kan peka på de ändringar i investeringsfondssystemet som genomfördes 1955 för att stimulera företagen till avsättningar och det faktum att fonderna började utnyttjas i högre grad för första gången 1958. Vidare medförde höjningen av bolagsskattesatsen, att avsättningarna blev förmånligare från likviditets-synpunkt.

För 1970-talets första hälft noteras ytterligare en markant ökning i andelen vinstreglerande åtgärder med åtföljande sänkning av den effektiva skattebelastningen. Samtidigt förändrades den relativa betydelsen av "överavskrivningar" och lagerreservavsättningar radikalt. Uppgången i företagens avsättningar till lagerreserver möjliggjordes genom den exceptionella värdemässiga ökningen i industrins lagerkapital under denna period. Lagernedskrivningen kan här sägas ha förhindrat en beskattning av den i viss mening rent fiktiva vinst som uppkommer då inneliggande lager stiger i pris.

Accelerationen i prisstegringarna kan ha bidragit också till nedgången i "överavskrivningarna" relativt "verklig" vinst genom att driva upp de kalkylmässiga avskrivningarna – som baseras på kapitalutrustningens återanskaffningsvärde – i snabbare takt än de skattemässiga avskrivningarna – som beräknas på historiska anskaffningsvärden.² Tillväxten i underlaget för reguljära skattemässiga avskrivningar torde vidare också ha hållits tillbaka

¹ Genom en jämförelse mellan tabell 5.5 och diagram 5.1 kan man bestämma vilken betydelse förändringarna i vinstreglerande åtgärder haft för förändringen i effektiv skattebelastning mellan olika tidsperioder. Hela 98 % av minskningen i effektiv skattebelastning mellan 1953/57 och 1973/75 "förklaras" sålunda av uppgången i andelen vinstreglerande åtgärder. Mellan 1953/57 och 1969/73 är motsvarande siffra 80 %. Resterande 20 % av förändringen i effektiv skattesats hänför sig till investeringsavdrag, utdelningsavdrag etc.

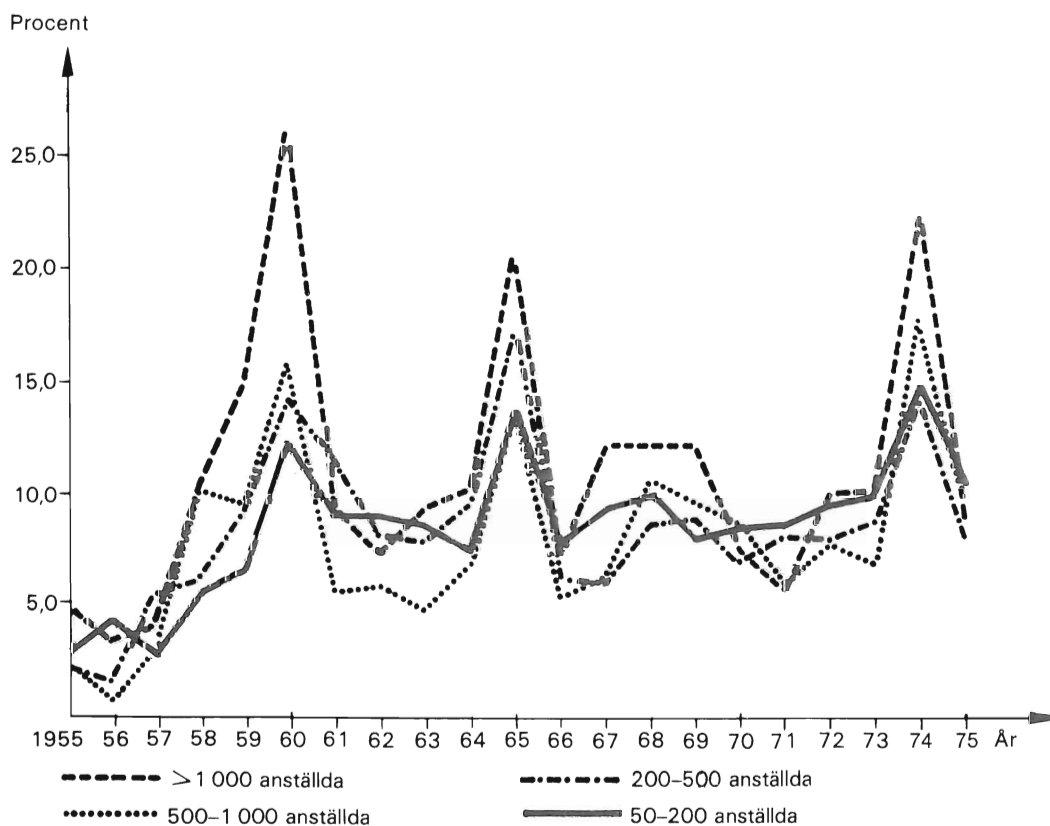
² Se kapitel 7 för en diskussion om inflationens inverkan på effektiv skattebelastning.

genom det omfattande utnyttjandet av investeringsfonderna under 1970-talets första hälft.

Genom analysen i detta avsnitt står det klart att den nedgång i skatternas andel av förädlingsvärdet som konstaterats ovan (se tabell 5.3) har betingats av både krympande vinster och sjunkande effektiv skattebelastning. Mellan perioderna 1953/57 och 1973/75 föll det effektiva skattetrycket med 29 procentenheter. Om den "verkliga" vinstens andel av förädlingsvärdet legat på den nivå som gällde för 1973/75 under hela denna period skulle en sådan reduktion i effektiv skattebelastning ha resulterat i en nedgång i skatternas andel av förädlingsvärdet med 4 procentenheter. Som framgår av tabell 5.3 minskade skatternas andel av förädlingsvärdet för hela gruppen av industriföretag i verkligheten med 8 procentenheter mellan 1953/57 och 1973/75. Denna reduktion skulle alltså till 50 % kunna återföras på en sänkt effektiv skattebelastning, medan återstoden hänför sig till en nedgång i de "verkliga" nettovinsterna.

I avsaknad av uppgifter över det kalkylmässiga avskrivningsbehovet för små och medelstora företag har den effektiva skattesatsen inte kunnat jämföras mellan storleksgrupperna. Eftersom IF-systemet svarat för en väsentlig del av skattereduktionen gentemot hela industrin kan det emellertid vara värt att något närmare jämföra hur möjligheten till fondavsättningar utnyttjades av företag av olika storlek. I diagram 5.2 sätts investeringsfundsavsättningarna i relation till företagens bruttovinster.

Diagram 5.2 Investeringsfundsavsättningar i procent av bruttovinsten åren 1955-75 för företag av olika storlek.

Investeringsfondssystemet blev av någon betydelse först från 1955 då tidigare gällande regler ändrades. Det faktum att investeringsfonderna utnyttjades aktivt för första gången 1958 och att statsmakterna lockade med särskilt förmånliga avsättningsbestämmelser under 1960 torde ha bidragit till den kraftiga uppgången från 1957. Markanta ökningar i fondavsättningarna noteras också för högkonjunkturåren 1965 och 1974. För 1974 gällde speciella omständigheter. Efter den vinstboom som inleddes 1973 beskars nämligen företagens likviditet genom obligatoriska avsättningar till arbetsmiljöfonder och s. k. särskilda investeringsfonder. Dessa avsättningar svarar i stort sett för hela den uppgång som registreras i diagrammet för 1974.

I genomsnitt för perioden 1955–75 har de största företagen (> 1 000 anställda) avsatt 11 % av sina bruttovinster till investeringsfonder. Motsvarande siffra är 8,0 % för företagen med 500–1 000 anställda, 8,4 % för företagen med 200–500 anställda och 8,5 % för de minsta företagen med mellan 50 och 200 anställda.

Vi kan alltså konstatera, att de största företagen (> 1 000 anställda) uppvisar den högsta andelen fondavsättningar. Man kan emellertid inte hävda – vilket förekommer ibland – att investeringsfondssystemet i praktiken skulle vara en angelägenhet endast för storföretagen. Även de minsta företagen, med mellan 50 och 200 anställda, har ju gjort fondavsättningar av ungefär samma storlek som t. ex. de relativt stora företagen med mellan 500 och 1 000 anställda.

6 Bolagsskattens räntabilitetseffekter

6.1 Problemen

I det föregående har vi behandlat frågan om bolagsskattens långsiktiga incidens med utgångspunkt i föreställningen att skatten reducerar kapitalavkastningen inom bolagssektorn. Den utgångspunkten kommer att konkretiseras i detta kapitel, som i huvudsak ägnas åt en analys av hur existerande kombination av skattesats och regler för företagets vinstberäkning i den svenska bolagsbeskattningen påverkar räntabilitet och kapitalkostnad vid nyinvesteringar. I kapitlets avslutande avsnitt vidgas sedan resonemang-
et till att gälla inte bara bolagets nettovinstbeskattning utan också aktie-
ägarnas personliga inkomstskatt på utdelningar och värdestegringar på aktier. Det är effekten av denna s k dubbelbeskattning av bolagsvinsten på företagets kapitalkostnad som kommer att beröras.

6.2 Jämförelsenormen

Med bolagsskattens (partiella) verkan på företagen kan man rent allmänt mena skillnaden mellan de dispositioner i olika avseenden som företagen vidtar vid gällande skatteregler och de dispositioner som skulle vidtas vid någon annan, som jämförelsenorm vald, utformning av beskattningen. Med en sådan definition avstår vi i de följande kapitlen från att söka analysera effekterna av att en vinstbeskattning införs eller helt avskaffas. Begränsningen är för det första en fördel genom att undersökningsuppgiften blir mer hanterlig. Bolagsskatten är för Sveriges del – liksom för andra länder på motsvarande utvecklingsnivå – en del av de institutionella ramar som i olika avseenden är bestämmande för företagets beteende, varför vi med existerande analysmetoder bara i mycket grova drag kan bilda oss en uppfattning om vilka konsekvenserna skulle bli om skatten helt avskaffades. Inskränkningen av analysuppgiften innebär för det andra inte heller någon större nackdel, eftersom den ekonomisk-politiska debatten om bolagsbeskattningen främst handlar om effekterna av olika omläggningar i gällande skatteregler. Det är just en sådan omläggning i beskattningen – i preciserad mening – som kommer att behandlas i det följande.

Vår analys av bolagsskattens verkan kräver alltså en jämförelsenorm. Det

ligger nära till hands att knyta den jämförelsenormen till den traditionella föreställningen att den svenska skattelagstiftningen medger en snabbare avskrivning för maskiner och inventarier än som i allmänhet är motiverat med hänsyn till kapitalföremålens åldrande och förslitning, s. k. kalkylmässig avskrivning. Med företagsbeskattningens verkan kommer vi då närmare bestämt att mena de effekter på företagets räntabilitet och finansieringsförhållanden som skulle uppkomma vid en övergång från gällande regler för vinstberäkningen till ett system där skattebetalningarna baseras på företagets ”verkliga” vinster beräknade efter avdrag för kalkylmässiga avskrivningar.

Begreppet kalkylmässiga avskrivningar kommer inte att närmare utredas, utan vi hänvisar här till den företagsekonomiska litteraturen.¹ För våra syften är det inte heller nödvändigt att anta, att det i praktiken går att göra några exakta beräkningar av det kalkylmässiga avskrivningsbehovet. Analysen baseras endast på föreställningen att den skattemässiga avskrivningen faktiskt kan göras i *snabbare* takt än som motsvarar den kalkylmässiga avskrivningen – hur än denna skulle beräknas. Det bör vidare påpekas att vi i detta kapitel implicit förutsätter att alla priser är konstanta. Inflationens inverkan på företagets skattebelastning berörs först i kapitel 7.

6.3 Skattekrediter

Enligt svensk skattelagstiftning kan det uppkomma en skillnad mellan företagets ”verkliga” vinst, beräknad efter avdrag för kalkylmässiga avskrivningar – vilket är vår jämförelsenorm – och den beskattningsbara vinsten, inte bara genom den reguljära skattemässiga avskrivningen, utan också genom investeringsfondssystemet (IF) och reglerna för värdering av lagertillgångar. I det följande skall vi helt kort erinra om hur företaget genom IF-systemet och avskrivningsreglerna kan påverka tidsfördelningen av skattebetalningarna i samband med ett enskilt investeringsprojekt.

Låt oss anta, att det är möjligt att bestämma det bruttoöverskott som ett visst kapitalföremål, t. ex. en maskin, genererar för varje år under sin livslängd. En snabb skattemässig avskrivning under t. ex. en 5-årsperiod kan sägas innebära, att den beskattningsbara avkastningen från maskinen blir mindre i början och större i slutet av livslängden än som skulle vara fallet om den skattemässiga avskrivningen hade samma tidsfördelning som det kalkylmässiga avskrivningsbehovet. Det är alltså fråga om en senareläggning av skattebetalningarna, utan att det totala skattebeloppet från investeringsprojektet påverkas. Det brukar uttryckas så att investeraren får en skattekredit.

Skattekreditens storlek vid en viss tidpunkt under kapitalföremålens livslängd kan beräknas som det ackumulerade beloppet av de skatteminskningar som uppnåtts genom skattemässiga avskrivningar utöver det kalkylmässiga avskrivningsbehovet. Om både den skattemässiga och den kalkylmässiga avskrivningen sker exempelvis enligt en linjär metod, kommer skattekrediten att få sin maximala storlek omedelbart efter utgången av den skat-

¹ Se t. ex. Edwards [1961].

temässiga avskrivningsperioden, för att sedan reduceras till noll genom ökade skattebetalningar fram till tidpunkten för kapitalföremålets utrangering.

Också IF-systemet kan uppfattas som en möjlighet att ta upp en skattekredit. Vid tidpunkten för fondavsättningen får företaget en skattekredit motsvarande skillnaden mellan det belopp som i jämförelsefallet skulle ha erlagts i skatt och de 46 % av avsättningen som enligt gällande regler måste deponeras på ett räntelöst konto hos riksbanken. Då de avsatta medlen tas i anspråk för en investering, ökar sedan skattekrediten genom att det deponerade beloppet återfås från riksbanken. Denna sammanlagda skatte-kredit amorteras därefter successivt genom ökade skattebetalningar, eftersom en investering som genomförs med hjälp av IF-medel betraktas som helt avskrivnen från skattesynpunkt.

Då vi övergår till att resonera om ett *företag*, som bedriver en fortlöpande investeringsverksamhet, blir slutsatsen angående skattekreditens utveckling över tiden i viss mening annorlunda. Återkommande investeringar innebär nämligen möjligheter till ett förnyat upptagande av skattekrediter, varigenom den sammanlagda skattekrediten för företaget till sitt belopp inte behöver få samma temporära karaktär som för ett enskilt investeringsprojekt. Detta kommer att diskuteras utförligt i kapitel 7, som ägnas åt en analys av de likviditetsmässiga aspekterna av skattereglerna.

6.4 Räntabilitetseffekter

Den räntabilitetsmässiga innebörden av att den skattemässiga avskrivningen – antingen genom de reguljära avskrivningsreglerna eller genom IF-systemet – kan göras i snabbare takt än som är motiverat med hänsyn till det kalkylmässiga avskrivningsbehovet kan uttryckas på skilda sätt. Man kan enligt ovan uppfatta gällande regler som en möjlighet att ta upp en skattekredit, och denna kan i sin tur tolkas som ett räntefritt lån från statsmakterna till företaget. Med ett alternativt, men i sak likvärdigt, betraktelsesätt kan vi ta fasta på att skattebetalningarnas nuvärde reduceras. Denna effekt kan preciseras i en investeringskalkyl antingen som en ökning av internräntan efter skatt eller som ett höjt kapitalvärde för investeringsprojektet.

I det följande skall vi med några sifferexempel visa hur internräntan efter skatt för ett enskilt investeringsprojekt påverkas genom dels förändringar i den reguljära skattemässiga avskrivningen, dels investeringsfondssystemet.

För att förenkla utgår vi från att projektet är helt finansierat med eget kapital. Grundinvesteringen förutsätts vara 100 tkr och bruttoöverskottet 20 tkr under vart och ett av de 10 år som är projektets livslängd. Det innebär en internränta före skatt på ca 15 %. Investeringsens avkastning (internräntan) efter skatt vid alternativa antaganden för den skattemässiga avskrivningen framgår av tabell 6.1. Den nominella skattesatsen har satts till 55 %.¹

¹ Den skattesats företaget har att räkna med i samband med IF-systemet är strängt taget inte den nominella skattesatsen på ca 55 %. Företaget kan nämligen utnyttja maximalt 4/10 av investeringens bruttoöverskott varje år för en ny IF-avsättning, och härav

Tabell 6.1 Internränta efter skatt för en 10-års investering

Linjär avskrivning (10 år)	Linjär avskrivning (5 år)	IF-systemet (exkl. inv.avdrag)	IF-systemet (inkl. inv.avdrag)
7,4	9,2	12,4	14,9

Som framgår innebär övergången från linjära avskrivningar över 10 år till en 5-årig avskrivningsperiod att internräntan ökar med nästan 1/4. Den ökade avkastningen avspeglar reduktionen i skattebetalningarnas nuvärde då avskrivningstiden avkortas. Tabellen visar vidare att ett utnyttjande av IF-systemet leder till en ännu kraftigare förbättring i investeringens räntabilitet. Särskilt gäller detta för det fall (kolumn 4) då det 10-procentiga investeringsavdraget inkluderas i kalkylen. Internräntan efter skatt blir då obetydligt lägre än före skatt.¹

Vi kan lätt ge en intuitiv förklaring till varför de regler som gäller för investeringsfondssystemet praktiskt taget helt kan eliminera beskattningens inverkan på investeringens avkastning. Då medel avsatta till IF utnyttjas för en investering, får företaget ta ut 46 % av investeringsbeloppet från riksbanken och vidare – i vissa fall – göra ett investeringsavdrag på 10 %.² Sammantaget innebär detta en reduktion i investeringskostnaden med drygt

måste 46 % betalas in till riksbanken. Endast för resterande 6/10 av bruttoöverskottet utgår 55 % skatt. Vi kan därmed teckna den faktiska skattesatsen, T_{IF} ,

$$T_{IF} = (4/10)46\% + (6/10)55\% = 51,4\%.$$

¹ Vi kan precisera innebörden av ovanstående kalkyler på följande sätt: Låt B vara grundinvesteringen, ϕB det konstanta bruttoöverskottet, T skattesatsen, d den skattemässiga avskrivningsperioden och n projektets livslängd. Internräntan efter skatt, r , definieras då genom följande samband

$$(1-T)\phi B \sum_{t=1}^n (1+r)^{-t} + T \frac{B}{d} \sum_{t=1}^d (1+r)^{-t} - B = 0.$$

Den första termen ovan betecknar investeringens bruttoöverskott efter skatt men före skattemässiga avskrivningar. Den andra termen motsvarar skattereduktionen genom avskrivningen och den tredje grundinvesteringen.

Enligt not 1 s. 163 kan vi teckna den "skattesats" företaget har att räkna med i samband med IF-systemet

$$T_{IF} = (4/10)f + (6/10)T,$$

där f betecknar den andel av en IF-avsättning som måste deponeras på ett räntelöst konto i riksbanken. Vid ett IF-utnyttjande för en investering, som kostar B tkr, återfår företaget fB från riksbanken och får dessutom – i förekommande fall – göra ett investeringsavdrag med αB (α är för närvarande 10 %). Vidare betraktas investeringen som helt avskriven från skattesynpunkt. Projektets bruttoöverskott kommer därför i sin helhet att drabbas av "skattesatsen" T_{IF} . Med dessa förutsättningar kan vi beräkna investeringens internränta efter skatt, r , enligt

$$(1-T_{IF})\phi B \sum_{t=1}^n (1+r)^{-t} + fB + T_{IF}\alpha B - B = 0.$$

² Se redogörelsen för investeringsfondssystemet i kapitel 2.

50 %. Mot detta står emellertid det faktum att investeringen betraktas som helt avskriven från skattesynpunkt. Det innebär att skatten reducerar brutointäkternas nuvärde med drygt 50 %. Men då såväl investeringskostnaden som intäkterna från projektet faller i ungefär samma proportion genom beskattningen, är det klart att investeringens räntabilitet efter skatt måste förbli praktiskt taget densamma som före skatt.

De relationer mellan avkastningen före och efter skatt som presenterats ovan är i viss mån betingade av de antaganden som gjorts beträffande bl. a. investeringens livslängd och hur bruttoöverskotten utvecklas över tiden för projektet. Beräkningarna bör endast uppfattas som indikationer på *storleksordningen* av de räntabilitetseffekter som uppkommer genom IF-systemet och då avskrivningstiden avkortas på det sätt som anges i tabellen.

6.5 Skatten och företagets kapitalkostnad

Det är intuitivt klart att bolagsskatten genom att påverka den förväntade lönsamheten för planerade investeringsprojekt har betydelse för företagets investeringsbeslut. Vi kan klargöra detta ytterligare genom att i viss mening vända på resonemanget i anslutning till tabell 6.1 och i stället fråga oss vad vinstbeskattningen och de regler som gäller för beräkning av beskattningsbar vinst betyder för företagets kapitalkostnad vid nyinvesteringar.

Vår utgångspunkt blir därvid liksom tidigare den traditionella föreställningen att företaget har som mål att maximera sitt värde i ägarnas händer. I kapitel 4 har detta konkret antagits innebära att företaget genomför alla de investeringsprojekt, där avkastningen (internräntan) på det egna kapitalet i investeringarnas finansiering överstiger ägarnas förräntningsanspråk. Med företagets *kapitalkostnad* skall vi då helt enkelt mena den lägsta förräntning (internränta) *före* skatt som måste krävas på det totala kapitalet i en investering för att denna skall vara acceptabel i den meningen att internräntan efter skatt på den egna insatsen inte understiger ägarnas förräntningsanspråk. Det kan påpekas, att frågan om beskattningens inverkan på denna kapitalkostnad är central för den neoklassiska investeringsteori som utvecklats och empiriskt prövats av Jorgenson och hans efterföljare under det senaste decenniet. I nämnda analys är kapitalkostnaden en väsentlig bestämningsfaktor till det "hyrespris" företagen bör räkna med vid utnyttjandet av sitt realkapital. Tanken är att förändringar i "hyrespriset" i sin tur är avgörande för företagets investeringsbeslut och val av kapitalintensitet.¹

¹ Realkapitalets "hyrespris" (vid förväntningar om konstanta priser och skattesatser) kan tecknas

$$c = P_K (\delta + r)$$

där P_K representerar prisindex för investeringsvaror, δ den kalkylmässiga avskrivningstakten för investeringarna och r den (netto)kapitalkostnad som diskuteras i texten. Som utvecklas ovan bestäms kapitalkostnaden r i sin tur av kapitalägarnas förräntningsanspråk netto efter bolagsskatt på den egna kapitalinsatsen, av bolagsskattesystemets utformning och av andelarna eget och främmande kapital i investeringarnas finansiering. Se vidare t. ex. Hall & Jorgenson [1967]. En ingående teoretisk analys av företagets kapitalkostnad finns i Bergström [1976], som också redovisar empiriska beräkningar av kapitalkostnaden för svenska företag.

Låt oss nu anta att kapitalägarna kräver 10 % avkastning efter bolagsskatt på eget kapital och att detta avkastningskrav inte förändras vid variationer i bolagsbeskattningen.¹ För resonemangets skull skall vi vidare utgå från att de investeringsprojekt som övervägs alla ger ett konstant bruttoöverskott under livslängden som är 10 år. Vilken kapitalkostnad måste företaget under dessa förutsättningar räkna med, dvs. vilken internränta före skatt måste krävas av nyinvesteringar för att dessa skall vara acceptabla för kapitalägarna?

I tabell 6.2 preciseras kapitalkostnaden, dels vid alternativa antaganden om den reguljära skattemässiga avskrivningen, dels vid utnyttjande av en befintlig investeringsfond. För att öka realismen införs också ett alternativ där investeringen är lånefinansierad till 30 %. Låneräntan förutsätts vara 8 % (före skatt) och lånet amorteras i sin helhet vid ett enda tillfälle, nämligen vid utgången av investeringens livslängd.²

Tabell 6.2 Kapitalkostnad med hänsyn till skatt Procent

Andel lånefinansiering	Linjär avskrivning (10 år)	Linjär avskrivning (5 år)	IF-systemet (exkl. inv.-avdrag)	IF-systemet (inkl. inv.-avdrag)
0	20,1	16,5	13,0	10,2
30	14,7	10,8	7,1	4,5

¹Jämför diskussionen om kapitalägarnas förräntningsanspråk i kapitel 4.

²Låt k vara aktieägarnas förräntningsanspråk på den egna kapitalinsatsen netto efter bolagsskatt, h vara andelen lån i investeringarnas finansiering och i vara låneräntan. Med tidigare införda symboler kan vi då teckna kapitalvärdet efter skatt för det egna kapitalet i ett investeringsprojekt

$$V = \phi(1-T)B \sum_{t=1}^n (1+k)^{-t} - i(1-T)hB \sum_{t=1}^n (1+k)^{-t} - hB(1+k)^{-n} + (TB/d) \sum_{t=1}^d (1+k)^{-t} - (1-h)B. \quad (1)$$

Den första termen representerar här nuvärdet av bruttoöverskotten efter skatt, den andra nuvärdet av räntebetalningarna, den tredje nuvärdet av låneamorteringen och den fjärde nuvärdet av de skattemässiga avskrivningarna. Den femte termen, slutligen, är den egna kapitalinsatsen.

För att investeringen skall vara acceptabel måste $V \geq 0$. Genom att sätta $V = 0$ kan vi bestämma den lägsta acceptabla bruttoavkastningen ϕ^* . Insättning av ϕ^* i ekvationen

$$\phi^* B \sum_{t=1}^n (1+r^*)^{-t} - B = 0 \quad (2)$$

ger sedan den lägsta internränta r^* som företaget kan acceptera på det totala kapitalet före skatt. Vid förräntningen r^* får kapitalägarna avkastningen k efter skatt på den egna insatsen. r^* är därmed företagets kapitalkostnad.

Vid IF-systemet modifieras uttrycket (1):

$$V_{IF} = \phi(1-T_{IF})B \sum_{t=1}^n (1+k)^{-t} - i(1-T_{IF})hB \sum_{t=1}^n (1+k)^{-t} - hB(1+k)^{-n} + fB + T_{IF}\alpha B - (1-h)B \quad (1')$$

För en utförligare härledning av företagets kapitalkostnad r^* hänvisas till Södersten [1975] och till Bergström [1976].

Då investeringen är helt finansierad med eget kapital och avskrivningstiden är så lång som 10 år blir kapitalkostnaden, dvs. den lägsta räntabilitet före skatt som företaget kan acceptera, dubbelt så hög som ägarnas förräntningskrav. Avkortas avskrivningstiden till 5 år minskar denna kapitalkostnad med drygt 1/6. IF-systemet innebär en ännu kraftigare reduktion i kapitalkostnaden. Särskilt gäller detta när det 10-procentiga investeringsavdraget utgår. Med våra förutsättningar kommer då i själva verket kapitalkostnaden i stort sett att sammanfalla med ägarnas förräntningsanspråk. Vi kan jämföra detta resultat med tabell 6.1 som visar hur IF-systemet praktiskt taget helt kan eliminera beskattningens inverkan på investeringens avkastning.

Då en del av investeringskostnaden finansieras med lån kan kapitalkostnaden – i ett tänkt fall utan vinstbeskattning – betraktas som ett slags vägt genomsnitt av ägarnas förräntningskrav och låneräntan, med de genomsnittliga andelarna eget kapital och räntebärande lån som vikter. Införandet av en vinstbeskattning kan från företagets synpunkt uppfattas som en stegring i ägarnas förräntningskrav. Detta förräntningskrav, som svarar mot kostnaden för att utnyttja eget kapital, är nämligen inte avdragsgillt för företaget. Eftersom ränteutgifter får dras av vid beskattningen, påverkas däremot inte den del av kapitalkostnaden som utgörs av låneräntan.

Till dessa effekter av beskattningen kommer vidare att den skattecredit som kan tas upp genom snabb skattemässig avskrivning kan sägas delta i investeringsprojektets finansiering. Vi kan se det så att skattecrediten reducerar den genomsnittliga insatsen av eget kapital vid given andel lån i investeringens finansiering.¹ Härigenom sänks uppenbart företagens kapitalkostnad i relation till ett tänkt fall då någon skattecredit inte medges.

Med den andra raden i tabell 6.2 förutsätts att 30 % av investeringskostnaden finansieras med ett lån som löper med 8 % ränta och som amorteras i sin helhet efter 10 år. Med dessa antaganden kan skattecrediten uppfattas som ett substitut för eget kapital; den egna kapitalinsatsen minskar med andra ord i genomsnitt över projektets livslängd.

Vid en jämförelse mellan de båda raderna i tabellen framgår hur lånefinansieringen resulterar i en kraftig reduktion i kapitalkostnaden vid alla här angivna alternativ för skattemässig avskrivning. Detta sammanhänger med att låneräntan – till skillnad från kostnaden för eget kapital – är avdragsgill vid beskattningen. Då avskrivningstiden halveras – från 10 till 5 år – sjunker kapitalkostnaden vid 30 % lånefinansiering enligt våra antaganden med drygt 1/4. Ännu kraftigare blir denna reduktion då IF-systemet utnyttjas. Det kan då faktiskt vara fördelaktigt för kapitalägarna att företaget genomför investeringsprojekt med en räntabilitet (på hela investeringen) före skatt som understiger ägarnas förräntningsanspråk på eget kapital (räknat netto efter bolagsskatt). Förklaringen är bl. a. den billiga skattecreditfinansieringen, som håller nere insatsen av eget kapital genomsnittligt över projektets livslängd.

¹ Eller alternativt håller nere behovet av reguljär upplåning till gällande marknadsränta, vid given andel eget kapital i investeringens finansiering.

6.6 Bolagsvinstens dubbelbeskattning

Resonemanget i det föregående om hur beskattningen inverkar på företagets kapitalkostnad är förenklat så tillvida att ingen hänsyn tagits till aktieägarnas skattesituation. Detta leder bl. a. till den implicita slutsatsen att det sätt på vilket företaget skaffar eget kapital – genom vinstnedplöjning eller genom nyemission – inte skulle ha någon betydelse för dess kapitalkostnad.

Enligt en vanlig uppfattning är det emellertid väsentligt billigare för företaget att utnyttja internt genererade vinstmedel som finansieringskälla än att anskaffa kapital direkt från aktieägarna genom nyemission. I detta avsnitt visar vi att den slutsatsen i själva verket kan återföras på aktieägarnas beskattning av utdelningsinkomster och värdestegringar på aktier.¹

Låt oss börja med att diskutera konsekvenserna av att vinstmedel delas ut respektive plöjs ned i företaget. Av en vinstkrona före skatt betalar företaget – om vi nu för enkelhetens skull bortser från möjligheten att bilda skattekrediter – ca 55 % i bolagsskatt. Antag först att återstoden, 45 %, kommer aktieägarna tillgodo i form av utdelning. På denna utdelning utgår personlig inkomstskatt, som vid en marginalsatt på t. ex. 70 % motsvarar ca 31,5 % (70 % av 45 %) av vinstkronan före bolagsskatt. Den sammanlagda skattebelastningen genom denna s. k. dubbelbeskattning för den utdelade vinsten är alltså 86,5 % (55 % plus 31,5 %).

Dessa enkla beräkningar visar alltså att aktieägarna kan tillgodoräkna sig drygt 13 öre av en vinstkrona före skatt. Det betyder i sin tur att varje krona netto efter skatt i aktieägarens hand svarar mot en vinst före skatt hos bolaget på 7,41 kr (1/0,135). Denna relation mellan nettobehållningen för aktieägaren och bolagets vinst före skatt bestämmer i själva verket kostnaden ur företagets synvinkel för att finansiera investeringsverksamheten med hjälp av en nyemission.² Vid ett avkastningskrav netto efter skatt från aktieägarnas sida på t. ex. 3 % måste nytillskotten alltså förräntas med minst 22,2 % före skatt (7,41x3 %).

Genom det alternativa beslutet att behålla vinstmedel inom företaget för att finansiera investeringsverksamheten kan det andra ledet i nämnda dubbelbeskattning undvikas. För att vara acceptabel från aktieägarnas synpunkt måste vinstnedplöjningen emellertid resultera i en kursstegring för företagets aktier som ett uttryck för en förväntan om framtida utdelningsökningar. Denna kursstegring kommer i sin tur att beskattas hos aktieägarna.

Värdestegringar på aktier är skattepliktiga först då de realiserar, vilket komplicerar en jämförelse med beskattningen av t. ex. löpande utdelningsinkomster. Vidare begränsas det skattepliktiga beloppet enligt nu gällande regler till 40 % av kursvinsten. En viktig fråga är här att bestämma vad denna realisationsvinstbeskattning betyder i termer av *effektiv* beskattning av den *löpande* värdestegringen.³ Det är intuitivt klart att aktieägarna gör ett slags räntevinst då skatten på värdestegringen tas ut först vid realisationstillfället. Denna räntevinst varierar bl. a. med den tid som fortgår från det att värdestegringen inträffar till dess att den realiserar och skatten förfaller. Något entydigt omdöme om den effektiva skattebelastningen för värdestegringar kan därför inte ges utan empiriska undersökningar och sådana saknas för svenskt vidkommande. För våra syften är det emellertid tillräckligt att konstatera att det för aktieägarna är fördelaktigare – även

¹ Se Södersten [1977] för en utförligare behandling av denna frågeställning. Jämför också Bergström & Södersten [1976].

² Utdelningsavdragets inverkan på kapitalkostnaden behandlas senare.

³ Jämför Bailey [1969] och Eriksson [1977].

bortsett från likviditetsaspekten – att ta upp 40 % av den realiserade kursvinsten till beskattning än att för varje år betala skatt för *samma* andel av den *fortlöpande* värdestegringen. För en aktieägare med 70 % marginalskatt blir den effektiva skattebelastningen för värdestegringen alltså lägre än 28 % ($0,4 \times 70\%$) att jämföra med 70 % skatt på marginalen för utdelningsinkomster.

Låt oss nu se vad ovan berörda omständigheter betyder för företagets kostnad före skatt för att utnyttja internt genererade vinstmedel som finansieringskälla. Beslutet att använda en del av den beskattade vinsten för självfinansiering innebär för det första att en aktieägare med 70 % marginalskatt får en investering i företaget på en krona i utbyte mot att själv få disponera 30 öre netto efter skatt. Denna relation mellan investerat och ”uppsparat” belopp innebär, tagen för sig, att företaget skulle kunna nöja sig med en avkastning före skatt på vinstnedplöjningen som är endast 30 % av den som enligt ovan gäller för direkta ägartillskott.

En viktig skillnad mellan självfinansiering och finansiering med nyemission gäller just beskattningen av den värdetillväxt för aktierna som genereras av företagets investeringsverksamhet. Om företaget finansierar sina investeringar genom nyemission får aktieägarna göra avdrag för inbetalat belopp vid realisationsvinstbeskattningen. Någon motsvarande avdragsmöjlighet föreligger inte gentemot den kurstillväxt som betingas av självfinansierade investeringar. Denna skillnad innebär i sin tur att företagen som en kostnad för självfinansieringen måste beakta också beskattningen av aktiernas kapitaltillväxt.

Som vi har sett är den *effektiva* skattebelastningen för värdestegringen mindre än 28 % för aktieägare med 70 % marginalskatt, dvs. mindre än 40 % av marginalskatten. Låt oss emellertid för att förenkla utgå från just 28 % för nämnda grupp av kapitalägare. 72 % av värdestegringen skulle alltså återstå i ägarnas händer netto efter skatt, vilket betyder att varje krona i värdestegringsvinst efter skatt svarar mot en värdestegring före skatt på 1,39 kr ($1/0,72$). Den omständigheten – också tagen för sig – innebär i sin tur att räntabilitetskravet före skatt för självfinansierade investeringar behöver räknas *upp* 1,39 gånger jämfört med det ovan angivna förräntningsanspråket vid nyemission.

Det föreligger alltså två motverkande tendenser – den ena från den personliga inkomstskatten på utdelningar, den andra från realisationsvinstbeskattningen – vad gäller kapitalkostnaden vid självfinansiering. Inkomstbeskattningen, tagen för sig, innebär att företagen kan nöja sig med en avkastning före skatt som är endast 30 % av den som krävs för nyemitterat kapital (förutsatt att aktieägarnas marginalskatt är 70 %). Realisationsvinstbeskattningen däremot, också tagen för sig, betyder att förräntningsanspråket före skatt måste räknas upp 1,39 gånger. Kombinerar vi dessa effekter blir resultatet att kostnaden före skatt för att utnyttja kvarhållna vinstmedel uppgår till knappt 42 % ($0,3 \times 1,39$) av den ovan angivna kostnaden för det nyemitterade kapitalet. Det betyder 9,3 % jämfört med 22,2 %.

Vi har alltså här sett att det vi skulle kunna kalla ojämnheten i dubbelbeskattningens andra led – skillnaden mellan det skattetryck som gäller för utdelningar och det som gäller för värdestegringar – kan tolkas som en differentiering av kostnaden före skatt för de två typerna av eget kapital.

Riktningen av denna differentiering är klar, medan däremot storleken varierar allt efter ägarnas marginalskatt. Detta illustreras i nedanstående tabell, där vi anger kvoten mellan förräntningskravet före skatt för kvarhållna vinstmedel och för nyemitterat kapital vid olika marginalskattesatser under det förenklade antagandet att den effektiva beskattningen av värdestegringar motsvarar 40 % av den personliga marginalskatten.

Tabell 6.3 Relationen mellan förräntningskraven före skatt vid finansiering med kvarhållna vinster och med nyemission

τ^m (%)	ρ^F/ρ^N
0	1
40	0,71
60	0,53
70	0,42
80	0,29
85	0,23

Anm.: τ^m är ägarnas marginalskatt, ρ^F och ρ^N förräntningskravet före skatt för kvarhållna vinster respektive nyemitterat kapital. Den effektiva beskattningen av värdestegringar antas motsvara 40 % av den ursprungliga marginalskatten.

Som framgår av tabellen är det endast för företag vars aktieägare varken är skattskyldiga för utdelningar eller för realisationsvinster vid aktieförsäljning ($\tau^m = 0$), som de båda typerna av eget kapital framstår som likvärdiga från kostnadssynpunkt (vi bortser då från olika kostnader för emissionshanteringen). Det är vidare klart, att självfinansieringen relativt sett blir ett allt förmånligare alternativ ju högre marginalskatt aktieägarna har.

Det är visserligen sant att få företag kan räkna med att dess ägare utgör en homogen grupp med likartade skatteförhållanden. Av det skälet går det inte att för ett enskilt företag exakt ange relationen mellan kostnaden före skatt för de två typerna av eget kapital. Men för våra syften är det fullt tillräckligt att konstatera att den rådande ojämnheten i dubbelbeskattningen faktiskt gör det väsentligt billigare från företagets synpunkt – även bortsett från olika hanteringskostnader – att finansiera investeringsverksamheten med vinstmedel än att lita till direkta tillskott från aktieägarna.

6.7 Lättnader i dubbelbeskattningen

Det system för beskattning av bolagsvinster som diskuterats ovan återfinns till sina huvuddrag även i utlandet. Under senare år har dubbelbeskattningen dock modifierats på olika sätt i många länder. I praktiken har detta inneburit att skillnaden i skattetryck mellan utdelningsinkomster och värdestegringar reducerats.

Det är i huvudsak två olika metoder som kommit till användning. Enligt den ena har det totala skattetrycket gentemot den utdelade vinsten lättats genom ett speciellt avräkningsförfarande vid aktieägarnas inkomstbeskattning, medan enligt den andra metoden den eftersträvade lättnaden i beskattningen i stället åstadkommit genom en differentiering av bolagsskattesatsen till förmån för den utdelade vinsten.¹

¹ Se t. ex. Mutén [1968], Andersson [1974] och Hammer [1975].

Utgångspunkten för ett avräkningssystem kan t. ex. vara önskemålet att låta den totala skattebelastningen för den utdelade vinsten överensstämma med aktieägarnas marginals katt. För det syftet gäller det vid inkomstbeskattningen att lyfta av den del av inkomstskatten som redan har betalats av företaget i form av bolagsskatt. Praktiskt kan detta tillgå så att den utdelning aktieägarna mottar räknas upp med hänsyn till den på utdelningen belöpande bolagsskatten, varefter det uppräknade utdelningsbeloppet utgör skattepliktig inkomst för aktieägarna. Från den beräknade skatten på detta belopp dras så den bolagsskatt som redan erlagts av företaget för den utdelade vinsten. Mellanskillnaden motsvarar den skatt på utdelningsinkomsten som aktieägaren netto har att betala.¹

Olika varianter av nämnda avräkningsmetod tillämpas numera allmänt av länderna inom den Europeiska Gemenskapen för att helt eller delvis lyfta av aktiebolagens skatt på den utdelade vinsten. Det franska "avoir fiscal"-systemet innebär att den mottagna utdelningen vid aktieägarnas inkomsttaxering först räknas upp med 50 % från t. ex. 100 till 150. Vid 70 % marginals katt betyder det en skatt för aktieägaren på 105 (70 % av 150). Detta skattebelopp reduceras sedan med "avoir fiscal"-kredit, som här är 50, till 55 vilket svarar mot den skatt aktieägaren netto får betala. Den totala skattebelastningen blir därmed 155 (100 för bolaget och 55 för aktieägaren), motsvarande 77 % av den utdelade vinsten före skatt.

I förhållande till vår principskiss innebär det franska systemet i realiteten att avräkningsförfarandet begränsas till halva bolagsskatten på utdelad vinst. Alternativt kunde vi uttrycka det så att en avräkning av *hela* bolagsskatten enligt ovan vid 50 % bolagsskatt svarar mot en "avoir fiscal"-kredit på 100 % jämfört med de 50 % som gäller för franska aktieägare.²

Det engelska "imputation"-systemet kan beskrivas i exakt samma termer som det franska och innebär då närmare bestämt en "avoir fiscal"-kredit på 35/65 (ca 53,8 %) av den mottagna utdelningen. Avräkningen motsvarar därmed knappt hälften av bolagsskatten på 52 %, så att den totala skattebelastningen vid vinstutdelning blir ca 78 % för aktieägare med 70 % marginals katt.

Utgångspunkten för det engelska systemet tycks emellertid i första hand inte vara att lyfta av den del av aktieägarnas inkomstskatt på den utdelade vinsten som redan betalats av företaget i form av bolagsskatt, utan snarare att erbjuda skattefrihet för utdelningsinkomster för den genomsnittlige inkomsttagaren. Avräkningssystemet har nämligen inte knutits till bolagets skattesats utan till den för Storbritannien gällande "standard rate of income

¹ Ett exempel kan klargöra: Låt den utdelning som utbetalas från bolaget till en aktieägare vara 100. Vid 50 % bolagsskatt är den uppräknade utdelningen, dvs. den utdelade vinsten före skatt, 200 och det är på detta belopp som den personliga inkomstskatten beräknas. För en aktieägare med 70 % marginals katt betyder det 140. Från denna summa får aktieägaren sedan räkna av den skatt på den utdelade vinsten som redan betalats av företaget, vilket i detta fall motsvarar 100. Aktieägaren får därmed netto erlagga 40 (140 - 100) i skatt på de 100 han mottagit som utdelning. Det sagda betyder att aktieägaren och bolaget sammanlagt betalat 140 i skatt (40+100), vilket är 70 % av den utdelade vinsten före skatt.

² Se exkursen s. 174 för en precisering.

tax” som är 35 %. Detta är också förklaringen till den till synes egendomliga bråkdelen 35/65 enligt ovan.

I Västtyskland har avräkningsmetoden introducerats fr. o. m. 1977. Det tyska systemet liknar vår principskiss såtillvida att aktieägarna får räkna av hela den skatt på vinstutdelningen som tidigare betalats av aktiebolaget. Genom att bolagsskattesatsen är 36 % betyder detta – med den franska terminologin – att ”avoir fiscal”-krediten satts till 36/64 (ca 56,4 %). Den totala skattebelastningen för den utdelade vinsten kommer därmed att motsvara aktieägarnas marginalsatt.¹

Som påpekats har dubbelbeskattningen i flera länder i stället lättats genom en differentiering av bolagsskattesatsen till förmån för den utdelade vinsten, det s. k. split-rate-systemet.² Praktiskt kan detta utformas antingen så att hela eller någon del av företagets utdelning görs avdragsgill vid inkomsttaxeringen eller så att skattelagstiftningen faktiskt stadgar om en lägre debiteringsprocent för den del av bolagsvinsten som öronmärkts för utdelning. Den första varianten återfinns i bl. a. Norge och Finland och den andra i bl. a. Västtyskland³ och Japan. Också för svenskt vidkommande existerar de facto en viss skillnad i beskattningen mellan utdelad och innehållen vinst genom att avdrag, som nämnts (avsnitt 2.1), i viss utsträckning medges för utdelning på nyemitterat kapital (Annell-avdrag).

En tentativ jämförelse av de metoder för att lätta dubbelbeskattningen som tillämpas i Storbritannien, Frankrike, Västtyskland och Sverige redovisas i tabell 6.4. Jämförelsen avser kostnaden före skatt från företagets synpunkt för att utnyttja nyemitterat kapital. Utgångspunkten för beräkningarna, som preciseras i exkursen s. 173, är antagandet att kapitalägarna i nämnda länder kräver 10 % avkastning netto efter bolagsskatt, men före personlig inkomstskatt, på sina finansiella investeringar. Förräntningsanspråket netto efter *alla* skatter förutsätts därmed kunna variera mellan olika länder och olika grupper av aktieägare allt efter den personliga inkomstbeskattningen.⁴

Annell-reglernas behandling i kalkylen kräver en närmare kommentar. Enligt gällande bestämmelser får företaget efter en nyemission göra avdrag vid vinstbeskattning med 5 % av inbetalat belopp under 10 år. Den reduktion i företagets skattebetalningar som följer av dessa avdrag kan med vissa förutsättningar visas ha nuvärdet 24 öre per inbetald krona för den ”representative” aktieägaren med 70 % marginalsatt.⁵

Avdraget kan således sägas innebära att företaget efter en nyemission på 1 krona disponerar över ett belopp motsvarande 1,24 kronor. Detta innebär i sin tur att aktieägaren kan nöja sig med en avkastning före skatt på tillskjutna medel som är endast 1/1,24, dvs. ca 81 %, av den avkastning som krävs vid nyemission utan avdrag. Det innebär 17,9 % jämfört med 22,2 % enligt ovan.⁵

De siffror som redovisas i tabellen måste självfallet tolkas med stor försiktighet. Med hänsyn till de förenklande antaganden som tillgripits får beräkningarna i själva verket uppfattas endast som grova indikatorer på storleksordningen av effekterna av olika metoder att lätta dubbelbeskattningen.

¹ Se exkursen s. 173 för en precisering.

² Se t. ex. Hammer [1975].

³ I Västtyskland utnyttjas således både avräkningsmetoden och ”split-rate”-systemet.

⁴ I tidigare sifferexempel utgick vi från 3 % avkastning efter alla skatter för aktieägare med 70 % marginalsatt.

⁵ Se exkursen s. 174.

Tabell 6.4 Förräntningskravet före skatt vid finansiering med nyemission (ρ^N) i några länder
Procent

Land	Bolagsskatt på utdelad vinst	Skatteavräkning ^a	ρ^N
Frankrike	50	50	13,4
Storbritannien	52	49,7	13,5
Västtyskland	36	100	10,0
Sverige (1)	55	–	22,2
Sverige (2)	55	–	17,9

^a Avser den andel av bolagsskatten på utdelad vinst som räknas av vid aktieägarnas inkomstbeskattning. Jfr exkursen, s. 174.

Anm.: (1) Exklusive avdrag för lämnad aktieutdelning
(2) 5 % avdrag under 10 år.

Som framgår av tabellen tycks kapitalkostnaden vid nyemission ligga väsentligt högre i Sverige än i Storbritannien, Frankrike och Västtyskland. För att komma på samma nivå som Storbritannien och Frankrike skulle utdelningsavdraget för svenska företag enligt den använda modellen behöva höjas från 5 % till mellan 13 och 14 % under 10 år, alternativt till 10 % under 15 år.

Exkurs

I det följande preciseras de intuitiva resonemangen i avsnitten 6.6 och 6.7.

Låt k vara aktieägarnas förräntningskrav efter bolagsskatt men före personlig inkomstskatt, τ^m den personliga marginals-katten och T_u^* den totala skattebelastningen för den utdelade vinsten. Företagets kostnad före skatt för att utnyttja nyemitterat kapital, ρ^N , kan då tecknas

$$\rho^N = \frac{k(1-\tau^m)}{1-T_u^*} \quad (1)$$

ρ^N motsvarar den förräntning före skatt som krävs för att netto efter alla skatter ge aktieägarna avkastningen $k(1-\tau^m)$, med hänsyn till att den totala skattebelastningen för den utdelade vinsten är T_u^* .

Låt vidare T vara bolagets skattesats och γ den på s. 171 definierade "avoir fiscal"-krediten. T_u^* kan då skrivas

$$T_u^* = T + (1-T) [\tau^m(1+\gamma) - \gamma] \quad (2)$$

Av en vinstkrona före skatt betalas T som bolagsskatt och återstoden, $1-T$, som utdelning till aktieägarna. Denna utdelning räknas upp med γ och på det uppräknade beloppet appliceras aktieägarnas marginals-kattesats, τ^m . Den uträknade skatten reduceras sedan med γ gånger mottagen utdelning.

T_u^* kan omformuleras

$$T_u^* = \tau^m + T(1-\tau^m) - \gamma(1-T)(1-\tau^m).$$

Den andra termen i höger led representerar den merbelastning – utöver den personliga marginalskatten – som bolagsskatten medför och den tredje termen reduktionen i total skattebelastning genom avräkningssystemet. Genom att bilda kvoten

$$\frac{\gamma(1-T)(1-\tau^m)}{T(1-\tau^m)}$$

kan man bestämma hur stor andel av den merbelastning som bolagsskatten innebär som lyfts av genom skatteavräkningen (jfr s. 171).

Avräkningssystemets inverkan på kapitalkostnaden ρ^N framkommer efter insättning av (2) i (1).

$$\rho^N = \frac{k}{(1-T)(1+\gamma)}$$

Kapitalkostnaden vid nyemission, ρ^N , bestäms alltså av k , som är aktieägarnas förräntningsanspråk efter bolagsskatt men före personlig inkomstskatt, av bolagsskattesatsen för utdelad vinst, T , och av den ovan definierade "avoir-fiscal"-krediten γ . Aktieägarnas förräntningskrav, k , som satts till 10 % i tabell 6.4, uppfattas här som internationellt bestämt, medan T och γ varierar mellan länderna.

För Sveriges del blir kapitalkostnaden

$$\rho^N = \frac{k(1-\tau^m)}{1-T_u^*} \left[\frac{1}{1+Y} \right] = \frac{k}{1-T} \left[\frac{1}{1+Y} \right],$$

eftersom någon "avoir-fiscal"-kredit inte medges ($\gamma = 0$). Y betecknar nuvärdet för aktieägarna av de skattereduktioner genom Annell-avdrag som följer vid en nyemission på 1 krona. Med den formulering av ρ^N som ges här förutsätts denna skattereduktion bidra till finansieringen av företagets investeringar. För ett investeringsprojekt som finansierats med nyemission sjunker behovet av direkta ägartillskott, i genomsnitt över projektets livslängd, därmed till $1/(1+Y)$ per investerad krona, varvid förräntningsanspråket före skatt för projektet reduceras i motsvarande mån.¹

Om a får beteckna Annell-avdraget och w det antal år avdraget medges blir

$$Y = \int_0^w T a e^{-k(1-\tau^m)t} dt = \frac{Ta[1-e^{-wk(1-\tau^m)}]}{k}$$

För $T = 0,55$, $a = 0,05$, $w = 10$, $k = 0,1$ och $\tau^m = 0,7$ blir $Y \approx 0,24$. Den reduktion av företagets skattebetalningar som följer genom Annell-avdraget har alltså – med angivna förutsättningar – nuvärdet 24 öre per inbetalad krona för den "representative" aktieägaren med 70 % marginalskatt. Den direkta ägarinsatsen begränsas således till ca 81 öre (1/1,24) per investerad krona.

¹Jämför tolkningen av skattekrediten i avsnitt 6.5

7 Bolagsskattens likviditetsverkningar¹

7.1 Inledning

Bolagsskatten kan allmänt sett förväntas inverka på företagens investeringsverksamhet genom att dels påverka investeringsprojektens förväntade lönsamhet, dels påverka företagens finansieringsmöjligheter.² Den första av dessa aspekter, som berördes i föregående kapitel genom bl. a. en analys av företagens kapitalkostnad, kan sägas vara av relevans främst för frågan om beskattningens inverkan på den långsiktiga kapitaluppbyggnaden för storleken av företagens optimala kapitalstock. Den andra aspekten som något skall behandlas i detta kapitel – bolagsskattens finansierings- eller likviditetseffekter – är i stället av intresse i huvudsak för ett mer kortsiktigt problem, nämligen frågan om hur snabbt företagen kan realisera en önskad utbyggnad av sin realkapitalstock.

Det bör påpekas att framställningen i detta kapitel inte enbart gäller likviditetsverkningar av bolagsskatten. I avsnitten 7.3 och 7.5, där vi diskuterar den effektiva skattebelastningen för olika grupper av företag respektive inflationens inverkan på skattebelastningen, kommer räntabilitetsaspekten sålunda åter in.

7.2 Skatte kreditens tillväxt

Vi har tidigare (kapitel 6) visat hur företagen genom den reguljära skattemässiga avskrivningen och genom investeringsfondssystemet kan erhålla skatte kredit och hur denna räntabilitetsmässigt kan uppfattas som ett räntefritt lån från statsmakterna till företaget.

Från likviditetssynpunkt innebär den skatte kredit som är knuten till ett enskilt investeringsprojekt endast en temporär fördel. De totala skattebetalningarna från investeringsprojektet påverkas nämligen inte utan skatte krediten amorteras genom ökade skattebetalningar då den skattemässiga avskrivningsperioden är slut.

Slutsatsen angående skatte kreditens utveckling över tiden och likviditetseffekten blir emellertid annorlunda då vi övergår till att resonera om ett företag som bedriver en fortlöpande investeringsverksamhet.

Återkommande investeringar innebär möjligheter till ett upprepat upp tagande av nya skatte krediter och dessa kan helt eller delvis uppväga amor-

¹ Framställningen i detta kapitel bygger på kapitlen 4, 6 och 10 i Södersten [1975].

² Se t. ex. Coen [1971] för en distinktion mellan dessa båda aspekter av bolagsskattens verkan.

teringen av skattekrediterna från tidigare gjorda investeringar, för vilka de kalkylmässiga avskrivningarna kommit att överstiga de skattemässiga. Därigenom behöver den sammanlagda skattekrediten för ett företag till sitt belopp inte få samma temporära karaktär som för en enstaka investering utan kan exempelvis vara konstant över tiden eller t. o. m. ständigt växande.

Avgörande för utvecklingen av ett företags sammanlagda skattekredit är alltså relationen mellan å ena sidan tillskottet av skattekrediter från nyligen gjorda investeringar och å andra sidan amorteringen av skattekrediter från de äldre kapitalföremålen. Denna relation bestäms i sin tur inte bara av avskrivningsreglernas utformning utan också av hur företagets investeringar, och därmed avskrivningsunderlaget, utvecklas.

För ett företag med en period för period jämnt växande investeringsvolym kommer den sammanlagda skattekrediten ständigt att växa. Sammanhanget kan uttryckas så att företagets totala skattemässiga avskrivningar ständigt kommer att överstiga det kalkylmässiga avskrivningsbehovet för kapitalstocken. Den skatt som skulle utgå på företagets "överavskrivningar" skjuts på framtiden i form av en växande skattekredit.

För kontinuerligt växande företag innebär alltså möjligheten till snabb, skattemässig avskrivning en varaktig fördel i den meningen att någon "nettoåterbetalning" av den växande skattekrediten aldrig behöver bli aktuell. Därigenom kommer företaget totalt sett att betala mindre skatt jämfört med om skattelagstiftningen inte medgav avskrivningar i snabbare takt än vad som motiveras av hänsyn till kapitalutrustningens åldrande och förslitning.

Om istället investeringarna är konstanta från år till år kommer den sammanlagda skattekrediten att öka endast under en övergångsperiod. Då skattekrediten från den först gjorda investeringen helt amorterats, inträder ett jämviktsläge som innebär att den sammanlagda skattekrediten hålls konstant till sitt belopp. Nyttillskottet av skattekrediter från de senast gjorda investeringarna kommer då nämligen precis att täcka amorteringen av skattekrediterna från de äldre kapitalföremålen. Detta fall kan sägas gälla ett stagnerande företag, som efter en inledande expansionsperiod bara investerar precis så mycket som behövs för att hålla kapitalutrustningen intakt, dvs. bruttoinvesteringarna motsvarar det kalkylmässiga avskrivningsbehovet. Oavsett hur snabbt den skattemässiga avskrivningen får göras kommer därvid den totala skattemässiga avskrivningen att motsvara det kalkylmässiga avskrivningsbehovet.

I verkligheten är det vanligt att ett företags investeringsverksamhet uppvisar starka variationer. Expansiva år åtföljs av år med ingen eller ringa investeringsverksamhet. I sådana fall kan företag, som skriver av sina investeringar så snabbt som skattelagstiftningen medger, tidvis komma i den situationen att tillskott av skattekrediter från de senast genomförda investeringsprojekten inte täcker amorteringen av skattekrediter från de äldre investeringarna. Därigenom kommer den sammanlagda skattekrediten att minska. Det kan också uttryckas så att företagets skattemässiga avskrivningsunderlag blivit så begränsat, att den redovisade beskattningsbara vinsten överstiger den "verkliga" vinsten, varigenom skattebetalningarna blir större än vad som skulle vara fallet om företaget kunde ha gjort skattemässiga avskrivningar och nedskrivningar som motsvarar det kalkylmässiga avskrivningsbehovet för kapitalutrustningen.

Under förutsättning att skattelagstiftningens värderingsregler hålls oförändrade kan emellertid en fullständig amortering av samtliga skattekrediter komma ifråga endast för ett företag som inte gör några bruttoinvesteringar, och där det skattemässiga avskrivningsunderlaget är slut och endast kalkylmässiga avskrivningar återstår. Under

förutsättning att de kalkylmässiga värdeminskingsavdragen är fördelade över hela den tid respektive kapitalföremål beräknas kunna användas, kommer i ett sådant fall företagets samtliga skattekrediter att vara amorterade först i det ögonblick kapitalutrustningen är helt försliten.

Skattekrediter har här definierats som det ackumulerade beloppet av de skattereduktioner som erhålls genom skattemässiga avskrivningar utöver det kalkylmässiga avskrivningsbehovet och genom IF-systemet. Enligt svensk skattelagstiftning kan skattekrediter emellertid skapas också genom avsättningar till lagerreserver. Det innebär att den sammanlagda skatte-krediten i ett företag motsvarar summan av de ackumulerade skatteminskningar som åstadkommit genom överavskrivningar, avsättningar till lagerreserver och investeringsfonder.

De skattekrediter som skapas via lagervärderingsreglerna kan förfalla till betalning vid t. ex. lagerminskning. Om lagerminskningen är tillfällig ger skattelagstiftningen dock vissa möjligheter till att balansera över skatte-krediten till ett senare år, då lagret åter ökar. Det bör vidare påpekas att återbetalning av skattekrediten helt kan undvikas om lagerreserven återförs till beskattning under förlustår.¹

7.3 Företagets effektiva skattebelastning – en teoretisk analys

Som framgått av det föregående kommer den skattemässiga avskrivningen för ett expanderande företag att överstiga det kalkylmässiga avskrivningsbehovet. Den vinst som tas fram till beskattning blir härigenom mindre än den ”verkliga” vinsten. I avsnitt 7.2 tolkades detta som att företagets sammanlagda skattekredit växer över tiden, men vi kan också se det så att den *effektiva* skattesatsen, dvs. den andel av den ”verkliga” vinsten som faktiskt betalas i skatt, är lägre än den nominella.

Nivån för den effektiva skattesatsen bestäms bl. a. av förhållandet mellan företagets skattemässiga och kalkylmässiga avskrivningar. Detta förhållande bestäms i sin tur av bl. a. företagets expansionstakt. Ju snabbare investeringstillväxten är, desto större blir den skattemässiga avskrivningen i relation till den kalkylmässiga. Avskrivningsreglernas utformning innebär därmed att det i själva inkomstberäkningen finns inbyggd en konsolideringsmöjlighet som sänker den effektiva skattebelastningen för expanderande företag jämfört med stagnerande.

För ett enstaka kapitalföremål, t. ex. en maskin, medför möjligheten till snabb skattemässig avskrivning att den beskattningsbara avkastningen blir mindre i början och

¹ Beskrivningen ovan kan sägas ge en något överdriven bild av den konsolideringsmöjlighet som lagervärderingsreglerna ger. Lageravskrivning kan nämligen också tjäna syftet att förhindra en beskattning av den i viss mening rent fiktiva vinst som uppkommer då inläggande lager stiger i pris. Se t. ex. Västnäs [1957], s. 65 f.

I det här sammanhanget kan det vara av intresse att konstatera att svenska företag under 1950- och 1960-talen genom snabb skattemässig avskrivning av maskininvesteringar, avsättningar till lagerreserver och investeringsfonder kunnat ackumulera betydande skattekrediter. För industrins del uppgick den sammanlagda skattekredit, som ackumulerats under åren 1953–66, till nästan 15 % av det totala värdet av lager, maskiner och byggnader och 20 % av det egna kapitalet för periodens sista år, 1966. För en närmare analys se Södersten [1975].

större i slutet av livslängden än som skulle vara fallet om de skattemässiga avskrivningarna hade samma tidsfördelning som de kalkylmässiga avskrivningarna. Detta innebär helt enkelt att den effektiva skattebelastningen är lägre för yngre kapitalföremål än för äldre.

Vi kan nu se att företagets effektiva skattebelastning måste minska då expansionstakten ökar. Variationer i tillväxttakten kommer för det första att inverka på åldersfördelningen av de investeringar som tillsammans utgör företagets kapitalstock. Ju snabbare investeringstillväxten är, desto lägre blir den genomsnittliga åldern på kapitalföremålen. Men för det andra gäller, som nyss påpekats, att den effektiva skattesatsen är lägre för yngre kapitalföremål än för äldre. Ju snabbare tillväxten är, desto yngre blir kapitalstocken och desto större "tyngd" får därmed de investeringar, där den effektiva skattesatsen är låg. Härigenom sjunker företagets genomsnittliga effektiva skattebelastning.

Förutsatt att företagen helt utnyttjar de möjligheter som erbjuds i skattelagstiftningen att skära ned den beskattningsbara vinsten kan vi a priori förvänta oss en differentiering i skattetrycket, inte bara mellan snabbt och långsamt växande företag, utan också mellan företag med olika räntabilitet och med olika sammansättning av kapitalstocken.

Företagets effektiva skattebelastning bestäms av hur stora "överavskrivningarna" är i relation till kapitalstocken. Det är då klart, att företagets räntabilitet måste vara avgörande för dess skattebelastning. Stigande vinster påverkar inte direkt vare sig skattemässigt tillåtna avskrivningar eller avskrivningsbehovet. Då räntabiliteten stiger, kommer däremot överavskrivningarna att utgöra en mindre andel av vinsten, vilket innebär att en ökad andel av denna vinst måste tas fram till beskattning. Med andra ord, den effektiva skattebelastningen ökar då räntabiliteten stiger.

Av detta resonemang är det vidare klart att ju lägre företagets kalkylmässiga avskrivningsbehov är, desto större blir – allt annat lika – överavskrivningarna relativt den "verkliga" vinsten. Det kan uttryckas så att företag som har sina investeringar inriktade på kapitalföremål, där de skattemässiga avskrivningsreglerna är förmånliga, kommer att få en lägre skattebelastning än företag som genom sin investeringsinriktning har mindre möjligheter att göra överavskrivningar. I praktiken skulle detta kunna innebära en differentiering i skattebelastningen till förmån för företag, som har en relativt stor del av sina tillgångar i form av maskiner och till nackdel för företag där byggnadskapitalet är relativt sett mer dominerande. Då bortser vi emellertid från möjligheterna att göra avsättningar till investeringsfonder och att det ställer sig väsentligt förmånligare att utnyttja fonderna till byggnads- än till maskininvesteringar. Återvänder vi här till bolagsbeskattningens faktiska utformning bör möjligheterna att göra avsättningar till lagerreserver också framhållas. Normalt kommer en ökning i lagrets omfattning relativt den totala kapitalstocken att innebära en sjunkande skattebelastning. Förutsättningarna är då att den verkliga vinsten beräknas utan några lagernedskrivningar, medan skattelagstiftningens möjligheter till låg lagervärdering helt utnyttjas för beräkning av beskattningsbar vinst.

7.4 Skattebelastning och expansionstakt – en tolkning

Som framgår av det teoretiska resonemanget i detta kapitel och den empiriska analysen i kapitel 5 innebär utformningen av reglerna för beräkningen av beskattningsbar vinst att det totala skattetrycket gentemot bolagssektorn hålls på lägre nivå än vad som skulle vara fallet, om företagens skattebetalningar beräknats på vad jag här kallat de verkliga vinsterna efter gällande nominell skattesats. För statsmakterna vore det naturligtvis också möjligt att upprätthålla samma skattetryck som det nuvarande genom att i stället tillämpa en lägre, men enhetlig, skattesats på företagens "verkliga" vinster.

En sådan alternativ utformning av nettovinstbeskattningen skulle emellertid medföra att skattetryckets relativa fördelning mellan företagen blev en annan än den som nu gäller. För snabbt växande företag med förhållandevis stor andel "nya" kapitalföremål medför nuvarande skatteregler lägre skattetryck jämfört med den norm som anges ovan. Långsamt växande eller stagnerande företag däremot har en högre skattebelastning. Det är alltså fråga om en förskjutning av skattetrycket inom bolagssektorn från snabbt växande till stagnerande företag och från den expansiva till den stagnerande utvecklingsfasen för ett och samma företag i förhållande till vår jämförelsenorm med skattebetalningarna baserade på "verklig" vinst.

Differentieringen av skattetrycket mellan företag med olika expansionstakt avspeglar avskrivningsreglernas likviditetsverkningar. Dessa verkningar illustreras närmare i nedanstående diagram, som visar hur *självfinsierings-*

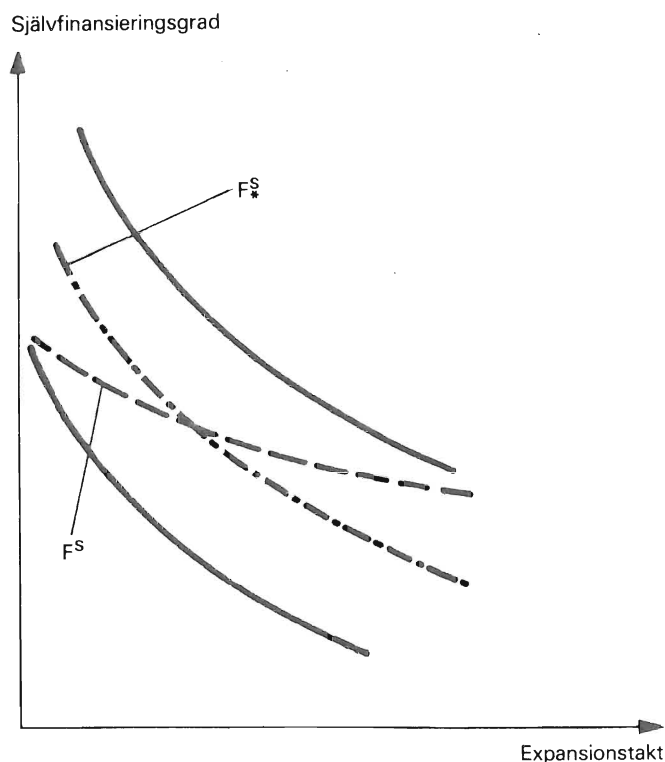

Diagram 7.1. Självfinsieringsgraden vid olika expansionstakt

graden varierar mellan företag, vars investeringar tillväxer olika snabbt. Självfinansieringsgraden uttrycks som kvoten mellan bruttosparande och bruttoinvestering, där bruttosparandet motsvarar bruttovinsten minus faktiska skattebetalningar. För att förenkla har vi då bortsett från finansiella kostnader etc. och från utdelningar. I syfte att framhäva avskrivningsreglernas verkan jämförs tänkta företag som har samma avkastning före skatt, men som skiljer sig åt genom att investeringarna växer med olika, över tiden konstanta, hastigheter.

Den översta heldragna kurvan visar hur självfinansieringsgraden varierar mellan företagen för ett tänkt fall utan vinstbeskattning. Då kapitalavkastningen före skatt är densamma för jämförda företag, finner vi som väntat en lägre självfinansieringsgrad ju snabbare investeringstillväxten sker. Den nedersta heldragna kurvan visar på samma sätt självfinansieringsgraden för olika företag med vinstbeskattning men utan möjligheter att göra "överavskrivningar". Vi observerar hur kurvorna sjunker parallellt med ökande expansionstakt. Den streckade F^S -kurvan illustrerar hur möjligheten att bilda skattekrediter höjer självfinansieringsgraden vid varje given expansionstakt. Genom att en snabbare investeringstillväxt enligt ovan är förknippad med en lägre effektiv skattebelastning kommer den takt att bromsas upp med vilken självfinansieringsgraden reduceras vid ökande kapitaltillväxt. För resonemangets skull har vi vidare lagt in en punktstreckad kurva ($F^{\$}$), som anger hur självfinansieringsgraden varierar med expansionstakten för ett tänkt fall, där statsmakterna upprätthåller samma skattetryck gentemot bolagssektorn som det nuvarande genom att istället tillämpa en lägre, men enhetlig, skattesats på företagets "verkliga" vinster. Med denna jämförelsenorm framstår de expansiva företagen som gynnade av gällande skatteregler genom att de kan upprätthålla en högre självfinansieringsgrad.

7.5 Något om skattetrycket vid inflation

Den teoretiska diskussionen i det föregående bygger på den implicita förutsättningen, att priset på kapitalvaror är konstant över tiden. Det har heller inte varit möjligt att inom ramen för detta arbete genomföra någon närmare analys av de teoretiska och praktiska spörsmål som aktualiseras vid beräkning av kalkylmässiga avskrivningar, "verklig" vinst etc. i ett inflationsläge, och som kan ha betydelse för bedömningen av bolagsskattens verkan. Det bör också påpekas, att frågan om inflationens verkningar på företaget fortfarande är kontroversiell i den företagsekonomiska litteraturen.

En vanlig – men omdebatterad – ståndpunkt är emellertid att företaget, då priset på kapitalvaror stiger, måste basera sina kalkylmässiga avskrivningar på tillgångarnas återanskaffningsvärde för att det bl. a. skall vara möjligt att finansiera reinvesteringarna med avskrivningsmedel. Vi skall här helt kort antyda vad denna norm för den kalkylmässiga avskrivningen betyder för företagets effektiva skattebelastning i ett inflationsläge. Någon utredning av själva jämförelsenormens innebörd och rationalitet kommer dock inte att göras.

Oavsett prisutvecklingen accepterar lagstiftningen endast historiska an-

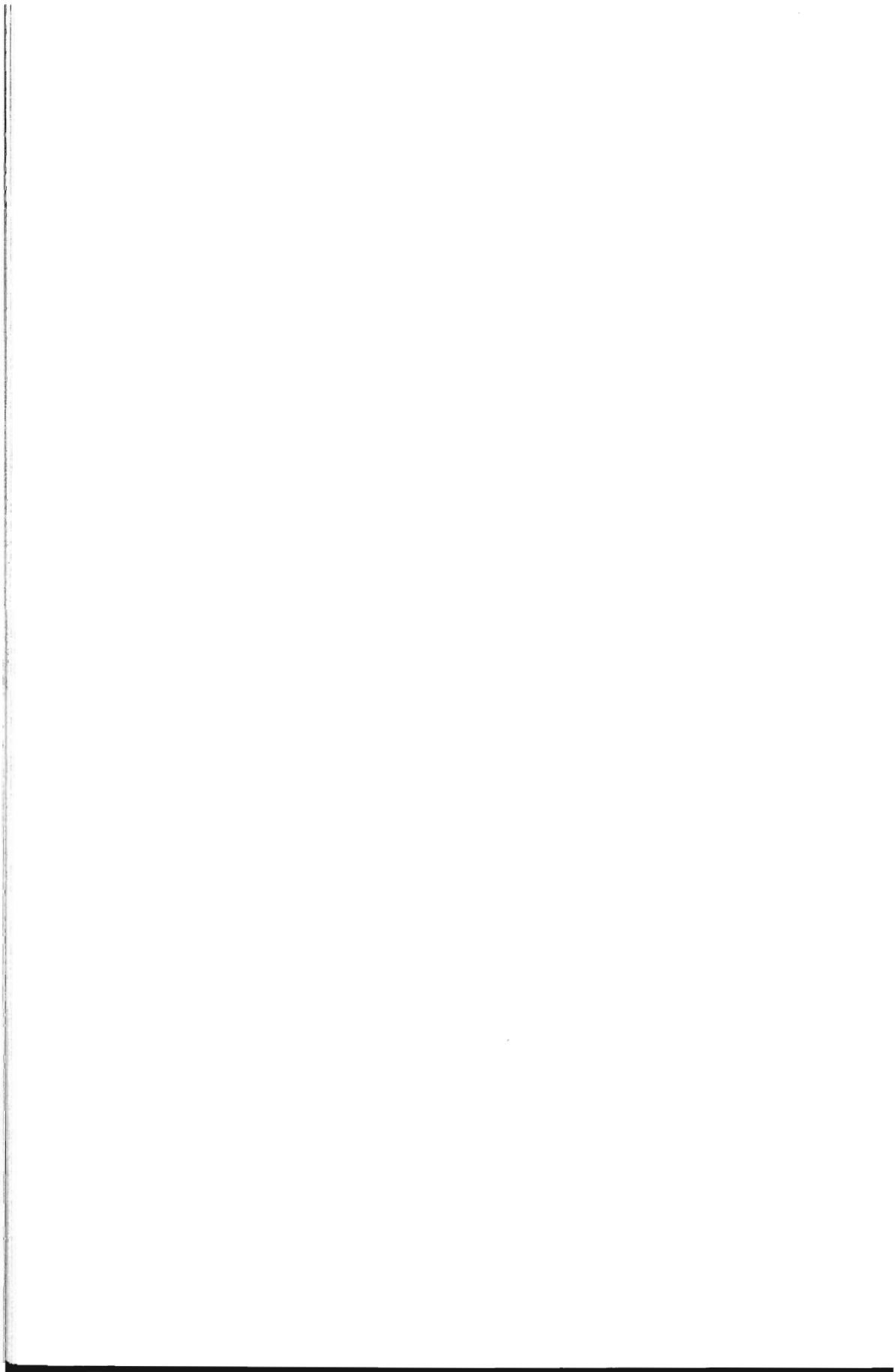
skaffningsvärden som bas för den skattemässiga avskrivningen, vilket innebär att det sammanlagda avskrivningsbeloppet över ett investeringsprojekts livslängd motsvarar projektets anskaffningskostnad. I ett prisstegringsläge täcker denna skattemässiga avskrivning alltså inte det totala beloppet av kalkylmässiga avskrivningar baserade på kapitalföremålets återanskaffningsvärde.

Vid en diskussion av den effektiva skattebelastningen är vi emellertid främst intresserade av relationen mellan de skattemässiga och kalkylmässiga avskrivningarna för företagets samtliga kapitalföremål vid en viss tidpunkt. Denna relation bestäms inte bara av de regler som gäller för den skattemässiga avskrivningen tillsammans med hastigheten i kapitalföremålens fysiska förslitning, utan också av inflationstakten och vidare av hur företagets investeringar, och därmed avskrivningsunderlaget, utvecklas över tiden.

Det är intuitivt klart att den kalkylmässiga avskrivningen kommer att öka i relation till den skattemässiga avskrivningen då priset på kapitalvaror stiger. Inflationen kommer alltså vid denna jämförelsenorm att öka företagets effektiva skattebelastning. Man kan emellertid visa, att ett företag med en växande investeringsvolym ändå i vissa fall kan göra skattemässiga avskrivningar som överstiger det kalkylmässiga avskrivningsbehovet och därmed få en effektiv skattebelastning som understiger den nominella. Då den skattemässiga avskrivningen räknas efter en hög procentsats på en växande investeringsvolym, kan nämligen den årliga avskrivningen bli större än då den räknas efter en lägre procentsats på ett återanskaffningsvärde, som ökar genom prisstegringar. Förutsatt att prisstegringen för kapitalvaror inte överstiger 10 % per år, inträffar detta enligt gällande avskrivningsregler för ett företag där investeringsvolymen växer regelbundet med 5 % per år. Exemplet bygger på antagandet, att den kalkylmässiga avskrivningen sker linjärt över en 10-årsperiod, räknat på tillgångarnas återanskaffningsvärde. Omvänt gäller, att företaget vid t. ex. 5 % prisstegring måste växa med minst 2,5 % per år (realt) för att det skall vara möjligt att göra "överavskrivningar" och därmed hålla den effektiva skattebelastningen under den nominella.

Det bör avslutningsvis understrykas, att den differentiering i skattetrycket mellan olika företag, som diskuterats i det föregående, inte påverkas av att priset på investeringsvaror stiger. Inflationen förändrar t. ex. inte det faktum att den effektiva skattesatsen för ett enskilt investeringsprojekt är lägre i början än i slutet av livslängden. Ett snabbt växande företag med en förhållandevis stor andel "nya" kapitalföremål får därmed en lägre effektiv skattebelastning än stagnerande företag, även om skattebelastningen genom inflationen kommer att ligga på en högre nivå.

---

8 Röntabilitet, expansionstakt och skattebelastning¹

8.1 Inledning

Slutsatsen av de teoretiska resonemangen i avsnitt 7.3 är alltså att den svenska företagsbeskattningen har en sådan utformning, att vi a priori kan förvänta oss skillnader i effektiv skattebelastning mellan olika grupper av företag beroende på skillnader i expansionstakt, röntabilitet och kapitalstockens sammansättning. Dessa slutsatser förutsätter, att företagen helt utnyttjar de möjligheter att reducera sina beskattningsbara vinster som erbjuds i skattelagstiftningen.

I avsnitt 8.2 skall vi redovisa en del beräkningar av den effektiva skattebelastningen för grupper av enskilda företag för åren 1963–68. Resultaten av dessa empiriska beräkningar jämförs sedan i avsnitt 8.3 med olika hypoteser för företagens bokslutsbeteende, varvid bl. a. utdelningspolitikens betydelse för den effektiva skattebelastningen kommer att diskuteras.

8.2 Den empiriska bilden

De beräkningar av effektiv skattebelastning för grupper av enskilda företag som presenteras nedan är baserade på den lönsamhetsundersökning som Sveriges Verkstadsförening årligen genomför bland sina medlemsföretag. Våra kalkyler avser dock inte alla företag som lämnat uppgifter till Verkstadsföreningen utan är begränsade till 51 företag, för vilka konsistenta data kunnat erhållas för åren 1963–68. De undersökta företagen utmärks vidare av att röntabiliteten varit positiv i genomsnitt för den aktuella perioden.²

Företagen har indelats i grupper efter röntabilitet (före skatt) på eget kapital och expansionstakt. Expansionstakten har mätts som den genomsnittliga årliga förändringen i totalt realkapital mellan 1963 och 1968. Vinsten i röntabilitetsmättet utgörs av bruttoöverskottet efter avdrag för kalkylmässiga avskrivningar och nettot av alla finansiella kostnader och intäkter. De kalkylmässiga avskrivningarna är baserade på tillgångarnas återanskaffningsvärden. Eget kapital har vidare beräknats som redovisat eget kapital och hälften av obeskattade synliga reserver plus halva skillnaden mellan tillgångarnas beräknade nedskrivna återanskaffningsvärde och bokförda värde. Den effektiva skattebelastningen slutligen har mätts som den andel av den på angivet sätt beräknade vinsten som gått till skatt.

¹ Framställningen i detta kapitel bygger på kapitlen 7 och 8 i Södersten [1975].

² För en närmare beskrivning av det empiriska materialet hänvisas till Södersten [1975] och Eriksson [1975].

I tabell 8.1 har de 51 företagen grupperats med hänsyn till räntabilitet och expansionstakt. För varje delgrupp har den genomsnittliga effektiva skattebelastningen för åren 1963–68 beräknats.

Tabell 8.1 Effektiv skattebelastning för verkstadsföretag med olika räntabilitet och expansionstakt
Procent

Räntabilitet	Expansionstakt			Samtliga
	< 5	5–10	> 10	
0–5	73	57	56*	64
5–10	33*	36	24*	31
>10	34*	33*	18*	26
Samtliga	57	40	30	42

Anm: I de delgrupper som är markerade med * ingår endast 3 eller 4 företag. I de övriga grupperna varierar antalet företag mellan 7 och 11.

Det framgår av tabellen, att det finns en påtaglig skillnad i effektiv skattebelastning mellan snabbt (> 10 %) och långsamt (< 5 %) växande företag, och att denna skillnad består oavsett företagets räntabilitet. Resultatet kan sägas vara förenligt med den tidigare framförda hypotesen, att expansiva företag får en lägre effektiv skattebelastning än stagnerande. Man kan vidare konstatera en påtaglig skillnad i skattebelastning inom varje expansionsintervall mellan företag med relativt hög och relativt låg räntabilitet. För de mest lönsamma företagen är den effektiva skattebelastningen långt under den nominella på ca 50 %, medan de sämsta företagen betalat en skatt, som i genomsnitt för perioden uppgår till nästan 2/3 av den "verkliga" vinsten. På den här punkten stämmer de empiriska observationerna inte med slutsatserna från vårt a priori-resonemang i föregående kapitel. I den fortsatta framställningen kommer den skillnaden att behandlas.¹

Av de tidigare teoretiska resonemangen framgår, att skillnader i effektiv skattebelastning också kan uppkomma genom skillnader i kapitalstockens sammansättning mellan företagen. Det statistiska material som här varit tillgängligt tillåter en gruppering av företagen med hänsyn till lagrets storlek i förhållande till det totala realkapitalet. I tabell 8.2 redovisas den genomsnittliga effektiva skattebelastningen 1963–68 för de verkstadsföretag där lagret motsvarar minst 60 % respektive högst 45 % av kapitalstocken.

Tabell 8.2 Lagerstorlek och effektiv skattebelastning
Procent

Lager i procent av totalt kapital	Effektiv skatt	Räntabilitet	Expansions-takt
> 60	34	11,7	10,3
< 45	43	6,4	6,1

Det framgår av tabellen, att företagen med den största andelen lager också haft den lägsta skattebelastningen. Detta resultat kan sägas överensstämma med den teoretiska analysen i föregående avsnitt, men det bör samtidigt

¹ Jämför kapitel 7, avsnitt 3.

noteras att det också föreligger ett påtagligt samband mellan lagrets relativa storlek å ena sidan och hög räntabilitet och snabb expansion å andra sidan. En närmare uppdelning av företagen på delgrupper för att särskilja lagerstorlekens betydelse för den effektiva skattebelastningen är knappast möjlig, eftersom antalet företag därvid skulle bli alltför begränsat.

För att bedöma beskattningens verkan ur allokeringssynpunkt behöver man också veta hur företagen fördelar sig efter effektiv skattebelastning. Det är nämligen en väsentlig skillnad mellan det fall där spridningen mellan företagen är stor i den meningen att en stor andel av företagen uppvisar hög respektive låg effektiv skattebelastning och det fall där de allra flesta företagen är koncentrerade kring genomsnittet.

Spridningen ifråga om effektiv skattebelastning under åren 1963–68 för verkstadsföretagen framgår av nedanstående tabell.

**Tabell 8.3 Spridningen i effektiv skattebelastning
Procent**

Effektiv skattesats	Andel företag
>60	32
40–60	18
20–40	37
<20	13
	100

Som framgår har den effektiva skattebelastningen överstigit 60 % för nästan 1/3 av företagen, medan för halva antalet företag skattebelastningen understigit 40 %. Vi kan komplettera med uppgiften att 1/4 av företagen betalat mindre än 29,4 % av sina vinster i skatt och att lika många företag kommit över gränsen 85,2 %. Medianvärdet är 40,6 %.

De empiriska resultat som presenterats här visar således att företagen med den snabbaste expansionen respektive den högsta räntabiliteten har den lägsta skattebelastningen. Då vi i kapitel 7 teoretiskt diskuterade bestämmningsfaktorer till ett företags effektiva skattebelastning blev resultatet att hög räntabilitet skulle medföra en hög skattebelastning. Om räntabiliteten understiger en viss miniminivå, behöver företaget inte deklarerat någon vinst alls och skattebelastningen blir därför noll.¹ Den teoretiska analysen bygger emellertid på den uttalade förutsättningen att företagen faktiskt gör så stora avskrivningar etc. som skattelagstiftningen medger. Det är därför lätt att förklara varför de beräkningar som redovisats här inte genomgående överensstämmer med de teoretiska slutsatserna. Vid ett närmare studium av de enskilda företagens faktiska beteende visar det sig nämligen – vilket kan förefalla självklart – att man inte kan utgå ifrån att företagen gör maximalt tillåtna avskrivningar och avsättningar.

Skillnader i skattebelastning mellan företag med olika räntabilitet hänger alltså samman med att företagen i olika utsträckning utnyttjat möjligheterna att skära ner sina beskattningsbara vinster. Det är naturligt att då gå vidare och fråga vad det är som begränsar företagens förmåga eller benägenhet att utnyttja vinstreglerande åtgärder. I nästa avsnitt kommer vi att visa, att företagens utdelningspolitik kan vara en sådan begränsande faktor.

¹ Vi bortser här från garantiskatten.

8.3 Utdelningar, vinstutrymme och skattebelastning

I diskussionen kring företagets utdelningspolitik brukar det ofta hävdas att aktiemarknaden tillmäter företagsledningens förslag till utdelningar ett betydande informationsvärde.¹ Det är utdelningarnas förändring som då står i centrum för intresset. Tanken är att företagsledningen skulle föredra att uppvisa en jämn utdelningsutveckling. Utdelningshöjningar antas bli genomförda först då vinstutsikterna är sådana att de högre utdelningarna åtminstone inte skall behöva sänkas inom överskådlig framtid. På motsvarande sätt antas sänkta utdelningar innebära något av en företagsledningens konfirmation av att företaget befinner sig i ett besvärligt läge.

Företagsledningen har självfallet anledning att anpassa sin utdelningspolitik efter aktiemarknadens reaktionsmönster. Om det här resonemanget om aktiemarknadens uppfattning av utdelningsförändringar är riktigt, kan det därför vara en fördel, t. ex. med hänsyn till möjligheterna att i framtiden genomföra nyemissioner, om företaget – där så är möjligt – undviker utdelningssänkningar och genomför höjningar bara i sådan utsträckning att man inte riskerar bakslag. Tidigare lämnade utdelningar får bli en restriktion för årets utdelningsbeslut, vilket i praktiken kommer att innebära en jämn utdelningsutveckling. Det innebär i sin tur att anpassningen till en varierande vinstutveckling i första hand får falla på företagets likviditet, upplåning och investeringsverksamhet.

Ett utdelningsbeteende av det slag som skisserats ovan kan förklara både den tendens till konjunkturmässig variation i företagets effektiva skattebelastning som kan observeras i diagram 5.1 i kapitel 5 och de i föregående avsnitt konstaterade skillnaderna i skattebelastning mellan företag med olika räntabilitet.² Avgörande är då att utdelningarna under vissa förutsättningar kan påverka en annan beslutsvariabel, nämligen den redovisade nettovinsten.

Det brukar nämligen hävdas att företagen har starka preferenser för att "finansiera" utdelningarna med löpande vinstmedel.³ Den föreslagna utdelningen kan då komma att fungera som något av ett minimivärde för den nettovinst som uppvisas i resultaträkningen. Denna lägsta redovisade nettovinst brukar ofta benämnas "tröskelvinst". Vid given utdelning måste "tröskelvinsten" också kunna täcka de fondavsättningar som eventuellt kan bli nödvändiga enligt civillagstiftningen.

Det är genom avskrivningar, lagerreservförändringar och investeringsfondavsättningar som företaget kan reglera storleken av den redovisade nettovinsten. Därigenom påverkar företaget också sina skattekostnader, och skattelagstiftningen sätter därför övre gränser för dessa åtgärder. Men möjligheten att göra avskrivningar etc. bestäms också av företagets vinstsituation. Man brukar tala om att det föreligger ett utrymme för vinstreglerande åtgärder – "resultatutrymme" – som kan motsvara skillnaden mellan resultatet före bokslutsdispositioner – i stort sett bruttovinsten minus räntor och nettot av övriga finansiella kostnader och intäkter – och den ovan nämnda "tröskelvinsten" inklusive därpå beräknad skatt. Är lönsamheten god, kan företagets resultatutrymme vara sådant att man helt kan utnyttja de möjligheter skattelagstiftningen erbjuder till av- och nedskrivningar och investeringsfondsavsättningar. Vid försämrad lönsamhet krym-

¹ Se t. ex. Robichek & Myers [1965] och Johansson & Jensen [1969].

² För ett tydligare belägg för skattebelastningens konjunkturvariation se Södersten [1971].

³ Jämför Johansson & Jensen [1969] och Frostman [1966].

per resultatutrymmet, dvs. möjligheterna att vidta vinstreglerande åtgärder minskar. Men då kommer företagets skattekostnader att stiga relativt den verkliga vinsten.

Låt oss belysa resonemanget med ett sifferexempel. Vi jämför två företag, som båda har lämnat och önskar fortsätta att lämna en utdelning på 30. Man vill inte uppvisa en lägre nettovinst än föreslagen utdelning, dvs. "tröskelvinsten" är 30. Företagen är identiska i alla avseenden utom vad gäller räntabiliteten. Maximalt tillåtna skattemässiga avskrivningar antas för båda företagen vara 50.

	Företag A	Företag B
Vinst före bokslutsdisp.	120	100
./ Kalkylm. avskrivningar	40	40
./ "Överavskrivningar"	10	-
=	70	60
./ Skatt (50 %)	35	30
= Nettovinst	35	30
Verklig vinst	$120./40 = 80$	$100./40 = 60$
Effektiv skattesats	$35/80 = 43,8\%$	$30/60 = 50\%$

Företaget A är i den förmånligaste vinstsituationen och kan inom ramen för sitt resultatutrymme (60) helt utnyttja skattereglernas möjligheter att skära ner den beskattningsbara vinsten. Därför blir den effektiva skattebelastningen också lägre än för *företaget B*, där resultatutrymmet är mer begränsat (40).

Om räntabiliteten i *företaget A* förbättras, kommer skattebelastningen emellertid att stiga. Företaget har redan maximalt utnyttjat skattereglerna och en förbättrad lönsamhet innebär då att en större andel av den verkliga vinsten kommer att beskattas. Det är en sådan situation som åsyftas i den teoretiska diskussionen i avsnitt 7.3 och som pekar på att hög räntabilitet – allt annat lika – är förknippad med hög skattebelastning.

Man kan alltså genom att anta att företagen vill hålla sina utdelningar oförändrade även vid försämrad lönsamhet och samtidigt är benägna att "finansiera" utdelningarna med löpande vinstmedel, förklara skillnaderna i skattebelastning mellan företag med olika räntabilitet. Företag vars räntabilitet ligger på hög nivå har större utrymme för vinstreglerande åtgärder än företag med dålig lönsamhet, förutsatt att utdelningarna och därmed tröskelvinsten är av ungefär samma storleksordning.

Med det här synsättet kan skillnader i fråga om utdelningspolitiken mellan olika företag också resultera i skillnader i skattebelastning. Ju större utdelningar som lämnas vid given räntabilitet, desto mindre blir naturligtvis möjligheterna till skattefri vinstnedplöjning. Den synpunkten kan ha relevans bl. a. för den i kapitel 5 berörda frågan om eventuella skillnader i skattebelastning mellan företag av olika storlek. Det förhåller sig nämligen så att storföretagen lämnat väsentligt större utdelningar än de mindre företagen. Allt annat lika, borde alltså småföretagen ha större möjligheter att hålla sina skattebetalningar på en låg nivå.

Det finns här kanske en annan distinktion som är mer väsentlig att göra än den mellan små och stora företag – nämligen den mellan å ena sidan familjeföretag och å andra sidan flertalsbolag. I ett familjeföretag kan ägarna tillgodogöra sig företagets avkastning i form av lön och är alltså inte beroende av att företaget redovisar någon vinst för att betala utdelning. I flertalsbolag däremot ligger ägarnas möjlighet att få avkastning i vinstutdelning och därav betingad kapitalvärdestegring.

Resonemanget om utdelningspolitikens betydelse för skattebelastningen kan illustreras med hjälp av tabell 8.4. Där särskiljs de verkstadsföretag (med positiv räntabilitet) som åren 1963–68 inte lämnat några utdelningar alls, respektive de där den genomsnittliga utdelningen uppgår till minst 2 % av det egna kapitalet.

Tabell 8.4 Utdelningspolitik och effektiv skattebelastning
Procent

Utdelning i proc. av eget kap.	Effektiv skatt	Ränta- bilitet	Expansions- takt	Resultat- utrymmes- procent
0,0	30,5	10,7	7,5	10,7
≥ 2,0	45,7	9,4	11,0	3,9

Den skillnad i effektiv skattebelastning mellan de båda grupperna, som framgår av tabellen, kan knappast hänföras till olikheter i fråga om expansionstakt och räntabilitet. Den olikartade utdelningspolitiken innebär emellertid en väsentlig skillnad ifråga om vad som här kallats "resultatutrymmesprocenten", dvs. vinst efter avdrag för utdelningar inklusive därpå beräknad skatt, satt i relation till eget kapital. Denna resultatutrymmesprocent kan tolkas som ett mått på företagets möjligheter att utnyttja vinstreglerande åtgärder.

Det bokslutsbeteende som skisserats ovan har intressanta implikationer för en eventuell omläggning av bolagsbeskattningen. Antag att statsmakterna överväger att sänka skattetrycket gentemot bolagssektorn och då väljer mellan att förbättra avskrivningsmöjligheterna och att sänka den nominella skattesatsen. Det är inte likgiltigt vilket man väljer. För att företagen skall kunna tillgodogöra sig förbättrade avskrivningsmöjligheter måste räntabiliteten vara så god, att ökade avskrivningar ryms inom ramen för det tillgängliga resultatutrymmet. Om maximalt tillåtna avskrivningar enligt exemplet på s. 187 ökar från 50 till 60, kan *företaget A* sänka sin effektiva skattebelastning till 37,5 % utan att den redovisade nettovinsten understiger tröskelvärdet 30. I *företaget B* däremot var resultatutrymmet redan tidigare otillräckligt, och företagets skattebelastning påverkas därför inte av gynnsammare avskrivningsregler. En sänkning av den nominella skattesatsen till exempelvis 43 % vid oförändrade avskrivningsregler skulle däremot, som lätt kan visas, komma till nytta i båda fallen. För *företaget B* skapas därigenom ett visst utrymme för "överavskrivningar" och den effektiva skattebelastningen sjunker.

För företag som har hög räntabilitet kan det alltså – om man ser till den effektiva skattebelastningen – vara likgiltigt om bolagsskatten lättas

genom förbättrade avskrivningsmöjligheter eller sänkt nominell skattesats. Företag med låg räntabilitet däremot måste föredra att den nominella skattesatsen sänks.

I kapitel 5 gjordes bedömningen att industriföretagens effektiva skattebelastning halverats sedan början av 1950-talet. Utifrån det resonemang som förts här skulle man kunna dra – den spekulativa – slutsatsen att det framför allt är företag med relativt goda vinster som svarat för denna utveckling. Samma totala reduktion i skattebelastning skulle kunnat åstadkommas om avskrivningsreglerna skärpts och den nominella skattesatsen sänkts. Men fördelningen i skattereduktion mellan företag med låg och hög räntabilitet skulle sannolikt ha blivit en annan.

9 Likviditet, kapitalkostnad och tillväxteffekter – några sammanfattande slutsatser

Som berördes i kapitel 1 har det skett en markant omläggning av finanspolitiken under de senaste decennierna från att hålla tillbaka investeringsverksamheten under 1950-talet till att stimulera den industriella kapitalbildningen under 1960- och 1970-talen. Vad gäller bolagens vinstbeskattning finns det mycket som tyder på att denna omläggning av politiken haft påtagliga effekter på företagens räntabilitet och finansieringsmöjligheter.

Som framgått av kapitel 5 har finanspolitiken motverkat den krympning av vinstmarginalerna som inträffade för industrins företag från 1950-talet till början av 1970-talet genom en neddragning av skattebetalningarnas andel av företagets förädlingsvärde. Sparandet har härigenom kunnat hållas någorlunda intakt. Denna likviditetsmässiga verkan hänger nära samman med bolagsskattens karaktär av nettovinstbeskattning, som gör att bruttosparandet inte sjunker lika starkt som bruttovinsterna om inte företagen minskar sina avskrivningar när vinsterna försämras.

Men utvecklingen av industriföretagens skattebetalningar har också påverkats av att den effektiva skattebelastningen gentemot ”verklig” vinst halverats under den berörda perioden, främst genom företagets möjligheter till lagernedskrivningar och investeringsfondsavsättningar. Det ligger nära till hands att uppfatta den utvecklingen som ett uttryck för statsmakternas strävan att upprätthålla just en snabb tillväxt för industriinvesteringarna, med hänsyn till att företagen kräver en räntabilitet på sina nyinvesteringar i Sverige, som motsvarar avkastningsmöjligheterna i andra delar av västvärlden.

Minskningen av det effektiva skattetrycket har i viss mening varit villkorlig genom att möjligheterna att reducera skattebetalningarna knutits direkt till investeringsverksamheten. Företag som inte investerat har heller inte kunnat hålla nere sin skattebelastning. Kopplingen mellan skattebelastning och investeringstillväxt bör ha inneburit en investeringsstimulans, samtidigt som den sannolikt också utgjort en politiskt viktig förutsättning för att kunna sänka skattetrycket gentemot bolagsvinsterna.¹

Som framgått är möjligheterna till skattefri konsolidering i form av ”överavskrivningar”, avsättningar till lagerreserver och investeringsfonder i praktiken ojämnt fördelade mellan företag med olika räntabilitet. Företag vars räntabilitet år efter år ligger på en hög nivå har större utrymme för vinstreglerande åtgärder än företag med dålig lönsamhet, förutsatt att utdelningarna och därmed ”tröskelvinsten” är av ungefär samma storleksordning.² Den svenska bolagsbeskattningen karakteriseras därmed av en mar-

¹ Jämför diskussion i Bergström [1977].

² Se kapitel 8.

kant differentiering av det effektiva skattetrycket mellan å ena sidan snabbt expanderande, högräntabla företag, å andra sidan stagnerande företag med dålig lönsamhet.

Det är en väsentlig fråga i vilken utsträckning bolagsskattens "selektivitet" gynnat den totala tillväxten i ekonomin. Man kan hävda att vinstbeskattningen fungerat som ett viktigt komplement till fackföreningsrörelsens solidariska lönepolitik. Den solidariska lönepolitiken brukar, förenklat, beskrivas så att fackföreningsrörelsen vid avtalsförhandlingarna tvingar fram snabbare lönekostnadsstegringar i låglönebranscher än i höglönebranscher. Företag och branscher med svag lönsamhet utsätts för lönekrav utöver betalningsförmågan vid krav på "normal" kapitalavkastning, medan de mest framgångsrika delarna av näringslivet i förhållande till sin bärkraft kommer lindrigare undan.

Med denna uppläggnings av lönepolitiken påskyndas strukturomvandlingen. De svagare enheterna i näringslivet slås ut, samtidigt som återhållsamheten gentemot de särskilt vinstgivande företagen innebär bättre expansionsmöjligheter, jämfört med vad som skulle vara fallet vid en mer "bärkraftsorienterad" lönepolitik.

Just förekomsten av en "expansiv marginal" inom företagssektorn, som kunnat absorbera den arbetskraft som stötts ut vid nedläggningarna har varit en viktig förutsättning för den solidariska lönepolitiken och för accepterandet av strukturomvandlingen från fackföreningsrörelsens sida. Från denna synpunkt kan bolagsbeskattningen sägas ha fått en rationell utformning genom den kraftiga favoriseringen av de expansiva, framgångsrika företagen.

Den "selektivitet" i bolagsbeskattningen som diskuterats här rymmer emellertid också vissa komplikationer för den tillväxtpolitiska bedömningen, som skall beröras i det följande. Det är en vanlig uppfattning i ekonomisk litteratur att den ekonomiska tillväxten främjas om investeringsurvalet i företagssektorn svarar mot de (från samhällsekonomisk synpunkt) mest räntabla projekten. Detta förutsätter i sin tur att företagen för sina investeringsbeslut tillämpar i stort sett samma räntabilitetskrav före skatt. Frågan är nu om detta kriterium på ekonomisk effektivitet är uppfyllt inom bolagssektorn.

Den ekonomisk-politiska debatten om bolagsbeskattningens effekter på resursallokering och tillväxt har under den senaste tiden främst gällt investeringsfondssystemet. Med hänvisning bl. a. till den ofta långa tidsrymden mellan avsättningar och fondernas utnyttjande för investeringar och till att nystartade företag inte alls kan komma i fråga, har man hävdats att investeringsfondssystemet i praktiken innebär ett system för selektiva investeringssubventioner just till företag som historiskt sett kunnat generera vinster. Särskilt i tider av snabb strukturomvandling finns därför en risk för en konserverande effekt på resursallokeringen genom den lägre kapitalkostnaden och bättre finansieringsmöjligheten för dessa företag.

Denna kritik torde åtminstone till en del också vara relevant för de skattekreditmöjligheter som avskrivningsreglerna ger. Som utvecklats i det föregående, sänks företagets kapitalkostnad då skattekrediterna fungerar som ett substitut för eget kapital eller för räntebärande lån i investeringarnas finansiering.

Men som framgått ovan är möjligheten att bilda skattekrediter i praktiken ojämnt fördelad mellan företagen och har främst utnyttjats av företag som har en hög avkastning på sin redan existerande kapitalstock.

Genom den billiga finansiering som skattekrediten innebär är det tänkbart att dessa företag räknar med en lägre kapitalkostnad, dvs. accepterar en lägre räntabilitet på marginalen för nyinvesteringar, än företag som förväntar sig att helt eller delvis ta fram sina vinsttillskott från den marginella investeringen till beskattning.

Vår analys av det s. k. dubbelbeskattningsproblemet i kapitel 6 pekar vidare på att det från företagets synpunkt skulle vara väsentligt billigare – även bortsett från olika hanteringskostnader – att finansiera investeringsverksamheten med nedplöjda vinstmedel än att lita till direkta tillskott från aktieägarna.

Från tillgänglig statistik kan man lätt få ett intryck av hur lönsamheten varierar mellan olika branscher och mellan olika företag inom en bransch, och dessa skillnader i vinstläge innebär uppenbart motsvarande skillnader ifråga om möjligheterna att självfinansiera nyinvesteringarna. Företag med goda vinster från tidigare gjorda investeringar behöver i mindre utsträckning förlita sig på upplåning eller nyemission än företag, där vinsterna av olika skäl ligger på låg nivå. Dessa skillnader i finansieringsbilden kan i sin tur komma att avspglas i form av differenser mellan kapitalkostnaden för olika företag.

Vårt resonemang här innebär alltså att vad vi kallat ojämnheter i dubbelbeskattningen – skillnaden i skattebelastning mellan utdelningsinkomster och värdestegringar – förstärker de tendenser till en differentiering i kapitalkostnaden mellan olika företag som hänför sig till utnyttjandet av skattekrediter som finansieringskälla, till förmån för företag med hög avkastning på sin redan existerande kapitalstock och till nackdel för t. ex. nystartade företag som ännu inte börjat generera vinster.

Referenser

- Riksdagens protokoll jämte bihang 1951–63.
 Förslag till ändrad företagsbeskattning. *Statens offentliga utredningar* 1954:19.
 Företagens intäkter, kostnader och vinster. *Sveriges officiella statistik* 1953–64.
 Företagen. Ekonomisk redovisning. *Sveriges officiella statistik* 1965–75.
 Nationalräkenskaper. *Statistiska meddelanden*, N 1971:11.
 Företag med anställda. *Statistiska meddelanden*, N 1975:35.
 Företagsräkningen 1972, del I. *Sveriges officiella statistik* 1975.
 Arbetsmarknadsstyrelsens berättelse angående verksamheten 1968–69. Karlshamn.
- Andersson, Edward, 1974, Bolagsbeskattningen i Norden – likheter och olikheter, i *Bolagsbeskattningen i Norden*. Nordiska skattevetenskapliga forskningsrådets skriftserie, nr 2, 1974, Stockholm.
- Bailey, Martin J., 1969, Capital Gains and Income Taxation, i *The Taxation of Income from Capital* (eds Arnold C. Harberger & Martin J. Bailey), Washington.
- Bergström, Villy, 1976, Approaches to the Theory of Capital Cost. *The Scandinavian Journal of Economics*, nr 3, 1976.
- , 1977, The Political Economy of Swedish Capital Formation. A paper prepared for a conference about “The Comparative Politics of Capital Formation: The United States and Western Europe” organized by the Center for European Studies. Harvard University, Cambridge, Mass., USA, January 1978. Nationalekonomiska institutionen, Uppsala universitet.
- Bergström, Villy & Södersten, Jan, 1976, Double Taxation and Corporate Capital Cost. Working paper nr 9, 1976, Industriens Utredningsinstitut, Stockholm.
- Brown, E. Cary, 1974, Recent Studies of the Incidence of the Corporation Income Tax, i *Public Finance and Stabilization Policy*. Essays in Honor of Richard A. Musgrave (eds. Warren L. Smith & John M. Culbertson), Amsterdam.
- Caves, Richard, 1971, Internationella koncerner: teorin för marknadsformer tillämpad på direkta investeringar, i *De internationella koncernerna och samhällsekonomin* (red. Nils Lundgren), Stockholm.
- Coen, Robert M., 1971, The Effect of Cash Flow on the Speed of Adjustment, i *Tax Incentives and Capital Spending* (ed. G. Fromm), Amsterdam och London.
- Coen, Robert M. & Hickman, Bert G., 1970, Constrained Joint Estimation of Factor Demand and Production Functions. *Review of Economics and Statistics*, nr 3, 1970.
- Cragg, John G., Harberger, Arnold C. & Mieszkowski, Peter, 1967, Empirical Evidence on the Incidence of the Corporation Income Tax. *Journal of Political Economy*, nr 6, 1967.
- Edwards, Edgar, 1961, Depreciation and the Maintenance of Real Capital, i *Depreciation and Replacement Policy* (ed. J.L. Meij), Amsterdam.

- Ekström, Tord, 1957, Skattepolitik och företagsbeskattning. *Fackföreningsrörelsen*, nr 51–52, 1957.
- , 1958, Skattepolitik och bruttobeskattning. *Fackföreningsrörelsen* nr 12, 1958.
- Eliasson, Gunnar, 1965, *Investment Funds in Operation*, Stockholm.
- Eriksson, Göran, 1975, *Företagens tillväxt och finansiering*, Uppsala.
- , 1977, Effects of Taxation on the Firm's Optimal Investment Behavior. Stencil, Industriens Utredningsinstitut, Stockholm.
- Feldstein, Martin, 1974, Incidence of a Capital Income Tax in a Growing Economy. *Review of Economic Studies*, nr 4, 1974.
- Franzén, Thomas, Lövgren, Kerstin & Rosenberg, Irma, 1975, Redistributive Effects of Taxes and Public Expenditures in Sweden. *Swedish Journal of Economics*, nr 1, 1976.
- Frostman, Lars, 1966, Bokslutspolitik. Stencil, Ekonomiska Forskningsinstitutet (EFI), Stockholm.
- Glader, Mats m. fl., 1976, *Företagsformer i teori och tillämpning – en studie av mindre och medelstora företag*, Stockholm.
- Goode, Richard, 1951, *Corporation Income Tax*, New York.
- , 1966, Rates of Return, Income Shares and Corporate Tax Incidence, i *Effects of Corporation Income Tax* (ed. M. Krzyzaniak), Detroit.
- Hall, Robert, E., & Jorgenson, Dale W., 1967, Application of the Theory of Optimum Capital Accumulation, i *Tax Incentives and Capital Spending* (ed. G. Fromm), Amsterdam och London.
- Hammer, Richard M., 1975, The Taxation of Income from Corporate Shareholders: Review of Present Systems in Canada, France, Germany, Japan and the U.K. *National Tax Journal*, nr 3, 1975.
- Hansen, Bent, 1955, Finanspolitikens ekonomiska teori. *Statens offentliga utredningar* 1955:25.
- Harberger, Arnold C., 1962, The Incidence of the Corporation Income Tax. *Journal of Political Economy*, nr 3, 1962.
- Hellström, Mats, 1967, Ett försök att uppskatta den totala progressiviteten i det svenska skattesystemet 1966. Stencil, Nationalekonomiska institutionen, Stockholms universitet.
- Johansen, Leif, 1967, *Offentlig Økonomikk*, 2:a uppl., Trondheim.
- Johansson, Sven Erik & Edénhammar, Hans, 1968, *Investeringsfondens lönsamhet*, Stockholm.
- Johansson, Sven Erik & Jensen, Olav Harald, 1969, *Företagets finansieringsproblem*, Falköping.
- Krzyzaniak, Marian, 1966, Effects of Profits Taxes: Deduced from Neoclassical Growth Models, i *Effects of Corporation Income Tax* (ed. M. Krzyzaniak), Detroit.
- Krzyzaniak, Marian & Musgrave, Richard A., 1963, *The Shifting of the Corporation Income Tax*, Baltimore.
- Lindbeck, Assar, 1968, *Svensk ekonomisk politik*, Stockholm.
- Lindencrona, Gustaf, 1972, *Skatter och kapitalflykt*, Stockholm.
- , 1974, Aktiebolagens dubbelbeskattning – Sverige, i *Bolagsbeskattningen i Norden*, Nordiska skattevetenskapliga forskningsrådets skriftserie, nr 2, 1974, Stockholm.
- Lodin, Sven-Olof, 1976, Progressiv utgiftsskatt. *Statens offentliga utredningar* 1976:62.
- Lundgren, Nils, 1975, Internationella koncerner i industriländer. Samhälls-ekonomiska aspekter. *Statens offentliga utredningar* 1975:50.
- Matthiessen, Lars, 1973, A Study in Fiscal Theory and Policy. Stencil, Ekonomiska Forskningsinstitutet (EFI), Stockholm.
- McLure, Charles, 1969, The Inter-Regional Incidence of General Taxes. *Public Finance*, nr 3, 1969.
- , 1973, Economic Effects of Taxing Value Added, i *Broad Based Taxes* (ed. Richard A. Musgrave). Baltimore och London.
- , 1975, General Equilibrium Incidence Analysis. The Harberger Model after Ten Years. *Journal of Public Economics*, nr 4, 1975.

- Mieszkowski, Peter, 1969, Tax Incidence Theory: The Effects of Taxes on the Distribution of Income. *Journal of Economic Literature*, nr 4, 1969.
- Musgrave, Richard A., 1963, Growth with Equity. *American Economic Review*, nr 2, 1963.
- , 1967, *The Theory of Public Finance*. Tokyo.
- Musgrave, Richard A. & Musgrave, Peggy B., 1973, *Public Finance in Theory and Practice*. New York.
- Mutén, Leif, 1968, *Bolagsbeskattning och kapitalkostnader*. Uppsala.
- Myrdal, Gunnar, 1934, Finanspolitikens ekonomiska verkningar. *Statens offentliga utredningar* 1934:1.
- Normann, Göran, 1976, Beskattning av produktionsfaktorer. Arbetsrapport nr 5, 1976. Industriens Utredningsinstitut, Stockholm.
- Pechman, Joseph & Okner, Benjamin, 1974, *Who Bears the Tax Burden?* Washington.
- Praski, Sverker, 1975, Econometric Investment Functions and an Attempt to Evaluate the Investment Policy in Sweden 1960–73. Stencil, Nationalekonomiska institutionen, Uppsala universitet.
- Robichek, A. & Myers, S., 1965, *Optimal Financial Decisions*. New York.
- Rudberg, K. & Öhman, C., 1971, *Investment Funds. The Release of 1967*. Stockholm.
- Sandberg, Lars, 1963, Net Profits versus Gross Business Taxation: The Swedish Debate. *Quarterly Journal of Economics*, nr 4, 1963.
- Samordnad näringspolitik*, 1961, Strukturutredningen, utgiven av Landsorganisationen i Sverige. Stockholm.
- Sato, R., 1963, Fiscal Policy in a Neo-Classical Growth Model. An Analysis of Time Required for Equilibrating Adjustment. *Review of Economic Studies*, nr 1, 1963.
- Sato, R. & Hoffman, R., 1974, Tax Incidence in a Growing Economy, i *Public Finance and Stabilization Policy*. Essays in Honor of Richard A. Musgrave (eds Warren L. Smith & John M. Culbertson). Amsterdam.
- Slitor, Richard, 1966, Corporate Tax Incidence: Economic Adjustments to Differentials under a Two-Tier Tax Structure, i *Effects of Corporation Income Tax* (ed. M. Krzyzaniak). Detroit.
- Södersten, Bo, 1969, *Internationell ekonomi*. Stockholm.
- Södersten, Jan, 1971, Företagsbeskattning och resursfördelning, i *Svensk finanspolitik i teori och praktik* (Erik Lundberg m. fl.). Lund.
- , 1975, Profit Taxes and Resource Allocation. Stencil. Nationalekonomiska institutionen, Uppsala universitet.
- , 1977, Approaches to the Theory of Capital Cost: An Extension. *Scandinavian Journal of Economics*, nr 4, 1977.
- Welinder, Carsten, 1976, *Skattepolitik*. Lund.
- Västhagen, Nils, 1957, Skattepolitiken och företagens investeringsverksamhet. *Skandinaviska bankens kvartalsskrift*, nr 3, 1957.

Utgivna publikationer

Fullständig förteckning över utgivna skrifter kan erhållas på begäran.

Publikationer på engelska

1978

Determinants of Housing Demand – Analysis of Census Data for the County of Stockholm, 1970. Gunnar Du Rietz. Booklet No. 82. 14 pp.

Economies of Scale and Technological Change: An International Comparison of Blast Furnace Technology. Bo Carlsson. Booklet No. 81. 23 pp.

1977

A Simple Model for Planning Short-term In-patient Medical Care—Applied. Lars Dahlberg. Booklet No. 80. 14 pp.

Search Market Equilibrium. Bo Axell. Booklet No. 79. 21 pp.

Patterns of Engineering Trade Specialization, 1960–1970, and Sweden's Factor Abundance. Lennart Ohlsson. Booklet No. 78. 18 pp.

Exchange Rate Experiments on a Micro Based Simulation Model. Gunnar Eliasson. Booklet No. 77. 16 pp.

Publikationer på svenska

1978

Skattepolitisk resursstyrning och inkomstutjämnning. En analys av företagsbeskattning och indirekt beskattning. Göran Normann och Jan Södersten. 197 s.

Substitutionsmöjligheter mellan energi och andra produktionsfaktorer. Lennart Hjalmarsson. Småtryck nr 84. 68 s.

Relativprisutvecklingen på energi och dess betydelse för energigång, branschstruktur och teknologival. En internationell jämförelse. Bo Carlsson. Småtryck nr 83. 87 s.

1977

Utländska direkta investeringar i Sverige. En ekonometrisk analys av bestämningfaktorer. Hans-Fredrik Samuelsson. 202 s.

IUI:s långtidsbedömning 1976. Bilagor. 324 s.

Den internationella arbetsfördelningen. En jämförelse mellan förändringar inom stålindustri och textilindustri. Märtha Josefsson. Småtryck nr 76. 63 s.

Hur håller vi produktionen uppe och sparar energi? Bo Carlsson. Småtryck nr 72. 33 s.

Hagapaketens innebörd. Ulf Jakobsson och Göran Normann. Småtryck nr 70. 16 s.

Sveriges ekonomi 1980 – utan Stålverk 80. Bo Carlsson och Ulf Jakobsson. Småtryck nr 69. 5 s.

Krav på omfattande förändringar i skattesystemet är ofta återkommande inslag i den ekonomisk-politiska debatt som förts i Sverige under senare år. Denna bok syftar till att förbättra underlaget för en sådan diskussion genom att studera de ekonomiska verkningarna av olika typer av indirekt beskattning och företagsbeskattning. Effekterna på resursernas och inkomsternas fördelning i samhället står i centrum för intresset.

Undersökningen av tänkbara möjligheter på brutto- och produktionsfaktorbeskattningens område omfattar en rad olika skattetyper både för företag och fysiska personer. Till kategorin bruttoskatter hör bl a olika typer av mervärdebeskattning som ges en utförlig behandling. Bland produktionsfaktorskattorna analyseras arbetsgivaravgifter, råvaruskatter, energiskatter och investeringskatter.

Bolagens nettovinstbeskattning är ett viktigt inslag i nuvarande företagsbeskattning. I denna bok ges stort utrymme åt den kontroversiella frågan om vem som bär bördan av bolagsskatten. I analysen av bolagsskattens effekter på resursfördelningen koncentreras intresset till dels vinstbeskattningens inverkan på räntabilitet och kapitalkostnad, dels frågan hur skatten påverkar företagets likviditet och sparande. Dessa faktorer har i sin tur stor betydelse för företagets investeringar och tillväxt.

Almqvist & Wiksell International, Stockholm
i distribution

ISBN 91-7204-078-5